

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

मज्झिमनिकायो

मूलपण्णासपाळि

१. मूलपरियायवग्गो

१. मूलपरियायसुत्तं

१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा उक्कट्ठायं विहरति सुभगवने सालराजमूले । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सब्बधम्ममूलपरियायं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

२. “इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो — पथविं [पठविं (सी० स्या० कं० पी०)] पथवितो सज्जानाति; पथविं पथवितो सज्जत्वा पथविं मज्जति, पथविद्या मज्जति, पथवितो मज्जति, पथविं मेति मज्जति, पथविं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“आपं आपतो सज्जानाति; आपं आपतो सज्जत्वा आपं मज्जति, आपस्मिं मज्जति, आपतो मज्जति, आपं मेति मज्जति, आपं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“तेजं तेजतो सज्जानाति; तेजं तेजतो सज्जत्वा तेजं मज्जति, तेजस्मिं मज्जति, तेजतो मज्जति, तेजं मेति मज्जति, तेजं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“वायं वायतो सज्जानाति; वायं वायतो सज्जत्वा वायं मज्जति, वायस्मिं मज्जति, वायतो मज्जति, वायं मेति मज्जति, वायं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

३. “भूते भूततो सज्जानाति; भूते भूततो सज्जत्वा भूते मज्जति, भूतेसु मज्जति, भूततो मज्जति, भूते मेति मज्जति, भूते अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“देवे देवतो सज्जानाति; देवे देवतो सज्जत्वा देवे मज्जति, देवेसु मज्जति, देवतो मज्जति, देवे मेति मज्जति, देवे अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“पजापतिं पजापतितो सज्जानाति; पजापतिं पजापतितो सज्जत्वा पजापतिं मज्जति, पजापतिस्मिं मज्जति, पजापतितो मज्जति, पजापतिं मेति मज्जति, पजापतिं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“ब्रह्मं ब्रह्मतो सज्जानाति; ब्रह्मं ब्रह्मतो सज्जत्वा ब्रह्मं मज्जति, ब्रह्मस्मिं मज्जति, ब्रह्मतो मज्जति, ब्रह्मं मेति मज्जति, ब्रह्मं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“आभस्सरे आभस्सरतो सज्जानाति; आभस्सरे आभस्सरतो सज्जत्वा आभस्सरे मज्जति, आभस्सरेसु मज्जति, आभस्सरतो मज्जति, आभस्सरे मेति मज्जति, आभस्सरे अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“सुभकिण्हे सुभकिण्हतो सज्जानाति; सुभकिण्हे सुभकिण्हतो सज्जत्वा सुभकिण्हे मज्जति, सुभकिण्हेसु मज्जति, सुभकिण्हतो मज्जति, सुभकिण्हे मेति मज्जति, सुभकिण्हे अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“वेहप्फले वेहप्फलतो सज्जानाति; वेहप्फले वेहप्फलतो सज्जत्वा वेहप्फले मज्जति, वेहप्फलेसु मज्जति, वेहप्फलतो मज्जति, वेहप्फले मेति मज्जति, वेहप्फले अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“अभिभुं अभिभूतो सज्जानाति; अभिभुं अभिभूतो सज्जत्वा अभिभुं मज्जति, अभिभुस्मिं मज्जति, अभिभूतो मज्जति, अभिभुं मेति मज्जति, अभिभुं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

४. “आकासानञ्चायतनं आकासानञ्चायतनतो सज्जानाति; आकासानञ्चायतनं आकासानञ्चायतनतो सज्जत्वा आकासानञ्चायतनं मज्जति, आकासानञ्चायतनस्मिं मज्जति, आकासानञ्चायतनतो मज्जति, आकासानञ्चायतनं मेति मज्जति, आकासानञ्चायतनं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“विज्जाणञ्चायतनं विज्जाणञ्चायतनतो सज्जानाति; विज्जाणञ्चायतनं विज्जाणञ्चायतनतो सज्जत्वा विज्जाणञ्चायतनं मज्जति, विज्जाणञ्चायतनस्मिं मज्जति, विज्जाणञ्चायतनतो मज्जति, विज्जाणञ्चायतनं मेति मज्जति, विज्जाणञ्चायतनं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“आकिञ्चज्जायतनं आकिञ्चज्जायतनतो सज्जानाति; आकिञ्चज्जायतनं आकिञ्चज्जायतनतो सज्जत्वा आकिञ्चज्जायतनं मज्जति, आकिञ्चज्जायतनस्मिं मज्जति, आकिञ्चज्जायतनतो मज्जति, आकिञ्चज्जायतनं मेति मज्जति, आकिञ्चज्जायतनं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“नेवसज्जानासज्जायतनं नेवसज्जानासज्जायतनतो सज्जानाति; नेवसज्जानासज्जायतनं नेवसज्जानासज्जायतनतो सज्जत्वा नेवसज्जानासज्जायतनं मज्जति, नेवसज्जानासज्जायतनस्मिं मज्जति, नेवसज्जानासज्जायतनतो मज्जति, नेवसज्जानासज्जायतनं मेति मज्जति, नेवसज्जानासज्जायतनं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

५. “दिट्ठं दिट्ठतो सज्जानाति; दिट्ठं दिट्ठतो सज्जत्वा दिट्ठं मज्जति, दिट्ठस्मिं मज्जति, दिट्ठतो मज्जति, दिट्ठं मेति मज्जति, दिट्ठं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“सुतं सुततो सज्जानाति; सुतं सुततो सज्जत्वा सुतं मज्जति, सुतस्मिं मज्जति, सुततो मज्जति, सुतं मेति मज्जति, सुतं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“मुतं मुततो सज्जानाति; मुतं मुततो सज्जत्वा मुतं मज्जति, मुतस्मिं मज्जति, मुततो मज्जति, मुतं मेति मज्जति, मुतं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“विज्जातं विज्जाततो सज्जानाति; विज्जातं विज्जाततो सज्जत्वा विज्जातं मज्जति, विज्जातस्मिं मज्जति, विज्जाततो मज्जति, विज्जातं मेति मज्जति, विज्जातं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

६. “एकत्तं एकत्ततो सज्जानाति; एकत्तं एकत्ततो सज्जत्वा एकत्तं मज्जति, एकत्तस्मिं मज्जति, एकत्ततो मज्जति, एकत्तं मेति मज्जति, एकत्तं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“नानत्तं नानत्ततो सज्जानाति; नानत्तं नानत्ततो सज्जत्वा नानत्तं मज्जति, नानत्तस्मिं मज्जति, नानत्ततो मज्जति, नानत्तं मेति मज्जति, नानत्तं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“सब्बं सब्बतो सज्जानाति; सब्बं सब्बतो सज्जत्वा सब्बं मज्जति, सब्बस्मिं मज्जति, सब्बतो मज्जति, सब्बं मेति मज्जति, सब्बं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“निब्बानं निब्बानतो सज्जानाति; निब्बानं निब्बानतो सज्जत्वा निब्बानं मज्जति, निब्बानस्मिं मज्जति, निब्बानतो मज्जति, निब्बानं मेति मज्जति, निब्बानं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

पुथुज्जनवसेन पठमनयभूमिपरिच्छेदो निद्वितो ।

७. “योपि सो, भिक्खवे, भिक्खु सेक्खो [सेक्खो (सी० स्या० कं० पी०)] अप्पत्तमानसो अनुत्तरं योगक्खेमं पत्थयमानो विहरति, सोपि पथविं पथवितो अभिजानाति; पथविं पथवितो अभिज्जाय [अभिज्जत्वा (क०)] पथविं मा मज्जि [वा मज्जति], पथविया मा मज्जि, पथवितो मा मज्जि, पथविं मेति मा मज्जि, पथविं माभिनन्दि [वा अभिनन्दति (सी०)] टीका ओलोकेतब्बा] । तं किस्स हेतु? ‘परिज्जेय्यं तस्सा’ति वदामि ।

“आपं... पे०... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं... आभस्सरे... सुभकिण्हे... वेहप्फले... अभिभुं... आकासानज्जायतनं... विज्जाणज्जायतनं... आकिञ्चज्जायतनं... नेवसज्जानासज्जायतनं... दिट्ठं... सुतं... मुतं... विज्जातं... एकत्तं... नानत्तं... सब्बं... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिज्जाय निब्बानं मा मज्जि, निब्बानस्मिं मा मज्जि, निब्बानतो मा मज्जि, निब्बानं मेति मा मज्जि, निब्बानं माभिनन्दि । तं किस्स हेतु? ‘परिज्जेय्यं तस्सा’ति वदामि ।

सेक्खवसेन [सत्थारवसेन (सी०), सत्थुवसेन (स्या० क०)] दुतियनयभूमिपरिच्छेदो निद्वितो ।

८. “योपि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदज्जा विमुत्तो, सोपि पथविं पथवितो अभिजानाति; पथविं पथवितो अभिज्जाय पथविं न मज्जति, पथविया न मज्जति, पथवितो न मज्जति, पथविं मेति न मज्जति, पथविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘परिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

“आपं... पे०... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं... आभस्सरे... सुभकिण्हे... वेहप्फले... अभिभुं...

आकासानञ्चायतनं... विज्जाणञ्चायतनं... आकिञ्चञ्चायतनं... नेवसञ्जानासञ्चायतनं... दिट्ठं... सुतं... मुतं... विज्जातं... एकत्तं... नानत्तं... सब्बं... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिज्जाय निब्बानं न मज्जति, निब्बानस्मिं न मज्जति, निब्बानतो न मज्जति, निब्बानं मेति न मज्जति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘परिज्जातं तस्सा’ति वदामि ।

खीणासववसेन ततियनयभूमिपरिच्छेदो निट्ठितो ।

९. “योपि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदञ्जा विमुत्तो, सोपि पथविं पथवितो अभिजानाति; पथविं पथवितो अभिज्जाय पथविं न मज्जति, पथविया न मज्जति, पथवितो न मज्जति, पथविं मेति न मज्जति, पथविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? खया रागस्स, वीतरागत्ता ।

“आपं... पे०... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं... आभस्सरे... सुभकिणहे... वेहप्फले... अभिभुं... आकासानञ्चायतनं... विज्जाणञ्चायतनं... आकिञ्चञ्चायतनं ... नेवसञ्जानासञ्चायतनं ... दिट्ठं... सुतं... मुतं... विज्जातं... एकत्तं... नानत्तं... सब्बं... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिज्जाय निब्बानं न मज्जति, निब्बानस्मिं न मज्जति, निब्बानतो न मज्जति, निब्बानं मेति न मज्जति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? खया रागस्स, वीतरागत्ता ।

खीणासववसेन चतुत्थनयभूमिपरिच्छेदो निट्ठितो ।

१०. “योपि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदञ्जा विमुत्तो, सोपि पथविं पथवितो अभिजानाति; पथविं पथवितो अभिज्जाय पथविं न मज्जति, पथविया न मज्जति, पथवितो न मज्जति, पथविं मेति न मज्जति, पथविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? खया दोसस्स, वीतदोसत्ता ।

“आपं... पे०... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं... आभस्सरे... सुभकिणहे... वेहप्फले... अभिभुं... आकासानञ्चायतनं... विज्जाणञ्चायतनं... आकिञ्चञ्चायतनं... नेवसञ्जानासञ्चायतनं... दिट्ठं... सुतं... मुतं... विज्जातं... एकत्तं... नानत्तं... सब्बं... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिज्जाय निब्बानं न मज्जति, निब्बानस्मिं न मज्जति, निब्बानतो न मज्जति, निब्बानं मेति न मज्जति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? खया दोसस्स, वीतदोसत्ता ।

खीणासववसेन पञ्चमनयभूमिपरिच्छेदो निट्ठितो ।

११. “योपि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदञ्जा विमुत्तो, सोपि पथविं पथवितो अभिजानाति; पथविं पथवितो अभिज्जाय पथविं न मज्जति, पथविया न मज्जति, पथवितो न मज्जति, पथविं मेति न मज्जति, पथविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? खया मोहस्स, वीतमोहत्ता ।

“आपं...पे०... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं... आभस्सरे... सुभकिण्हे... वेहप्फले... अभिभुं... आकासानञ्जायतनं... विज्जाणञ्जायतनं... आकिञ्चञ्जायतनं ... नेवसञ्जानासञ्जायतनं... दिट्ठं... सुतं... मुतं... विज्जातं... एकत्तं... नानत्तं... सब्बं... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिज्जाय निब्बानं न मज्जति, निब्बानस्मिं न मज्जति, निब्बानतो न मज्जति, निब्बानं मेति न मज्जति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? खया मोहस्स, वीतमोहत्ता ।

खीणासववसेन छट्ठनयभूमिपरिच्छेदो निट्ठितो ।

१२. “तथागतोपि, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो पथविं पथवितो अभिजानाति; पथविं पथवितो अभिज्जाय पथविं न मज्जति, पथविया न मज्जति, पथवितो न मज्जति, पथविं मेति न मज्जति, पथविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘परिज्जातन्तं तथागतस्सा’ति वदामि ।

“आपं...पे०... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं... आभस्सरे... सुभकिण्हे... वेहप्फले... अभिभुं... आकासानञ्जायतनं... विज्जाणञ्जायतनं ... आकिञ्चञ्जायतनं... नेवसञ्जानासञ्जायतनं... दिट्ठं... सुतं... मुतं... विज्जातं... एकत्तं... नानत्तं... सब्बं... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिज्जाय निब्बानं न मज्जति, निब्बानस्मिं न मज्जति, निब्बानतो न मज्जति, निब्बानं मेति न मज्जति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘परिज्जातन्तं तथागतस्सा’ति वदामि ।

तथागतवसेन सत्तमनयभूमिपरिच्छेदो निट्ठितो ।

१३. “तथागतोपि, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो पथविं पथवितो अभिजानाति; पथविं पथवितो अभिज्जाय पथविं न मज्जति, पथविया न मज्जति, पथवितो न मज्जति, पथविं मेति न मज्जति, पथविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘नन्दी [नन्दि (सी० स्या०)] दुक्खस्स मूल’न्ति — इति विदित्वा ‘भवा जाति भूतस्स जरामरण’न्ति । तस्मातिह, भिक्खवे, ‘तथागतो सब्बसो तण्हानं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति वदामि ।

“आपं ...पे०... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं... आभस्सरे... सुभकिण्हे... वेहप्फले... अभिभुं... आकासानञ्जायतनं... विज्जाणञ्जायतनं... आकिञ्चञ्जायतनं... नेवसञ्जानासञ्जायतनं... दिट्ठं... सुतं... मुतं... विज्जातं... एकत्तं... नानत्तं... सब्बं... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिज्जाय निब्बानं न मज्जति, निब्बानस्मिं न मज्जति, निब्बानतो न मज्जति, निब्बानं मेति न मज्जति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? ‘नन्दी दुक्खस्स मूल’न्ति — इति विदित्वा ‘भवा जाति भूतस्स जरामरण’न्ति । तस्मातिह, भिक्खवे, ‘तथागतो सब्बसो तण्हानं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति वदामी’ति ।

तथागतवसेन अट्ठमनयभूमिपरिच्छेदो निट्ठितो ।

इदमवोच भगवा । न ते भिक्खू [न अत्तमना तेभिक्खू (स्या०), ते भिक्खू (पी० क०)] भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

मूलपरियायसुत्तं निट्ठितं पठमं ।

२. सव्वासवसुत्तं

१४. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सव्वासवसंवपरियायं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

१५. “जानतो अहं, भिक्खवे, पस्सतो आसवानं खयं वदामि, नो अजानतो नो अपस्सतो । किञ्च, भिक्खवे, जानतो किञ्च पस्सतो आसवानं खयं वदामि? योनिस्सो च मनसिकारं अयोनिस्सो च मनसिकारं । अयोनिस्सो, भिक्खवे, मनसिकरोतो अनुप्पन्ना चेव आसवा उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च आसवा पवड्ढन्ति; योनिस्सो च खो, भिक्खवे, मनसिकरोतो अनुप्पन्ना चेव आसवा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च आसवा पहीयन्ति ।

१६. “अत्थि, भिक्खवे, आसवा दस्सना पहातब्बा, अत्थि आसवा संवरा पहातब्बा, अत्थि आसवा पटिसेवना पहातब्बा, अत्थि आसवा अधिवासना पहातब्बा, अत्थि आसवा परिवज्जना पहातब्बा, अत्थि आसवा विनोदना पहातब्बा, अत्थि आसवा भावना पहातब्बा ।

दस्सना पहातब्बासवा

१७. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा दस्सना पहातब्बा? इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो — अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो — मनसिकरणीये धम्मे नप्पजानाति, अमनसिकरणीये धम्मे नप्पजानाति । सो मनसिकरणीये धम्मे अप्पजानन्तो अमनसिकरणीये धम्मे अप्पजानन्तो, ये धम्मा न मनसिकरणीया, ते धम्मे मनसि करोति, ये धम्मा मनसिकरणीया ते धम्मे न मनसि करोति ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा न मनसिकरणीया ये धम्मे मनसि करोति? यस्स, भिक्खवे, धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्नो वा कामासवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो पवड्ढति; अनुप्पन्नो वा भवासवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा भवासवो पवड्ढति; अनुप्पन्नो वा अविज्जासवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा अविज्जासवो पवड्ढति — इमे धम्मा न मनसिकरणीया ये धम्मे मनसि करोति ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा मनसिकरणीया ये धम्मे न मनसि करोति? यस्स, भिक्खवे, धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्नो वा कामासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो पहीयति; अनुप्पन्नो वा भवासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा भवासवो पहीयति; अनुप्पन्नो वा अविज्जासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा अविज्जासवो पहीयति — इमे धम्मा मनसिकरणीया ये धम्मे न मनसि करोति ।

“तस्स अमनसिकरणीयानं धम्मानं मनसिकारा मनसिकरणीयानं धम्मानं अमनसिकारा अनुप्पन्ना चेव आसवा उप्पज्जन्ति उप्पन्ना च आसवा पवड्ढन्ति ।

१८. “सो एवं अयोनिस्सो मनसि करोति — ‘अहोसिं नु खो अहं अतीतमद्धानं? न नु खो अहोसिं अतीतमद्धानं? किं नु

खो अहोसिं अतीतमद्धानं? कथं नु खो अहोसिं अतीतमद्धानं? किं हुत्वा किं अहोसिं नु खो अहं अतीतमद्धानं? भविस्सामि नु खो अहं अनागतमद्धानं? न नु खो भविस्सामि अनागतमद्धानं? किं नु खो भविस्सामि अनागतमद्धानं? कथं नु खो भविस्सामि अनागतमद्धानं? किं हुत्वा किं भविस्सामि नु खो अहं अनागतमद्धानं? एतरहि वा पच्चुप्पन्नमद्धानं [पच्चुप्पन्नमद्धानं आरब्ध (स्या०)] अज्झत्तं कथं कथी होति — ‘अहं नु खोस्मि? नो नु खोस्मि? किं नु खोस्मि? कथं नु खोस्मि? अयं नु खो सत्तो कुतो आगतो? सो कुहिं गामी भविस्सती’ति?

१९. “तस्स एवं अयोनिस्सो मनसिकरोतो छन्नं दिट्ठीनं अज्जतरा दिट्ठि उप्पज्जति । ‘अत्थि मे अत्ता’ति वा अस्स [वास्स (सी० स्या० पी०)] सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; ‘नत्थि मे अत्ता’ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; ‘अत्तनाव अत्तानं सज्जानामी’ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; ‘अत्तनाव अनत्तानं सज्जानामी’ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; ‘अनत्तनाव अत्तानं सज्जानामी’ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; अथ वा पनस्स एवं दिट्ठि होति — ‘यो मे अयं अत्ता वदो वेदेय्यो तत्र तत्र कल्याणपापकानं कम्मानं विपाकं पटिसंवेदेति सो खो पन मे अयं अत्ता निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो सस्सतिसमं तथेव ठस्सती’ति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दिट्ठिगतं दिट्ठिगहनं दिट्ठिकन्तारं दिट्ठिविसूकं दिट्ठिविप्फन्दितं दिट्ठिसंयोजनं । दिट्ठिसंयोजनसंयुत्तो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो न परिमुच्चति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि; ‘न परिमुच्चति दुक्खस्मा’ति वदामि ।

२०. “सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको — अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो — मनसिकरणीये धम्मे पजानाति अमनसिकरणीये धम्मे पजानाति । सो मनसिकरणीये धम्मे पजानन्तो अमनसिकरणीये धम्मे पजानन्तो ये धम्मा न मनसिकरणीया ते धम्मे न मनसि करोति, ये धम्मा मनसिकरणीया ते धम्मे मनसि करोति ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा न मनसिकरणीया ये धम्मे न मनसि करोति? यस्स, भिक्खवे, धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्नो वा कामासवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो पवड्ढति; अनुप्पन्नो वा भवासवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा भवासवो पवड्ढति; अनुप्पन्नो वा अविज्जासवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा अविज्जासवो पवड्ढति — इमे धम्मा न मनसिकरणीया, ये धम्मे न मनसि करोति ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा मनसिकरणीया ये धम्मे मनसि करोति? यस्स, भिक्खवे, धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्नो वा कामासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो पहीयति; अनुप्पन्नो वा भवासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा भवासवो पहीयति; अनुप्पन्नो वा अविज्जासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा अविज्जासवो पहीयति — इमे धम्मा मनसिकरणीया ये धम्मे मनसि करोति ।

“तस्स अमनसिकरणीयानं धम्मानं अमनसिकारा मनसिकरणीयानं धम्मानं मनसिकारा अनुप्पन्ना चेव आसवा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च आसवा पहीयन्ति ।

२१. “सो ‘इदं दुक्खं’न्ति योनिस्सो मनसि करोति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति योनिस्सो मनसि करोति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति योनिस्सो मनसि करोति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति योनिस्सो मनसि करोति । तस्स एवं योनिस्सो मनसिकरोतो तीणि संयोजनानि पहीयन्ति — सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलब्बतपरामासो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा दस्सना पहातब्बा ।

संवरा पहातब्बासवा

२२. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा संवरा पहातब्बा? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्घा योनिसो चक्खुन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति । यज्झिस्स, भिक्खवे, चक्खुन्द्रियसंवरं असंवृतस्स विहरतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, चक्खुन्द्रियसंवरं संवृतस्स विहरतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति । पटिसङ्घा योनिसो सोत्तिन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति... पे०... घानिन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति... पे०... जिह्विन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति... पे०... कायिन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति... पे०... मनिन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति । यज्झिस्स, भिक्खवे, मनिन्द्रियसंवरं असंवृतस्स विहरतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, मनिन्द्रियसंवरं संवृतस्स विहरतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति ।

“यज्झिस्स, भिक्खवे, संवरं असंवृतस्स विहरतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, संवरं संवृतस्स विहरतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा संवरा पहातब्बा ।

पटिसेवना पहातब्बासवा

२३. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा पटिसेवना पहातब्बा? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्घा योनिसो चीवरं पटिसेवति — ‘यावदेव सीतस्स पटिघाताय, उण्हस्स पटिघाताय, डंसमकसवातातपसरींसप- [सिरिंसप (सी० स्या० पी०)] सम्फस्सानं पटिघाताय, यावदेव हिरिकोपीनप्पटिच्छादनत्थं’ ।

“पटिसङ्घा योनिसो पिण्डपातं पटिसेवति — ‘नेव दवाय, न मदाय, न मण्डनाय, न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय, विहिंसूपरतिया, ब्रह्मचरियानुग्गहाय, इति पुराणञ्च वेदनं पटिहङ्गमि नवञ्च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता च फासुविहारो च’ [चाति (सी०)] ।

“पटिसङ्घा योनिसो सेनासनं पटिसेवति — ‘यावदेव सीतस्स पटिघाताय, उण्हस्स पटिघाताय, डंसमकसवातातपसरींसपसम्फस्सानं पटिघाताय, यावदेव उत्तुपरिस्सयविनोदनपटिसल्लानारामत्थं’ ।

“पटिसङ्घा योनिसो गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं पटिसेवति — ‘यावदेव उप्पन्नानं वेय्याबाधिकानं वेदनानं पटिघाताय, अब्याबज्झपरमताय’ [अब्यापज्झपरमताय (सी० स्या० पी०), अब्यापज्जपरमताय (क०)] ।

“यज्झिस्स, भिक्खवे, अप्पटिसेवतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, पटिसेवतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा पटिसेवना पहातब्बा ।

अधिवासना पहातब्बासवा

२४. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा अधिवासना पहातब्बा? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्घा योनिसो खमो होति सीतस्स उण्हस्स, जिघच्छाय पिपासाय । डंसमकसवातातपसरींसपसम्फस्सानं, दुरुत्तानं दुरागतानं वचनपथानं, उप्पन्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं [तिप्पानं (सी० स्या० पी०)] खरानं कटुकानं असातानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासकजातिको होति ।

“यज्झिस्स, भिक्खवे, अनधिवासयतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, अधिवासयतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा अधिवासना पहातब्बा ।

परिवज्जना पहातब्बासवा

२५. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा परिवज्जना पहातब्बा? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्घा योनिसो चण्डं हत्थिं परिवज्जेति, चण्डं अस्सं परिवज्जेति, चण्डं गोणं परिवज्जेति, चण्डं कुक्कुरं परिवज्जेति, अहिं खाणुं कण्टकद्वानं सोब्भं पपातं चन्दनिकं ओळिगल्लं । यथारूपे अनासने निसिन्नं यथारूपे अगोचरे चरन्तं यथारूपे पापके मित्ते भजन्तं विज्जू सन्नह्वचारी पापकेसु ठानेसु ओकप्पेय्युं, सो तज्च अनासनं तज्च अगोचरं ते च पापके मित्ते पटिसङ्घा योनिसो परिवज्जेति ।

“यज्झिस्स, भिक्खवे, अपरिवज्जयतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, परिवज्जयतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा परिवज्जना पहातब्बा ।

विनोदना पहातब्बासवा

२६. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा विनोदना पहातब्बा? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्घा योनिसो उप्पन्नं कामवितक्कं नाधिवासेति पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, उप्पन्नं व्यापादवितक्कं...पे०... उप्पन्नं विहिंसावितक्कं...पे०... उप्पन्नुप्पन्ने पापके अकुसले धम्मे नाधिवासेति पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति ।

“यज्झिस्स, भिक्खवे, अविनोदयतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, विनोदयतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा विनोदना पहातब्बा ।

भावना पहातब्बासवा

२७. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा भावना पहातब्बा? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्घा योनिसो सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं; पटिसङ्घा योनिसो धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति...पे०... वीरियसम्बोज्झङ्गं भावेति... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति... पस्सद्दिसम्बोज्झङ्गं भावेति... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं ।

“यज्झिस्स, भिक्खवे, अभावयतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, भावयतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा भावना पहातब्बा ।

२८. “यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो ये आसवा दस्सना पहातब्बा ते दस्सना पहीना होन्ति, ये आसवा संवरा पहातब्बा ते संवरा पहीना होन्ति, ये आसवा पटिसेवना पहातब्बा ते पटिसेवना पहीना होन्ति, ये आसवा अधिवासना पहातब्बा ते अधिवासना पहीना होन्ति, ये आसवा परिवज्जना पहातब्बा ते परिवज्जना पहीना होन्ति, ये आसवा विनोदना पहातब्बा ते विनोदना पहीना होन्ति, ये आसवा भावना पहातब्बा ते भावना पहीना होन्ति; अयं वुच्चति, भिक्खवे — ‘भिक्खु सब्बासवसंवरसंवृतो विहरति, अच्छेच्छि [अच्छेज्जि (क०)] तण्हं, विवत्तयि [वावत्तयि (सी० पी०)] संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा’”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

सब्बासवसुत्तं निडितं दुतियं ।

३. धम्मदायादसुत्तं

२९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“धम्मदायादा मे, भिक्खवे, भवथ, मा आमिसदायादा । अत्थि मे तुम्हेसु अनुकम्पा — ‘किन्ति मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं, नो आमिसदायादा’ति । तुम्हे च मे, भिक्खवे, आमिसदायादा भवेय्याथ नो धम्मदायादा, तुम्हेपि तेन आदिया [आदिस्सा (सी० स्या० पी०)] भवेय्याथ — ‘आमिसदायादा सत्थुसावका विहरन्ति, नो धम्मदायादा’ति; अहम्पि तेन आदियो भवेय्यं — ‘आमिसदायादा सत्थुसावका विहरन्ति, नो धम्मदायादा’ति । तुम्हे च मे, भिक्खवे, धम्मदायादा भवेय्याथ, नो आमिसदायादा, तुम्हेपि तेन न आदिया भवेय्याथ — ‘धम्मदायादा सत्थुसावका विहरन्ति, नो आमिसदायादा’ति; अहम्पि तेन न आदियो भवेय्यं — ‘धम्मदायादा सत्थुसावका विहरन्ति, नो आमिसदायादा’ति । तस्मातिह मे, भिक्खवे, धम्मदायादा भवथ, मा आमिसदायादा । अत्थि मे तुम्हेसु अनुकम्पा — ‘किन्ति मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं, नो आमिसदायादा’ति ।

३०. “इधाहं, भिक्खवे, भुत्तावी अस्सं पवारितो परिपुण्णो परियोसितो सुहितो यावदत्थो; सिया च मे पिण्डपातो अतिरेकधम्मो छड्ढनीयधम्मो [छड्ढियधम्मो (सी० स्या० पी०)] । अथ द्वे भिक्खू आगच्छेय्युं जिघच्छादुब्बल्य- [जिघच्छादुब्बल्ल (सी० पी०)] परेता । त्याहं एवं वदेय्यं — ‘अहं खोम्हि, भिक्खवे, भुत्तावी पवारितो परिपुण्णो परियोसितो सुहितो यावदत्थो; अत्थि च मे अयं पिण्डपातो अतिरेकधम्मो छड्ढनीयधम्मो । सचे आकङ्खथ, भुञ्जथ, नो चे तुम्हे भुज्जिस्सथ [सचे तुम्हे न भुज्जिस्सथ (सी० स्या० पी०)], इदानाहं अप्पहरिते वा छड्ढेस्सामि, अप्पाणके वा उदके ओपिलापेस्सामी’ति । तत्रेकस्स भिक्खुनो एवमस्स — ‘भगवा खो भुत्तावी पवारितो परिपुण्णो परियोसितो सुहितो यावदत्थो; अत्थि चायं भगवतो पिण्डपातो अतिरेकधम्मो छड्ढनीयधम्मो । सचे मयं न भुज्जिस्साम, इदानि भगवा अप्पहरिते वा छड्ढेस्सति, अप्पाणके वा उदके ओपिलापेस्सति’ । वुत्तं खो पनेतं भगवता — ‘धम्मदायादा मे, भिक्खवे, भवथ, मा आमिसदायादा’ति । आमिसज्जतरं खो पनेतं, यदिदं पिण्डपातो । यन्नूनाहं इमं पिण्डपातं अभुज्जित्वा इमिनाव जिघच्छादुब्बल्येन एवं इमं रत्तिन्दिवं [रत्तिदिवं (क०)] वीतिनामेय्य’न्ति । सो तं पिण्डपातं अभुज्जित्वा तेनेव जिघच्छादुब्बल्येन एवं तं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्य । अथ दुतियस्स भिक्खुनो एवमस्स — ‘भगवा खो भुत्तावी पवारितो परिपुण्णो परियोसितो सुहितो यावदत्थो; अत्थि चायं भगवतो पिण्डपातो अतिरेकधम्मो छड्ढनीयधम्मो । सचे मयं न भुज्जिस्साम, इदानि भगवा अप्पहरिते वा छड्ढेस्सति, अप्पाणके वा उदके ओपिलापेस्सति । यन्नूनाहं इमं पिण्डपातं अभुज्जित्वा जिघच्छादुब्बल्यं पटिविनोदेत्वा [पटिविनेत्वा (सी० स्या० पी०)] एवं इमं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्य’न्ति । सो तं पिण्डपातं अभुज्जित्वा जिघच्छादुब्बल्यं पटिविनोदेत्वा एवं तं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्य । किञ्चापि सो, भिक्खवे, भिक्खु तं पिण्डपातं अभुज्जित्वा जिघच्छादुब्बल्यं पटिविनोदेत्वा एवं तं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्य, अथ खो असुयेव मे पुरिमो भिक्खु पुज्जतरो च पासंसतरो च । तं किस्स हेतु? तज्झि तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो दीघरत्तं अप्पिच्छताय सन्तुट्ठिया सल्लेखाय सुभरताय वीरियारम्भाय संवत्तिस्सति । तस्मातिह मे, भिक्खवे, धम्मदायादा भवथ, मा आमिसदायादा । अत्थि मे तुम्हेसु अनुकम्पा — ‘किन्ति मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं, नो आमिसदायादा’”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्तान [वत्त्वा (सी० पी०) एवमीदिसेसु ठानेसु] सुगतो उट्ठायासना विहारं पविस्सि ।

३१. तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे”ति ।
“आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“कित्तावता नु खो, आवुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ति, कित्तावता च पन सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ती”ति? “दूरतोपि खो मयं, आवुसो, आगच्छाम आयस्मतो सारिपुत्तस्स सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थमज्जातुं । साधु वतायस्मन्तंयेव सारिपुत्तं पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो; आयस्मतो सारिपुत्तस्स सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति ।
“एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“कित्तावता नु खो, आवुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ति? इधावुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ति, येसञ्च धम्मानं सत्था पहानमाह, ते च धम्मे नप्पजहन्ति, बाहुलिका [बाहुल्लिका (स्या०)] च होन्ति, साथलिका, ओक्कमने पुब्बङ्गमा, पविवेके निक्खित्तधुरा । तत्रावुसो, थेरा भिक्खू तीहि ठानेहि गारय्हा भवन्ति । ‘सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ती’ति — इमिना पठमेन ठानेन थेरा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । ‘येसञ्च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे नप्पजहन्ती’ति — इमिना दुतियेन ठानेन थेरा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । ‘बाहुलिका च होन्ति, साथलिका, ओक्कमने पुब्बङ्गमा, पविवेके निक्खित्तधुरा’ति — इमिना ततियेन ठानेन थेरा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । थेरा, आवुसो, भिक्खू इमेहि तीहि ठानेहि गारय्हा भवन्ति । तत्रावुसो, मज्झिमा भिक्खू...पे०... नवा भिक्खू तीहि ठानेहि गारय्हा भवन्ति । ‘सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ती’ति — इमिना पठमेन ठानेन नवा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । ‘येसञ्च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे नप्पजहन्ती’ति — इमिना दुतियेन ठानेन नवा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । ‘बाहुलिका च होन्ति, साथलिका, ओक्कमने पुब्बङ्गमा, पविवेके निक्खित्तधुरा’ति — इमिना ततियेन ठानेन नवा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । नवा, आवुसो, भिक्खू इमेहि तीहि ठानेहि गारय्हा भवन्ति । एत्तावता खो, आवुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ति ।

३२. “कित्तावता च, पनावुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ति? इधावुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ति — येसञ्च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे पजहन्ति; न च बाहुलिका होन्ति, न साथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा । तत्रावुसो, थेरा भिक्खू तीहि ठानेहि पासंसा भवन्ति । ‘सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ती’ति — इमिना पठमेन ठानेन थेरा भिक्खू पासंसा भवन्ति । ‘येसञ्च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे पजहन्ती’ति — इमिना दुतियेन ठानेन थेरा भिक्खू पासंसा भवन्ति । ‘न च बाहुलिका, न साथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा’ति — इमिना ततियेन ठानेन थेरा भिक्खू पासंसा भवन्ति । थेरा, आवुसो, भिक्खू इमेहि तीहि ठानेहि पासंसा भवन्ति । तत्रावुसो, मज्झिमा भिक्खू...पे०... नवा भिक्खू तीहि ठानेहि पासंसा भवन्ति । ‘सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ती’ति — इमिना पठमेन ठानेन नवा भिक्खू पासंसा भवन्ति । ‘येसञ्च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे पजहन्ती’ति — इमिना दुतियेन ठानेन नवा भिक्खू पासंसा भवन्ति । ‘न च बाहुलिका, न साथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा’ति — इमिना ततियेन ठानेन नवा भिक्खू पासंसा भवन्ति । नवा, आवुसो, भिक्खू इमेहि तीहि ठानेहि पासंसा भवन्ति । एत्तावता खो, आवुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ति ।

३३. “तत्रावुसो, लोभो च पापको दोसो च पापको । लोभस्स च पहाणाय दोसस्स च पहाणाय अत्थि मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । कतमा च सा, आवुसो, मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं [सेय्यथीदं (सी० स्या० पी०)] — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो सा, आवुसो, मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।

“तत्रावुसो, कोधो च पापको उपनाहो च पापको... पे०... मक्खो च पापको पळासो च पापको, इस्सा च पापिका मच्छेरञ्च पापकं, माया च पापिका साठेय्यञ्च पापकं, थम्भो च पापको सारम्भो च पापको, मानो च पापको अतिमानो च पापको, मदो च पापको पमादो च पापको । मदस्स च पहाणाय पमादस्स च पहाणाय अत्थि मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । कतमा च सा, आवुसो, मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो सा, आवुसो, मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तती”ति ।

इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दन्ति ।

धम्मदायादसुत्तं निद्धितं ततियं ।

४. भयभेरवसुत्तं

३४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं [सारणीयं (सी० स्या० पी०)] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “येमे, भो गोतम, कुलपुत्ता भवन्तं गोतमं उद्दिस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, भवं तेसं गोतमो पुब्बङ्गमो, भवं तेसं गोतमो बहुकारो, भवं तेसं गोतमो समादपेता [समादपेता (?)]; भोतो च पन गोतमस्स सा जनता दिट्ठानुगतिं आपज्जती”ति । “एवमेतं, ब्राह्मण, एवमेतं, ब्राह्मण! ये ते, ब्राह्मण, कुलपुत्ता ममं उद्दिस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, अहं तेसं पुब्बङ्गमो, अहं तेसं बहुकारो, अहं तेसं समादपेता; मम च पन सा जनता दिट्ठानुगतिं आपज्जती”ति । “दुरभिसम्भवानि हि खो, भो गोतम, अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि, दुक्करं पविवेकं, दुरभिरमं एकत्ते, हरन्ति मज्जे मनो वनानि समाधिं अलभमानस्स भिक्खुनो”ति । “एवमेतं, ब्राह्मण, एवमेतं, ब्राह्मण! दुरभिसम्भवानि हि खो, ब्राह्मण, अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि, दुक्करं पविवेकं, दुरभिरमं एकत्ते, हरन्ति मज्जे मनो वनानि समाधिं अलभमानस्स भिक्खुनो”ति ।

३५. “मय्हमि खो, ब्राह्मण, पुब्बेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘दुरभिसम्भवानि हि खो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि, दुक्करं पविवेकं, दुरभिरमं एकत्ते, हरन्ति मज्जे मनो वनानि समाधिं अलभमानस्स भिक्खुनो’ति । तस्स मय्हं ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा अपरिसुद्धकायकम्मन्ता अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, अपरिसुद्धकायकम्मन्तसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हायन्ति । न खो पनाहं अपरिसुद्धकायकम्मन्तो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि;

न खो पनाहं कङ्खी विचिकिच्छी अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; तिण्णविचिकिच्छोहमस्मि । ये हि वो अरिया तिण्णविचिकिच्छा अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो'ति । एतमहं, ब्राह्मण, तिण्णविचिकिच्छतं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

४२. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा अत्तुक्कंसका परवम्भी अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, अत्तुक्कंसनपरवम्भनसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अक्खयन्ति । न खो पनाहं अत्तुक्कंसको परवम्भी अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; अनत्तुक्कंसको अपरवम्भीहमस्मि । ये हि वो अरिया अनत्तुक्कंसका अपरवम्भी अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो'ति । एतमहं, ब्राह्मण, अनत्तुक्कंसकतं अपरवम्भितं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

४३. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा छम्भी भीरुकजातिका अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, छम्भीभीरुकजातिकसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अक्खयन्ति । न खो पनाहं छम्भी भीरुकजातिको अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; विगतलोमहंसोहमस्मि । ये हि वो अरिया विगतलोमहंसा अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो'ति । एतमहं, ब्राह्मण, विगतलोमहंसतं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

४४. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा लाभसक्कारसिलोकं निकामयमाना अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, लाभसक्कारसिलोकनिकामन [निकामयमान (सी० स्या०)] सन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अक्खयन्ति । न खो पनाहं लाभसक्कारसिलोकं निकामयमानो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; अप्पिच्छोहमस्मि । ये हि वो अरिया अप्पिच्छा अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो'ति । एतमहं, ब्राह्मण, अप्पिच्छतं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

४५. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कुसीता हीनवीरिया अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, कुसीतहीनवीरियसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अक्खयन्ति । न खो पनाहं कुसीतो हीनवीरियो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; आरद्धवीरियोहमस्मि । ये हि वो अरिया आरद्धवीरिया अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो'ति । एतमहं, ब्राह्मण, आरद्धवीरियतं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

४६. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मुट्ठस्सती असम्पजाना अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, मुट्ठस्सतिअसम्पजानसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अक्खयन्ति । न खो पनाहं मुट्ठस्सति असम्पजानो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; उपट्ठितस्सतिहमस्मि । ये हि वो अरिया उपट्ठितस्सती अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो'ति । एतमहं, ब्राह्मण, उपट्ठितस्सतितं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

४७. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा असमाहिता विब्भन्तचित्ता

अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, असमाहितविब्भन्तचित्तसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अक्हायन्ति । न खो पनाहं असमाहितो विब्भन्तचित्तो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; समाधिसम्पन्नोहमस्मि । ये हि वो अरिया समाधिसम्पन्ना अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो'ति । एतमहं, ब्राह्मण, समाधिसम्पदं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

४८. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा दुप्पञ्जा एळमूगा अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, दुप्पञ्जएळमूगसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अक्हायन्ति । न खो पनाहं दुप्पञ्जो एळमूगो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; पञ्जासम्पन्नोहमस्मि । ये हि वो अरिया पञ्जासम्पन्ना अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो'ति । एतमहं, ब्राह्मण, पञ्जासम्पदं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

सोळसपरियायं निद्धितं ।

४९. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं या ता रत्तियो अभिज्जाता अभिलक्खिता — चातुदसी पञ्चदसी अट्ठमी च पक्खस्स — तथारूपासु रत्तीसु यानि तानि आरामचेतियानि वनचेतियानि रुक्खचेतियानि भिंसनकानि सलोमहंसानि तथारूपेसु सेनासनेसु विहरेय्यं अप्पेव नामाहं भयभेरवं पस्सेय्य'न्ति । सो खो अहं, ब्राह्मण, अपरेन समयेन या ता रत्तियो अभिज्जाता अभिलक्खिता — चातुदसी पञ्चदसी अट्ठमी च पक्खस्स — तथारूपासु रत्तीसु यानि तानि आरामचेतियानि वनचेतियानि रुक्खचेतियानि भिंसनकानि सलोमहंसानि तथारूपेसु सेनासनेसु विहरामि । तत्थ च मे, ब्राह्मण, विहरतो मगो वा आगच्छति, मोरो वा कट्ठं पातेति, वातो वा पण्णकसटं [पण्णसटं (सी० पी०)] एरेति; तस्स मय्हं ब्राह्मण एतदहोसि [तस्स मय्हं एवं होति (सी० स्या०)] — ‘एतं नून तं भयभेरवं आगच्छती'ति । तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘किं नु खो अहं अञ्जदत्थु भयपटिकङ्घी [भयपाटिकङ्घी (सी०)] विहरामि? यंनूनाहं यथाभूतं यथाभूतस्स [यथाभूतस्स यथाभूतस्स (सी० स्या०)] मे तं भयभेरवं आगच्छति, तथाभूतं तथाभूतोव [यथाभूतो यथाभूतोव (सी० स्या०)] तं भयभेरवं पटिविनेय्य'न्ति । तस्स मय्हं, ब्राह्मण, चङ्कमन्तस्स तं भयभेरवं आगच्छति । सो खो अहं, ब्राह्मण, नेव ताव तिट्ठामि न निसीदामि न निपज्जामि, याव चङ्कमन्तोव तं भयभेरवं पटिविनेमि । तस्स मय्हं, ब्राह्मण, ठितस्स तं भयभेरवं आगच्छति । सो खो अहं, ब्राह्मण, नेव ताव चङ्कमामि न निसीदामि न निपज्जामि । याव ठितोव तं भयभेरवं पटिविनेमि । तस्स मय्हं, ब्राह्मण, निसिन्नस्स तं भयभेरवं आगच्छति । सो खो अहं, ब्राह्मण, नेव ताव निपज्जामि न तिट्ठामि न चङ्कमामि, याव निसिन्नोव तं भयभेरवं पटिविनेमि । तस्स मय्हं, ब्राह्मण, निपन्नस्स तं भयभेरवं आगच्छति । सो खो अहं, ब्राह्मण, नेव ताव निसीदामि न तिट्ठामि न चङ्कमामि, याव निपन्नोव तं भयभेरवं पटिविनेमि ।

५०. “सन्ति खो पन, ब्राह्मण, एके समणब्राह्मणा रत्तियेव समानं दिवाति सज्जानन्ति, दिवायेव समानं रत्तीति सज्जानन्ति । इदमहं तेसं समणब्राह्मणानं सम्मोहविहारस्मिं वदामि । अहं खो पन, ब्राह्मण, रत्तियेव समानं रत्तीति सज्जानामि, दिवायेव समानं दिवाति सज्जानामि । यं खो तं, ब्राह्मण, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘असम्मोहधम्मो सत्तो लोके उप्पन्नो बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान'न्ति, ममेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘असम्मोहधम्मो सत्तो लोके उप्पन्नो बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान'न्ति ।

५१. “आरद्धं खो पन मे, ब्राह्मण, वीरियं अहोसि असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा [अप्पम्मुट्ठा (स्या०)], पस्सद्दो

कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं । सो खो अहं, ब्राह्मण, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहासिं, सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेसिं; यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं ।

५२. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि अनेकेपि संवट्टकप्पे अनेकेपि विवट्टकप्पे अनेकेपि संवट्टविवट्टकप्पे — ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । अयं खो मे, ब्राह्मण, रत्तिया पठमे यामे पठमा विज्जा अधिगता, अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना, तमो विहतो आलोको उप्पन्नो, यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

५३. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि । अयं खो मे, ब्राह्मण, रत्तिया मज्झिमे यामे दुतिया विज्जा अधिगता, अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना, तमो विहतो आलोको उप्पन्नो, यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

५४. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं । ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवसमुदयो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवनिरोधो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं । तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, भवासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चित्थ । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं अहोसि । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति अब्भज्जासिं । अयं खो मे, ब्राह्मण, रत्तिया पच्छिमे यामे ततिया विज्जा अधिगता, अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना, तमो विहतो आलोको उप्पन्नो, यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो

पहितत्तस्स विहरतो ।

५५. “सिया खो पन ते, ब्राह्मण, एवमस्स — ‘अज्जापि नून समणो गोतमो अवीतरागो अवीतदोसो अवीतमोहो, तस्मा अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवती’ति । न खो पनेतं, ब्राह्मण, एवं दट्ठब्बं । द्वे खो अहं, ब्राह्मण, अत्थवसे सम्पस्समानो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि — अत्तनो च दिट्ठधम्मसुखविहारं सम्पस्समानो, पच्छिमञ्च जनतं अनुकम्पमानो”ति ।

५६. “अनुकम्पितरूपा वतायं भोता गोतमेन पच्छिमा जनता, यथा तं अरहता सम्मासम्बुद्धेन । अभिक्कन्तं, भो गोतम! अभिक्कन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मगं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति ।

भयभेरवसुत्तं निद्धितं चतुत्थं ।

५. अनङ्गणसुत्तं

५७. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो, भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“चत्तारोमे, आवुसो, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे चत्तारो? इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो साङ्गणोव समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । इध पनावुसो, एकच्चो पुग्गलो साङ्गणोव समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं पजानाति । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो अनङ्गणोव समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । इध पनावुसो, एकच्चो पुग्गलो अनङ्गणोव समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं पजानाति । तत्रावुसो, ख्वायं पुग्गलो साङ्गणोव समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, अयं इमेसं द्विन्नं पुग्गलानं साङ्गणानंयेव सतं हीनपुरिसो अक्खायति । तत्रावुसो, ख्वायं पुग्गलो साङ्गणोव समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं पजानाति, अयं इमेसं द्विन्नं पुग्गलानं साङ्गणानंयेव सतं सेट्ठपुरिसो अक्खायति । तत्रावुसो, ख्वायं पुग्गलो अनङ्गणोव समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, अयं इमेसं द्विन्नं पुग्गलानं अनङ्गणानंयेव सतं हीनपुरिसो अक्खायति । तत्रावुसो, ख्वायं पुग्गलो अनङ्गणोव समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं पजानाति, अयं इमेसं द्विन्नं पुग्गलानं अनङ्गणानंयेव सतं सेट्ठपुरिसो अक्खायती”ति ।

५८. एवं वुत्ते, आयस्मा महामोग्गल्लानो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“को नु खो, आवुसो सारिपुत्त, हेतु को पच्चयो येनिमेसं द्विन्नं पुग्गलानं साङ्गणानंयेव सतं एको हीनपुरिसो अक्खायति, एको सेट्ठपुरिसो अक्खायति? को पनावुसो सारिपुत्त, हेतु को पच्चयो येनिमेसं द्विन्नं पुग्गलानं अनङ्गणानंयेव सतं एको हीनपुरिसो अक्खायति, एको सेट्ठपुरिसो अक्खायती”ति?

५९. “तत्रावुसो, ख्वायं पुगगलो साङ्गणोव समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं — न छन्दं जनेस्सति न वायमिस्सति न वीरियं आरभिस्सति तस्सङ्गणस्स पहानाय; सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो संकिलिडुचित्तो कालं करिस्सति । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मरकुला वा रजेन च मलेन च परियोनद्धा । तमेनं सामिका न चेव परिभुज्जेय्युं न च परियोदपेय्युं [परियोदापेय्युं (?)], रजापथे च नं निक्खिपेय्युं । एवज्झि सा, आवुसो, कंसपाति अपरेन समयेन संकिलिडुतरा अस्स मलग्गहिता”ति? “एवमावुसो”ति । “एवमेव खो, आवुसो, ख्वायं पुगगलो साङ्गणोव समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं — न छन्दं जनेस्सति न वायमिस्सति न वीरियं आरभिस्सति तस्सङ्गणस्स पहानाय; सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो संकिलिडुचित्तो कालं करिस्सति ।

“तत्रावुसो, ख्वायं पुगगलो साङ्गणोव समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं — छन्दं जनेस्सति वायमिस्सति वीरियं आरभिस्सति तस्सङ्गणस्स पहानाय; सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असंकिलिडुचित्तो कालं करिस्सति । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मरकुला वा रजेन च मलेन च परियोनद्धा । तमेनं सामिका परिभुज्जेय्युञ्चेव परियोदपेय्युञ्च, न च नं रजापथे निक्खिपेय्युं । एवज्झि सा, आवुसो, कंसपाति अपरेन समयेन परिसुद्धतरा अस्स परियोदाता”ति? “एवमावुसो”ति । “एवमेव खो, आवुसो, ख्वायं पुगगलो साङ्गणोव समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं — छन्दं जनेस्सति वायमिस्सति वीरियं आरभिस्सति तस्सङ्गणस्स पहानाय; सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असंकिलिडुचित्तो कालं करिस्सति ।

“तत्रावुसो, ख्वायं पुगगलो अनङ्गणोव समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं — सुभनिमित्तं मनसि करिस्सति, तस्स सुभनिमित्तस्स मनसिकारा रागो चित्तं अनुद्धंसेस्सति; सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो संकिलिडुचित्तो कालं करिस्सति । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मरकुला वा परिसुद्धा परियोदाता । तमेनं सामिका न चेव परिभुज्जेय्युं न च परियोदपेय्युं, रजापथे च नं निक्खिपेय्युं । एवज्झि सा, आवुसो, कंसपाति अपरेन समयेन संकिलिडुतरा अस्स मलग्गहिता”ति? “एवमावुसो”ति । “एवमेव खो, आवुसो, ख्वायं पुगगलो अनङ्गणोव समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं — सुभनिमित्तं मनसि करिस्सति, तस्स सुभनिमित्तस्स मनसिकारा रागो चित्तं अनुद्धंसेस्सति; सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो संकिलिडुचित्तो कालं करिस्सति ।

“तत्रावुसो, ख्वायं पुगगलो अनङ्गणोव समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं — सुभनिमित्तं न मनसि करिस्सति, तस्स सुभनिमित्तस्स अमनसिकारा रागो चित्तं नानुद्धंसेस्सति; सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असंकिलिडुचित्तो कालं करिस्सति । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मरकुला वा परिसुद्धा परियोदाता । तमेनं सामिका परिभुज्जेय्युञ्चेव परियोदपेय्युञ्च, न च नं रजापथे निक्खिपेय्युं । एवज्झि सा, आवुसो, कंसपाति अपरेन समयेन परिसुद्धतरा अस्स परियोदाता”ति? “एवमावुसो”ति । “एवमेव खो, आवुसो, ख्वायं पुगगलो अनङ्गणोव समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गण’न्ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं — सुभनिमित्तं न मनसि करिस्सति, तस्स सुभनिमित्तस्स अमनसिकारा रागो चित्तं नानुद्धंसेस्सति; सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असंकिलिडुचित्तो कालं करिस्सति ।

“अयं खो, आवुसो मोग्गल्लान, हेतु अयं पच्चयो येनिमेसं द्विन्नं पुगगलानं साङ्गणानंयेव सतं एको हीनपुरिसो

अक्खायति, एको सेट्ठपुरिसो अक्खायति । अयं पनावुसो मोग्गल्लान, हेतु अयं पच्चयो येनिमेसं द्विन्नं पुग्गलानं अनङ्गणानंयेव सतं एको हीनपुरिसो अक्खायति, एको सेट्ठपुरिसो अक्खायती'ति ।

६०. “अङ्गणं अङ्गणन्ति, आवुसो, वुच्चति । किस्स नु खो एतं, आवुसो, अधिवचनं यदिदं अङ्गण'न्ति? “पापकानं खो एतं, आवुसो, अकुसलानं इच्छावचरानं अधिवचनं, यदिदं अङ्गण'न्ति ।

“ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘आपत्तिञ्च वत आपन्नो अस्सं, न च मं भिक्खू जानेय्युं आपत्तिं आपन्नो'ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं तं भिक्खुं भिक्खू जानेय्युं — ‘आपत्तिं आपन्नो'ति । ‘जानन्ति मं भिक्खू आपत्तिं आपन्नो'ति — इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो — उभयमेतं अङ्गणं ।

“ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘आपत्तिञ्च वत आपन्नो अस्सं, अनुरहो मं भिक्खू चोदेय्युं, नो सङ्गमज्झे'ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं तं भिक्खुं भिक्खू सङ्गमज्झे चोदेय्युं, नो अनुरहो । ‘सङ्गमज्झे मं भिक्खू चोदेन्ति, नो अनुरहो'ति — इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो — उभयमेतं अङ्गणं ।

“ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘आपत्तिञ्च वत आपन्नो अस्सं, सप्पटिपुग्गलो मं चोदेय्य, नो अप्पटिपुग्गलो'ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं तं भिक्खुं अप्पटिपुग्गलो चोदेय्य, नो सप्पटिपुग्गलो । ‘अप्पटिपुग्गलो मं चोदेति, नो सप्पटिपुग्गलो'ति — इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो — उभयमेतं अङ्गणं ।

“ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत ममेव सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेय्य, न अज्जं भिक्खुं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेय्या'ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अज्जं भिक्खुं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेय्य, न तं भिक्खुं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेय्य । ‘अज्जं भिक्खुं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेति, न मं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेती'ति — इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो — उभयमेतं अङ्गणं ।

“ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत ममेव भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसेय्युं, न अज्जं भिक्खुं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसेय्यु'न्ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अज्जं भिक्खुं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसेय्युं, न तं भिक्खुं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसेय्युं । ‘अज्जं भिक्खुं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसन्ति, न मं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसन्ती'ति — इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो — उभयमेतं अङ्गणं ।

“ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत अहमेव लभेय्यं भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, न अज्जो भिक्खू लभेय्य भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्ड'न्ति । ठानं खो

“ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत अहमेव लाभी अस्सं पणीतानं चीवरानं, न अज्जो भिक्खु लाभी अस्स पणीतानं चीवरानं’न्ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अज्जो भिक्खु लाभी अस्स पणीतानं चीवरानं, न सो भिक्खु लाभी अस्स पणीतानं चीवरानं । ‘अज्जो भिक्खु लाभी [लाभी अस्स (क०)] पणीतानं चीवरानं, नाहं लाभी [लाभी अस्सं (क०)] पणीतानं चीवरानं’न्ति — इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो — उभयमेतं अङ्गणं ।

“ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत अहमेव लाभी अस्सं पणीतानं पिण्डपातानं...पे०... पणीतानं सेनासनानं...पे०... पणीतानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, न अज्जो भिक्खु लाभी अस्स पणीतानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं’न्ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अज्जो भिक्खु लाभी अस्स पणीतानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, न सो भिक्खु लाभी अस्स पणीतानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । ‘अज्जो भिक्खु लाभी [लाभी अस्स (क०)] पणीतानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, नाहं लाभी [लाभी अस्सं (क०)] पणीतानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं’न्ति — इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो — उभयमेतं अङ्गणं ।

“इमेसं खो एतं, आवुसो, पापकानं अकुसलानं इच्छावचरानं अधिवचनं, यदिदं अङ्गणं”न्ति ।

६१. “यस्स कस्सचि, आवुसो, भिक्खुनो इमे पापका अकुसला इच्छावचरा अप्पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च, किञ्चापि सो होति आरज्जिको पन्तसेनासनो पिण्डपातिको सपदानचारी पंसुकूलिको लूखचीवरधरो, अथ खो नं सब्रह्मचारी न चेव सक्करोन्ति न गरुं करोन्ति न मानेन्ति न पूजेन्ति । तं किस्स हेतु? ते हि तस्स आयस्मतो पापका अकुसला इच्छावचरा अप्पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मरकुला वा परिसुद्धा परियोदाता । तमेनं सामिका अहिकुणपं वा कुक्कुरकुणपं वा मनुस्सकुणपं वा रचयित्वा अज्जिस्सा कंसपातिया पटिकुज्जित्वा अन्तरापणं पटिपज्जेय्युं । तमेनं जनो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘अम्भो, किमेविदं हरीयति जज्जजज्जं विया’ति? तमेनं उट्ठित्वा अपापुरित्वा [अवापुरित्वा (सी०)] ओलोकेय्य । तस्स सहदस्सनेन अमनापता च सण्ठहेय्य, पाटिकुल्यता [पाटिकूलता (क०), पाटिकूल्यता (स्या०)] च सण्ठहेय्य, जेगुच्छता च [जेगुच्छिता च (पी० क०)] सण्ठहेय्य; जिघच्छित्तानप्पि न भोत्तुकम्यता अस्स, पगेव सुहितानं । एवमेव खो, आवुसो, यस्स कस्सचि भिक्खुनो इमे पापका अकुसला इच्छावचरा अप्पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च, किञ्चापि सो होति आरज्जिको पन्तसेनासनो पिण्डपातिको सपदानचारी पंसुकूलिको लूखचीवरधरो, अथ खो नं सब्रह्मचारी न चेव सक्करोन्ति न गरुं करोन्ति न मानेन्ति न पूजेन्ति । तं किस्स हेतु? ते हि तस्स आयस्मतो पापका अकुसला इच्छावचरा अप्पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च ।

६२. “यस्स कस्सचि, आवुसो, भिक्खुनो इमे पापका अकुसला इच्छावचरा पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च, किञ्चापि सो होति गामन्तविहारी नेमन्तनिको गहपतिचीवरधरो, अथ खो नं सब्रह्मचारी सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति । तं किस्स हेतु? ते हि तस्स आयस्मतो पापका अकुसला इच्छावचरा पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मरकुला वा परिसुद्धा परियोदाता । तमेनं सामिका सालीनं ओदनं विचितकाळकं [विचिनितकाळकं (क०)] अनेकसूपं अनेकब्यज्जनं रचयित्वा अज्जिस्सा कंसपातिया पटिकुज्जित्वा अन्तरापणं पटिपज्जेय्युं । तमेनं जनो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘अम्भो, किमेविदं हरीयति जज्जजज्जं विया’ति? तमेनं उट्ठित्वा

अपापुरित्वा ओलोकेय्य । तस्स सह दस्सनेन मनापता च सण्ठहेय्य, अप्पाटिकुल्यता च सण्ठहेय्य, अजेगुच्छता च सण्ठहेय्य; सुहितानम्पि भोत्तुकम्यता अस्स, पगेव जिघच्छितानं । एवमेव खो, आवुसो, यस्स कस्सचि भिक्खुनो इमे पापका अकुसला इच्छावचरा पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च, किञ्चापि सो होति गामन्तविहारी नेमन्तनिको गहपतिचीवरधरो, अथ खो नं सब्रह्मचारी सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति । तं किस्स हेतु? ते हि तस्स आयस्मतो पापका अकुसला इच्छावचरा पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति चा'ति ।

६३. एवं वुत्ते, आयस्मा महामोग्गल्लानो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “उपमा मं, आवुसो सारिपुत्त, पटिभाती'ति । “पटिभातु तं, आवुसो मोग्गल्लाना'ति । “एकमिदाहं, आवुसो, समयं राजगहे विहरामि गिरिब्वजे । अथ ख्वाहं, आवुसो, पुब्बहसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसिं । तेन खो पन समयेन समीति यानकारपुत्तो रथस्स नेमिं तच्छति । तमेनं पण्डुपुत्तो आजीवको पुराणयानकारपुत्तो पच्चुपट्टितो होति । अथ खो, आवुसो, पण्डुपुत्तस्स आजीवकस्स पुराणयानकारपुत्तस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘अहो वतायं समीति यानकारपुत्तो इमिस्सा नेमिया इमञ्च वड्ढं इमञ्च जिहं इमञ्च दोसं तच्छेय्य, एवायं नेमि अपगतवड्ढा अपगतजिह्मा अपगतदोसा सुद्धा अस्स [सुद्धास्स (सी० पी०), सुद्धा (क०)] सारे पतिट्ठिता'ति । यथा यथा खो, आवुसो, पण्डुपुत्तस्स आजीवकस्स पुराणयानकारपुत्तस्स चेतसो परिवितक्को होति, तथा तथा समीति यानकारपुत्तो तस्सा नेमिया तञ्च वड्ढं तञ्च जिहं तञ्च दोसं तच्छति । अथ खो, आवुसो, पण्डुपुत्तो आजीवको पुराणयानकारपुत्तो अत्तमनो अत्तमनवाचं निच्छारेसि — ‘हदया हदयं मज्जे अज्जाय तच्छती'ति ।

“एवमेव खो, आवुसो, ये ते पुगला अस्सद्धा, जीविकत्था न सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, सठा मायाविनो केतबिनो [केटुभिन्नो (बहूसु)] उद्धता उन्नळा चपला मुखरा विक्किण्णवाचा, इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारा, भोजने अमत्तञ्जुनो, जागरियं अननुयुत्ता, सामज्जे अनपेक्खवन्तो, सिक्खाय न तिब्बगारवा, बाहुलिका साथलिका, ओक्कमने पुब्बङ्गमा, पविवेके निक्खित्तधुरा, कुसीता हीनवीरिया मुट्ठस्सती असम्पजाना असमाहिता विब्भन्तचित्ता दुप्पज्जा एळमूगा, तेसं आयस्मा सारिपुत्तो इमिना धम्मपरियायेन हदया हदयं मज्जे अज्जाय तच्छति ।

“ये पन ते कुलपुत्ता सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, असठा अमायाविनो अकेतबिनो अनुद्धता अनुन्नळा अचपला अमुखरा अविक्किण्णवाचा, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो, जागरियं अनुयुत्ता, सामज्जे अपेक्खवन्तो, सिक्खाय तिब्बगारवा, न बाहुलिका न साथलिका, ओक्कमने निक्खित्तधुरा, पविवेके पुब्बङ्गमा, आरद्धवीरिया पहितत्ता उपट्ठितस्सती सम्पजाना समाहिता एकगचित्ता पज्जवन्तो अनेळमूगा, ते आयस्मतो सारिपुत्तस्स इमं धम्मपरियायं सुत्वा पिवन्ति मज्जे, घसन्ति मज्जे वचसा चेव मनसा च — ‘साधु वत, भो, सब्रह्मचारी अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेती'ति । सेय्यथापि, आवुसो, इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको सीसंन्हातो उप्पलमालं वा वस्सिकमालं वा अतिमुत्तकमालं [अधिमुत्तकमालं (स्या०)] वा लभित्वा उभोहि हत्थेहि पटिग्गहेत्वा उत्तमङ्गे सिरस्मिं पतिट्ठपेय्य, एवमेव खो, आवुसो, ये ते कुलपुत्ता सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, असठा अमायाविनो अकेतबिनो अनुद्धता अनुन्नळा अचपला अमुखरा अविक्किण्णवाचा, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो, जागरियं अनुयुत्ता, सामज्जे अपेक्खवन्तो, सिक्खाय तिब्बगारवा, न बाहुलिका न साथलिका, ओक्कमने निक्खित्तधुरा, पविवेके पुब्बङ्गमा, आरद्धवीरिया पहितत्ता उपट्ठितस्सती सम्पजाना समाहिता एकगचित्ता पज्जवन्तो अनेळमूगा, ते आयस्मतो सारिपुत्तस्स इमं धम्मपरियायं सुत्वा पिवन्ति मज्जे, घसन्ति मज्जे वचसा चेव मनसा च — ‘साधु वत, भो, सब्रह्मचारी अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेती'ति । इतिह ते उभो महानागा अज्जमज्जस्स सुभासितं समनुमोदिसू'ति ।

अनङ्गणसुत्तं निद्धितं पञ्चमं ।

६. आकङ्खेय्यसुत्तं

६४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“सम्पन्नसीला, भिक्खवे, विहरथ सम्पन्नपातिमोक्खा; पातिमोक्खसंवरसंवुता विहरथ आचारगोचरसम्पन्ना अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्साविनो; समादाय सिक्खथ सिक्खापदेसु ।

६५. “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘सब्रह्मचारीनं पियो च अस्सं मनापो च गरु च भावनीयो चा’ति [मनापो गरुभावनीयो चाति (सी०)], सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘लाभी अस्सं चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारान’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘येसाहं चीवरपिण्डपातसेनासन गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं परिभुज्जामि तेसं ते कारा महप्फला अस्सु महानिसंसा’ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘ये मं [ये मे (सी० स्या०)] जाती सालोहिता पेता कालङ्कता [कालकता (सी० स्या० पी०)] पसन्नचित्ता अनुस्सरन्ति तेसं तं महप्फलं अस्स महानिसंसं’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

६६. “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘अरतिरतिसहो अस्सं, न च मं अरति सहेय्य, उप्पन्नं अरतिं अभिभुय्य अभिभुय्य विहरेय्य’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘भयभेरवसहो अस्सं, न च मं भयभेरवं सहेय्य, उप्पन्नं भयभेरवं अभिभुय्य अभिभुय्य विहरेय्य’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘चतुन्नं ज्ञानानं आभिचेतसिकानं दिट्ठधम्मसुखविहारानं निकामलाभी अस्सं अकिच्छलाभी अकसिरलाभी’ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘ये ते सन्ता विमोक्खा अतिक्कम्म रूपे आरुप्पा, ते कायेन फुसित्वा विहरेय्य’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

६७. “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्नो अस्सं अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो’ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी अस्सं सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करेय्यं’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको अस्सं तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका’ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

६८. “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभवेय्यं — एकोपि हुत्वा बहुधा अस्सं, बहुधापि हुत्वा एको अस्सं; आविभावं तिरोभावं; तिरोकुट्टं तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छेय्यं, सेय्यथापि आकासे; पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करेय्यं, सेय्यथापि उदके; उदकेपि अभिज्जमाने गच्छेय्यं, सेय्यथापि पथवियं; आकासेपि पल्लङ्केन कमेय्यं, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परामसेय्यं परिमज्जेय्यं; याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेय्यं’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणेय्यं — दिब्बे च मानुसे च ये दूरे सन्तिके चा’ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानेय्यं — सरागं वा चित्तं सरागं चित्तन्ति पजानेय्यं, वीतरागं वा चित्तं वीतरागं चित्तन्ति पजानेय्यं; सदोसं वा चित्तं सदोसं चित्तन्ति पजानेय्यं, वीतदोसं वा चित्तं वीतदोसं चित्तन्ति पजानेय्यं; समोहं वा चित्तं समोहं चित्तन्ति पजानेय्यं, वीतमोहं वा चित्तं वीतमोहं चित्तन्ति पजानेय्यं; संखित्तं वा चित्तं संखित्तं चित्तन्ति पजानेय्यं, विक्खित्तं वा चित्तं विक्खित्तं चित्तन्ति पजानेय्यं; महग्गतं वा चित्तं महग्गतं चित्तन्ति पजानेय्यं, अमहग्गतं वा चित्तं अमहग्गतं चित्तन्ति पजानेय्यं; सउत्तरं वा चित्तं सउत्तरं चित्तन्ति पजानेय्यं, अनुत्तरं वा चित्तं अनुत्तरं चित्तन्ति पजानेय्यं; समाहितं वा चित्तं समाहितं चित्तन्ति पजानेय्यं, असमाहितं वा चित्तं असमाहितं चित्तन्ति पजानेय्यं; विमुत्तं वा चित्तं विमुत्तं चित्तन्ति पजानेय्यं, अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तन्ति पजानेय्यं’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरेय्यं, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जाति सतसहस्सम्पि अनेकेपि संवट्टकण्णे अनेकेपि विवट्टकण्णे अनेकेपि संवट्टविवट्टकण्णे — अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नोति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरेय्यं’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी... पे०... ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सेय्यं चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानेय्यं — इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना; इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका

सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्नाति, इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सेय्यं चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानेय्यं'न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

६९. “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेवधम्मो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्य’न्ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुज्जागारानं ।

“सम्पन्नसीला, भिक्खवे, विहरथ सम्पन्नपातिमोक्खा; पातिमोक्खसंवरसंवृता विहरथ आचारगोचरसम्पन्ना अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्साविनो; समादाय सिक्खथ सिक्खापदेसू’ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं’न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

आकङ्खेय्यसुत्तं निट्ठितं छट्ठं ।

७. वत्थसुत्तं

७०. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो’ति । “भदन्ते’ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“सेय्यथापि, भिक्खवे, वत्थं संकिलिद्धं मलग्गहितं; तमेनं रजको यस्मिं यस्मिं रङ्गजाते उपसंहरेय्य — यदि नीलकाय यदि पीतकाय यदि लोहितकाय यदि मज्जिट्टकाय [मज्जेट्टकाय (सी० पी०), मज्जेट्टिकाय (स्या०)] दुरत्तवण्णमेवस्स अपरिसुद्धवण्णमेवस्स । तं किस्स हेतु? अपरिसुद्धत्ता, भिक्खवे, वत्थस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, चित्ते संकिलिद्धे, दुग्गति पाटिकङ्घा । सेय्यथापि, भिक्खवे, वत्थं परिसुद्धं परियोदातं; तमेनं रजको यस्मिं यस्मिं रङ्गजाते उपसंहरेय्य — यदि नीलकाय यदि पीतकाय यदि लोहितकाय यदि मज्जिट्टकाय — सुरत्तवण्णमेवस्स परिसुद्धवण्णमेवस्स । तं किस्स हेतु? परिसुद्धत्ता, भिक्खवे, वत्थस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, चित्ते असंकिलिद्धे, सुगति पाटिकङ्घा ।

७१. “कतमे च, भिक्खवे, चित्तस्स उपक्विलेसो? अभिज्झाविसमलोभो चित्तस्स उपक्विलेसो, ब्यापादो चित्तस्स उपक्विलेसो, कोधो चित्तस्स उपक्विलेसो, उपनाहो चित्तस्स उपक्विलेसो, मक्खो चित्तस्स उपक्विलेसो, पळासो चित्तस्स उपक्विलेसो, इस्सा चित्तस्स उपक्विलेसो, मच्छरियं चित्तस्स उपक्विलेसो, माया चित्तस्स उपक्विलेसो, साठेय्यं चित्तस्स उपक्विलेसो, थम्भो चित्तस्स उपक्विलेसो, सारम्भो चित्तस्स उपक्विलेसो, मानो चित्तस्स उपक्विलेसो, अतिमानो चित्तस्स उपक्विलेसो, मदो चित्तस्स उपक्विलेसो, पमादो चित्तस्स उपक्विलेसो ।

७२. “स खो सो, भिक्खवे, भिक्खु ‘अभिज्झाविसमलोभो चित्तस्स उपक्विलेसो’ति — इति विदित्वा अभिज्झाविसमलोभं चित्तस्स उपक्विलेसं पजहति; ‘ब्यापादो चित्तस्स उपक्विलेसो’ति — इति विदित्वा ब्यापादं चित्तस्स उपक्विलेसं पजहति; ‘कोधो चित्तस्स उपक्विलेसो’ति — इति विदित्वा कोधं चित्तस्स उपक्विलेसं पजहति; ‘उपनाहो चित्तस्स उपक्विलेसो’ति — इति विदित्वा उपनाहं चित्तस्स उपक्विलेसं पजहति; ‘मक्खो चित्तस्स उपक्विलेसो’ति —

इति विदित्वा मक्खं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘पळासो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा पळासं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘इस्सा चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा इस्सं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘मच्छरियं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा मच्छरियं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘माया चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा मायं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘साठेय्यं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा साठेय्यं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘थम्भो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा थम्भं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘सारम्भो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा सारम्भं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘मानो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा मानं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘अतिमानो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अतिमानं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘मदो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा मदं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति; ‘पमादो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा पमादं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति ।

७३. “यतो खो [यतो च खो (सी० स्या०)], भिक्खवे, भिक्खुनो ‘अभिज्झाविसमलोभो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अभिज्झाविसमलोभो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति, ‘ब्यापादो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा ब्यापादो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘कोधो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा कोधो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘उपनाहो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा उपनाहो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘मक्खो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा मक्खो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘पळासो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा पळासो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘इस्सा चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा इस्सा चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘मच्छरियं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा मच्छरियं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘माया चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा माया चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘साठेय्यं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा साठेय्यं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘थम्भो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा थम्भो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘सारम्भो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा सारम्भो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘मानो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा मानो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘अतिमानो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अतिमानो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘मदो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा मदो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति; ‘पमादो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा पमादो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति ।

७४. “सो बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति; धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति; सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि, अट्ठ पुरिसपुग्गला । एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो, अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति ।

७५. “यथोधि [यतोधि (अट्ठकथायं पाठन्तरं)] खो पनस्स चत्तं होति वन्तं मुत्तं पहीनं पटिनिस्सट्ठं, सो ‘बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतोम्ही’ति लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं । पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्धकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति; ‘धम्मे...पे०... सङ्गे

अवेच्चप्पसादेन समन्नागतोम्ही'ति लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं; पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । 'यथोधि खो पन मे चत्तं वन्तं मुत्तं पहीनं पटिनिस्सट्ठ'न्ति लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं; पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति ।

७६. “स खो सो, भिक्खवे, भिक्खु एवंसीलो एवंधम्मो एवंपञ्जो सालीनं चेपि पिण्डपातं भुञ्जति विचितकाळकं अनेकसूपं अनेकब्यञ्जनं, नेवस्स तं होति अन्तरायाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, वत्थं संकिलिडुं मलग्गहितं अच्छोदकं आगम्म परिसुद्धं होति परियोदातं, उक्कामुखं वा पनागम्म जातरूपं परिसुद्धं होति परियोदातं, एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु एवंसीलो एवंधम्मो एवंपञ्जो सालीनं चेपि पिण्डपातं भुञ्जति विचितकाळकं अनेकसूपं अनेकब्यञ्जनं, नेवस्स तं होति अन्तरायाय ।

७७. “सो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं [चतुत्थिं (सी० पी०)] । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति; करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति ।

७८. “सो ‘अत्थि इदं, अत्थि हीनं, अत्थि पणीतं, अत्थि इमस्स सज्जागतस्स उत्तरिं निस्सरण’न्ति पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति आणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खवे — ‘भिक्खु सिनातो अन्तरेन सिनानेना’”ति ।

७९. तेन खो पन समयेन सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति । अथ खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “गच्छति पन भवं गोतमो बाहुकं नदिं सिनायितु’न्ति? “किं, ब्राह्मण, बाहुकाय नदिया? किं बाहुका नदी करिस्सती’ति? “लोक्खसम्मता [लोक्खसम्मता (सी०), मोक्खसम्मता (पी०)] हि, भो गोतम, बाहुका नदी बहुजनस्स, पुज्जसम्मता हि, भो गोतम, बाहुका नदी बहुजनस्स, बाहुकाय पन नदिया बहुजनो पापकम्मं कतं पवाहेती’ति । अथ खो भगवा सुन्दरिकभारद्वाजं ब्राह्मणं गाथाहि अज्झभासि —

“बाहुकं अधिकक्कञ्च, गयं सुन्दरिकं मपि [सुन्दरिकामपि (सी० स्या० पी०), सुन्दरिकं महिं (इतिपि)] ।

सरस्सतिं पयागञ्च, अथो बाहुमतिं नदिं ।

निच्चम्पि बालो पक्खन्दो [पक्खन्नो (सी० स्या० पी०)], कण्हकम्मो न सुज्झति ॥

“किं सुन्दरिका करिस्सति, किं पयागा [पयागो (सी० स्या० पी०)] किं बाहुका नदी ।

वेरिं कतकिब्बिसं नरं, न हि नं सोधये पापकम्मिनं ॥

“सुद्धस्स वे सदा फग्गु, सुद्धस्सुपोसथो सदा ।

सुद्धस्स सुचिकम्मस्स, सदा सम्पज्जते वतं ।

इधेव सिनाहि ब्राह्मण, सब्बभूतेसु करोहि खेमतं ॥

“सचे मुसा न भणसि, सचे पाणं न हिंससि ।
सचे अदिन्नं नादियसि, सद्वहानो अमच्छरी ।
किं काहसि गयं गन्त्वा, उदपानोपि ते गया”ति ॥

८०. एवं वुत्ते, सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्घञ्च । लभेय्याहं भोतो गोतमस्स सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पद”न्ति । अलत्थ खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो खो पनायस्मा भारद्वाजो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेवधम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहासि । “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया”ति अब्भज्जासि । अज्जतरो खो पनायस्मा भारद्वाजो अरहतं अहोसीति ।

वत्थसुत्तं निट्ठितं सत्तमं ।

८. सल्लेखसुत्तं

८१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा महाचुन्दो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाचुन्दो भगवन्तं एतदवोच — “या इमा, भन्ते, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति — अत्तवादपटिसंयुत्ता वा लोकवादपटिसंयुत्ता वा — आदिमेव नु खो, भन्ते, भिक्खुनो मनसिकरोतो एवमेतासं दिट्ठिनं पहानं होति, एवमेतासं दिट्ठिनं पटिनिस्सग्गो होती”ति?

८२. “या इमा, चुन्द, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति — अत्तवादपटिसंयुत्ता वा लोकवादपटिसंयुत्ता वा — यत्थ चेता दिट्ठियो उप्पज्जन्ति यत्थ च अनुसेन्ति यत्थ च समुदाचरन्ति तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मे सो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जा पस्सतो एवमेतासं दिट्ठिनं पहानं होति, एवमेतासं दिट्ठिनं पटिनिस्सग्गो होति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेक्कचो भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । दिट्ठधम्मसुखविहारा एते अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेक्कचो भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । दिट्ठधम्मसुखविहारा एते अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरेय्य, सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेय्य, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । दिट्ठधम्मसुखविहारा एते अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । दिट्ठधम्मसुखविहारा एते अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा, पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा, नानत्तसज्जानं अमनसिकारा, ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । सन्ता एते विहारा अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाणं’ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । सन्ता एते विहारा अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । सन्ता एते विहारा अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । सन्ता एते विहारा अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

८३. “इध खो पन वो, चुन्द, सल्लेखो करणीयो । ‘परे विहिंसका भविस्सन्ति, मयमेत्थ अविहिंसका भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे पाणातिपाती भविस्सन्ति, मयमेत्थ पाणातिपाता पटिविरता भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अदिन्नादायी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अदिन्नादाना पटिविरता भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अब्रह्मचारी भविस्सन्ति, मयमेत्थ ब्रह्मचारी भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मुसावादी भविस्सन्ति, मयमेत्थ मुसावादा पटिविरता भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे पिसुणावाचा [पिसुणा वाचा (सी० पी०)] भविस्सन्ति, मयमेत्थ पिसुणाय वाचाय पटिविरता भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे फरुसवाचा [फरुसा वाचा (सी० पी०)] भविस्सन्ति, मयमेत्थ फरुसाय वाचाय पटिविरता भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे सम्फप्पलापी भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्फप्पलापा पटिविरता भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अभिज्झालू भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनभिज्झालू भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे ब्यापन्नचित्ता भविस्सन्ति, मयमेत्थ अब्यापन्नचित्ता भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छादिट्ठी भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मादिट्ठी भविस्सामा’ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छासङ्कप्पा भविस्सन्ति, मयमेत्थ

सम्मासङ्कप्पा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मिच्छावाचा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मावाचा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मिच्छाकम्मन्ता भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्माकम्मन्ता भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मिच्छाआजीवा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्माआजीवा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मिच्छावायामा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मावायामा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मिच्छासती भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मासती भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मिच्छासमाधि भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मासमाधी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मिच्छाजाणी भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्माजाणी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मिच्छाविमुत्ती भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्माविमुत्ती भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो ।

“‘परे थीनमिद्धपरियुट्ठिता भविस्सन्ति, मयमेत्थ विगतथीनमिद्धा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे उद्धता भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनुद्धता भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे विचिकिच्छी [वेचिकिच्छी (सी० पी० क०)] भविस्सन्ति, मयमेत्थ तिण्णविचिकिच्छा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे कोधना भविस्सन्ति, मयमेत्थ अक्कोधना भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे उपनाही भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनुपनाही भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मक्खी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अमक्खी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे पळासी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अपळासी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे इस्सुकी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनिस्सुकी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मच्छरी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अमच्छरी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे सठा भविस्सन्ति, मयमेत्थ असठा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मायावी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अमायावी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे थद्धा भविस्सन्ति, मयमेत्थ अत्थद्धा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे अतिमानी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनतिमानी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे दुब्बचा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सुवचा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे पापमिक्ता भविस्सन्ति, मयमेत्थ कल्याणमिक्ता भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे पमत्ता भविस्सन्ति, मयमेत्थ अप्पमत्ता भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे अस्सद्धा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सद्धा भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे अहिरिका भविस्सन्ति, मयमेत्थ हिरिमना भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे अनोत्तापी [अनोत्तप्पी (क०)] भविस्सन्ति, मयमेत्थ ओत्तापी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे अप्पस्सुता भविस्सन्ति, मयमेत्थ बहुस्सुता भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे कुसीता भविस्सन्ति, मयमेत्थ आरद्धवीरिया भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मुट्ठस्सती भविस्सन्ति, मयमेत्थ उपट्ठितस्सती भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे दुप्पज्जा भविस्सन्ति, मयमेत्थ पज्जासम्पन्ना भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो । 'परे सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सन्ति, मयमेत्थ असन्दिट्ठिपरामासी अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सामा'ति सल्लेखो करणीयो ।

८४. “चित्तुप्पादम्पि खो अहं, चुन्द, कुसलेसु धम्मेसु बहुकारं [बहूपकारं (क०)] वदामि, को पन वादो कायेन वाचाय अनुविधीयनासु! तस्मातिह, चुन्द, 'परे विहिंसका भविस्सन्ति, मयमेत्थ अविहिंसका भविस्सामा'ति चित्तं उप्पादेतब्बं । 'परे पाणातिपाती भविस्सन्ति, मयमेत्थ पाणातिपाता पटिविरता भविस्सामा'ति चित्तं उप्पादेतब्बं... 'परे सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सन्ति, मयमेत्थ असन्दिट्ठिपरामासी अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सामा'ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

८५. “सेय्यथापि, चुन्द, विसमो मग्गो अस्स, तस्स [मग्गो तस्सास्स (सी० स्या० पी०)] अज्जो समो मग्गो परिक्कमनाय; सेय्यथा वा पन, चुन्द, विसमं तित्थं अस्स, तस्स अज्जं समं तित्थं परिक्कमनाय; एवमेव खो, चुन्द,

विहिंसकस्स पुरिसपुग्गलस्स अविहिंसा होति परिक्कमनाय, पाणातिपातिस्स पुरिसपुग्गलस्स पाणातिपाता वेरमणी होति परिक्कमनाय, अदिन्नादायिस्स पुरिसपुग्गलस्स अदिन्नादाना वेरमणी होति परिक्कमनाय, अब्रह्मचारिस्स पुरिसपुग्गलस्स अब्रह्मचरिया वेरमणी होति परिक्कमनाय, मुसावादिसस्स पुरिसपुग्गलस्स मुसावादा वेरमणी होति परिक्कमनाय, पिसुणवाचस्स पुरिसपुग्गलस्स पिसुणाय वाचाय वेरमणी होति परिक्कमनाय, फरुसवाचस्स पुरिसपुग्गलस्स फरुसाय वाचाय वेरमणी होति परिक्कमनाय, सम्फप्पलापिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्फप्पलापा वेरमणी होति परिक्कमनाय, अभिज्झालुस्स पुरिसपुग्गलस्स अनभिज्झा होति परिक्कमनाय, ब्यापन्नचित्तस्स पुरिसपुग्गलस्स अब्यापादो होति परिक्कमनाय, मिच्छादिट्ठिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मादिट्ठि होति परिक्कमनाय, मिच्छासङ्कप्पस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मासङ्कप्पो होति परिक्कमनाय, मिच्छावाचस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मावाचा होति परिक्कमनाय, मिच्छाकम्मन्तस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्माकम्मन्तो होति परिक्कमनाय, मिच्छाआजीवस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्माआजीवो होति परिक्कमनाय, मिच्छावायामस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मावायामो होति परिक्कमनाय, मिच्छासतिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मासति होति परिक्कमनाय, मिच्छासमाधिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मासमाधि होति परिक्कमनाय, मिच्छाजाणिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्माजाणं होति परिक्कमनाय, मिच्छाविमुत्तिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्माविमुत्ति होति परिक्कमनाय ।

“थीनमिद्धपरियुट्ठितस्स पुरिसपुग्गलस्स विगतथिनमिद्धता होति परिक्कमनाय, उद्धतस्स पुरिसपुग्गलस्स अनुद्धच्चं होति परिक्कमनाय, विचिकिच्छिस्स पुरिसपुग्गलस्स तिण्णविचिकिच्छता होति परिक्कमनाय, कोधनस्स पुरिसपुग्गलस्स अक्कोधो होति परिक्कमनाय, उपनाहिस्स पुरिसपुग्गलस्स अनुपनाहो होति परिक्कमनाय, मक्खिस्स पुरिसपुग्गलस्स अमक्खो होति परिक्कमनाय, पळासिस्स पुरिसपुग्गलस्स अपळासो होति परिक्कमनाय, इस्सुकिस्स पुरिसपुग्गलस्स अनिस्सुकिता होति परिक्कमनाय, मच्छरिस्स पुरिसपुग्गलस्स अमच्छरियं होति परिक्कमनाय, सठस्स पुरिसपुग्गलस्स असाठेय्यं होति परिक्कमनाय, मायाविस्स पुरिसपुग्गलस्स अमाया [अमायाविता (क०)] होति परिक्कमनाय, थद्धस्स पुरिसपुग्गलस्स अत्थद्धियं होति परिक्कमनाय, अतिमानिस्स पुरिसपुग्गलस्स अनतिमानो होति परिक्कमनाय, दुब्बचस्स पुरिसपुग्गलस्स सोवचस्सता होति परिक्कमनाय, पापमित्तस्स पुरिसपुग्गलस्स कल्याणमित्तता होति परिक्कमनाय, पमत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स अप्पमादो होति परिक्कमनाय, अस्सद्धस्स पुरिसपुग्गलस्स सद्धा होति परिक्कमनाय, अहिरिकस्स पुरिसपुग्गलस्स हिरी होति परिक्कमनाय, अनोत्तापिस्स पुरिसपुग्गलस्स ओत्तप्पं होति परिक्कमनाय, अप्पस्सुतस्स पुरिसपुग्गलस्स बाहुसच्चं होति परिक्कमनाय, कुसीतस्स पुरिसपुग्गलस्स वीरियारम्भो होति परिक्कमनाय, मुट्ठस्सतिस्स पुरिसपुग्गलस्स उपट्ठितस्सतिता होति परिक्कमनाय, दुप्पञ्जस्स पुरिसपुग्गलस्स पञ्जासम्पदा होति परिक्कमनाय, सन्दिट्ठिपरामासि-आधानग्गाहि-दुप्पटिनिस्सगिस्स पुरिसपुग्गलस्स असन्दिट्ठिपरामासि-अनाधानग्गाहि-सुप्पटिनिस्सगिता होति परिक्कमनाय ।

८६. “सेय्यथापि, चुन्द, ये केचि अकुसला धम्मा सब्बे ते अधोभागङ्गमनीया [अधोभावङ्गमनीया (सी० स्या० पी०)], ये केचि कुसला धम्मा सब्बे ते उपरिभागङ्गमनीया [उपरिभावङ्गमनीया (सी० स्या० पी०)], एवमेव खो, चुन्द, विहिंसकस्स पुरिसपुग्गलस्स अविहिंसा होति उपरिभागाय [उपरिभावाय (सी० स्या० क०)], पाणातिपातिस्स पुरिसपुग्गलस्स पाणातिपाता वेरमणी होति उपरिभागाय...पे०... सन्दिट्ठिपरामासि-आधानग्गाहि-दुप्पटिनिस्सगिस्स पुरिसपुग्गलस्स असन्दिट्ठिपरामासि-अनाधानग्गाहि-सुप्पटिनिस्सगिता होति उपरिभागाय ।

८७. “सो वत, चुन्द, अत्तना पलिपपलिपन्नो परं पलिपपलिपन्नं उद्धरिस्सतीति नेतं ठानं विज्जति । सो वत, चुन्द, अत्तना अपलिपपलिपन्नो परं पलिपपलिपन्नं उद्धरिस्सतीति ठानमेतं विज्जति । सो वत, चुन्द, अत्तना अदन्तो अविनीतो

अपरिनिब्बुतो परं दमेस्सति विनेस्सति परिनिब्बापेस्सतीति नेतं ठानं विज्जति । सो वत, चुन्द, अत्तना दन्तो विनीतो परिनिब्बुतो परं दमेस्सति विनेस्सति परिनिब्बापेस्सतीति ठानमेतं विज्जति । एवमेव खो, चुन्द, विहिंसकस्स पुरिसपुग्गलस्स अविहिंसा होति परिनिब्बानाय, पाणातिपातिस्स पुरिसपुग्गलस्स पाणातिपाता वेरमणी होति परिनिब्बानाय । अदिन्नादायिस्स पुरिसपुग्गलस्स अदिन्नादाना वेरमणी होति परिनिब्बानाय । अब्रह्मचारिस्स पुरिसपुग्गलस्स अब्रह्मचरिया वेरमणी होति परिनिब्बानाय । मुसावादिस्स पुरिसपुग्गलस्स मुसावादा वेरमणी होति परिनिब्बानाय । पिसुणवाचस्स पुरिसपुग्गलस्स पिसुणाय वाचाय वेरमणी होति परिनिब्बानाय । फरुसवाचस्स पुरिसपुग्गलस्स फरुसाय वाचाय वेरमणी होति परिनिब्बानाय । सम्फप्पलापिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्फप्पलापा वेरमणी होति परिनिब्बानाय । अभिज्झालुस्स पुरिसपुग्गलस्स अनभिज्झा होति परिनिब्बानाय । ब्यापन्नचित्तस्स पुरिसपुग्गलस्स अब्यापादो होति परिनिब्बानाय । मिच्छादिट्ठिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मादिट्ठि होति परिनिब्बानाय । मिच्छासङ्कप्पस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मासङ्कप्पो होति परिनिब्बानाय । मिच्छावाचस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मावाचा होति परिनिब्बानाय । मिच्छाकम्मन्तस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्माकम्मन्तो होति परिनिब्बानाय । मिच्छाआजीवस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्माआजीवो होति परिनिब्बानाय । मिच्छावायामस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मावायामो होति परिनिब्बानाय । मिच्छासतिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मासति होति परिनिब्बानाय । मिच्छासमाधिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्मासमाधि होति परिनिब्बानाय । मिच्छाआणिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्माआणं होति परिनिब्बानाय । मिच्छाविमुत्तिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्माविमुत्ति होति परिनिब्बानाय ।

“थीनमिद्धपरियुद्धितस्स पुरिसपुग्गलस्स विगतथिनमिद्धता होति परिनिब्बानाय । उद्धतस्स पुरिसपुग्गलस्स अनुद्धच्चं होति परिनिब्बानाय । विचिकिच्छिस्स पुरिसपुग्गलस्स तिण्णविचिकिच्छता होति परिनिब्बानाय । कोधनस्स पुरिसपुग्गलस्स अक्कोधो होति परिनिब्बानाय । उपनाहिस्स पुरिसपुग्गलस्स अनुपनाहो होति परिनिब्बानाय । मक्खिस्स पुरिसपुग्गलस्स अमक्खो होति परिनिब्बानाय । पळासिस्स पुरिसपुग्गलस्स अपळासो होति परिनिब्बानाय । इस्सुकिस्स पुरिसपुग्गलस्स अनिस्सुकिता होति परिनिब्बानाय । मच्छरिस्स पुरिसपुग्गलस्स अमच्छरियं होति परिनिब्बानाय । सठस्स पुरिसपुग्गलस्स असाठेय्यं होति परिनिब्बानाय । मायाविस्स पुरिसपुग्गलस्स अमाया होति परिनिब्बानाय । थद्धस्स पुरिसपुग्गलस्स अत्थद्धियं होति परिनिब्बानाय । अतिमानिस्स पुरिसपुग्गलस्स अनतिमानो होति परिनिब्बानाय । दुब्बचस्स पुरिसपुग्गलस्स सोवचस्सता होति परिनिब्बानाय । पापमित्तस्स पुरिसपुग्गलस्स कल्याणमित्तता होति परिनिब्बानाय । पमत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स अप्पमादो होति परिनिब्बानाय । अस्सद्धस्स पुरिसपुग्गलस्स सद्धा होति परिनिब्बानाय । अहिरिकस्स पुरिसपुग्गलस्स हिरी होति परिनिब्बानाय । अनोत्तापिस्स पुरिसपुग्गलस्स ओत्तप्यं होति परिनिब्बानाय । अप्पस्सुतस्स पुरिसपुग्गलस्स बाहुसच्चं होति परिनिब्बानाय । कुसीतस्स पुरिसपुग्गलस्स वीरियारम्भो होति परिनिब्बानाय । मुट्ठस्सतिस्स पुरिसपुग्गलस्स उपट्ठितस्सतिता होति परिनिब्बानाय । दुप्पञ्जस्स पुरिसपुग्गलस्स पञ्जासम्पदा होति परिनिब्बानाय । सन्दिट्ठिपरामासि-आधानग्गाहि-दुप्पटिनिस्सगिस्स पुरिसपुग्गलस्स असन्दिट्ठिपरामासि-अनाधानग्गाहि-सुप्पटिनिस्सगिता होति परिनिब्बानाय ।

८८. “इति खो, चुन्द, देसितो मया सल्लेखपरियायो, देसितो चित्तुप्पादपरियायो, देसितो परिक्कमनपरियायो, देसितो उपरिभागपरियायो, देसितो परिनिब्बानपरियायो । यं खो, चुन्द, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । ‘एतानि, चुन्द, रुक्खमूलानि, एतानि सुज्जागारानि, ज्ञायथ, चुन्द, मा पमादत्थ, मा पच्छाविप्पटिसारिनो अहुवत्थ’ — अयं खो अम्हाकं अनुसासनी”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा महाचुन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

चतुत्तालीसपदा वृत्ता, सन्धयो पञ्च देसिता ।
सल्लेखो नाम सुत्तन्तो, गम्भीरो सागरूपमोति ॥

सल्लेखसुत्तं निद्धितं अट्टमं ।

९. सम्मादिट्ठिसुत्तं

८९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“सम्मादिट्ठि [सम्मादिट्ठी (सी० स्या०)] सम्मादिट्ठी”ति, आवुसो, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति?

“दूरतोपि खो मयं, आवुसो, आगच्छेय्याम आयस्मतो सारिपुत्तस्स सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थमज्जातुं । साधु वतायस्मन्तंयेव सारिपुत्तं पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । आयस्मतो सारिपुत्तस्स सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, आवुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको अकुसलज्ज पजानाति, अकुसलमूलज्ज पजानाति, कुसलज्ज पजानाति, कुसलमूलज्ज पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं । कतमं पनावुसो, अकुसलं, कतमं अकुसलमूलं, कतमं कुसलं, कतमं कुसलमूलं? पाणातिपातो खो, आवुसो, अकुसलं, अदिन्नादानं अकुसलं, कामेसुमिच्छाचारो अकुसलं, मुसावादो अकुसलं, पिसुणा वाचा [पिसुणवाचा (क०)] अकुसलं, फरुसा वाचा [फरुसवाचा (क०)] अकुसलं, सम्फप्पलापो अकुसलं, अभिज्झा अकुसलं, ब्यापादो अकुसलं, मिच्छादिट्ठि अकुसलं — इदं वुच्चतावुसो अकुसलं । कतमज्जावुसो, अकुसलमूलं? लोभो अकुसलमूलं, दोसो अकुसलमूलं, मोहो अकुसलमूलं — इदं वुच्चतावुसो, अकुसलमूलं ।

“कतमज्जावुसो, कुसलं? पाणातिपाता वेरमणी कुसलं, अदिन्नादाना वेरमणी कुसलं, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी कुसलं, मुसावादा वेरमणी कुसलं, पिसुणाय वाचाय वेरमणी कुसलं, फरुसाय वाचाय वेरमणी कुसलं, सम्फप्पलापा वेरमणी कुसलं, अनभिज्झा कुसलं, अब्यापादो कुसलं, सम्मादिट्ठि कुसलं — इदं वुच्चतावुसो, कुसलं । कतमज्जावुसो, कुसलमूलं? अलोभो कुसलमूलं, अदोसो कुसलमूलं, अमोहो कुसलमूलं — इदं वुच्चतावुसो, कुसलमूलं ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं अकुसलं पजानाति, एवं अकुसलमूलं पजानाति, एवं कुसलं पजानाति, एवं कुसलमूलं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिधानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेवधम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति ।

९०. “साधावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं

उत्तरि [उत्तरिं (सी० स्या० पी०)] पञ्च अपुच्छुं [अपुच्छिंसु (स्या०)] — “सिया पनावुसो, अज्जोपि परियायो यथा अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति?

“सिया, आवुसो। यतो खो, आवुसो, अरियसावको आहारञ्च पजानाति, आहारसमुदयञ्च पजानाति, आहारनिरोधञ्च पजानाति, आहारनिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं। कतमो पनावुसो, आहारो, कतमो आहारसमुदयो, कतमो आहारनिरोधो, कतमा आहारनिरोधगामिनी पटिपदा? चत्तारोमे, आवुसो, आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया, सम्भवेसीनं वा अनुग्गहाय। कतमे चत्तारो? कबळीकारो आहारो ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसञ्चेतना ततिया, विज्जाणं चतुत्थं। तण्हासमुदया आहारसमुदयो, तण्हानिरोधा आहारनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो आहारनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि”।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं आहारं पजानाति, एवं आहारसमुदयं पजानाति, एवं आहारनिरोधं पजानाति, एवं आहारनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेवधम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति।

११. “साधावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं उत्तरि पञ्च अपुच्छुं — “सिया पनावुसो, अज्जोपि परियायो यथा अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति?

“सिया, आवुसो। यतो खो, आवुसो, अरियसावको दुक्खञ्च पजानाति, दुक्खसमुदयञ्च पजानाति, दुक्खनिरोधञ्च पजानाति, दुक्खनिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं। कतमं पनावुसो, दुक्खं, कतमो दुक्खसमुदयो, कतमो दुक्खनिरोधो, कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा? जातिपि दुक्खा, जरापि दुक्खा, मरणम्पि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासापि दुक्खा, अप्पियेहि सम्पयोगोपि दुक्खो, पियेहि विप्पयोगोपि दुक्खो, यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं, संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा [पञ्चुपादानक्खन्धापि (क०)] दुक्खा — इदं वुच्चतावुसो, दुक्खं। कतमो चावुसो, दुक्खसमुदयो? यायं तण्हा पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता [पोनोभविका (सी० पी०)] तत्रतत्राभिनन्दिनी [नन्दिरागसहगता (सी० पी०)], सेय्यथिदं, कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा — अयं वुच्चतावुसो, दुक्खसमुदयो। कतमो चावुसो, दुक्खनिरोधो? यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो — अयं वुच्चतावुसो, दुक्खनिरोधो। कतमा चावुसो, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं, सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि — अयं वुच्चतावुसो, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं दुक्खं पजानाति, एवं दुक्खसमुदयं पजानाति, एवं दुक्खनिरोधं पजानाति, एवं दुक्खनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेवधम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति।

१२. “साधावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं उत्तरि पज्झं अपुच्छुं — “सिया पनावुसो, अज्जोपि परियायो यथा अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति?

“सिया, आवुसो। यतो खो, आवुसो, अरियसावको जरामरणञ्च पजानाति, जरामरणसमुदयञ्च पजानाति, जरामरणनिरोधञ्च पजानाति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं। कतमं पनावुसो, जरामरणं, कतमो जरामरणसमुदयो, कतमो जरामरणनिरोधो, कतमा जरामरणनिरोधगामिनी पटिपदा? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको — अयं वुच्चतावुसो, जरा। कतमज्जावुसो, मरणं? या [यं (पी० क०), सतिपट्टानसुत्तेपि] तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालंकिरिया खन्धानं भेदो, कळेवरस्स निक्खेपो, जीवितिन्द्रियस्सुपच्छेदो — इदं वुच्चतावुसो, मरणं। इति अयञ्च जरा इदञ्च मरणं — इदं वुच्चतावुसो, जरामरणं। जातिसमुदया जरामरणसमुदयो, जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो जरामरणनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि... पे०... सम्मासमाधि।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं जरामरणं पजानाति, एवं जरामरणसमुदं पजानाति, एवं जरामरणनिरोधं पजानाति, एवं जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय... पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति।

१३. “साधावुसो”ति खो... पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो... पे०... “सिया, आवुसो। यतो खो, आवुसो, अरियसावको जातिञ्च पजानाति, जातिसमुदयञ्च पजानाति, जातिनिरोधञ्च पजानाति, जातिनिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं। कतमा पनावुसो, जाति, कतमो जातिसमुदयो, कतमो जातिनिरोधो, कतमा जातिनिरोधगामिनी पटिपदा? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति सज्जाति ओक्कन्ति अभिनिब्बन्ति खन्धानं पातुभावो, आयतनानं पटिलाभो — अयं वुच्चतावुसो, जाति। भवसमुदया जातिसमुदयो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो जातिनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि... पे०... सम्मासमाधि।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं जातिं पजानाति, एवं जातिसमुदयं पजानाति, एवं जातिनिरोधं पजानाति, एवं जातिनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय... पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति।

१४. “साधावुसो”ति खो... पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो... पे०... “सिया, आवुसो। यतो खो, आवुसो, अरियसावको भवञ्च पजानाति, भवसमुदयञ्च पजानाति, भवनिरोधञ्च पजानाति, भवनिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं। कतमो पनावुसो, भवो, कतमो भवसमुदयो, कतमो भवनिरोधो, कतमा भवनिरोधगामिनी पटिपदा? तयोमे, आवुसो, भवा — कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो। उपादानसमुदया भवसमुदयो,

उपादाननिरोधा भवननिरोधो, अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो भवननिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि... पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं भवं पजानाति, एवं भवसमुदयं पजानाति, एवं भवननिरोधं पजानाति, एवं भवननिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति । एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्म”न्ति ।

९५. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको उपादानञ्च पजानाति, उपादानसमुदयञ्च पजानाति, उपादाननिरोधञ्च पजानाति, उपादाननिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्मं । कतमं पनावुसो, उपादानं, कतमो उपादानसमुदयो, कतमो उपादाननिरोधो, कतमा उपादाननिरोधगामिनी पटिपदा? चत्तारिमानि, आवुसो, उपादानानि — कामुपादानं, दिट्ठुपादानं, सीलब्बतुपादानं, अत्तवादुपादानं । तण्हासमुदया उपादानसमुदयो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो उपादाननिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं उपादानं पजानाति, एवं उपादानसमुदयं पजानाति, एवं उपादाननिरोधं पजानाति, एवं उपादाननिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्म”न्ति ।

९६. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको तण्हञ्च पजानाति, तण्हासमुदयञ्च पजानाति, तण्हानिरोधञ्च पजानाति, तण्हानिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्मं । कतमा पनावुसो, तण्हा, कतमो तण्हासमुदयो, कतमो तण्हानिरोधो, कतमा तण्हानिरोधगामिनी पटिपदा? छयिमे, आवुसो, तण्हाकाया — रूपतण्हा, सद्दतण्हा, गन्धतण्हा, रसतण्हा, फोड्डुब्बतण्हा, धम्मतण्हा । वेदनासमुदया तण्हासमुदयो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो तण्हानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं तण्हं पजानाति, एवं तण्हासमुदयं पजानाति, एवं तण्हानिरोधं पजानाति, एवं तण्हानिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्म”न्ति ।

९७. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको वेदनञ्च पजानाति, वेदनासमुदयञ्च पजानाति, वेदनानिरोधञ्च पजानाति, वेदनानिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्मं । कतमा पनावुसो, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? छयिमे, आवुसो, वेदनाकाया — चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना,

घानसम्फस्सजा वेदना, जिक्कासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो, फस्सनिरोधो वेदनानिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं वेदनं पजानाति, एवं वेदनासमुदयं पजानाति, एवं वेदनानिरोधं पजानाति, एवं वेदनानिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति ।

१८. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको फस्सज्च पजानाति, फस्ससमुदयज्च पजानाति, फस्सनिरोधज्च पजानाति, फस्सनिरोधगामिनिं पटिपदज्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं । कतमो पनावुसो, फस्सो, कतमो फस्ससमुदयो, कतमो फस्सनिरोधो, कतमा फस्सनिरोधगामिनी पटिपदा? छियिमे, आवुसो, फस्सकाया — चक्खुसम्फस्सो, सोतसम्फस्सो, घानसम्फस्सो, जिक्कासम्फस्सो, कायसम्फस्सो, मनोसम्फस्सो । सळायतनसमुदया फस्ससमुदयो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो फस्सनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं फस्सं पजानाति, एवं फस्ससमुदयं पजानाति, एवं फस्सनिरोधं पजानाति, एवं फस्सनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति ।

१९. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको सळायतनज्च पजानाति, सळायतनसमुदयज्च पजानाति, सळायतननिरोधज्च पजानाति, सळायतननिरोधगामिनिं पटिपदज्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं । कतमं पनावुसो, सळायतनं, कतमो सळायतनसमुदयो, कतमो सळायतननिरोधो, कतमा सळायतननिरोधगामिनी पटिपदा? छियिमानि, आवुसो, आयतनानि — चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिक्कायतनं, कायायतनं, मनायतनं । नामरूपसमुदया सळायतनसमुदयो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सळायतननिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं सळायतनं पजानाति, एवं सळायतनसमुदयं पजानाति, एवं सळायतननिरोधं पजानाति, एवं सळायतननिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म”न्ति ।

१००. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको नामरूपज्च पजानाति, नामरूपसमुदयज्च पजानाति, नामरूपनिरोधज्च पजानाति, नामरूपनिरोधगामिनिं पटिपदज्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन

समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं । कतमं पनावुसो, नामरूपं, कतमो नामरूपसमुदयो, कतमो नामरूपनिरोधो, कतमा नामरूपनिरोधगामिनी पटिपदा? वेदना, सञ्जा, चेतना, फस्सो, मनसिकारो — इदं वुच्चतावुसो, नामं; चत्तारि च महाभूतानि, चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादायरूपं — इदं वुच्चतावुसो, रूपं । इति इदञ्च नामं इदञ्च रूपं — इदं वुच्चतावुसो, नामरूपं । विज्जाणसमुदया नामरूपसमुदयो, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो नामरूपनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं नामरूपं पजानाति, एवं नामरूपसमुदयं पजानाति, एवं नामरूपनिरोधं पजानाति, एवं नामरूपनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं”न्ति ।

१०१. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको विज्जाणञ्च पजानाति, विज्जाणसमुदयञ्च पजानाति, विज्जाणनिरोधञ्च पजानाति, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं । कतमं पनावुसो, विज्जाणं, कतमो विज्जाणसमुदयो, कतमो विज्जाणनिरोधो, कतमा विज्जाणनिरोधगामिनी पटिपदा? छयिमे, आवुसो, विज्जाणकाया — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घानविज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोविज्जाणं । सङ्खारसमुदया विज्जाणसमुदयो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो विज्जाणनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं विज्जाणं पजानाति, एवं विज्जाणसमुदयं पजानाति, एवं विज्जाणनिरोधं पजानाति, एवं विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं”न्ति ।

१०२. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको सङ्खारे च पजानाति, सङ्खारसमुदयञ्च पजानाति, सङ्खारनिरोधञ्च पजानाति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं । कतमे पनावुसो, सङ्खारा, कतमो सङ्खारसमुदयो, कतमो सङ्खारनिरोधो, कतमा सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा? तयोमे, आवुसो, सङ्खारा — कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो । अविज्जासमुदया सङ्खारसमुदयो, अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं सङ्खारे पजानाति, एवं सङ्खारसमुदयं पजानाति, एवं सङ्खारनिरोधं पजानाति, एवं सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं”न्ति ।

१०३. “साधावुसो”ति खो...पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो...पे०... “सिया, आवुसो। यतो खो, आवुसो, अरियसावको अविज्जञ्च पजानाति, अविज्जासमुदयञ्च पजानाति, अविज्जानिरोधञ्च पजानाति, अविज्जानिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्मं। कतमा पनावुसो, अविज्जा, कतमो अविज्जासमुदयो, कतमो अविज्जानिरोधो, कतमा अविज्जानिरोधगामिनी पटिपदा? यं खो, आवुसो, दुक्खे अज्जाणं, दुक्खसमुदये अज्जाणं, दुक्खनिरोधे अज्जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणं — अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा। आसवसमुदया अविज्जासमुदयो, आसवनिरोधा अविज्जानिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो अविज्जानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं अविज्जं पजानाति, एवं अविज्जासमुदयं पजानाति, एवं अविज्जानिरोधं पजानाति, एवं अविज्जानिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्मं”न्ति।

१०४. “साधावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं उत्तरि पज्झं अपुच्छुं — “सिया पनावुसो, अज्जोपि परियायो यथा अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्मं”न्ति?

“सिया, आवुसो। यतो खो, आवुसो, अरियसावको आसवञ्च पजानाति, आसवसमुदयञ्च पजानाति, आसवनिरोधञ्च पजानाति, आसवनिरोधगामिनिं पटिपदञ्च पजानाति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्मं। कतमो पनावुसो, आसवो, कतमो आसवसमुदयो, कतमो आसवनिरोधो, कतमा आसवनिरोधगामिनी पटिपदाति? तयोमे, आवुसो, आसवा — कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो। अविज्जासमुदया आसवसमुदयो, अविज्जानिरोधा आसवनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो आसवनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं आसवं पजानाति, एवं आसवसमुदयं पजानाति, एवं आसवनिरोधं पजानाति, एवं आसवनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावतापि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्दम्मं”न्ति।

इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो। अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुन्ति।

सम्मादिट्ठिसुत्तं निट्ठितं नवमं। [इतो परं केसुचि पोत्थकेसु इमापि गाथायोऽएवं दिस्सन्ति — §दुक्खं जरामरणं उपादानं, सळायतनं नामरूपं। विज्जाणं या सा परे, कतमा पनावुसो पदानं॥§किं जाति तण्हा च वेदना, अविज्जाय चतुक्कनयो। चत्तारि परे कतमा, पनावुसो पदानं केवलं॥§आहारो च भवो फस्सो, सङ्खारो आसवपञ्चमो। याव पञ्च परे कतमा, पनावुसो पदानं किं॥§कतमन्ति छब्बिधा वुत्तं, कतमानि चतुब्बिधानि। कतमो पञ्चविधो वुत्तो, सब्बेसं एकसङ्खानं

पञ्चनयपदानि चाति ॥]

१०. महासतिपट्टानसुत्तं

१०५. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा कुरूसु विहरति कम्मासधम्मं नाम कुरूनं निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

उद्देशो

१०६. “एकायनो अयं, भिक्खवे, मग्गो सत्तानं विसुद्धिया, सोकपरिदेवानं [परिद्वानं (सी० पी०)] समतिक्कमाय, दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय, जायस्स अधिगमाय, निब्बानस्स सच्छिकिरियाय, यदिदं चत्तारो सतिपट्टाना ।

“कतमे चत्तारो? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु वेदानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

उद्देशो निड्ढितो ।

कायानुपस्सना आनापानपब्बं

१०७. “कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरज्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुज्जागारगतो वा निसीदति, पल्लङ्कं आभुजित्वा, उज्जुं कायं पणिधाय, परिमुखं सतिं उपट्ठपेत्वा । सो सतोव अस्ससति, सतोव [सतो (सी० स्या०)] पस्ससति । दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ति पजानाति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो भमकारो वा भमकारन्तेवासी वा दीघं वा अज्झन्तो ‘दीघं अज्झामी’ति पजानाति, रस्सं वा अज्झन्तो ‘रस्सं अज्झामी’ति पजानाति; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ति पजानाति; ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, बहिद्वा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्वा वा काये कायानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति । ‘अत्थि कायो’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो [एवम्पि (सी० स्या० पी०)], भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

आनापानपब्बं निड्डितं ।

कायानुपस्सना इरियापथपब्बं

१०८. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु गच्छन्तो वा ‘गच्छामी’ति पजानाति, ठितो वा ‘ठितोम्ही’ति पजानाति, निसिन्नो वा ‘निसिन्नोम्ही’ति पजानाति, सयानो वा ‘सयानोम्ही’ति पजानाति । यथा यथा वा पनस्स कायो पणिहितो होति तथा तथा नं पजानाति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मणुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, वयधम्मणुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मणुपस्सी वा कायस्मिं विहरति । ‘अत्थि कायो’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्टिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

इरियापथपब्बं निड्डितं ।

कायानुपस्सना सम्पजानपब्बं

१०९. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति...पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

सम्पजानपब्बं निड्डितं ।

कायानुपस्सना पटिकूलमनसिकारपब्बं

११०. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला, अधो केसमत्थका, तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु [नहारु (सी० स्या० पी०)] अट्ठि अट्ठिमिज्जं वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं’न्ति [मुत्तं मत्थलुङ्गन्ति (क०)] ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, उभतोमुखा पुतोळि [मूतोळी (सी० स्या० पी०)] पूरा नानाविहितस्स धज्जस्स, सेय्यथिदं — सालीनं वीहीनं मुग्गानं मासानं तिलानं तण्डुलानं । तमेनं चक्खुमा पुरिसो मुज्जित्वा पच्चवेक्खेय्य — ‘इमे साली इमे वीही इमे मुग्गा इमे मासा इमे तिला इमे तण्डुला’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला, अधो केसमत्थका, तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा...पे०... मुत्तं’न्ति ।

“इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति...पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

पटिकूलमनसिकारपब्बं निड्डितं ।

कायानुपस्सना धातुमनसिकारपब्बं

१११. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा चतुमहापथे [चातुम्महापथे (सी० स्या० पी०)] बिलसो विभजित्वा निसिन्नो अस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति...पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

धातुमनसिकारपब्बं निड्डितं ।

कायानुपस्सना नवसिवथिकपब्बं

११२. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति [एतं अनतीतोति (सी० पी०)] । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति...पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं काकेहि वा खज्जमानं कुललेहि वा खज्जमानं गिज्जेहि वा खज्जमानं कङ्केहि वा खज्जमानं सुनखेहि वा खज्जमानं ब्यग्घेहि वा खज्जमानं दीपीहि वा खज्जमानं सिङ्गालेहि वा [गिज्जेहि वा खज्जमानं, सुवानेहि वा खज्जमानं, सिङ्गालेहि वा (स्या० पी०)] खज्जमानं विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति...पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्टिकसङ्खलिकं निमंसलोहितमक्खितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्टिकसङ्खलिकं अपगतमंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्टिकानि अपगतसम्बन्धानि [अपगतन्हारुसम्बन्धानि (स्या०)] दिसा विदिसा विक्खित्तानि, अज्जेन हत्थट्टिकं अज्जेन पादट्टिकं अज्जेन गोप्फकट्टिकं [“अज्जेन गोप्फकट्टिक”न्ति इदं सी० स्या० पी० पोत्थकेसु नत्थि] अज्जेन जङ्घट्टिकं अज्जेन ऊरुट्टिकं अज्जेन कटिट्टिकं [अज्जेन कटिट्टिकं अज्जेन पिट्टिट्टिकं अज्जेन कण्टकट्टिकं अज्जेन फासुकट्टिकं अज्जेन उरट्टिकं अज्जेन अंसट्टिकं अज्जेन बाहुट्टिकं (स्या०)] अज्जेन फासुकट्टिकं अज्जेन पिट्टिट्टिकं अज्जेन खन्धट्टिकं [अज्जेन कटिट्टिकं अज्जेन पिट्टिट्टिकं अज्जेन कण्टकट्टिकं अज्जेन फासुकट्टिकं अज्जेन उरट्टिकं अज्जेन अंसट्टिकं अज्जेन बाहुट्टिकं (स्या०)] अज्जेन गीवट्टिकं अज्जेन हनुकट्टिकं अज्जेन दन्तट्टिकं अज्जेन सीसकटाहं । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति...पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्ढितं, अट्टिकानि सेतानि सङ्खवण्णपटिभागानि [सङ्खवण्णपनिभानि (सी० स्या० पी०)] ...पे०... अट्टिकानि पुज्जकितानि तेरोवस्सिकानि...पे०... अट्टिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मनुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, वयधम्मनुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मनुपस्सी वा कायस्मिं विहरति । ‘अत्थि कायो’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

नवसिवथिकपब्बं निड्ढितं ।

चुट्ठसकायानुपस्सना निड्ढिता ।

वेदनानुपस्सना

११३. “कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सुखं वा [सुखं, दुक्खं, अदुक्खमसुखं (सी० स्या० पी० क०)] वेदनं वेदयमानो ‘सुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; दुक्खं वा [सुखं, दुक्खं, अदुक्खमसुखं (सी० स्या० पी० क०)] वेदनं वेदयमानो ‘दुक्खं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; अदुक्खमसुखं वा वेदनं वेदयमानो ‘अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; सामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानो ‘सामिसं सुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; निरामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानो ‘निरामिसं सुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; सामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘सामिसं दुक्खं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; निरामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘निरामिसं दुक्खं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; सामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘सामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; निरामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘निरामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति; इति अज्झत्तं वा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मनुपस्सी वा वेदनासु विहरति, वयधम्मनुपस्सी वा वेदनासु विहरति, समुदयवयधम्मनुपस्सी वा वेदनासु विहरति । ‘अत्थि वेदना’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ।

वेदनानुपस्सना निड्ढिता ।

चित्तानुपस्सना

११४. “कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सरागं वा चित्तं ‘सरागं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं ‘वीतरागं चित्तं’न्ति पजानाति; सदोसं वा चित्तं ‘सदोसं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं ‘वीतदोसं चित्तं’न्ति पजानाति; समोहं वा चित्तं ‘समोहं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतमोहं वा चित्तं ‘वीतमोहं चित्तं’न्ति पजानाति; संखित्तं वा चित्तं ‘संखित्तं चित्तं’न्ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं ‘विक्खित्तं चित्तं’न्ति पजानाति; महग्गतं वा चित्तं ‘महग्गतं चित्तं’न्ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं ‘अमहग्गतं चित्तं’न्ति पजानाति; सउत्तरं वा चित्तं ‘सउत्तरं चित्तं’न्ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं ‘अनुत्तरं चित्तं’न्ति पजानाति; समाहितं वा चित्तं ‘समाहितं चित्तं’न्ति पजानाति, असमाहितं वा

चित्तं ‘असमाहितं चित्तं’न्ति पजानाति; विमुत्तं वा चित्तं ‘विमुत्तं चित्तं’न्ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं ‘अविमुत्तं चित्तं’न्ति पजानाति । इति अज्झत्तं वा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति, बहिद्वा वा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्वा वा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा चित्तस्मिं विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा चित्तस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा चित्तस्मिं विहरति । ‘अत्थि चित्तं’न्ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ।

चित्तानुपस्सना निड्डिता ।

धम्मानुपस्सना नीवरणपब्बं

११५. “कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति पञ्चसु नीवरणेसु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति पञ्चसु नीवरणेसु?”

“इध, भिक्खवे, भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं ‘अत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं ‘नत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो’ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनस्स कामच्छन्दस्स आयतिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं ब्यापादं ‘अत्थि मे अज्झत्तं ब्यापादो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं ब्यापादं ‘नत्थि मे अज्झत्तं ब्यापादो’ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स ब्यापादस्स उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स ब्यापादस्स पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनस्स ब्यापादस्स आयतिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं थीनमिद्धं ‘अत्थि मे अज्झत्तं थीनमिद्धं’न्ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं थीनमिद्धं ‘नत्थि मे अज्झत्तं थीनमिद्धं’न्ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स थीनमिद्धस्स उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स थीनमिद्धस्स पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनस्स थीनमिद्धस्स आयतिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं ‘अत्थि मे अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं’न्ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं ‘नत्थि मे अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं’न्ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स आयतिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं ‘अत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छा’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं ‘नत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छा’ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नाय विचिकिच्छाय उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नाय विचिकिच्छाय पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनाय विचिकिच्छाय आयतिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्वा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्वा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति,

समुदयवयधम्मनुपस्सी वा धम्मेसु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति पच्चसु नीवरणेषु ।

नीवरणपब्बं निट्ठितं ।

धम्मनुपस्सना खन्धपब्बं

११६. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति पच्चसु उपादानकखन्धेषु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति पच्चसु उपादानकखन्धेषु? इध, भिक्खवे, भिक्खु — ‘इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना, इति वेदनाय समुदयो, इति वेदनाय अत्थङ्गमो; इति सञ्जा, इति सञ्जाय समुदयो, इति सञ्जाय अत्थङ्गमो; इति सङ्खारा, इति सङ्खारानं समुदयो, इति सङ्खारानं अत्थङ्गमो; इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ति; इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति, बहिद्वा वा धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्वा वा धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति; समुदयधम्मनुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मनुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, समुदयवयधम्मनुपस्सी वा धम्मेसु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति पच्चसु उपादानकखन्धेषु ।

खन्धपब्बं निट्ठितं ।

धम्मनुपस्सना आयतनपब्बं

११७. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु?

“इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुञ्च पजानाति, रूपे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“सोतञ्च पजानाति, सद्दे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“घानञ्च पजानाति, गन्धे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“जिह्वञ्च पजानाति, रसे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च

अनुष्णस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तच्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तच्च पजानाति ।

“कायञ्च पजानाति, फोढुब्बे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तच्च पजानाति, यथा च अनुष्णस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तच्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तच्च पजानाति ।

“मनञ्च पजानाति, धम्मे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तच्च पजानाति, यथा च अनुष्णस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तच्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तच्च पजानाति ।

“इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्वा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्वा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु ।

आयतनपब्बं निट्ठितं ।

धम्मानुपस्सना बोज्झङ्गपब्बं

११८. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेसु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेसु? इध, भिक्खवे, भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुष्णस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुष्णस्स धम्मविचयसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स धम्मविचयसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं वीरियसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं वीरियसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं वीरियसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं वीरियसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुष्णस्स वीरियसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स वीरियसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुष्णस्स पीतिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति

तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स पीतिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स पस्सद्विसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स पस्सद्विसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स समाधिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स समाधिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“इति अज्झत्तं वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेषु ।

बोज्झङ्गपब्बं निट्ठितं [बोज्झङ्गपब्बं निट्ठितं । पठमभाणवारं (स्या०)] ।

धम्मानुपस्सना सच्चपब्बं

११९. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु अरियसच्चेषु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु अरियसच्चेषु? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति ।

पठमभाणवारो निट्ठितो ।

दुक्खसच्चनिद्देशो

१२०. “कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खं अरियसच्चं? जातिपि दुक्खा, जरापि दुक्खा, मरणम्पि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासापि दुक्खा, अप्पियेहि सम्पयोगोपि दुक्खो, पियेहि विप्पयोगोपि दुक्खो [“अप्पियेहि...पे०... विप्पयोगोपि दुक्खो”ति पाठो चेव तंनिद्देशो च सी० पी० पोट्यकेसु न दिस्सति, सुमङ्गलविलासिनियंति तंसंवण्णना नत्थि], यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं, संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा [पञ्चुपादानक्खन्धापि (क०)] दुक्खा ।

१२१. “कतमा च, भिक्खवे, जाति? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति सज्जाति ओक्कन्ति अभिनिब्बन्ति खन्धानं पातुभावो आयतनानं पटिलाभो, अयं वुच्चति, भिक्खवे, जाति ।

१२२. “कतमा च, भिक्खवे, जरा? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको, अयं वुच्चति, भिक्खवे, जरा ।

१२३. “कतमञ्च, भिक्खवे, मरणं? यं [सुमङ्गलविलासिनी ओलोकेतब्बा] तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालङ्किरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो जीवितिन्द्रियस्सुपच्छेदो, इदं वुच्चति, भिक्खवे, मरणं ।

१२४. “कतमो च, भिक्खवे, सोको? यो खो, भिक्खवे, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्मेन फुट्टस्स सोको सोचना सोचित्तं अन्तोसोको अन्तोपरिसोको, अयं वुच्चति, भिक्खवे, सोको ।

१२५. “कतमो च, भिक्खवे, परिदेवो? यो खो, भिक्खवे, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्मेन फुट्टस्स आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवना आदेवित्तं परिदेवित्तं, अयं वुच्चति, भिक्खवे, परिदेवो ।

१२६. “कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खं? यं खो, भिक्खवे, कायिकं दुक्खं कायिकं असातं कायसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खं ।

१२७. “कतमञ्च, भिक्खवे, दोमनस्सं? यं खो, भिक्खवे, चेतसिकं दुक्खं चेतसिकं असातं मनोसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं वुच्चति, भिक्खवे, दोमनस्सं ।

१२८. “कतमो च, भिक्खवे, उपायासो? यो खो, भिक्खवे, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्मेन फुट्टस्स आयासो उपायासो आयासित्तं उपायासित्तं, अयं वुच्चति, भिक्खवे, उपायासो ।

१२९. “कतमो च, भिक्खवे, अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो? इध यस्स ते होन्ति अनिट्ठा अकन्ता अमनापा रूपा सद्दा गन्धा रसा फोट्टब्बा धम्मा, ये वा पनस्स ते होन्ति अनत्थकामा अहितकामा अफासुककामा अयोगक्खेमकामा, या तेहि सद्धिं सङ्गति समागमो समोधानं मिस्सीभावो, अयं वुच्चति, भिक्खवे, अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो ।

१३०. “कतमो च, भिक्खवे, पियेहि विप्पयोगो दुक्खो? इध यस्स ते होन्ति इट्ठा कन्ता मनापा रूपा सद्दा गन्धा रसा फोट्टब्बा धम्मा, ये वा पनस्स ते होन्ति अत्थकामा हितकामा फासुककामा योगक्खेमकामा माता वा पिता वा भाता वा भगिनी वा मित्ता वा अमच्चा वा जातिसालोहिता वा, या तेहि सद्धिं असङ्गति असमागमो असमोधानं अमिस्सीभावो, अयं वुच्चति, भिक्खवे, पियेहि विप्पयोगो दुक्खो ।

१३१. “कतमञ्च, भिक्खवे, यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं? जातिधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति — ‘अहो वत मयं न जातिधम्मा अस्साम, न च वत नो जाति आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । जराधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति — ‘अहो वत मयं न जराधम्मा अस्साम, न च वत नो जरा आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । व्याधिधम्मानं, भिक्खवे,

सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति — ‘अहो वत मयं न ब्याधिधम्मा अस्साम, न च वत नो ब्याधि आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । मरणधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति — ‘अहो वत मयं न मरणधम्मा अस्साम, न च वत नो मरणं आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति — ‘अहो वत मयं न सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मा अस्साम, न च वत नो सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मा आगच्छेय्यु’न्ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं ।

१३२. “कतमे च, भिक्खवे, संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धो दुक्खा? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धो दुक्खा । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खं अरियसच्चं ।

समुदयसच्चनिद्देशो

१३३. “कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खसमुदयं [दुक्खसमुदयो (स्या०)] अरियसच्चं? यायं तण्हा पो नो भविका [पो नो भविका (सी० पी०)] नन्दीरागसहगता [नन्दिरागसहगता (सी० स्या० पी०)] तत्र तत्राभिनन्दिनी । सेय्यथिदं — कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा ।

“सा खो पनेसा, भिक्खवे, तण्हा कत्थ उप्पज्जमाना उप्पज्जति, कत्थ निविसमाना निविसति? यं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“किञ्च लोके पियरूपं सातरूपं? चक्खु लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सोतं लोके... पे०... घानं लोके... जिह्वा लोके... कायो लोके... मनो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपा लोके... सद्दा लोके... गन्धा लोके... रसा लोके... फोड्डब्बा लोके... धम्मा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“चक्खुविज्जाणं लोके... सोतविज्जाणं लोके... घानविज्जाणं लोके... जिह्वाविज्जाणं लोके... कायविज्जाणं लोके... मनोविज्जाणं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“चक्खुसम्फस्सो लोके... सोतसम्फस्सो लोके... घानसम्फस्सो लोके... जिह्वासम्फस्सो लोके... कायसम्फस्सो लोके... मनोसम्फस्सो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“चक्खुसम्फस्सजा वेदना लोके... सोतसम्फस्सजा वेदना लोके... घानसम्फस्सजा वेदना लोके... जिह्वासम्फस्सजा वेदना लोके... कायसम्फस्सजा वेदना लोके... मनोसम्फस्सजा वेदना लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपसज्जा लोके... सद्दसज्जा लोके... गन्धसज्जा लोके... रससज्जा लोके... फोड्डब्बसज्जा लोके... धम्मसज्जा लोके

पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपसञ्चेतना लोके... सद्वसञ्चेतना लोके... गन्धसञ्चेतना लोके... रससञ्चेतना लोके... फोडुब्बसञ्चेतना लोके... धम्मसञ्चेतना लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपतण्हा लोके... सद्वतण्हा लोके... गन्धतण्हा लोके... रसतण्हा लोके... फोडुब्बतण्हा लोके... धम्मतण्हा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपवितक्को लोके... सद्वितक्को लोके... गन्धवितक्को लोके... रसवितक्को लोके... फोडुब्बवितक्को लोके... धम्मवितक्को लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपविचारो लोके... सद्विचारो लोके... गन्धविचारो लोके... रसविचारो लोके... फोडुब्बविचारो लोके... धम्मविचारो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खसमुदयं अरियसच्चं ।

निरोधसच्चनिद्देशो

१३४. “कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खनिरोधं [दुक्खनिरोधो (स्या०)] अरियसच्चं? यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो ।

“सा खो पनेसा, भिक्खवे, तण्हा कत्थ पहीयमाना पहीयति, कत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति? यं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“किञ्च लोके पियरूपं सातरूपं? चक्खु लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । सोतं लोके... पे० ... घानं लोके... जिह्वा लोके... कायो लोके... मनो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपा लोके... सद्दा लोके... गन्धा लोके... रसा लोके... फोडुब्बा लोके... धम्मा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“चक्खुविज्जाणं लोके... सोतविज्जाणं लोके... घानविज्जाणं लोके... जिह्वाविज्जाणं लोके... कायविज्जाणं लोके... मनोविज्जाणं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“चक्खुसम्फस्सो लोके... सोतसम्फस्सो लोके... घानसम्फस्सो लोके... जिह्वासम्फस्सो लोके... कायसम्फस्सो लोके... मनोसम्फस्सो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“चक्खुसम्फस्सजा वेदना लोके... सोतसम्फस्सजा वेदना लोके... घानसम्फस्सजा वेदना लोके... जिह्वासम्फस्सजा वेदना लोके... कायसम्फस्सजा वेदना लोके... मनोसम्फस्सजा वेदना लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपसज्जा लोके... सदसज्जा लोके... गन्धसज्जा लोके... रससज्जा लोके... फोडुब्बसज्जा लोके... धम्मसज्जा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपसज्चेतना लोके... सदसज्चेतना लोके... गन्धसज्चेतना लोके... रससज्चेतना लोके... फोडुब्बसज्चेतना लोके... धम्मसज्चेतना लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपतण्हा लोके... सदतण्हा लोके... गन्धतण्हा लोके... रसतण्हा लोके... फोडुब्बतण्हा लोके... धम्मतण्हा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपवितक्को लोके... सद्वितक्को लोके... गन्धवितक्को लोके... रसवितक्को लोके... फोडुब्बवितक्को लोके... धम्मवितक्को लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपविचारो लोके... सद्विचारो लोके... गन्धविचारो लोके... रसविचारो लोके... फोडुब्बविचारो लोके... धम्मविचारो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खनिरोधं अरियसच्चं ।

मग्गसच्चनिद्देशो

१३५. “कतमज्ज, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि? यं खो, भिक्खवे, दुक्खे जाणं, दुक्खसमुदये जाणं, दुक्खनिरोधे जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो? नेक्खम्मसङ्कप्पो अब्यापादसङ्कप्पो अविहिंसासङ्कप्पो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मावाचा? मुसावादा वेरमणी [वेरमणि (क०)], पिसुणाय वाचाय वेरमणी, फरुसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मावाचा ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो? पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो? इध, भिक्खवे, अरियसावको मिच्छाआजीवं पहाय सम्माआजीवेन जीवितं कप्पेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्माआजीवो ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मावायामो? इध, भिक्खवे, भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति; उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति; अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति

वीरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति; उप्पन्नानं कुसलानं धम्मनं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाया भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मावायामो ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मासति? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मासति ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मासमाधि? इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मासमाधि । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं ।

१३६. “इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिब्बा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिब्बा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति । यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु अरियसच्चेसु ।

सच्चपब्बं निट्ठितं ।

धम्मानुपस्सना निट्ठिता ।

१३७. “यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्ठाने एवं भावेय्य सत्त वस्सानि, तस्स द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकङ्कं दिट्ठेव धम्मे अज्जा; सति वा उपादिसेसे अनागामिता ।

“तिट्ठन्तु, भिक्खवे, सत्त वस्सानि । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्ठाने एवं भावेय्य छ वस्सानि... पे०... पञ्च वस्सानि... चत्तारि वस्सानि... तीणि वस्सानि... द्वे वस्सानि... एकं वस्सं... तिट्ठतु, भिक्खवे, एकं वस्सं । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्ठाने एवं भावेय्य सत्त मासानि, तस्स द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकङ्कं दिट्ठेव धम्मे अज्जा; सति वा उपादिसेसे अनागामिता । तिट्ठन्तु, भिक्खवे, सत्त मासानि । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्ठाने एवं भावेय्य छ मासानि... पे०... पञ्च मासानि... चत्तारि मासानि... तीणि मासानि... द्वे मासानि... एकं मासं... अट्ठमासं... तिट्ठतु, भिक्खवे, अट्ठमासो । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्ठाने एवं भावेय्य सत्ताहं, तस्स द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकङ्कं दिट्ठेव धम्मे अज्जा सति वा उपादिसेसे अनागामिता”ति ।

१३८. “एकायनो अयं, भिक्खवे, मग्गो सत्तानं विसुद्धिया सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय जायस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्छिकिरियाय यदिदं चत्तारो सतिपट्ठानांति । इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं”न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महासतिपट्ठानसुत्तं निद्धितं दसमं ।

मूलपरियायवग्गो निद्धितो पठमो ।

तस्सुद्धानं — [इतो परं केसुचि पोत्थकेसु इमापि गाथायो एवं दिस्सन्ति — §अजरं अमतं अमताधिगमं, फलमग्गनिदस्सनं दुक्खनुदं । सहितत्तं महारसहस्सकरं, भूतमिति सारं विविधं सुणाथ ॥ §तळाकं वसुपूरितं घम्मपथे, तिविधग्गिपिळेसितनिब्बापनं । ब्याधिपनुदनओसधयो, पच्छिमसुत्तपवरा ठपिता ॥ §मधुमन्दवरसामदानं, खिड्डारति जननिमनुसङ्घातं । तथा सुत्ते वेय्याकरणा ठपिता, सक्कपुत्तानमभिदमनत्थाय ॥ §पज्जासं च दियढ्ढसत्तं, द्वे च वेय्याकरणं अपरे च । तेवनामगतं च अनुपुब्बं, एकमना निसामेथ मुदगं ॥]

मूलसुसंवरधम्मदायादा, भेरवानङ्गणाकङ्खेय्यवत्थं ।
सल्लेखसम्मादिद्धिसतिपट्ठं, वग्गवरो असमो सुसमत्तो ॥

२. सीहनादवग्गो

१. चूळसीहनादसुत्तं

१३९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“इधेव, भिक्खवे, समणो, इध दुतियो समणो, इध ततियो समणो, इध चतुत्थो समणो; सुज्जा परप्पवादा समणोभि अज्जेहीति [समणोहि अज्जेति (सी० पी० क०) एत्थ अज्जेहीति सकाय पटिज्जाय सच्चाभिज्जेहीति अत्थो वेदितब्बो] । एवमेतं [एवमेव (स्या० क०)], भिक्खवे, सम्मा सीहनादं नदथ ।

१४०. “ठानं खो पनेतं, भिक्खवे, विज्जति यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘को पनायस्मन्तानं अस्सासो, किं बलं, येन तुम्हे आयस्मन्तो एवं वदेथ — इधेव समणो, इध दुतियो समणो, इध ततियो समणो, इध चतुत्थो समणो; सुज्जा परप्पवादा समणोभि अज्जेहीति’ति? एवंवादिनो, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘अत्थि खो नो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो धम्मा अक्खाता ये मयं अत्तनि सम्पस्समाना एवं वदेम — इधेव समणो, इध दुतियो समणो, इध ततियो समणो, इध चतुत्थो समणो; सुज्जा परप्पवादा समणोभि अज्जेहीति । कतमे चत्तारो? अत्थि खो नो, आवुसो, सत्थरि पसादो, अत्थि धम्मे पसादो, अत्थि सीलेसु परिपूरकारिता; सहधम्मिका खो पन पिया मनापा — गहट्ठा चेव पब्बजिता च । इमे खो नो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो धम्मा अक्खाता ये मयं अत्तनि सम्पस्समाना एवं वदेम — इधेव समणो, इध दुतियो

समणो, इध ततियो समणो, इध चतुत्थो समणो; सुज्जा परप्पवादा समणोभि अज्जेही'ति ।

१४१. “ठानं खो पनेतं, भिक्खवे, विज्जति यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘अम्हाकम्पि खो, आवुसो, अत्थि सत्थरि पसादो यो अम्हाकं सत्था, अम्हाकम्पि अत्थि धम्मे पसादो यो अम्हाकं धम्मो, मयम्पि सीलेसु परिपूरकारिनो यानि अम्हाकं सीलानि, अम्हाकम्पि सहधम्मिका पिया मनापा — गहट्ठा चेव पब्बजिता च । इध नो, आवुसो, को विसेसो को अधिप्पयासो [अधिप्पायो (क० सी० स्या० पी०), अधिप्पयोगो (क०)] किं नानाकरणं यदिदं तुम्हाकज्चेव अम्हाकज्चा'ति?

“एवंवादिनो, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘किं पनावुसो, एका निट्ठा, उदाहु पथु निट्ठा'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘एकावुसो, निट्ठा, न पथु निट्ठा'ति ।

“‘सा पनावुसो, निट्ठा सरागस्स उदाहु वीतरागस्सा'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘वीतरागस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा सरागस्सा'ति ।

“‘सा पनावुसो, निट्ठा सदोसस्स उदाहु वीतदोसस्सा'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘वीतदोसस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा सदोसस्सा'ति ।

“‘सा पनावुसो, निट्ठा समोहस्स उदाहु वीतमोहस्सा'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘वीतमोहस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा समोहस्सा'ति ।

“‘सा पनावुसो, निट्ठा सतण्हस्स उदाहु वीततण्हस्सा'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘वीततण्हस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा सतण्हस्सा'ति ।

“‘सा पनावुसो, निट्ठा सउपादानस्स उदाहु अनुपादानस्सा'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘अनुपादानस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा सउपादानस्सा'ति ।

“‘सा पनावुसो, निट्ठा विद्दसुनो उदाहु अविद्दसुनो'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘विद्दसुनो, आवुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा अविद्दसुनो'ति ।

“‘सा पनावुसो, निट्ठा अनुरुद्धप्पटिविरुद्धस्स उदाहु अननुरुद्धअप्पटिविरुद्धस्सा'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘अननुरुद्धअप्पटिविरुद्धस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा अनुरुद्धप्पटिविरुद्धस्सा'ति ।

“‘सा पनावुसो, निट्ठा पपञ्चारामस्स पपञ्चरतिनो उदाहु निप्पपञ्चारामस्स निप्पपञ्चरतिनो'ति? सम्मा ब्याकरमाना, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं ब्याकरेय्युं — ‘निप्पपञ्चारामस्सावुसो, सा निट्ठा निप्पपञ्चरतिनो, न सा निट्ठा पपञ्चारामस्स पपञ्चरतिनो'ति ।

१४२. “द्वेमा, भिक्खवे, दिट्ठियो — भवदिट्ठि च विभवदिट्ठि च । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा भवदिट्ठिं

अल्लीना भवदिट्ठिं उपगता भवदिट्ठिं अज्झोसिता, विभवदिट्ठिया ते पटिविरुद्धा । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा विभवदिट्ठिं अल्लीना विभवदिट्ठिं उपगता विभवदिट्ठिं अज्झोसिता, भवदिट्ठिया ते पटिविरुद्धा । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं द्विन्नं दिट्ठीनं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति, ‘ते सरागा ते सदोसा ते समोहा ते सतण्हा ते सउपादाना ते अविद्वसुनो ते अनुरुद्धपटिविरुद्धा ते पपञ्चारामा पपञ्चरतिनो; ते न परिमुच्चन्ति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि; न परिमुच्चन्ति दुक्खस्मा’ति वदामि । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं द्विन्नं दिट्ठीनं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानन्ति, ‘ते वीतरागा ते वीतदोसा ते वीतमोहा ते वीततण्हा ते अनुपादाना ते विद्वसुनो ते अनुरुद्धअपटिविरुद्धा ते निप्पपञ्चारामा निप्पपञ्चरतिनो; ते परिमुच्चन्ति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि; परिमुच्चन्ति दुक्खस्मा’ति वदामि ।

१४३. “चत्तारिमानि, भिक्खवे, उपादानानि । कतमानि चत्तारि? कामुपादानं, दिट्ठुपादानं, सीलब्बतुपादानं, अत्तवादुपादानं । सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिज्जावादा पटिजानमाना । ते न सम्मा सब्बुपादानपरिज्जं पज्जपेन्ति — कामुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न दिट्ठुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न सीलब्बतुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति । तं किस्स हेतु? इमानि हि ते भोन्तो समणब्राह्मणा तीणि ठानानि यथाभूतं नप्पजानन्ति । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिज्जावादा पटिजानमाना; ते न सम्मा सब्बुपादानपरिज्जं पज्जपेन्ति — कामुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न दिट्ठुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न सीलब्बतुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति ।

“सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिज्जावादा पटिजानमाना । ते न सम्मा सब्बुपादानपरिज्जं पज्जपेन्ति — कामुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, दिट्ठुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न सीलब्बतुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति । तं किस्स हेतु? इमानि हि ते भोन्तो समणब्राह्मणा द्वे ठानानि यथाभूतं नप्पजानन्ति । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिज्जावादा पटिजानमाना; ते न सम्मा [पटिजानमाना न सम्मा (?)] सब्बुपादानपरिज्जं पज्जपेन्ति — कामुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, दिट्ठुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न सीलब्बतुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति ।

“सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिज्जावादा पटिजानमाना । ते न सम्मा सब्बुपादानपरिज्जं पज्जपेन्ति — कामुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, दिट्ठुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, सीलब्बतुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति । तं किस्स हेतु? इमं हि ते भोन्तो समणब्राह्मणा एकं ठानं यथाभूतं नप्पजानन्ति । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिज्जावादा पटिजानमाना; ते न सम्मा [पटिजानमाना न सम्मा (?)] सब्बुपादानपरिज्जं पज्जपेन्ति — कामुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, दिट्ठुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, सीलब्बतुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिज्जं पज्जपेन्ति ।

“एवरूपे खो, भिक्खवे, धम्मविनये यो सत्थरि पसादो सो न सम्मग्गतो अक्खायति; यो धम्मे पसादो सो न सम्मग्गतो अक्खायति; या सीलेसु परिपूरकारिता सा न सम्मग्गता अक्खायति; या सहधम्मिकेसु पियमनापता सा न सम्मग्गता अक्खायति । तं किस्स हेतु? एवज्हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धपवेदिते ।

१४४. “तथागतो च खो, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो सब्बुपादानपरिज्जावादो पटिजानमानो सम्मा सब्बुपादानपरिज्जं पज्जपेति — कामुपादानस्स परिज्जं पज्जपेति, दिट्ठुपादानस्स परिज्जं पज्जपेति, सीलब्बतुपादानस्स परिज्जं पज्जपेति, अत्तवादुपादानस्स परिज्जं पज्जपेति । एवरूपे खो, भिक्खवे, धम्मविनये यो सत्थरि पसादो सो सम्मग्गतो अक्खायति; यो धम्मे पसादो सो सम्मग्गतो अक्खायति; या सीलेसु परिपूरकारिता सा सम्मग्गता अक्खायति; या सहधम्मिकेसु पियमनापता सा सम्मग्गता अक्खायति । तं किस्स हेतु? एवञ्हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं स्वाक्खाते धम्मविनये सुप्पवेदिते निय्यानिके उपसमसंवत्तनिके सम्मासम्बुद्धप्पवेदिते ।

१४५. “इमे च, भिक्खवे, चत्तारो उपादाना । किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा? इमे चत्तारो उपादाना तण्हानिदाना तण्हासमुदया तण्हाजातिका तण्हापभवा । तण्हा चायं, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा? तण्हा वेदनानिदाना वेदनासमुदया वेदनाजातिका वेदनापभवा । वेदना चायं, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा? वेदना फस्सनिदाना फस्ससमुदया फस्सजातिका फस्सपभवा । फस्सो चायं, भिक्खवे, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो? फस्सो सळायतननिदानो सळायतनसमुदयो सळायतनजातिको सळायतनपभवो । सळायतनज्चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं? सळायतनं नामरूपनिदानं नामरूपसमुदयं नामरूपजातिकं नामरूपपभवं । नामरूपज्चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं? नामरूपं विज्जाणनिदानं विज्जाणसमुदयं विज्जाणजातिकं विज्जाणपभवं । विज्जाणज्चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं? विज्जाणं सङ्खारनिदानं सङ्खारसमुदयं सङ्खारजातिकं सङ्खारपभवं । सङ्खारा चिमे, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा? सङ्खारा अविज्जानिदाना अविज्जासमुदया अविज्जाजातिका अविज्जापभवा ।

“यतो च खो, भिक्खवे, भिक्खुनो अविज्जा पहीना होति विज्जा उप्पन्ना, सो अविज्जाविरागा विज्जुप्पादा नेव कामुपादानं उपादियति, न दिट्ठुपादानं उपादियति, न सीलब्बतुपादानं उपादियति, न अत्तवादुपादानं उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

चूळसीहनादसुत्तं निद्धितं पठमं ।

२. महासीहनादसुत्तं

१४६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति बहिनगरे अपरपुरे वनसण्डे । तेन खो पन समयेन सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो अचिरपक्कन्तो होति इमस्मा धम्मविनया । सो वेसालियं परिसति [परिसतिं (सी० पी०)] एवं [एतं (पी० क०)] वाचं भासति — “नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरि [उत्तरिं (पी०)] मनुस्सधम्मा अलमरियज्जाणदस्सनविसेसो । तक्कपरियाहतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभानं । यस्स च ख्वास्स अत्थाय धम्मो देसितो सो निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया”ति ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय वेसालिं पिण्डाय पाविसि । अस्सोसि खो आयस्मा सारिपुत्तो सुनक्खत्तस्स लिच्छविपुत्तस्स वेसालियं परिसति एवं वाचं भासमानस्स — “नत्थि समणस्स गोतमस्स

उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो । तक्कपरियाहतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभानं । यस्स च ख्वास्स अत्थाय धम्मो देसितो सो नित्थ्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया”ति ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “सुनक्खत्तो, भन्ते, लिच्छविपुत्तो अचिरपक्कन्तो इमस्मा धम्मविनया । सो वेसालियं परिसति एवं वाचं भासति — ‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो । तक्कपरियाहतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभानं । यस्स च ख्वास्स अत्थाय धम्मो देसितो सो नित्थ्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया””ति ।

१४७. “कोधनो हेसो, सारिपुत्त, सुनक्खत्तो मोघपुरिसो । कोधा च पनस्स एसा वाचा भासिता । ‘अवण्णं भासिस्सामी’ति खो, सारिपुत्त, सुनक्खत्तो मोघपुरिसो वण्णयेव तथागतस्स भासति । वण्णो हेसो, सारिपुत्त, तथागतस्स यो एवं वदेय्य — ‘यस्स च ख्वास्स अत्थाय धम्मो देसितो सो नित्थ्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया’ति ।

“अयम्पि हि नाम, सारिपुत्त, सुनक्खत्तस्स मोघपुरिसस्स मयि धम्मन्वयो न भविस्सति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि, सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा’ति ।

“अयम्पि हि नाम, सारिपुत्त, सुनक्खत्तस्स मोघपुरिसस्स मयि धम्मन्वयो न भविस्सति — ‘इतिपि सो भगवा अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति — एकोपि हुत्वा बहुधा होति, बहुधापि हुत्वा एको होति; आविभावं, तिरोभावं; तिरोकुट्टं तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छति, सेय्यथापि आकासे; पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करोति, सेय्यथापि उदके; उदकेपि अभिज्जमानो गच्छति, सेय्यथापि पथवियं; आकासेपि पल्लङ्केन कमति, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परिमसति परिमज्जति; याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेती’ति ।

“अयम्पि हि नाम, सारिपुत्त, सुनक्खत्तस्स मोघपुरिसस्स मयि धम्मन्वयो न भविस्सति — ‘इतिपि सो भगवा दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाति — दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके चा’ति ।

“अयम्पि हि नाम, सारिपुत्त, सुनक्खत्तस्स मोघपुरिसस्स मयि धम्मन्वयो न भविस्सति — ‘इतिपि सो भगवा परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाति — सरागं वा चित्तं सरागं चित्तन्ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं वीतरागं चित्तन्ति पजानाति; सदोसं वा चित्तं सदोसं चित्तन्ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं वीतदोसं चित्तन्ति पजानाति; समोहं वा चित्तं समोहं चित्तन्ति पजानाति, वीतमोहं वा चित्तं वीतमोहं चित्तन्ति पजानाति; संखित्तं वा चित्तं संखित्तं चित्तन्ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं विक्खित्तं चित्तन्ति पजानाति; महग्गतं वा चित्तं महग्गतं चित्तन्ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं अमहग्गतं चित्तन्ति पजानाति; सउत्तरं वा चित्तं सउत्तरं चित्तन्ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं अनुत्तरं चित्तन्ति पजानाति; समाहितं वा चित्तं समाहितं चित्तन्ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं असमाहितं चित्तन्ति पजानाति; विमुत्तं वा चित्तं विमुत्तं चित्तन्ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तन्ति पजानाती’ति ।

१४८. “दस खो पनिमानि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलानि येहि बलेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति । कतमानि दस?

“इध, सारिपुत्त, तथागतो ठानञ्च ठानतो अट्टानञ्च अट्टानतो यथाभूतं पजानाति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो ठानञ्च ठानतो अट्टानञ्च अट्टानतो यथाभूतं पजानाति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्मसमादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं पजानाति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्मसमादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं पजानाति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो सब्बत्थगामिनिं पटिपदं यथाभूतं पजानाति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो सब्बत्थगामिनिं पटिपदं यथाभूतं पजानाति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो अनेकधातुनानाधातुलोकं यथाभूतं पजानाति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो अनेकधातुनानाधातुलोकं यथाभूतं पजानाति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो सत्तानं नानाधिमुत्तिकतं यथाभूतं पजानाति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो सत्तानं नानाधिमुत्तिकतं यथाभूतं पजानाति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो परसत्तानं परपुग्गलानं इन्द्रियपरोपरियत्तं यथाभूतं पजानाति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो परसत्तानं परपुग्गलानं इन्द्रियपरोपरियत्तं यथाभूतं पजानाति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो ज्ञानविमोक्खसमाधिसमापत्तीनं संकिलेसं वोदानं वुट्ठानं यथाभूतं पजानाति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो ज्ञानविमोक्खसमाधिसमापत्तीनं संकिलेसं वोदानं वुट्ठानं यथाभूतं पजानाति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि अनेकेपि संवट्ठकप्पे अनेकेपि विवट्ठकप्पे अनेकेपि संवट्ठविवट्ठकप्पे — ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं

पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन चपरं, सारिपुत्त, तथागतो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । यम्पि, सारिपुत्त, तथागतो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति, इदम्पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“इमानि खो, सारिपुत्त, दस तथागतस्स तथागतबलानि येहि बलेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

१४९. “यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य — ‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो; तक्कपरियाहत्तं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभान’न्ति, तं, सारिपुत्त, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभत्तं निक्खित्तो एवं निरये । सेय्यथापि, सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधिसम्पन्नो पज्जासम्पन्नो दिट्ठेव धम्मे अज्जं आराधेय्य, एवं सम्पदमिदं, सारिपुत्त, वदामि । तं वाचं अप्पहाय, तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभत्तं निक्खित्तो एवं निरये ।

१५०. “चत्तारिमानि, सारिपुत्त, तथागतस्स वेसारज्जानि येहि वेसारज्जेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति । कतमानि चत्तारि?

“‘सम्मासम्बुद्धस्स ते पटिजानतो इमे धम्मा अनभिसम्बुद्धा’ति । तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा

ब्रह्मा वा कोचि वा लोकस्मिं सहधम्ममेन पटिचोदेस्सतीति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं [एतम्पहं (सी० पी०)], सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“‘खीणासवस्स ते पटिजानतो इमे आसवा अपरिक्खीणा’ति । तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा कोचि वा लोकस्मिं सहधम्ममेन पटिचोदेस्सतीति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“‘ये खो पन ते अन्तरायिका धम्मा वुत्ता, ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’ति । तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा कोचि वा लोकस्मिं सहधम्ममेन पटिचोदेस्सतीति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“‘यस्स खो पन ते अत्थाय धम्मो देसितो, सो न निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया’ति । तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा कोचि वा लोकस्मिं सहधम्ममेन पटिचोदेस्सतीति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“‘इमानि खो, सारिपुत्त, चत्तारि तथागतस्स वेसारज्जानि येहि वेसारज्जेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“‘यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य — ‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो, तक्कपरियाहतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभान’न्ति, तं, सारिपुत्त, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । सेय्यथापि, सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधिसम्पन्नो पज्जासम्पन्नो दिट्ठेव धम्मे अज्जं आराधेय्य, एवं सम्पदमिदं, सारिपुत्त, वदामि । तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये ।

१५१. “अट्ठ खो इमा, सारिपुत्त, परिसा । कतमा अट्ठ? खत्तियपरिसा, ब्राह्मणपरिसा, गहपतिपरिसा, समणपरिसा, चातुमहाराजिकपरिसा [चातुम्महाराजिका (सी० स्या० पी०)], तावतिसपरिसा, मारपरिसा, ब्रह्मपरिसा — इमा खो, सारिपुत्त, अट्ठ परिसा । इमेहि खो, सारिपुत्त, चतूहि वेसारज्जेहि समन्नागतो तथागतो इमा अट्ठ परिसा उपसङ्कमति अज्झोगाहति । अभिजानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, अनेकसतं खत्तियपरिसं उपसङ्कमिता । तत्रपि मया सन्निसिन्नपुब्बज्चेव, सल्लपितपुब्बज्च, साकच्छा च समापज्जितपुब्बा । तत्र वत मं भयं वा सारज्जं वा ओक्कमिस्सतीति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“‘अभिजानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, अनेकसतं ब्राह्मणपरिसं...पे०... गहपतिपरिसं... समणपरिसं... चातुमहाराजिकपरिसं... तावतिसपरिसं... मारपरिसं... ब्रह्मपरिसं उपसङ्कमिता । तत्रपि मया सन्निसिन्नपुब्बज्चेव, सल्लपितपुब्बज्च, साकच्छा च समापज्जितपुब्बा । तत्र वत मं भयं वा सारज्जं वा ओक्कमिस्सतीति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“‘यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य — ‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा

अलमरियजाणदस्सनविसेसो, तक्कपरियाहतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभान'न्ति, तं, सारिपुत्त, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये। सेय्यथापि, सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधिसम्पन्नो पज्जासम्पन्नो दिट्ठेव धम्मे अज्जं आराधेय्य, एवं सम्पदमिदं, सारिपुत्त, वदामि। तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये।

१५२. “चतस्सो खो इमा, सारिपुत्त, योनियो। कतमा चतस्सो? अण्डजा योनि, जलाबुजा योनि, संसेदजा योनि, ओपपातिका योनि। कतमा च, सारिपुत्त, अण्डजा योनि? ये खो ते, सारिपुत्त, सत्ता अण्डकोसं अभिनिब्भिज्ज जायन्ति — अयं वुच्चति, सारिपुत्त, अण्डजा योनि। कतमा च, सारिपुत्त, जलाबुजा योनि? ये खो ते, सारिपुत्त, सत्ता वत्थिकोसं अभिनिब्भिज्ज जायन्ति — अयं वुच्चति, सारिपुत्त, जलाबुजा योनि। कतमा च, सारिपुत्त, संसेदजा योनि? ये खो ते, सारिपुत्त, सत्ता पूतिमच्छे वा जायन्ति पूतिकुणपे वा पूतिकुम्मासे वा चन्दनिकाये वा ओळिगल्ले वा जायन्ति — अयं वुच्चति, सारिपुत्त, संसेदजा योनि। कतमा च, सारिपुत्त, ओपपातिका योनि? देवा, नेरयिका, एकच्चे च मनुस्सा, एकच्चे च विनिपातिका — अयं वुच्चति, सारिपुत्त, ओपपातिका योनि। इमा खो, सारिपुत्त, चतस्सो योनियो।

“यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य — ‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो, तक्कपरियाहतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभान'न्ति, तं, सारिपुत्त, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये। सेय्यथापि, सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधिसम्पन्नो पज्जासम्पन्नो दिट्ठेव धम्मे अज्जं आराधेय्य, एवं सम्पदमिदं, सारिपुत्त, वदामि। तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये।

१५३. “पज्च खो इमा, सारिपुत्त, गतियो। कतमा पज्च? निरयो, तिरच्छानयोनि, पेत्तिविसयो, मनुस्सा, देवा। निरयज्चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, निरयगामिज्च मग्गं, निरयगामिनिज्च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। तिरच्छानयोनिज्चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, तिरच्छानयोनिगामिज्च मग्गं, तिरच्छानयोनिगामिनिज्च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपज्जति तज्च पजानामि। पेत्तिविसयं चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, पेत्तिविसयगामिज्च मग्गं, पेत्तिविसयगामिनिज्च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपज्जति तज्च पजानामि। मनुस्से चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, मनुस्सलोकगामिज्च मग्गं, मनुस्सलोकगामिनिज्च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपज्जति तज्च पजानामि। देवे चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, देवलोकगामिज्च मग्गं, देवलोकगामिनिज्च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति तज्च पजानामि। निब्बानज्चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, निब्बानगामिज्च मग्गं, निब्बानगामिनिज्च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति तज्च पजानामि।

१५४. “इधाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्च मग्गं समारूळ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जिस्सतीति। तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं, एकन्तदुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं। सेय्यथापि, सारिपुत्त, अङ्गारकासु साधिकपोरिसा पूरा अङ्गारानं वीतच्चिकानं वीतधूमानं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन

मग्गेन तमेव अङ्गारकासुं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो, यथा इमंयेव अङ्गारकासुं आगमिस्सती’ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तस्सा अङ्गारकासुया पतितं, एकन्तदुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं, एकन्तदुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं ।

“इध पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपन्नं, दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, गूथकूपो साधिकपोरिसो, पूरो गूथस्स । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव गूथकूपं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो यथा इमंयेव गूथकूपं आगमिस्सती’ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तस्मिं गूथकूपे पतितं, दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपन्नं, दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं ।

“इध पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपन्नं, दुक्खबहुला वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, रुक्खो विसमे भूमिभागे जातो तनुपत्तपलासो कबरच्छायो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव रुक्खं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो, यथा इमंयेव रुक्खं आगमिस्सती’ति । तमेनं पस्सेय्य, अपरेन समयेन तस्स रुक्खस्स छायाय निसिन्नं वा निपन्नं वा दुक्खबहुला वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपन्नं, दुक्खबहुला वेदना वेदयमानं ।

“इध पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपन्नं, सुखबहुला वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, रुक्खो समे भूमिभागे जातो बहलपत्तपलासो सन्दच्छायो [सण्डच्छायो (स्या०), सन्तच्छायो (क०)] । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव रुक्खं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूढ्हो, यथा इममेव

रुक्खं आगमिस्सती'ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तस्स रुक्खस्स छायाय निसिन्नं वा निपन्नं वा सुखबहुला वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूळ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपन्नं, सुखबहुला वेदना वेदयमानं ।

“इध पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूळ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सती'ति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्नं, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, पासादो, तत्रास्स कूटागारं उल्लित्तावलित्तं निवातं फुसितग्गळं पिहितवातपानं । तत्रास्स पल्लङ्को गोनकत्थतो पटिकत्थतो पटलिकत्थतो कदलिमिगपवरपच्चत्थरणो सउत्तरच्छदो उभतोलोहितकूपधानो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव पासादं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूळ्हो, यथा इमंयेव पासादं आगमिस्सती'ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तस्मिं पासादे तस्मिं कूटागारे तस्मिं पल्लङ्के निसिन्नं वा निपन्नं वा एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूळ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्नं, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं ।

“इध पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूळ्हो, यथा आसवानं खया अनासं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सतीति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्तं, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, पोक्खरणी अच्छोदका सातोदका सीतोदका सेतका सुपतित्था रमणीया । अविदूरे चस्सा तिब्बो वनसण्डो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव पोक्खरणिं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘तथा भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूळ्हो, यथा इमंयेव पोक्खरणिं आगमिस्सती'ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तं पोक्खरणिं ओगाहेत्वा न्हायित्वा च पिपित्वा च सब्बदरथकिलमथपरिळाहं पटिप्पस्सम्भेत्वा पच्चुत्तरित्वा तस्मिं वनसण्डे निसिन्नं वा निपन्नं वा, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तज्ज मग्गं समारूळ्हो, यथा आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सती'ति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्तं, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । इमा खो, सारिपुत्त, पज्ज गतियो ।

“यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य — ‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो; तक्कपरियाहतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभान'न्ति तं, सारिपुत्त,

वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । सेय्यथापि, सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधिसम्पन्नो पञ्चासम्पन्नो दिट्ठेव धम्मो अज्जं आराधेय्य, एवं सम्पदमिदं, सारिपुत्त, वदामि ‘तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये’ ।

१५५. “अभिजानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, चतुरङ्गसमन्नागतं ब्रह्मचरियं चरिता [\[चरित्वा \(क०\)\]](#) — तपस्सी सुदं होमि परमतपस्सी, लूखो सुदं [\[लूखस्सुदं \(सी० पी०\)\]](#) होमि परमलूखो, जेगुच्छी सुदं होमि परमजेगुच्छी, पविवित्तो सुदं [\[पविवित्तस्सुदं \(सी० पी०\)\]](#) होमि परमपविवित्तो । तत्रास्सु मे इदं, सारिपुत्त, तपस्सिताय होति — अचेलको होमि मुत्ताचारो हत्थापलेखनो [\[हत्थावलेखनो \(स्या०\)\]](#), न एहिभद्वन्तिको न तिट्ठभद्वन्तिको; नाभिहटं न उट्ठिस्सकतं न निमन्तनं सादियामि । सो न कुम्भिमुखा पटिग्गणहामि, न कळोपिमुखा पटिग्गणहामि, न एळकमन्तरं, न दण्डमन्तरं, न मुसलमन्तरं, न द्विन्नं भुज्जमानानं, न गब्भिनिया, न पायमानाय [\[पायन्तिया \(क०\)\]](#), न पुरिसन्तरगताय, न सङ्कित्तीसु, न यत्थ सा उपट्ठितो होति, न यत्थ मक्खिका सण्डसण्डचारिनी; न मच्छं न मंसं न सुरं न मेरयं न थुसोदकं पिवामि; सो एकागारिको वा होमि एकालोपिको, द्वागारिको वा होमि द्वालोपिको...पे०... सत्तागारिको वा होमि सत्तालोपिको; एकस्सापि दत्तिया यापेमि, द्वीहिपि दत्तीहि यापेमि...पे०... सत्तहिपि दत्तीहि यापेमि; एकाहिकम्पि आहारं आहारेमि, द्वीहिकम्पि आहारं आहारेमि...पे०... सत्ताहिकम्पि आहारं आहारेमि; इति एवरूपं अद्धमासिकम्पि परियायभत्तभोजनानुयोगमनुयुत्तो विहरामि ।

“सो साकभक्खो वा होमि, सामाकभक्खो वा होमि, नीवारभक्खो वा होमि, दद्दुलभक्खो वा होमि, हटभक्खो वा होमि, कणभक्खो वा होमि, आचामभक्खो वा होमि, पिज्जाकभक्खो वा होमि, तिणभक्खो वा होमि, गोमयभक्खो वा होमि, वनमूलफलाहारो यापेमि पवत्तफलभोजी ।

“सो साणानिपि धारेमि, मसाणानिपि धारेमि, छवदुस्सानिपि धारेमि, पंसुकूलानिपि धारेमि, तिरीटानिपि धारेमि, अजिनम्पि धारेमि, अजिनक्खिपम्पि धारेमि, कुसचीरम्पि धारेमि, वाकचीरम्पि धारेमि, फलकचीरम्पि धारेमि, केसकम्बलम्पि धारेमि, वाळकम्बलम्पि धारेमि, उलूकपक्खम्पि धारेमि; केसमस्सुलोचकोपि होमि केसमस्सुलोचनानुयोगमनुयुत्तो; उब्भट्टकोपि होमि आसनपटिक्खित्तो; उक्कुटिकोपि होमि उक्कुटिकप्पधानमनुयुत्तो; कण्टकापस्सयिकोपि होमि कण्टकापस्सये सेय्यं कप्पेमि [\[इमस्सानन्तरे अज्जोपि कोचि पाठपदेसो अज्जेसु आजीवकवतदीपकसुत्तेसु दिस्सति\]](#); सायततियकम्पि उदकोरोहनानुयोगमनुयुत्तो विहरामि — इति एवरूपं अनेकविहितं कायस्स आतापनपरितापनानुयोगमनुयुत्तो विहरामि । इदं सु मे, सारिपुत्त, तपस्सिताय होति ।

१५६. “तत्रास्सु मे इदं, सारिपुत्त, लूखस्मिं होति — नेकवस्सगणिकं रजोजल्लं काये सन्निचितं होति पपटिकजातं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, तिन्दुक्खाणु नेकवस्सगणिको सन्निचितो होति पपटिकजातो, एवमेवास्सु मे, सारिपुत्त, नेकवस्सगणिकं रजोजल्लं काये सन्निचितं होति पपटिकजातं । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, न एवं होति — ‘अहो वताहं इमं रजोजल्लं पाणिना परिमज्जेय्यं, अज्जे वा पन मे इमं रजोजल्लं पाणिना परिमज्जेय्यु’न्ति । एवम्पि मे, सारिपुत्त, न होति । इदं सु मे, सारिपुत्त, लूखस्मिं होति ।

“तत्रास्सु मे इदं, सारिपुत्त, जेगुच्छिस्मिं होति — सो खो अहं, सारिपुत्त, सतोव अभिक्कमामि, सतोव पटिक्कमामि, याव उदकबिन्दुम्हिपि मे दया पच्चुपट्ठिता होति — ‘माहं खुदके पाणे विसमगते सङ्घातं आपादेसि’न्ति । इदं सु मे, सारिपुत्त, जेगुच्छिस्मिं होति ।

“तत्रास्सु मे इदं, सारिपुत्त, पविवित्तस्मिं होति — सो खो अहं, सारिपुत्त, अज्जतरं अरज्जायतनं अज्झोगाहेत्वा विहरामि । यदा पस्सामि गोपालकं वा पसुपालकं वा तिणहारकं वा कट्टहारकं वा वनकम्मिकं वा, वनेन वनं गहनेन गहनं निन्नेन निन्नं थलेन थलं संपतामि [पपतामि (सी० स्या० पी०)] । तं किस्स हेतु? मा मं ते अद्वसंसु अहज्ज मा ते अद्वसन्ति । सेय्यथापि, सारिपुत्त, आरज्जको मगो मनुस्से दिस्वा वनेन वनं गहनेन गहनं निन्नेन निन्नं थलेन थलं संपतति, एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, यदा पस्सामि गोपालकं वा पसुपालकं वा तिणहारकं वा कट्टहारकं वा वनकम्मिकं वा वनेन वनं गहनेन गहनं निन्नेन निन्नं थलेन थलं संपतामि । तं किस्स हेतु? मा मं ते अद्वसंसु अहज्ज मा ते अद्वसन्ति । इदंसु मे, सारिपुत्त, पविवित्तस्मिं होति ।

“सो खो अहं, सारिपुत्त, ये ते गोट्ठा पट्ठितगावो अपगतगोपालका, तत्थ चतुक्कुण्डिको उपसङ्कमित्वा यानि तानि वच्छकानं तरुणकानं धेनुपकानं गोमयानि तानि सुदं आहारेमि । यावकीवज्ज मे, सारिपुत्त, सकं मुत्तकरीसं अपरियादिन्नं होति, सकंयेव सुदं मुत्तकरीसं आहारेमि । इदंसु मे, सारिपुत्त, महाविकटभोजनस्मिं होति ।

१५७. “सो खो अहं, सारिपुत्त, अज्जतरं भिसनकं वनसण्डं अज्झोगाहेत्वा विहरामि । तत्रास्सुदं, सारिपुत्त, भिसनकस्स वनसण्डस्स भिसनकतस्मिं होति — यो कोचि अवीतरागो तं वनसण्डं पविसति, येभुय्येन लोमानि हंसन्ति । सो खो अहं, सारिपुत्त, या ता रत्तियो सीता हेमन्तिका अन्तरट्टका हिमपातसमया [अन्तरट्टके हिमपातसमये (सी० पी०)] तथारूपासु रत्तीसु रत्तिं अब्भोकासे विहरामि, दिवा वनसण्डे; गिम्हानं पच्छिमे मासे दिवा अब्भोकासे विहरामि, रत्तिं वनसण्डे । अपिस्सु मं, सारिपुत्त, अयं अनच्छरियगाथा पटिभासि पुब्बे अस्सुतपुब्बा —

“सोतत्तो सोसिन्नो [सोसीनो (सी० पी० क०), सोसिनो (स्या०), सोसिन्दो (सद्वनीति)] चेव, एको भिसनके वने ।

नग्गो न चग्गिमासीनो, एसनापसुतो मुनी’ति ॥

“सो खो अहं, सारिपुत्त, सुसाने सेय्यं कप्पेमि छवट्टिकानि उपधाय । अपिस्सु मं, सारिपुत्त, गामण्डला [गोमण्डला (बहूसु) चरियापिटकअट्टकथा ओलोकेतब्बा] उपसङ्कमित्वा ओट्टुभन्तिपि, ओमुत्तेन्तिपि, पंसुकेनपि ओकिरन्ति, कण्णसोतेसुपि सलाकं पवेसेन्ति । न खो पनाहं, सारिपुत्त, अभिजानामि तेसु पापकं चित्तं उप्पादेता । इदंसु मे, सारिपुत्त, उपेक्खाविहारस्मिं होति ।

१५८. “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘आहारेन सुद्धी’ति । ते एवमाहंसु — ‘कोलेहि यापेमा’ति । ते कोलम्पि खादन्ति, कोलचुण्णम्पि खादन्ति, कोलोदकम्पि पिवन्ति — अनेकविहितम्पि कोलविकर्तिं परिभुज्जन्ति । अभिजानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, एकंयेव कोलं आहारं आहारिता । सिया खो पन ते, सारिपुत्त, एवमस्स — ‘महा नून तेन समयेन कोलो अहोसी’ति । न खो पनेतं, सारिपुत्त, एवं दट्टब्बं । तदापि एतपरमोयेव कोलो अहोसि सेय्यथापि एतरहि । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, एकंयेव कोलं आहारं आहारयतो अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । सेय्यथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळपब्बानि वा, एवमेवस्सु मे अङ्गपच्चङ्गानि भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम ओट्टुपदं, एवमेवस्सु मे आनिसदं होति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम वट्टनावळी, एवमेवस्सु मे पिट्टिकण्टको उन्नतावनतो होति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम जरसालाय गोपानसियो ओलुग्गविलुग्गा भवन्ति, एवमेवस्सु मे फासुळियो ओलुग्गविलुग्गा भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम गम्भीरे उदपाने उदकतारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति, एवमेवस्सु मे अक्खिकूपेसु अक्खितारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति

तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम तित्तकालाबु आमकच्छिन्नो वातातपेन संफुटितो [सम्फुसितो (स्या०), संपुटितो (पी० क०) एत्थ संफुटितोति सङ्कुचितोति अत्थो] होति सम्मिलातो, एवमेवस्सु मे सीसच्छवि संफुटिता होति सम्मिलाता तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, सारिपुत्त, ‘उदरच्छविं परिमसिस्सामी’ति पिट्टिकण्टकंयेव परिगगण्हामि, ‘पिट्टिकण्टकं परिमसिस्सामी’ति उदरच्छविंयेव परिगगण्हामि, यावस्सु मे, सारिपुत्त, उदरच्छवि पिट्टिकण्टकं अल्लीना होति तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, सारिपुत्त, ‘वच्चं वा मुत्तं वा करिस्सामी’ति तत्थेव अवकुज्जो पपतामि तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, सारिपुत्त, तमेव कायं अस्सासेन्तो पाणिना गत्तानि अनोमज्जामि । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, पाणिना गत्तानि अनोमज्जतो पूतिमूलानि लोमानि कायस्मा पतन्ति तायेवप्पाहारताय ।

१५९. “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘आहारेन सुद्धी’ति । ते एवमाहं सु — ‘मुग्गेहि यापेम...पे०... तिलेहि यापेम...पे०... तण्डुलेहि यापेमा’ति । ते तण्डुलमि खादन्ति, तण्डुलचुण्णमि खादन्ति, तण्डुलोदकमि पिवन्ति — अनेकविहितमि तण्डुलविकतिं परिभुज्जन्ति । अभिजानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, एकंयेव तण्डुलं आहारं आहारिता । सिया खो पन ते, सारिपुत्त, एवमस्स — ‘महा नून तेन समयेन तण्डुलो अहोसी’ति । न खो पनेतं, सारिपुत्त, एवं दट्ठब्बं । तदापि एतपरमोयेव तण्डुलो अहोसि, सेय्यथापि एतरहि । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, एकंयेव तण्डुलं आहारं आहारयतो अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । सेय्यथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळपब्बानि वा, एवमेवस्सु मे अङ्गपच्चङ्गानि भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम ओट्टपदं, एवमेवस्सु मे आनिसदं होति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम वट्टनावळी, एवमेवस्सु मे पिट्टिकण्टको उन्नतावनतो होति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम जरसालाय गोपानसियो ओलुगगविलुग्गा भवन्ति, एवमेवस्सु मे फासुळियो ओलुगगविलुग्गा भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम गम्भीरे उदपाने उदकतारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति, एवमेवस्सु मे अक्खिकूपेसु अक्खितारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम तित्तकालाबु आमकच्छिन्नो वातातपेन संफुटितो होति सम्मिलातो, एवमेवस्सु मे सीसच्छवि संफुटिता होति सम्मिलाता तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, सारिपुत्त, ‘उदरच्छविं परिमसिस्सामी’ति पिट्टिकण्टकंयेव परिगगण्हामि, ‘पिट्टिकण्टकं परिमसिस्सामी’ति उदरच्छविंयेव परिगगण्हामि । यावस्सु मे, सारिपुत्त, उदरच्छवि पिट्टिकण्टकं अल्लीना होति तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, सारिपुत्त, ‘वच्चं वा मुत्तं वा करिस्सामी’ति तत्थेव अवकुज्जो पपतामि तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, सारिपुत्त, तमेव कायं अस्सासेन्तो पाणिना गत्तानि अनोमज्जामि । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, पाणिना गत्तानि अनोमज्जतो पूतिमूलानि लोमानि कायस्मा पतन्ति तायेवप्पाहारताय ।

“तायपि खो अहं, सारिपुत्त, इरियाय ताय पटिपदाय ताय दुक्करकारिकाय नाज्झगमं उत्तरिं मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं । तं किस्स हेतु? इमिस्सायेव अरियाय पज्जाय अनधिगमा, यायं अरिया पज्जा अधिगता अरिया निव्यानिका, निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय ।

१६०. “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘संसारेन सुद्धी’ति । न खो पन सो [न खो पनेसो (सी० स्या०)], सारिपुत्त, संसारो सुलभरूपो यो मया असंसरितपुब्बो इमिना दीधेन अद्धुना, अज्जत्र सुद्धावासेहि देवेहि । सुद्धावासे चाहं, सारिपुत्त, देवे संसरेय्यं, नयिमं लोकं पुनरागच्छेय्यं ।

“सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘उपपत्तिया सुद्धी’ति । न खो पन सा, सारिपुत्त, उपपत्ति सुलभरूपा या मया अनुपपन्नपुब्बा इमिना दीधेन अद्धुना, अज्जत्र सुद्धावासेहि देवेहि । सुद्धावासे चाहं,

सारिपुत्त, देवे उपपज्जेय्यं, नयिमं लोकं पुनरागच्छेय्यं ।

“सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘आवासेन सुद्धी’ति । न खो पन सो, सारिपुत्त, आवासो सुलभरूपो यो मया अनावुट्ठपुब्बो [अनावुत्थपुब्बो (सी० पी०)] इमिना दीघेन अद्धुना, अज्जत्र सुद्धावासेहि देवेहि । सुद्धावासे चाहं, सारिपुत्त, देवे आवसेय्यं, नयिमं लोकं पुनरागच्छेय्यं ।

“सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यज्जेन सुद्धी’ति । न खो पन सो, सारिपुत्त, यज्जो सुलभरूपो यो मया अयिड्ठपुब्बो इमिना दीघेन अद्धुना, तज्ज खो रज्जा वा सता खत्तियेन मुद्धावसित्तेन ब्राह्मणेन वा महासालेन ।

“सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘अग्गिपरिचरियाय सुद्धी’ति । न खो पन सो, सारिपुत्त, अग्गि सुलभरूपो यो मया अपरिचिण्णपुब्बो इमिना दीघेन अद्धुना, तज्ज खो रज्जा वा सता खत्तियेन मुद्धावसित्तेन ब्राह्मणेन वा महासालेन ।

१६१. “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यावदेवायं भवं पुरिसो दहरो होति युवा सुसुकाळकेसो भद्रेन योब्बनेन समन्नागतो पठमेन वयसा तावदेव परमेन पज्जावेय्यत्तियेन समन्नागतो होति । यतो च खो अयं भवं पुरिसो जिण्णो होति वुद्धो महल्लको अद्भगतो वयोअनुप्पत्तो, आसीतिको वा नावुतिको वा वस्ससतिको वा जातिया, अथ तम्हा पज्जावेय्यत्तिया, परिहायती’ति । न खो पनेतं, सारिपुत्त, एवं दट्ठब्बं । अहं खो पन, सारिपुत्त, एतरहि जिण्णो वुद्धो महल्लको अद्भगतो वयोअनुप्पत्तो, आसीतिको मे वयो वत्तति । इध मे अस्सु, सारिपुत्त, चत्तारो सावका वस्ससतायुका वस्ससतजीविनो, परमाय सतिया च गतिया च धितिया च समन्नागता परमेन च पज्जावेय्यत्तियेन । सेय्यथापि, सारिपुत्त, दळ्ढधम्मा [दळ्ढधम्मो (बहूसु) टीका च मोगल्लानब्याकरणं च ओलोकेतब्बं] धनुग्गहो सिक्खितो कतहत्थो कतूपासनो लहुकेन असनेन अप्पकसिरेनेव तिरियं तालच्छायं अतिपातेय्य, एवं अधिमत्तसतिमन्तो एवं अधिमत्तगतिमन्तो एवं अधिमत्तधितिमन्तो एवं परमेन पज्जावेय्यत्तियेन समन्नागता । ते मं चतुन्नं सतिपट्टानानं उपादायुपादाय पज्जं पुच्छेय्युं, पुट्ठो पुट्ठो चाहं तेसं ब्याकरेय्यं, ब्याकतज्ज मे ब्याकततो धारेय्युं, न च मं दुतियकं उत्तरि पटिपुच्छेय्युं । अज्जत्र असितपीतखायितसायिता अज्जत्र उच्चारपस्सावकम्मा, अज्जत्र निद्वाकिलमथपटिविनोदना अपरियादिन्नायेवस्स, सारिपुत्त, तथागतस्स धम्मदेसना, अपरियादिन्नयेवस्स तथागतस्स धम्मपदब्यज्जनं, अपरियादिन्नयेवस्स तथागतस्स पज्जपटिभानं । अथ मे ते चत्तारो सावका वस्ससतायुका वस्ससतजीविनो वस्ससतस्स अच्चयेन कालं करेय्युं । मज्जकेन चेपि मं, सारिपुत्त, परिहरिस्सथ, नेवत्थि तथागतस्स पज्जावेय्यत्तियस्स अज्जथत्तं । यं खो तं [यं खो पनेतं (सी०)], सारिपुत्त, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘असम्मोहधम्मो सत्तो लोके उप्पन्नो बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान’न्ति, ममेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य ‘असम्मोहधम्मो सत्तो लोके उप्पन्नो बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान’”न्ति ।

१६२. तेन खो पन समयेन आयस्मा नागसमालो भगवतो पिट्ठितो ठितो होति भगवन्तं बीजयमानो । अथ खो आयस्मा नागसमालो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! अपि हि मे, भन्ते, इमं धम्मपरियायं सुत्वा लोमानि हट्ठानि । कोनामो अयं, भन्ते, धम्मपरियायो”ति? “तस्मातिह त्वं, नागसमाल, इमं धम्मपरियायं लोमहंसनपरियायो त्वेव नं धारेही”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा नागसमालो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

महासीहनादसुत्तं निडितं दुतियं ।

३. महादुक्खक्खन्धसुत्तं

१६३. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसिंसु । अथ खो तेसं भिक्खूनां एतदहोसि — “अतिप्पगो खो ताव सावत्थियं पिण्डाय चरितुं, यं नून मयं येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमेय्यामा”ति । अथ खो ते भिक्खू येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा तेहि अज्जतित्थियेहि परिब्बाजकेहि सद्धिं सम्मोदिंसु; सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू ते अज्जतित्थिया परिब्बाजका एतदवोचुं — “समणो, आवुसो, गोतमो कामानं परिज्जं पज्जपेति, मयम्पि कामानं परिज्जं पज्जपेम; समणो, आवुसो, गोतमो रूपानं परिज्जं पज्जपेति, मयम्पि रूपानं परिज्जं पज्जपेम; समणो, आवुसो, गोतमो वेदनानं परिज्जं पज्जपेति, मयम्पि वेदनानं परिज्जं पज्जपेम; इध नो, आवुसो, को विसेसो, को अधिप्पयासो, किं नानाकरणं समणस्स वा गोतमस्स अम्हाकं वा — यदिदं धम्मदेसनाय वा धम्मदेसनं, अनुसासनिया वा अनुसासनि”न्ति? अथ खो ते भिक्खू तेसं अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं भासितं नेव अभिनन्दिंसु, नप्पटिक्कोसिंसु; अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु — “भगवतो सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थं आजानिस्सामा”ति ।

१६४. अथ खो ते भिक्खू सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध मयं, भन्ते, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसिम्ह । तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अतिप्पगो खो ताव सावत्थियं पिण्डाय चरितुं, यं नून मयं येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमेय्यामा’ति । अथ खो मयं, भन्ते, येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा तेहि अज्जतित्थियेहि परिब्बाजकेहि सद्धिं सम्मोदिम्ह; सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिम्ह । एकमन्तं निसिन्ने खो अम्हे, भन्ते, ते अज्जतित्थिया परिब्बाजका एतदवोचुं — ‘समणो, आवुसो, गोतमो कामानं परिज्जं पज्जपेति, मयम्पि कामानं परिज्जं पज्जपेम । समणो, आवुसो, गोतमो रूपानं परिज्जं पज्जपेति, मयम्पि रूपानं परिज्जं पज्जपेम । समणो, आवुसो, गोतमो वेदनानं परिज्जं पज्जपेति, मयम्पि वेदनानं परिज्जं पज्जपेम । इध नो, आवुसो, को विसेसो, को अधिप्पयासो, किं नानाकरणं समणस्स वा गोतमस्स अम्हाकं वा, यदिदं धम्मदेसनाय वा धम्मदेसनं अनुसासनिया वा अनुसासनि”न्ति । अथ खो मयं, भन्ते, तेसं अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं भासितं नेव अभिनन्दिम्ह, नप्पटिक्कोसिम्ह; अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा उट्ठायासना पक्कमिम्ह — “भगवतो सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थं आजानिस्सामा”ति ।

१६५. “एवंवादिनो, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘को पनावुसो, कामानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को रूपानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को वेदनानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं’न्ति? एवं पुट्ठा, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका न चेव सम्पायिस्सन्ति, उत्तरिज्ज विघातं आपज्जिस्सन्ति । तं किस्स हेतु? यथा तं, भिक्खवे, अविसयस्मिं । नाहं तं, भिक्खवे, पस्सामि सदेवके लोके समारके सब्रह्मके

सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय यो इमेसं पज्झानं वेय्याकरणेन चित्तं आराधेय्य, अज्जत्र तथागतेन वा तथागतसावकेन वा, इतो वा पन सुत्वा ।

१६६. “को च, भिक्खवे, कामानं अस्सादो? पज्जिमे, भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पज्ज? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया, सोतविज्जेय्या सद्दा...पे... घानविज्जेय्या गन्धा ... जिक्काविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया — इमे खो, भिक्खवे, पज्ज कामगुणा । यं खो, भिक्खवे, इमे पज्ज कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं कामानं अस्सादो ।

१६७. “को च, भिक्खवे, कामानं आदीनवो? इध, भिक्खवे, कुलपुत्तो येन सिप्पट्ठानेन जीविकं कप्पेति — यदि मुद्दाय यदि गणनाय यदि सङ्खानेन [सङ्खाय (क०)] यदि कसिया यदि वणिज्जाय यदि गोरक्खेन यदि इस्सत्थेन यदि राजपोरिसेन यदि सिप्पज्जतरेन — सीतस्स पुरक्खतो उण्हस्स पुरक्खतो डंसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सेहि रिस्समानो [ईरयमानो (क०), सम्फस्समानो (चूळनि० खग्गविसाणसुत्त १३६)] खुप्पिपासाय मीयमानो; अयम्पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“तस्स चे, भिक्खवे, कुलपुत्तस्स एवं उट्ठहतो घटतो वायमतो ते भोगा नाभिनिप्फज्जन्ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळि कन्दति, सम्मोहं आपज्जति — ‘मोघं वत मे उट्ठानं, अफलो वत मे वायामो’ति । अयम्पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“तस्स चे, भिक्खवे, कुलपुत्तस्स एवं उट्ठहतो घटतो वायमतो ते भोगा अभिनिप्फज्जन्ति । सो तेसं भोगानं आरक्खाधिकरणं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति — ‘किन्ति मे भोगे नेव राजानो हरेय्युं, न चोरा हरेय्युं, न अग्नि दहेय्य, न उदकं वहेय्य [वाहेय्य (क०)], न अप्पिया दायादा हरेय्युं’ति । तस्स एवं आरक्खतो गोपयतो ते भोगे राजानो वा हरन्ति, चोरा वा हरन्ति, अग्नि वा दहति, उदकं वा वहति, अप्पिया वा दायादा हरन्ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळि कन्दति, सम्मोहं आपज्जति — ‘यम्पि मे अहोसि तम्पि नो नत्थी’ति । अयम्पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

१६८. “पुन चपरं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु राजानोपि राजूहि विवदन्ति, खत्तियापि खत्तियेहि विवदन्ति, ब्राह्मणापि ब्राह्मणेहि विवदन्ति, गहपतीपि गहपतीहि विवदन्ति, मातापि पुत्तेन विवदति, पुत्तोपि मातरा विवदति, पितापि पुत्तेन विवदति, पुत्तोपि पितरा विवदति, भातापि भातरा विवदति, भातापि भगिनिया विवदति, भगिनीपि भातरा विवदति, सहायोपि सहायेन विवदति । ते तत्थ कलहविग्गहविवादापन्ना अज्जमज्जं पाणीहिपि उपक्कमन्ति, लेट्ठहिपि उपक्कमन्ति, दण्डेहिपि उपक्कमन्ति, सत्थेहिपि उपक्कमन्ति । ते तत्थ मरणम्पि निगच्छन्ति, मरणमत्तम्पि दुक्खं । अयम्पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु असिचम्मं गहेत्वा, धनुकलापं सन्नहित्वा, उभतोब्यूळ्हं सङ्गामं पक्खन्दन्ति उसूसुपि खिप्पमानेसु, सत्तीसुपि खिप्पमानासु, असीसुपि विज्जोतलन्तेसु । ते तत्थ उसूहिपि विज्झन्ति, सत्तियापि विज्झन्ति, असिनापि सीसं छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणम्पि निगच्छन्ति, मरणमत्तम्पि दुक्खं । अयम्पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु असिचम्मं गहेत्वा, धनुकलापं सन्नहित्वा, अद्वावलेपना [अद्वावलेपना (स्या० क०)] उपकारियो पक्खन्दन्ति उसूसुपि खिप्पमानेसु, सत्तीसुपि खिप्पमानासु, असीसुपि विज्जोतलन्तेसु । ते तत्थ उसूहिपि विज्झन्ति, सत्तियापि विज्झन्ति, छकणकायपि [पकट्टियापि (सी०)] ओसिञ्चन्ति, अभिवग्गेनपि ओमहन्ति, असिनापि सीसं छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणम्पि निगच्छन्ति, मरणमत्तम्पि दुक्खं । अयम्पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्टिको, दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

१६९. “पुन चपरं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु सन्धिम्पि छिन्दन्ति, निल्लोपम्पि हरन्ति, एकागारिकम्पि करोन्ति, परिपन्थेपि तिट्ठन्ति, परदारम्पि गच्छन्ति । तमेनं राजानो गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ति — कसाहिपि ताळेन्ति, वेत्तेहिपि ताळेन्ति, अड्डण्डकेहिपि ताळेन्ति; हत्थम्पि छिन्दन्ति, पादम्पि छिन्दन्ति, हत्थपादम्पि छिन्दन्ति, कण्णम्पि छिन्दन्ति, नासम्पि छिन्दन्ति, कण्णनासम्पि छिन्दन्ति; बिलङ्गथालिकम्पि करोन्ति, सङ्खमुण्डिकम्पि करोन्ति, राहुमुखम्पि करोन्ति, जोतिमालिकम्पि करोन्ति, हत्थपज्जोतिकम्पि करोन्ति, एरकवत्तिकम्पि करोन्ति, चीरकवासिकम्पि करोन्ति, एण्येयकम्पि करोन्ति, बळिसमंसिकम्पि करोन्ति, कहापणिकम्पि करोन्ति, खारापतच्छिकम्पि करोन्ति, पलिघपरिवत्तिकम्पि करोन्ति, पलालपीठकम्पि करोन्ति, तत्तेनपि तेलेन ओसिञ्चन्ति, सुनखेहिपि खादापेन्ति, जीवन्तम्पि सूले उतासेन्ति, असिनापि सीसं छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणम्पि निगच्छन्ति, मरणमत्तम्पि दुक्खं । अयम्पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्टिको, दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु कायेन दुच्चरितं चरन्ति, वाचाय दुच्चरितं चरन्ति, मनसा दुच्चरितं चरन्ति । ते कायेन दुच्चरितं चरित्वा, वाचाय दुच्चरितं चरित्वा, मनसा दुच्चरितं चरित्वा, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । अयम्पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सम्परायिको, दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

१७०. “किञ्च, भिक्खवे, कामानं निस्सरणं? यो खो, भिक्खवे, कामेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं कामानं निस्सरणं ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं कामानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नप्पजानन्ति ते वत सामं वा कामे परिजानिस्सन्ति, परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो कामे परिजानिस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं कामानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं पजानन्ति, ते वत सामं वा कामे परिजानिस्सन्ति परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो कामे परिजानिस्सतीति — ठानमेतं विज्जति ।

१७१. “को च, भिक्खवे, रूपानं अस्सादो? सेय्यथापि, भिक्खवे, खत्तियकज्जा वा ब्राह्मणकज्जा वा गहपतिकज्जा वा पन्नरसवस्सुद्देसिका वा सोळसवस्सुद्देसिका वा, नातिदीघा नातिरस्सा नातिकिसा नातिथूला नातिकाळी नाच्योदाता परमा सा, भिक्खवे, तस्मिं समये सुभा वण्णनिभाति? ‘एवं, भन्ते’ । यं खो, भिक्खवे, सुभं वण्णनिभं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं रूपानं अस्सादो ।

“को च, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो? इध, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य अपरेन समयेन आसीतिकं वा नावुतिकं

वा वस्ससतिकं वा जातिया, जिण्णं गोपानसिवङ्कं भोगं दण्डपरायनं पवेधमानं गच्छन्ति आतुरं गतयोब्बनं खण्डदन्तं [खण्डदन्तिं (सी० पी०)] पलितकेसं [पलितकेसिं], विलूनं खलितसिरं वलिनं तिलकाहतगतं [तिलकाहतगतिं (बहूसु) अट्टकथा टीका ओलोकेतब्बा] । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतोति? ‘एवं, भन्ते’ । अयम्पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य आबाधिकं दुक्खितं बाळहगिलानं, सके मुत्तकरीसे पलिपन्नं सेमानं [सेय्यमानं (क०)], अज्जेहि वुट्ठापियमानं, अज्जेहि संवेसियमानं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतोति? ‘एवं, भन्ते’ । अयम्पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो ।

१७२. “पुन चपरं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छट्ठितं — एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा, उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतोति? ‘एवं, भन्ते’ । अयम्पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छट्ठितं — काकेहि वा खज्जमानं, कुललेहि वा खज्जमानं, गिज्जेहि वा खज्जमानं, कङ्केहि वा खज्जमानं, सुनखेहि वा खज्जमानं, ब्यग्गेहि वा खज्जमानं, दीपीहि वा खज्जमानं, सिङ्गालेहि वा खज्जमानं, विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतोति? ‘एवं, भन्ते’ । अयम्पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छट्ठितं — अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं, अट्टिकसङ्खलिकं निमंसलोहितमक्खितं न्हारुसम्बन्धं, अट्टिकसङ्खलिकं अपगतमंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं, अट्टिकानि अपगतसम्बन्धानि दिसाविदिसाविक्खितानि — अज्जेन हत्थट्टिकं, अज्जेन पादट्टिकं, अज्जेन गोप्फकट्टिकं, अज्जेन जङ्घट्टिकं, अज्जेन ऊरुट्टिकं, अज्जेन कटिट्टिकं, अज्जेन फासुकट्टिकं, अज्जेन पिट्ठिट्टिकं, अज्जेन खन्धट्टिकं, अज्जेन गीवट्टिकं, अज्जेन हनुकट्टिकं, अज्जेन दन्तट्टिकं, अज्जेन सीसकटाहं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतोति? ‘एवं, भन्ते’ । अयम्पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छट्ठितं — अट्टिकानि सेतानि सङ्खवण्णपटिभागानि, अट्टिकानि पुज्जकितानि तेरोवस्सिकानि, अट्टिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतोति? ‘एवं, भन्ते’ । अयम्पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो ।

“किञ्च, भिक्खवे, रूपानं निस्सरणं? यो, भिक्खवे, रूपेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं रूपानं निस्सरणं ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं रूपानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नप्पजानन्ति ते वत सामं वा रूपे परिजानिस्सन्ति, परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो रूपे परिजानिस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं रूपानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं पजानन्ति ते वत सामं वा रूपे परिजानिस्सन्ति परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो रूपे परिजानिस्सतीति — ठानमेतं विज्जति ।

१७३. “को च, भिक्खवे, वेदनानं अस्सादो? इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, नेव तस्मिं समये अत्तब्याबाधायपि चेतेति, न परब्याबाधायपि चेतेति, न उभयब्याबाधायपि चेतेति; अब्याबज्झंयेव तस्मिं समये वेदनं वेदेति । अब्याबज्झपरमाहं, भिक्खवे, वेदनानं अस्सादं वदामि ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति... पे०... यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा, उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति... पे०... यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुखस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, नेव तस्मिं समये अत्तब्याबाधायपि चेतेति, न परब्याबाधायपि चेतेति, न उभयब्याबाधायपि चेतेति; अब्याबज्झंयेव तस्मिं समये वेदनं वेदेति । अब्याबज्झपरमाहं, भिक्खवे, वेदनानं अस्सादं वदामि ।

१७४. “को च, भिक्खवे, वेदनानं आदीनवो? यं, भिक्खवे, वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा — अयं वेदनानं आदीनवो ।

“किञ्च, भिक्खवे, वेदनानं निस्सरणं? यो, भिक्खवे, वेदनासु छन्दरागविनयो, छन्दरागप्पहानं — इदं वेदनानं निस्सरणं ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं वेदनानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नप्पजानन्ति, ते वत सामं वा वेदनं परिजानिस्सन्ति, परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो वेदनं परिजानिस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं वेदनानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं पजानन्ति ते वत सामं वा वेदनं परिजानिस्सन्ति, परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो वेदनं परिजानिस्सतीति — ठानमेतं विज्जती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महादुक्खक्खन्धसुत्तं निट्ठितं ततियं ।

४. चूळदुक्खक्खन्धसुत्तं

१७५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो महानामो सक्को येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो महानामो सक्को भगवन्तं एतदवोच — “दीघरत्ताहं, भन्ते, भगवता एवं धम्मं देसितं आजानामि — ‘लोभो चित्तस्स उपक्किलेसो, दोसो चित्तस्स उपक्किलेसो, मोहो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति । एवञ्चाहं [एवंपाहं (क०)], भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामि — ‘लोभो चित्तस्स उपक्किलेसो, दोसो चित्तस्स उपक्किलेसो, मोहो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति । अथ च पन मे एकदा लोभधम्मापि चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति, दोसधम्मापि चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति, मोहधम्मापि चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति । तस्स

महं, भन्ते, एवं होति — ‘कोसु नाम मे धम्मो अज्झत्तं अप्पहीनो येन मे एकदा लोभधम्मापि चित्तं परियादाय तिड्ढन्ति, दोसधम्मापि चित्तं परियादाय तिड्ढन्ति, मोहधम्मापि चित्तं परियादाय तिड्ढन्ती’”ति ।

१७६. “सो एव खो ते, महानाम, धम्मो अज्झत्तं अप्पहीनो येन ते एकदा लोभधम्मापि चित्तं परियादाय तिड्ढन्ति, दोसधम्मापि चित्तं परियादाय तिड्ढन्ति, मोहधम्मापि चित्तं परियादाय तिड्ढन्ति । सो च हि ते, महानाम, धम्मो अज्झत्तं पहीनो अभविस्स, न त्वं अगारं अज्झावसेय्यासि, न कामे परिभुज्जेय्यासि । यस्मा च खो ते, महानाम, सो एव धम्मो अज्झत्तं अप्पहीनो तस्मा त्वं अगारं अज्झावससि, कामे परिभुज्जसि ।

१७७. “‘अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो [बहुपायासा (सी० स्या० पी०)] एत्थ भिय्यो’ति — इति चेपि, महानाम, अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं होति, सो च [सोव (क०)] अज्जत्रेव कामेहि अज्जत्र अकुसलेहि धम्मोहि पीतिसुखं नाधिगच्छति, अज्जं वा ततो सन्ततरं; अथ खो सो नेव ताव अनावट्ठी कामेसु होति । यतो च खो, महानाम, अरियसावकस्स ‘अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं होति, सो च अज्जत्रेव कामेहि अज्जत्र अकुसलेहि धम्मोहि पीतिसुखं अधिगच्छति अज्जं वा ततो सन्ततरं; अथ खो सो अनावट्ठी कामेसु होति ।

“महम्मि खो, महानाम, पुब्बेव सम्बोधा, अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो, ‘अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं होति, सो च अज्जत्रेव कामेहि अज्जत्र अकुसलेहि धम्मोहि पीतिसुखं नाज्झगमं, अज्जं वा ततो सन्ततरं; अथ ख्वाहं नेव ताव अनावट्ठी कामेसु पच्चज्जासिं । यतो च खो मे, महानाम, ‘अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं अहोसि, सो च [सोव (क०)] अज्जत्रेव कामेहि अज्जत्र अकुसलेहि धम्मोहि पीतिसुखं अज्झगमं, अज्जं वा ततो सन्ततरं; अथाहं अनावट्ठी कामेसु पच्चज्जासिं ।

१७८. “को च, महानाम, कामानं अस्सादो? पच्चिमे, महानाम, कामगुणा । कतमे पच्च? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया; सोतविज्जेय्या सद्दा...पे०... घानविज्जेय्या गन्धा... जिक्काविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया — इमे खो, महानाम, पच्च कामगुणा । यं खो, महानाम, इमे पच्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं कामानं अस्सादो ।

“को च, महानाम, कामानं आदीनवो? इध, महानाम, कुलपुत्तो येन सिप्पट्ठानेन जीविकं कप्पेति — यदि मुद्दाय यदि गणनाय यदि सङ्खानेन यदि कसिया यदि वणिज्जाय यदि गोरक्खेन यदि इस्सत्थेन यदि राजपोरिसेन यदि सिप्पज्जतरेन, सीतस्स पुरक्खतो उण्हस्स पुरक्खतो डंसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सेहि रिस्समानो खुप्पिपासाय मीयमानो; अयम्मि, महानाम, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“तस्स चे महानाम कुलपुत्तस्स एवं उट्ठहतो घटतो वायमतो ते भोगा नाभिनिप्फज्जन्ति, सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति ‘मोघं वत मे उट्ठानं, अफलो वत मे वायामो’ति । अयम्मि, महानाम, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“तस्स चे, महानाम, कुलपुत्तस्स एवं उट्ठहतो घटतो वायमतो ते भोगा अभिनिप्फज्जन्ति । सो तेसं भोगानं

आरक्खाधिकरणं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति — ‘किन्ति मे भोगे नेव राजानो हरेय्युं, न चोरा हरेय्युं, न अग्नि दहेय्य, न उदकं वहेय्य, न अप्पिया वा दायादा हरेय्युं’न्ति । तस्स एवं आरक्खतो गोपयतो ते भोगे राजानो वा हरन्ति, चोरा वा हरन्ति, अग्नि वा दहति, उदकं वा वहति, अप्पिया वा दायादा हरन्ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति — ‘यम्पि मे अहोसि तम्पि नो नत्थी’ति । अयम्पि, महानाम, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, महानाम, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु राजानोपि राजूहि विवदन्ति, खत्तियापि खत्तियेहि विवदन्ति, ब्राह्मणापि ब्राह्मणेहि विवदन्ति, गहपतीपि गहपतीहि विवदन्ति, मातापि पुत्तेन विवदति, पुत्तोपि मातरा विवदति, पितापि पुत्तेन विवदति, पुत्तोपि पितरा विवदति, भातापि भातरा विवदति, भातापि भगिनिया विवदति, भगिनीपि भातरा विवदति, सहायोपि सहायेन विवदति । ते तत्थ कलहविग्गहविवादापन्ना अज्जमज्जं पाणीहिपि उपक्कमन्ति, लेड्डुहिपि उपक्कमन्ति, दण्डेहिपि उपक्कमन्ति, सत्थेहिपि उपक्कमन्ति । ते तत्थ मरणम्पि निगच्छन्ति, मरणमत्तम्पि दुक्खं । अयम्पि, महानाम, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, महानाम, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु असिचम्मं गहेत्वा, धनुकलापं सन्नहित्वा, उभतोब्बूळ्हं सङ्गामं पक्खन्दन्ति उसूसुपि खिप्पमानेसु, सत्तीसुपि खिप्पमानासु, असीसुपि विज्जोतलन्तेसु । ते तत्थ उसूहिपि विज्झन्ति, सत्तियापि विज्झन्ति, असिनापि सीसं छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणम्पि निगच्छन्ति, मरणमत्तम्पि दुक्खं । अयम्पि, महानाम, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, महानाम, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु असिचम्मं गहेत्वा, धनुकलापं सन्नहित्वा, अद्वावलेपना उपकारियो पक्खन्दन्ति उसूसुपि खिप्पमानेसु, सत्तीसुपि खिप्पमानासु, असीसुपि विज्जोतलन्तेसु । ते तत्थ उसूहिपि विज्झन्ति, सत्तियापि विज्झन्ति, छकणकायपि ओसिज्चन्ति, अभिवग्गेनपि ओमदन्ति, असिनापि सीसं छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणम्पि निगच्छन्ति, मरणमत्तम्पि दुक्खं । अयम्पि, महानाम, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, महानाम, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु सन्धिम्पि छिन्दन्ति, निल्लोपम्पि हरन्ति, एकागारिकम्पि करोन्ति, परिपत्थेपि तिट्ठन्ति, परदारम्पि गच्छन्ति । तमेनं राजानो गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ति — कसाहिपि ताळेन्ति, वेत्तेहिपि ताळेन्ति, अड्डदण्डकेहिपि ताळेन्ति; हत्थम्पि छिन्दन्ति, पादम्पि छिन्दन्ति, हत्थपादम्पि छिन्दन्ति, कण्णम्पि छिन्दन्ति, नासम्पि छिन्दन्ति, कण्णनासम्पि छिन्दन्ति; बिलङ्गथालिकम्पि करोन्ति, सङ्खुमुण्डिकम्पि करोन्ति, राहुमुखम्पि करोन्ति, जोतिमालिकम्पि करोन्ति, हत्थपज्जोतिकम्पि करोन्ति, एरकवत्तिकम्पि करोन्ति, चीरकवासिकम्पि करोन्ति, एणेय्यकम्पि करोन्ति, बळिसमंसिकम्पि करोन्ति, कहापणिकम्पि करोन्ति, खारापतच्छिकम्पि करोन्ति, पलिघपरिवत्तिकम्पि करोन्ति, पलालपीठिकम्पि करोन्ति, तत्तेनपि तेलेन ओसिज्चन्ति, सुनखेहिपि खादापेन्ति, जीवन्तम्पि सूले उत्तासेन्ति, असिनापि सीसं छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणम्पि निगच्छन्ति, मरणमत्तम्पि दुक्खं । अयम्पि, महानाम, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, महानाम, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु कायेन दुच्चरितं चरन्ति, वाचाय दुच्चरितं चरन्ति, मनसा दुच्चरितं चरन्ति । ते कायेन दुच्चरितं चरित्वा, वाचाय दुच्चरितं चरित्वा, मनसा दुच्चरितं चरित्वा, कायस्स भेदा परं मरणा, अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । अयम्पि, महानाम, कामानं आदीनवो सम्परायिको,

दुक्खक्खन्थो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

१७९. “एकमिदाहं, महानाम, समयं राजगहे विहरामि गिज्झकूटे पब्बते । तेन खो पन समयेन सम्बहुला निगण्ठा [निगन्था (स्या० क०)] इसिगिलिपस्से काळसिलायं उब्भट्टका होन्ति आसनपटिक्खित्ता, ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति । अथ ख्वाहं, महानाम, सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन इसिगिलिपस्से काळसिला येन ते निगण्ठा तेनुपसङ्गमिं; उपसङ्गमित्वा ते निगण्ठे एतदवोचं — ‘किन्नु तुम्हे, आवुसो, निगण्ठा उब्भट्टका आसनपटिक्खित्ता, ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयथा’ति? एवं वुत्ते, महानाम, ते निगण्ठा मं एतदवोचुं — ‘निगण्ठो, आवुसो, नाटपुत्तो [नाथपुत्तो (सी० पी०)] सब्बज्जू सब्बदस्सावी अपरिसेसं जाणदस्सनं पटिजानाति — “चरतो च मे तिट्ठतो च सुत्तस्स च जागरस्स च सततं समितं जाणदस्सनं पच्चुपट्ठितं”न्ति । सो एवमाह — “अत्थि खो वो [अत्थि खो भो (स्या० क०)], निगण्ठा, पुब्बे पापकम्मं कतं, तं इमाय कटुकाय दुक्करकारिकाय निज्जीरेथ [निज्जरेथ (सी० स्या० पी०)]; यं पनेत्थ [मयं पनेत्थ (क०)] एतरहि कायेन संवुता वाचाय संवुता मनसा संवुता तं आयतिं पापस्स कम्मस्स अकरणं; इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तिभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो, कम्मक्खया दुक्खक्खयो, दुक्खक्खया वेदनाक्खयो, वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती”ति । तज्ज पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च, तेन चम्ह अत्तमना’ति ।

१८०. “एवं वुत्ते, अहं, महानाम, ते निगण्ठे एतदवोचं — ‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — अहुवम्हेव मयं पुब्बे न नाहुवम्हा’ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — अकरम्हेव मयं पुब्बे पापकम्मं न नाकरम्हा’ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हा’ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पद’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

“इति किर तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, न जानाथ — अहुवम्हेव मयं पुब्बे न नाहुवम्हाति, न जानाथ — अकरम्हेव मयं पुब्बे पापकम्मं न नाकरम्हाति, न जानाथ — एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हाति, न जानाथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति । न जानाथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं । एवं सन्ते, आवुसो निगण्ठा, ये लोके लुद्धा लोहितपाणिनो कुरुरकम्मन्ता मनुस्सेसु पच्चाजाता ते निगण्ठेसु पब्बजन्ती’ति? ‘न खो, आवुसो गोतम, सुखेन सुखं अधिगन्तब्बं, दुक्खेन खो सुखं अधिगन्तब्बं; सुखेन चावुसो गोतम, सुखं अधिगन्तब्बं अभविस्स, राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखं अधिगच्छेय्य, राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखविहारितरो आयस्मता गोतमेना’ति ।

“अद्वायस्मन्तेहि निगण्ठेहि सहसा अप्पटिसङ्गा वाचा भासिता — न खो, आवुसो गोतम, सुखेन सुखं अधिगन्तब्बं, दुक्खेन खो सुखं अधिगन्तब्बं; सुखेन चावुसो गोतम, सुखं अधिगन्तब्बं अभविस्स, राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखं अधिगच्छेय्य, राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखविहारितरो आयस्मता गोतमेना’ति । अपि च अहमेव तत्थ पटिपुच्छितब्बो — को नु खो आयस्मन्तानं सुखविहारितरो राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो आयस्मा वा गोतमो’ति? अद्वावुसो गोतम, अम्हेहि सहसा अप्पटिसङ्गा वाचा भासिता, न खो, आवुसो गोतम, सुखेन सुखं अधिगन्तब्बं, दुक्खेन खो सुखं अधिगन्तब्बं; सुखेन चावुसो गोतम, सुखं अधिगन्तब्बं अभविस्स, राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखं

अधिगच्छेय्य, राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखविहारितरो आयस्मता गोतमेनाति । अपि च तिष्ठतेतं, इदानीपि मयं आयस्मन्तं गोतमं पुच्छाम — को नु खो आयस्मन्तानं सुखविहारितरो राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो आयस्मा वा गोतमो'ति?

“तेन हावुसो निगण्ठा, तुम्हेव तत्थ पटिपुच्छिस्सामि, यथा वो खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्याथ । तं किं मज्झथावुसो निगण्ठा, पहोति राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो, अनिज्जमानो कायेन, अभासमानो वाचं, सत्त रत्तिन्दिवानि एकन्तसुखं पटिसंवेदी विहरितु'न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

“तं किं मज्झथावुसो निगण्ठा, पहोति राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो, अनिज्जमानो कायेन, अभासमानो वाचं, छ रत्तिन्दिवानि... पे०... पञ्च रत्तिन्दिवानि... चत्तारि रत्तिन्दिवानि... तीणि रत्तिन्दिवानि... द्वे रत्तिन्दिवानि... एकं रत्तिन्दिवं एकन्तसुखं पटिसंवेदी विहरितु'न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

“अहं खो, आवुसो निगण्ठा, पहोमि अनिज्जमानो कायेन, अभासमानो वाचं, एकं रत्तिन्दिवं एकन्तसुखं पटिसंवेदी विहरितुं । अहं खो, आवुसो निगण्ठा, पहोमि अनिज्जमानो कायेन, अभासमानो वाचं, द्वे रत्तिन्दिवानि... तीणि रत्तिन्दिवानि... चत्तारि रत्तिन्दिवानि... पञ्च रत्तिन्दिवानि... छ रत्तिन्दिवानि... सत्त रत्तिन्दिवानि एकन्तसुखं पटिसंवेदी विहरितुं । तं किं मज्झथावुसो निगण्ठा, एवं सन्ते को सुखविहारितरो राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो अहं वा'ति? ‘एवं सन्ते आयस्माव गोतमो सुखविहारितरो रज्जा मागधेन सेनियेन बिम्बिसारेना’”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो महानामो सक्को भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

चूळदुक्खक्खन्धसुत्तं निद्धितं चतुत्थं ।

५. अनुमानसुत्तं

१८१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं आयस्मा महामोग्गल्लानो भग्गेसु विहरति सुसुमारगिरे [सुसुमारगिरे (सी० स्या० पी०)] भेसकळावने मिगदाये । तत्र खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो, भिक्खवो”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“पवारेति चेपि, आवुसो, भिक्खु — ‘वदन्तु मं आयस्मन्तो, वचनीयोमि आयस्मन्तेही’ति, सो च होति दुब्बचो, दोवचस्सकरणेहि धम्महि समन्नागतो, अक्खमो अप्पदक्खिणग्गाही अनुसासनिं, अथ खो नं सब्रह्मचारी न चेव वत्तब्बं मज्जन्ति, न च अनुसासितब्बं मज्जन्ति, न च तस्मिं पुग्गले विस्सासं आपज्जितब्बं मज्जन्ति ।

“कतमे चावुसो, दोवचस्सकरणा धम्मा? इधावुसो, भिक्खु पापिच्छो होति, पापिकानं इच्छानं वसं गतो । यम्पावुसो, भिक्खु पापिच्छो होति, पापिकानं इच्छानं वसं गतो — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु अत्तुक्कंसको होति परवम्भी । यम्पावुसो, भिक्खु अत्तुक्कंसको होति परवम्भी — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधाभिभूतो । यम्पावुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधाभिभूतो — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधहेतु उपनाही । यम्पावुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधहेतु उपनाही — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधहेतु अभिसङ्गी । यम्पावुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधहेतु अभिसङ्गी — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधसामन्ता [कोधसामन्तं (स्या० पी० क०)] वाचं निच्छारेता । यम्पावुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधसामन्ता वाचं निच्छारेता — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो [चुदितो (सी० स्या० पी०)] चोदकेन चोदकं पटिप्परति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकं पटिप्परति — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकं अपसादेति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकं अपसादेति — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकस्स पच्चारोपेति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकस्स पच्चारोपेति — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन अज्जेनज्जं पटिचरति, बहिद्धा कथं अपनामेति, कोपज्च दोसज्च अप्पच्चयज्च पातुकरोति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन अज्जेनज्जं पटिचरति, बहिद्धा कथं अपनामेति, कोपज्च दोसज्च अप्पच्चयज्च पातुकरोति — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन अपदाने न सम्पायति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन अपदाने न सम्पायति — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु मक्खी होति पळासी । यम्पावुसो, भिक्खु मक्खी होति पळासी — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु इस्सुकी होति मच्छरी । यम्पावुसो, भिक्खु इस्सुकी होति मच्छरी — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सठो होति मायावी । यम्पावुसो, भिक्खु सठो होति मायावी — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु थद्धो होति अतिमानी । यम्पावुसो, भिक्खु थद्धो होति अतिमानी — अयम्पि धम्मो

दोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सन्दिट्ठिपरामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी । यम्पावुसो, भिक्खु सन्दिट्ठिपरामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी — अयम्पि धम्मो दोवचस्सकरणो । इमे वुच्चन्तावुसो, दोवचस्सकरणा धम्मा ।

१८२. “नो चेपि, आवुसो, भिक्खु पवारेति — ‘वदन्तु मं आयस्मन्तो, वचनीयोमिह आयस्मन्तेही’ति, सो च होति सुवचो, सोवचस्सकरणेहि धम्मेहि समन्नागतो, खमो पदक्खिणग्गाही अनुसासनिं, अथ खो नं सब्रह्मचारी वत्तब्बञ्चेव मज्जन्ति, अनुसासितब्बञ्च मज्जन्ति, तस्मिञ्च पुग्गले विस्सासं आपज्जितब्बं मज्जन्ति ।

“कतमे चावुसो, सोवचस्सकरणा धम्मा? इधावुसो, भिक्खु न पापिच्छो होति, न पापिकानं इच्छानं वसं गतो । यम्पावुसो, भिक्खु न पापिच्छो होति न पापिकानं इच्छानं वसं गतो — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु अनत्तुक्कंसको होति अपरवम्भी । यम्पावुसो, भिक्खु अनत्तुक्कंसको होति अपरवम्भी — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु न कोधनो होति न कोधाभिभूतो । यम्पावुसो, भिक्खु न कोधनो होति न कोधाभिभूतो — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु न कोधनो होति न कोधहेतु उपनाही । यम्पावुसो, भिक्खु न कोधनो होति न कोधहेतु उपनाही — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु न कोधनो होति न कोधहेतु अभिसङ्गी । यम्पावुसो, भिक्खु न कोधनो होति न कोधहेतु अभिसङ्गी — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु न कोधनो होति न कोधसामन्ता वाचं निच्छारेता । यम्पावुसो, भिक्खु न कोधनो होति न कोधसामन्ता वाचं निच्छारेता — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकं नप्पटिप्फरति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकं नप्पटिप्फरति — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकं न अपसादेति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकं न अपसादेति — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकस्स न पच्चारोपेति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन चोदकस्स न पच्चारोपेति — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन न अज्जेनज्जं पटिचरति, न बहिद्भा कथं अपनामेति, न कोपञ्च

दोसज्च अप्पच्चयज्च पातुकरोति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन न अज्जेनज्जं पटिचरति, न बहिद्धा कथं अपनामेति, न कोपज्च दोसज्च अप्पच्चयज्च पातुकरोति — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन अपदाने सम्पायति । यम्पावुसो, भिक्खु चोदितो चोदकेन अपदाने सम्पायति — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु अमक्खी होति अपळासी । यम्पावुसो, भिक्खु अमक्खी होति अपळासी — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु अनिस्सुकी होति अमच्छरी । यम्पावुसो, भिक्खु अनिस्सुकी होति अमच्छरी — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु असठो होति अमायावी । यम्पावुसो, भिक्खु असठो होति अमायावी — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु अत्थद्धो होति अनतिमानी । यम्पावुसो, भिक्खु अत्थद्धो होति अनतिमानी — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु असन्दिट्ठिपरामासी होति अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी । यम्पावुसो, भिक्खु असन्दिट्ठिपरामासी होति, अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी — अयम्पि धम्मो सोवचस्सकरणो । इमे वुच्चन्तावुसो, सोवचस्सकरणा धम्मा ।

१८३. “तत्रावुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं अनुमिनितब्बं [अनुमानितब्बं (सी०)] — ‘यो ख्वायं पुगगलो पापिच्छो, पापिकानं इच्छानं वसं गतो, अयं मे पुगगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पनस्सं पापिच्छो पापिकानं इच्छानं वसं गतो, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘न पापिच्छो भविस्सामि, न पापिकानं इच्छानं वसं गतो’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगगलो अत्तुक्कंसको परवम्भी, अयं मे पुगगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पनस्सं अत्तुक्कंसको परवम्भी, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘अनत्तुक्कंसको भविस्सामि अपरवम्भी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगगलो कोधनो कोधाभिभूतो, अयं मे पुगगलो अप्पियो अमनापो । अहज्जेव खो पनस्सं कोधनो कोधाभिभूतो, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘न कोधनो भविस्सामि न कोधाभिभूतो’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगगलो कोधनो कोधहेतु उपनाही, अयं मे पुगगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पनस्सं कोधनो कोधहेतु उपनाही, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘न कोधनो भविस्सामि न कोधहेतु उपनाही’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो कोधनो कोधहेतु अभिसङ्गी, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पनस्सं कोधनो कोधहेतु अभिसङ्गी, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘न कोधनो भविस्सामि न कोधहेतु अभिसङ्गी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो कोधनो कोधसामन्ता वाचं निच्छारेता, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पनस्सं कोधनो कोधसामन्ता वाचं निच्छारेता, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘न कोधनो भविस्सामि न कोधसामन्ता वाचं निच्छारेस्सामी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो चोदितो चोदकेन चोदकं पटिप्परति, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पन चोदितो चोदकेन चोदकं पटिप्परेय्यं, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘चोदितो चोदकेन चोदकं नप्पटिप्परिस्सामी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो चोदितो चोदकेन चोदकं अपसादेति, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पन चोदितो चोदकेन चोदकं अपसादेय्यं, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘चोदितो चोदकेन चोदकं न अपसादेस्सामी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो चोदितो चोदकेन चोदकस्स पच्चारोपेति, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पन चोदितो चोदकेन चोदकस्स पच्चारोपेय्यं, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘चोदितो चोदकेन चोदकस्स न पच्चारोपेस्सामी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो चोदितो चोदकेन अज्जेनज्जं पटिचरति, बहिद्वा कथं अपनामेति, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरोति, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पन चोदितो चोदकेन अज्जेनज्जं पटिचरेय्यं, बहिद्वा कथं अपनामेय्यं, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरेय्यं, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘चोदितो चोदकेन न अज्जेनज्जं पटिचरिस्सामि, न बहिद्वा कथं अपनामेस्सामि, न कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरिस्सामी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो चोदितो चोदकेन अपदाने न सम्पायति, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पन चोदितो चोदकेन अपदाने न सम्पायेय्यं, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘चोदितो चोदकेन अपदाने सम्पायिस्सामी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो मक्खी पळासी, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पनस्सं मक्खी पळासी, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘अमक्खी भविस्सामि अपळासी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुगलो इस्सुकी मच्छरी, अयं मे पुगलो अप्पियो अमनापो; अहज्जेव खो पनस्सं इस्सुकी मच्छरी, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘अनिस्सुकी भविस्सामि अमच्छरी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुग्गलो सठो मायावी, अयं मे पुग्गलो अप्पियो अमनापो; अहञ्चेव खो पनस्सं सठो मायावी, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘असठो भविस्सामि अमायावी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुग्गलो थद्धो अतिमानी, अयं मे पुग्गलो अप्पियो अमनापो; अहञ्चेव खो पनस्सं थद्धो अतिमानी, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘अत्थद्धो भविस्सामि अनतिमानी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

“‘यो ख्वायं पुग्गलो सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी, अयं मे पुग्गलो अप्पियो अमनापो; अहञ्चेव खो पनस्सं सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी, अहंपास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ति । एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘असन्दिट्ठिपरामासी भविस्सामि अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी’ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

१८४. “तत्रावुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि पापिच्छो, पापिकानं इच्छानं वसं गतो’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘पापिच्छो खोमि, पापिकानं इच्छानं वसं गतो’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘न खोमि पापिच्छो, न पापिकानं इच्छानं वसं गतो’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि अत्तुक्कंसको परवम्भी’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अत्तुक्कंसको खोमि परवम्भी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अनत्तुक्कंसको खोमि अपरवम्भी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि कोधनो कोधाभिभूतो’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘कोधनो खोमि कोधाभिभूतो’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘न खोमि कोधनो कोधाभिभूतो’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि कोधनो कोधहेतु उपनाही’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति ‘कोधनो खोमि कोधहेतु उपनाही’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति ‘न खोमि कोधनो कोधहेतु उपनाही’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि कोधनो कोधहेतु अभिसङ्गी’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘कोधनो खोमि कोधहेतु अभिसङ्गी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘न खोमि कोधनो कोधहेतु अभिसङ्गी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि मक्खी पळासी’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘मक्खी खोमि पळासी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अमक्खी खोमि अपळासी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि इस्सुकी मच्छरी’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘इस्सुकी खोमि मच्छरी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अनिस्सुकी खोमि अमच्छरी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि सठो मायावी’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘सठो खोमि मायावी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘असठो खोमि अमायावी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि थद्धो अतिमानी’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘थद्धो खोमि अतिमानी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अत्थद्धो खोमि अनतिमानी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना अत्तनाव अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — ‘किं नु खोमि सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी’ति? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘सन्दिट्ठिपरामासी खोमि आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘असन्दिट्ठिपरामासी खोमि अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी’ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

“सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बेपिमे पापके अकुसले धम्मे अप्पहीने अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो, भिक्खुना सब्बेसंयेव इमेसं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बेपिमे पापके अकुसले धम्मे पहीने अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं, अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

“सेय्यथापि, आवुसो, इत्थी वा पुरिसो वा, दहरो युवा मण्डनजातिको, आदासे वा परिसुद्धे परियोदाते, अच्छे वा उदकपत्ते, सकं मुखनिमित्तं पच्चवेक्खमानो, सचे तत्थ पस्सति रजं वा अङ्गणं वा, तस्सेव रजस्स वा अङ्गणस्स वा पहानाय वायमति; नो चे तत्थ पस्सति रजं वा अङ्गणं वा, तेनेव अत्तमनो होति — ‘लाभा वत मे, परिसुद्धं वत मे’ति। एवमेव खो, आवुसो, सचे भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बेपिमे पापके अकुसले धम्मे अप्पहीने अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो, भिक्खुना सब्बेसंयेव इमेसं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बेपिमे पापके अकुसले धम्मे पहीने अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं,

अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषू'ति ।

इदमवोचायस्मा महामोग्गल्लानो । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स भासितं अभिनन्दुन्ति ।

अनुमानसुत्तं निद्धितं पञ्चमं ।

६. चेतोखिलसुत्तं

१८५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो पञ्च चेतोखिला अप्पहीना, पञ्च चेतसोविनिबन्धा [चेतसोविनिबद्धा (सी०), चेतोविनिबद्धा (सारथ्यदीपनीटीका)] असमुच्छिन्ना, सो वतिमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जिस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति ।

“कतमास्स पञ्च चेतोखिला अप्पहीना होन्ति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सत्थरि कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु सत्थरि कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पठमो चेतोखिलो अप्पहीनो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मे कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति...पे०... एवमस्सायं दुतियो चेतोखिलो अप्पहीनो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सङ्गे कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति...पे०... एवमस्सायं ततियो चेतोखिलो अप्पहीनो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सिक्खाय कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु सिक्खाय कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं चतुत्थो चेतोखिलो अप्पहीनो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सब्रह्मचारीसु कुपितो होति अनत्तमनो आहतचित्तो खिलजातो । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु सब्रह्मचारीसु कुपितो होति अनत्तमनो आहतचित्तो खिलजातो, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पञ्चमो चेतोखिलो अप्पहीनो होति । इमास्स पञ्च चेतोखिला अप्पहीना होन्ति ।

१८६. “कतमास्स पञ्च चेतसोविनिबन्धा असमुच्छिन्ना होन्ति? इध, भिक्खवे, भिक्खु कामे अवीतरागो [अविगतरागो (कत्थचि)] होति अविगतच्छन्दो अविगतपेमो अविगतपिपासो अविगतपरिळाहो अविगततण्हो । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु कामे अवीतरागो होति अविगतच्छन्दो अविगतपेमो अविगतपिपासो अविगतपरिळाहो अविगततण्हो,

तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पठमो चेतसोविनिबन्धो असमुच्छिन्नो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु काये अवीतरागो होति...पे०... एवमस्सायं दुतियो चेतसोविनिबन्धो असमुच्छिन्नो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु रूपे अवीतरागो होति...पे०... एवमस्सायं ततियो चेतसोविनिबन्धो असमुच्छिन्नो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु यावदत्थं उदरावदेहकं भुज्जित्वा सेय्यसुखं पस्ससुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तो विहरति । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु यावदत्थं उदरावदेहकं भुज्जित्वा सेय्यसुखं पस्ससुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तो विहरति, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं चतुत्थो चेतसोविनिबन्धो असमुच्छिन्नो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु अज्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवज्जतरो वा’ति । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु अज्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवज्जतरो वा’ति, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पञ्चमो चेतसोविनिबन्धो असमुच्छिन्नो होति । इमास्स पञ्च चेतसोविनिबन्धा असमुच्छिन्ना होन्ति ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो इमे पञ्च चेतोखिला अप्पहीना, इमे पञ्च चेतसोविनिबन्धा असमुच्छिन्ना, सो वतिमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जिस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति ।

१८७. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो पञ्च चेतोखिला पहीना, पञ्च चेतसोविनिबन्धा सुसमुच्छिन्ना, सो वतिमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जिस्सतीति — ठानमेतं विज्जति ।

“कतमास्स पञ्च चेतोखिला पहीना होन्ति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सत्थरि न कङ्कति न विचिकिच्छति अधिमुच्चति सम्पसीदति । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु सत्थरि न कङ्कति न विचिकिच्छति अधिमुच्चति सम्पसीदति, तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पठमो चेतोखिलो पहीनो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मे न कङ्कति न विचिकिच्छति अधिमुच्चति सम्पसीदति...पे०... एवमस्सायं दुतियो चेतोखिलो पहीनो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सङ्गे न कङ्कति न विचिकिच्छति अधिमुच्चति सम्पसीदति...पे०... एवमस्सायं ततियो चेतोखिलो पहीनो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सिक्खाय न कङ्कति न विचिकिच्छति अधिमुच्चति सम्पसीदति...पे०... एवमस्सायं चतुत्थो चेतोखिलो पहीनो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सन्नहचारीसु न कुपितो होति न अनत्तमनो [अत्तमनो (सी० पी०)] अनाहतचित्तो अखिलजातो । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु सन्नहचारीसु न कुपितो होति न अनत्तमनो अनाहतचित्तो अखिलजातो, तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पञ्चमो चेतोखिलो पहीनो होति । इमास्स पञ्च चेतोखिला पहीना होन्ति ।

१८८. “कतमास्स पञ्च चेतसोविनिबन्धा सुसमुच्छिन्ना होन्ति? इध, भिक्खवे, भिक्खु कामे वीतरागो होति विगतच्छन्दो विगतपेमो विगतपिपासो विगतपरिळाहो विगततण्हो । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु कामे वीतरागो होति विगतच्छन्दो विगतपेमो विगतपिपासो विगतपरिळाहो विगततण्हो, तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पठमो चेतसोविनिबन्धो सुसमुच्छिन्नो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु काये वीतरागो होति...पे०... रूपे वीतरागो होति...पे०... न यावदत्थं उदरावदेहकं भुज्जित्वा सेय्यसुखं पस्ससुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तो विहरति । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु न यावदत्थं उदरावदेहकं भुज्जित्वा सेय्यसुखं पस्ससुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तो विहरति, तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं चतुत्थो चेतसोविनिबन्धो सुसमुच्छिन्नो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु न अज्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवज्जतरो वा’ति । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु न अज्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवज्जतरो वा’ति, तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पञ्चमो चेतसोविनिबन्धो सुसमुच्छिन्नो होति । इमास्स पञ्च चेतसोविनिबन्धा सुसमुच्छिन्ना होन्ति ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो इमे पञ्च चेतोखिला पहीना, इमे पञ्च चेतसोविनिबन्धा सुसमुच्छिन्ना, सो वतिमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जिस्सतीति — ठानमेतं विज्जति ।

१८९. “सो छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, वीरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, उस्सोळ्हीयेव पञ्चमी । स खो सो, भिक्खवे, एवं उस्सोळ्हीपन्नरसङ्गसमन्नागतो भिक्खु भब्बो अभिनिब्बिदाय, भब्बो सम्बोधाय, भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, कुक्कुटिया अण्डानि अट्ठ वा दस वा द्वादस वा । तानस्सु कुक्कुटिया सम्मा अधिसयितानि सम्मा परिसेदितानि सम्मा परिभावितानि । किञ्चापि तस्सा कुक्कुटिया न एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वतिमे कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्बिज्जेय्यु’न्ति । अथ खो भब्बाव ते कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्बिज्जितुं । एवमेव खो, भिक्खवे, एवं उस्सोळ्हीपन्नरसङ्गसमन्नागतो भिक्खु भब्बो अभिनिब्बिदाय, भब्बो सम्बोधाय, भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाया’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

चेतोखिलसुत्तं निद्धितं छट्ठं ।

७. वनपत्थसुत्तं

१९०. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “वनपत्थपरियायं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

१९१. “इध, भिक्खवे, भिक्खु अज्जतरं वनपत्थं उपनिस्साय विहरति । तस्स तं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘अहं खो इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरामि, तस्स मे इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणामि । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन समुदागच्छन्ती”ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना रत्तिभागं वा दिवसभागं वा तम्हा वनपत्था पक्कमितब्बं, न वत्थब्बं ।

१९२. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अज्जतरं वनपत्थं उपनिस्साय विहरति । तस्स तं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्पकसिरेन समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘अहं खो इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति असमाहितञ्च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणामि । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्पकसिरेन समुदागच्छन्ति । न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो न पिण्डपातहेतु...पे०... न सेनासनहेतु...पे०... न गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । अथ च पन मे इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणामी”ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना सङ्घापि तम्हा वनपत्था पक्कमितब्बं, न वत्थब्बं ।

१९३. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अज्जतरं वनपत्थं उपनिस्साय विहरति । तस्स तं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा, ते कसिरेन समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘अहं खो इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता

चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्पकसिरेन समुदागच्छन्ति । न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो, न पिण्डपातहेतु...पे०... न सेनासनहेतु...पे०... न गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । अथ च पन मे इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणामी'ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना सङ्घापि सो पुग्गलो आपुच्छा पक्कमितब्बं, नानुबन्धितब्बो ।

१९७. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अज्जतरं पुग्गलं उपनिस्साय विहरति । तस्स तं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘अहं खो इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणामि । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन समुदागच्छन्ति । न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो, न पिण्डपातहेतु...पे०... न सेनासनहेतु...पे०... न गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । अथ च पन मे इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणामी'ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना सङ्घापि सो पुग्गलो अनुबन्धितब्बो, न पक्कमितब्बं ।

१९८. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अज्जतरं पुग्गलं उपनिस्साय विहरति । तस्स तं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्पकसिरेन समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘अहं खो इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति, असमाहितञ्च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तञ्च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणामि । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्पकसिरेन समुदागच्छन्ती'ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना यावजीवम्पि सो पुग्गलो अनुबन्धितब्बो, न पक्कमितब्बं, अपि पनुज्जमानेनपी'ति [अपि पणुज्जमानेनाति (?)] ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

वनपत्थसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. मधुपिण्डकसुत्तं

१९९. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो भगवा पुब्बहसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसि । कपिलवत्थुस्मिं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं

पिण्डपातपटिक्कन्तो येन महावनं तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । महावनं अज्झोगाहेत्वा बेलुवलट्टिकाय मूले दिवाविहारं निसीदि । दण्डपाणिपि खो सक्को जङ्घाविहारं [जङ्घाविहारं (क०)] अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन महावनं तेनुपसङ्कमि । महावनं अज्झोगाहेत्वा येन बेलुवलट्टिका येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सङ्घि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा दण्डमोलुब्ध एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो दण्डपाणि सक्को भगवन्तं एतदवोच — “किंवादी समणो किमक्खायी”ति? “यथावादी खो, आवुसो, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय न केनचि लोके विग्गह् तिट्ठति, यथा च पन कामेहि विसंयुत्तं विहरन्तं तं ब्राह्मणं अकथंकथिं छिन्नकुक्कुच्चं भवाभवे वीततण्हं सज्जा नानुसेन्ति — एवंवादी खो अहं, आवुसो, एवमक्खायी”ति ।

“एवं वुत्ते दण्डपाणि सक्को सीसं ओकम्पेत्वा, जिह्वं निल्लाळेट्वा, तिविसाखं नलाटिकं नलाटे वुट्ठापेत्वा दण्डमोलुब्ध पक्कामि ।

२००. अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन निग्रोधारामो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “इधाहं, भिक्खवे, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसिं । कपिलवत्थुस्मिं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन महावनं तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । महावनं अज्झोगाहेत्वा बेलुवलट्टिकाय मूले दिवाविहारं निसीदि । दण्डपाणिपि खो, भिक्खवे, सक्को जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन महावनं तेनुपसङ्कमि । महावनं अज्झोगाहेत्वा येन बेलुवलट्टिका येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मया सङ्घि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा दण्डमोलुब्ध एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो, भिक्खवे, दण्डपाणि सक्को मं एतदवोच — “किंवादी समणो किमक्खायी”ति?

“एवं वुत्ते अहं, भिक्खवे, दण्डपाणिं सक्कं एतदवोचं — यथावादी खो, आवुसो, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय न केनचि लोके विग्गह् तिट्ठति, यथा च पन कामेहि विसंयुत्तं विहरन्तं तं ब्राह्मणं अकथंकथिं छिन्नकुक्कुच्चं भवाभवे वीततण्हं सज्जा नानुसेन्ति — एवंवादी खो अहं, आवुसो, एवमक्खायी”ति । “एवं वुत्ते भिक्खवे, दण्डपाणि सक्को सीसं ओकम्पेत्वा, जिह्वं निल्लाळेट्वा, तिविसाखं नलाटिकं नलाटे वुट्ठापेत्वा दण्डमोलुब्ध पक्कामी”ति ।

२०१. एवं वुत्ते अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “किंवादी पन, भन्ते, भगवा सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय न केनचि लोके विग्गह् तिट्ठति? कथञ्च पन, भन्ते, भगवन्तं कामेहि विसंयुत्तं विहरन्तं तं ब्राह्मणं अकथंकथिं छिन्नकुक्कुच्चं भवाभवे वीततण्हं सज्जा नानुसेन्ती”ति? “यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्का समुदाचरन्ति । एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं । एसेवन्तो रागानुसयानं, एसेवन्तो पटिघानुसयानं, एसेवन्तो दिट्ठानुसयानं, एसेवन्तो विचिकिच्छानुसयानं, एसेवन्तो मानानुसयानं, एसेवन्तो भवरागानुसयानं, एसेवन्तो अविज्जानुसयानं, एसेवन्तो दण्डादान-सत्थादान-कलह-विग्गह-विवाद-तुवंतुवं-पेसुज्ज-मुसावादानं । एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती”ति । इदमवोच भगवा । इदं वत्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

२०२. अथ खो तेसं भिक्खूनां अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — “इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा, वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा, उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्का समुदाचरन्ति । एत्थ चे नत्थिस्थ अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं । एसेवन्तो रागानुसयानं...पे०... एत्थेते पापका

अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती'ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या'ति? अथ खो तेसं भिक्खून् एतदहोसि — “अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विज्जून् सब्रह्मचारीनं । पहाति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा'ति ।

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन सद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोचुं — “इदं खो नो, आवुसो कच्चान, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्गा समुदाचरन्ति । एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं । एसेवन्तो रागानुसयानं...पे०... एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती'ति । तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्गा समुदाचरन्ति । एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं । एसेवन्तो रागानुसयानं...पे०... एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती'ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्याति? तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विज्जून् सब्रह्मचारीनं, पहाति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा'ति । विभजतायस्मा महाकच्चानो'ति ।

२०३. “सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव मूलं, अतिक्कम्म खन्धं, साखापलासे सारं परियेसितब्बं मज्जेय्य; एवंसम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते, तं भगवन्तं अतिसित्वा, अम्हे एतमत्थं पटिपुच्छितब्बं मज्जेय्य । सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो, वत्ता पवत्ता, अत्थस्स निन्नेता, अमतस्स दाता, धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि, यं भगवन्तंयेव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ । यथा वो भगवा ब्याकरेय्य तथा नं धारेय्याथा'ति । “अद्धावुसो कच्चान, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो, वत्ता पवत्ता, अत्थस्स निन्नेता, अमतस्स दाता, धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि, यं भगवन्तंयेव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम । यथा नो भगवा ब्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम । अपि चायस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विज्जून् सब्रह्मचारीनं, पहाति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । विभजतायस्मा महाकच्चानो अगरुं कत्वा'ति [अगरुकत्वा (सी०), अगरुकरित्वा (स्या० पी०)] । “तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी'ति । “एवमावुसो'ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा महाकच्चानो एतदवोच —

२०४. “यं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्गा समुदाचरन्ति । एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं, एसेवन्तो रागानुसयानं...पे०... एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती'ति, इमस्स खो अहं,

आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि —

“चक्खुञ्चावुसो, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गतिं फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, यं वेदेति तं सज्जानाति, यं सज्जानाति तं वितक्केति, यं वितक्केति तं पपञ्चेति, यं पपञ्चेति ततोनिदानं पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्खा समुदाचरन्ति अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु । सोतञ्चावुसो, पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं... पे०... धानञ्चावुसो, पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति धानविज्जाणं... पे०... जिह्वाञ्चावुसो, पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं... पे०... कायञ्चावुसो, पटिच्च फोड्डब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं... पे०... मनञ्चावुसो, पटिच्च धम्मं च उप्पज्जति मनोविज्जाणं, तिण्णं सङ्गतिं फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, यं वेदेति तं सज्जानाति, यं सज्जानाति तं वितक्केति, यं वितक्केति तं पपञ्चेति, यं पपञ्चेति ततोनिदानं पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्खा समुदाचरन्ति अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु मनोविज्जेय्येसु धम्मेषु ।

“सो वतावुसो, चक्खुस्मिं सति रूपे सति चक्खुविज्जाणे सति फस्सपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । फस्सपञ्जत्तिया सति वेदनापञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । वेदनापञ्जत्तिया सति सज्जापञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । सज्जापञ्जत्तिया सति वितक्कपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । वितक्कपञ्जत्तिया सति पपञ्चसज्जासङ्खासमुदाचरणपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । सो वतावुसो, सोतस्मिं सति सद्दे सति... पे०... धानस्मिं सति गन्धे सति... पे०... जिह्वाय सति रसे सति... पे०... कायस्मिं सति फोड्डब्बे सति... पे०... मनस्मिं सति धम्मं सति मनोविज्जाणे सति फस्सपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । फस्सपञ्जत्तिया सति वेदनापञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । वेदनापञ्जत्तिया सति सज्जापञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । सज्जापञ्जत्तिया सति वितक्कपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति । वितक्कपञ्जत्तिया सति पपञ्चसज्जासङ्खासमुदाचरणपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — ठानमेतं विज्जति ।

“सो वतावुसो, चक्खुस्मिं असति रूपे असति चक्खुविज्जाणे असति फस्सपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । फस्सपञ्जत्तिया असति वेदनापञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । वेदनापञ्जत्तिया असति सज्जापञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । सज्जापञ्जत्तिया असति वितक्कपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । वितक्कपञ्जत्तिया असति पपञ्चसज्जासङ्खासमुदाचरणपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । सो वतावुसो, सोतस्मिं असति सद्दे असति... पे०... धानस्मिं असति गन्धे असति... पे०... जिह्वाय असति रसे असति... पे०... कायस्मिं असति फोड्डब्बे असति... पे०... मनस्मिं असति धम्मं असति मनोविज्जाणे असति फस्सपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । फस्सपञ्जत्तिया असति वेदनापञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । वेदनापञ्जत्तिया असति सज्जापञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । सज्जापञ्जत्तिया असति वितक्कपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । वितक्कपञ्जत्तिया असति पपञ्चसज्जासङ्खासमुदाचरणपञ्जत्तिं पञ्जापेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति ।

“यं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्खा समुदाचरन्ति एत्थं चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं एसेवन्तो रागानुसयानं... पे०... एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती’ति, इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । आकङ्खमाना च पन तुम्हे

आयस्मन्तो भगवन्तंयेव उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ । यथा नो भगवा ब्याकरोति तथा नं धारेय्याथा”ति ।

२०५. अथ खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “यं खो नो, भन्ते, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्गा समुदाचरन्ति । एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं । एसेवन्तो रागानुसयानं...पे०... एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती”ति । तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसज्जासङ्गा समुदाचरन्ति । एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं । एसेवन्तो रागानुसयानं, एसेवन्तो पटिघानुसयानं, एसेवन्तो दिट्ठानुसयानं, एसेवन्तो विचिकिच्छानुसयानं, एसेवन्तो मानानुसयानं, एसेवन्तो भवरागानुसयानं, एसेवन्तो अविज्जानुसयानं, एसेवन्तो दण्डादान-सत्थादान-कलह-विग्गह-विवादतुवंतुवं-पेसुज्ज-मुसावादानं । एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती”ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भावितो च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं, पहाति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा वित्थारेन अत्थं विभजितुं, यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा”ति । अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते, आयस्मता महाकच्चानेन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि ब्यज्जनेहि अत्थो विभज्जो”ति । “पण्डितो, भिक्खवे, महाकच्चानो; महापज्जो, भिक्खवे, महाकच्चानो । मं चेपि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहम्पि तं एवमेवं ब्याकरेय्यं यथा तं महाकच्चानेन ब्याकतं । एसो चेवेतस्स अत्थो । एवञ्च [एवेमेव च (क०)] नं धारेथा”ति ।

एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सेय्यथापि, भन्ते, पुरिसो जिघच्छादुब्बल्यपरेतो मधुपिण्डिकं अधिगच्छेय्य, सो यतो यतो सायेय्य, लभेथेव सादुरसं असेचनकं । एवमेव खो, भन्ते, चेतसो भिक्खु दुब्बजातिको, यतो यतो इमस्स धम्मपरियायस्स पज्जाय अत्थं उपपरिक्खेय्य, लभेथेव अत्तमनतं, लभेथेव चेतसो पसादं । को नामो अयं [को नामायं (स्या०)], भन्ते, धम्मपरियायो”ति? “तस्मातिह त्वं, आनन्द, इमं धम्मपरियायं मधुपिण्डिकपरियायो त्वेव नं धारेही”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

मधुपिण्डिकसुत्तं निद्धितं अट्ठमं ।

९. द्वेधावितक्कसुत्तं

२०६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘यंनूनाहं द्विधा कत्वा द्विधा कत्वा वितक्के विहरेय्य’न्ति । सो खो अहं, भिक्खवे, यो चायं कामवितक्को यो च ब्यापादवितक्को यो च विहिंसावितक्को — इमं एकं भागमकासिं; यो चायं नेक्खम्मवितक्को यो च अब्यापादवितक्को यो च अविहिंसावितक्को — इमं दुतियं भागमकासिं ।

२०७. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति कामवितक्को । सो एवं पजानामि — ‘उप्पन्नो खो मे अयं कामवितक्को । सो च खो अत्तब्याबाधायपि संवत्तति, परब्याबाधायपि संवत्तति, उभयब्याबाधायपि संवत्तति, पज्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको’ [\[अनिब्बानसंवत्तनिको\]ति \(?\)](#) । ‘अत्तब्याबाधाय संवत्तती’तिपि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति; ‘परब्याबाधाय संवत्तती’तिपि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति; ‘उभयब्याबाधाय संवत्तती’तिपि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति; ‘पज्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको’तिपि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति । सो खो अहं, भिक्खवे, उप्पन्नुप्पन्नं कामवितक्कं पजहमेव [\[अतीतकालिककिरियापदानियेव\]](#) विनोदमेव [\[अतीतकालिककिरियापदानियेव\]](#) ब्यन्तमेव [\[ब्यन्तेव \(सी० स्या० पी०\)\]](#) नं अकासिं ।

२०८. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति ब्यापादवितक्को...पे०... उप्पज्जति विहिंसावितक्को । सो एवं पजानामि — ‘उप्पन्नो खो मे अयं विहिंसावितक्को । सो च खो अत्तब्याबाधायपि संवत्तति, परब्याबाधायपि संवत्तति, उभयब्याबाधायपि संवत्तति, पज्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको’ । ‘अत्तब्याबाधाय संवत्तती’तिपि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति; ‘परब्याबाधाय संवत्तती’तिपि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति; ‘उभयब्याबाधाय संवत्तती’तिपि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति; ‘पज्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको’तिपि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति । सो खो अहं, भिक्खवे, उप्पन्नुप्पन्नं विहिंसावितक्कं पजहमेव विनोदमेव ब्यन्तमेव नं अकासिं ।

“यज्जदेव, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, तथा तथा नति होति चेतसो । कामवितक्कं चे, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, पहासि नेक्खम्मवितक्कं, कामवितक्कं बहुलमकासि, तस्स तं कामवितक्काय चित्तं नमति । ब्यापादवितक्कं चे, भिक्खवे...पे०... विहिंसावितक्कं चे, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, पहासि अविहिंसावितक्कं, विहिंसावितक्कं बहुलमकासि, तस्स तं विहिंसावितक्काय चित्तं नमति । सेय्यथापि, भिक्खवे, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये किट्टुसम्बाधे गोपालको गावो रक्खेय्य । सो ता गावो ततो ततो दण्डेन आकोटेय्य पटिकोटेय्य सन्निरुन्धेय्य सन्निवारेय्य । तं किस्स हेतु? पस्सति हि सो, भिक्खवे, गोपालको ततोनिदानं वधं वा बन्धनं वा जानिं वा गरहं वा । एवमेव खो अहं, भिक्खवे, अद्दसं अकुसलानं धम्मानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं, कुसलानं धम्मानं नेक्खम्मे आनिसंसं वोदानपक्खं ।

२०९. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति नेक्खम्मवितक्को । सो एवं पजानामि — ‘उप्पन्नो खो मे अयं नेक्खम्मवितक्को । सो च खो नेवत्तब्याबाधाय संवत्तति, न परब्याबाधाय संवत्तति, न उभयब्याबाधाय संवत्तति, पज्जावुद्धिको अविघातपक्खिको निब्बानसंवत्तनिको’ । रत्तिं चेपि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । दिवसं चेपि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । रत्तिन्दिवं चेपि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । अपि

च खो मे अतिचिरं अनुवितक्कयतो अनुविचारयतो कायो किलमेय्य । काये किलन्ते [किलमन्ते (क०)] चित्तं ऊहञ्जेय्य । ऊहते चित्ते आरा चित्तं समाधिम्हाति । सो खो अहं, भिक्खवे, अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेमि सन्निसादेमि एकोदिं करोमि [एकोदिं करोमि (पी०)] समादहामि । तं किस्स हेतु? ‘मा मे चित्तं ऊहञ्जी’ति [उग्घाटीति (स्या० क०), ऊहनीति (पी०)] ।

२१०. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति अब्यापादवितक्को...पे०... उप्पज्जति अविहिंसावितक्को । सो एवं पजानामि — ‘उप्पन्नो खो मे अयं अविहिंसावितक्को । सो च खो नेवत्तब्याबाधाय संवत्तति, न परब्याबाधाय संवत्तति, न उभयब्याबाधाय संवत्तति, पज्जावुद्धिको अविघातपक्खिको निब्बानसंवत्तनिको’ । रत्तिं चेपि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । दिवसं चेपि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । रत्तिन्दिवं चेपि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । अपि च खो मे अतिचिरं अनुवितक्कयतो अनुविचारयतो कायो किलमेय्य । काये किलन्ते चित्तं ऊहञ्जेय्य । ऊहते चित्ते आरा चित्तं समाधिम्हाति । सो खो अहं, भिक्खवे, अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेमि, सन्निसादेमि, एकोदिं करोमि समादहामि । तं किस्स हेतु? ‘मा मे चित्तं ऊहञ्जी’ति ।

“यज्जदेव, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, तथा तथा नति होति चेतसो । नेक्खम्मवितक्कञ्चे, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, पहासि कामवितक्कं, नेक्खम्मवितक्कं बहुलमकासि, तस्सं तं नेक्खम्मवितक्काय चित्तं नमति । अब्यापादवितक्कञ्चे, भिक्खवे...पे०... अविहिंसावितक्कञ्चे, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, पहासि विहिंसावितक्कं, अविहिंसावितक्कं बहुलमकासि, तस्स तं अविहिंसावितक्काय चित्तं नमति । सेय्यथापि, भिक्खवे, गिम्हानं पच्छिमे मासे सब्बसस्सेसु गामन्तसम्भतेसु गोपालको गावो रक्खेय्य, तस्स रुक्खमूलगतस्स वा अब्भोकासगतस्स वा सतिकरणीयमेव होति — ‘एता [एते (क०)] गावो’ति । एवमेवं खो, भिक्खवे, सतिकरणीयमेव अहोसि — ‘एते धम्मा’ति ।

२११. “आरब्धं खो पन मे, भिक्खवे, वीरियं अहोसि असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्दो कायो असारद्दो, समाहितं चित्तं एकगं । सो खो अहं, भिक्खवे, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहासिं सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेसिं, यं तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति, ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं ।

२१२. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । सेय्यथिदं, एकम्पि जातिं... पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । अयं खो मे, भिक्खवे, रत्तिया पठमे यामे पठमा विज्जा अधिगता; अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

२१३. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते

सत्तानं चतुपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने...पे०... इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता...पे०... इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते, यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि । अयं खो मे, भिक्खवे, रत्तिया मज्झिमे यामे दुतिया विज्जा अधिगता; अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

२१४. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं । ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवसमुदयो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवनिरोधो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं । तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, भवासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं अहोसि — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति अब्भज्जासिं । अयं खो मे, भिक्खवे, रत्तिया पच्छिमे यामे ततिया विज्जा अधिगता; अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

२१५. “सेय्यथापि, भिक्खवे, अरज्जे पवने महन्तं निन्नं पल्ललं । तमेनं महामिगसङ्घो उपनिस्साय विहरेय्य । तस्स कोचिदेव पुरिसो उप्पज्जेय्य अनत्थकामो अहितकामो अयोगक्खेमकामो । सो ख्वास्स मग्गो खेमो सोवत्थिको पीतिगमनीयो तं मग्गं पिदहेय्य, विवरेय्य कुम्मग्गं, ओदहेय्य ओकचरं, ठपेय्य ओकचारिकं । एवज्झि सो, भिक्खवे, महामिगसङ्घो अपरेन समयेन अनयव्यसनं [अनयव्यसनं तनुतं (सी० स्या० पी०)] आपज्जेय्य । तस्सेव खो पन, भिक्खवे, महतो मिगसङ्घस्स कोचिदेव पुरिसो उप्पज्जेय्य अत्थकामो हितकामो योगक्खेमकामो । सो ख्वास्स मग्गो खेमो सोवत्थिको पीतिगमनीयो तं मग्गं विवरेय्य, पिदहेय्य कुम्मग्गं, ऊहनेय्य ओकचरं, नासेय्य ओकचारिकं । एवज्झि सो, भिक्खवे, महामिगसङ्घो अपरेन समयेन वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्य ।

“उपमा खो मे अयं, भिक्खवे, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयं चेवेत्थ अत्थो — महन्तं निन्नं पल्ललन्ति खो, भिक्खवे, कामानमेतं अधिवचनं । महामिगसङ्घोति खो, भिक्खवे, सत्तानमेतं अधिवचनं । पुरिसो अनत्थकामो अहितकामो अयोगक्खेमकामोति खो, भिक्खवे, मारस्सेतं पापिमतो अधिवचनं । कुम्मग्गोति खो, भिक्खवे, अट्ठङ्गिकस्सेतं मिच्छामग्गस्स अधिवचनं, सेय्यथिदं — मिच्छादिट्ठिया मिच्छासङ्कप्पस्स मिच्छावाचाय मिच्छाकम्मन्तस्स मिच्छाआजीवस्स मिच्छावायामस्स मिच्छासतिया मिच्छासमाधिस्स । ओकचरोति खो, भिक्खवे, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं । ओकचारिकाति खो, भिक्खवे, अविज्जायेतं अधिवचनं । पुरिसो अत्थकामो हितकामो योगक्खेमकामोति खो, भिक्खवे, तथागतस्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । खेमो मग्गो सोवत्थिको पीतिगमनीयोति खो, भिक्खवे, अरियस्सेतं अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स अधिवचनं, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठिया सम्मासङ्कप्पस्स सम्मावाचाय सम्माकम्मन्तस्स सम्माआजीवस्स सम्मावायामस्स सम्मासतिया सम्मासमाधिस्स ।

“इति खो, भिक्खवे, विवटो मया खेमो मग्गो सोवत्थिको पीतिगमनीयो, पिहितो कुम्मग्गो, ऊहतो ओकचरो, नासिता ओकचारिका । यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया ।

एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुज्जागारानि; ज्ञायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

द्वेधावितक्कसुत्तं निद्वितं नवमं ।

१०. वितक्कसण्ठानसुत्तं

२१६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“अधिचित्तमनुयुत्तेन, भिक्खवे, भिक्खुना पञ्च निमित्तानि कालेन कालं मनसि कातब्बानि । कतमानि पञ्च? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो यं निमित्तं आगम्म यं निमित्तं मनसिकरोतो उप्पज्जन्ति पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तम्हा निमित्ता अज्जं निमित्तं मनसि कातब्बं कुसलूपसंहितं । तस्स तम्हा निमित्ता अज्जं निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिद्वुत्ति सन्निसीदति एकोदि होति [एकोदिभोति (स्या० क०)] समाधियति । सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो पलगण्डो वा पलगण्डन्तेवासी वा सुखुमाय आणिया ओळारिकं आणिं अभिनिहनेय्य अभिनीहरेय्य अभिनिवत्तेय्य [अभिनिवज्जेय्य (सी० पी०)]; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खुनो यं निमित्तं आगम्म यं निमित्तं मनसिकरोतो उप्पज्जन्ति पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तम्हा निमित्ता अज्जं निमित्तं मनसि कातब्बं कुसलूपसंहितं । तस्स तम्हा निमित्ता अज्जं निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिद्वुत्ति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति ।

२१७. “तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो तम्हा निमित्ता अज्जं निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तेसं वितक्कानं आदीनवो उपपरिक्खितब्बो — ‘इतिपिमे वितक्का अकुसला, इतिपिमे वितक्का सावज्जा, इतिपिमे वितक्का दुक्खविपाका’ति । तस्स तेसं वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खितो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिद्वुत्ति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । सेय्यथापि, भिक्खवे, इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको अहिकुणपेन वा कुक्कुरकुणपेन वा मनुस्सकुणपेन वा कण्ठे आसत्तेन अट्टियेय्य हरायेय्य जिगुच्छेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो तम्हापि निमित्ता अज्जं निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तेसं वितक्कानं आदीनवो उपपरिक्खितब्बो — ‘इतिपिमे वितक्का अकुसला, इतिपिमे वितक्का सावज्जा, इतिपिमे वितक्का दुक्खविपाका’ति । तस्स तेसं वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खितो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिद्वुत्ति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति ।

२१८. “तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो तेसम्पि वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तेसं वितक्कानं असतिअमनसिकारो आपज्जितब्बो। तस्स तेसं वितक्कानं असतिअमनसिकारं आपज्जतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति। सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो आपाथगतानं रूपानं अदस्सनकामो अस्स; सो निमीलेय्य वा अज्जेन वा अपलोकेय्य। एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो तेसम्पि वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि, ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति।

२१९. “तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो तेसम्पि वितक्कानं असतिअमनसिकारं आपज्जतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तेसं वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसिकातब्बं। तस्स तेसं वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसिकारोतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति। सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सीघं गच्छेय्य। तस्स एवमस्स — ‘किं नु खो अहं सीघं गच्छामि? यंनूनाहं सणिकं गच्छेय्य’न्ति। सो सणिकं गच्छेय्य। तस्स एवमस्स — ‘किं नु खो अहं सणिकं गच्छामि? यंनूनाहं तिट्ठेय्य’न्ति। सो तिट्ठेय्य। तस्स एवमस्स — ‘किं नु खो अहं ठितो? यंनूनाहं निसीदेय्य’न्ति। सो निसीदेय्य। तस्स एवमस्स — ‘किं नु खो अहं निसिन्नो? यंनूनाहं निपज्जेय्य’न्ति। सो निपज्जेय्य। एवहि सो, भिक्खवे, पुरिसो ओळारिकं ओळारिकं इरियापथं अभिनिवज्जेत्वा [अभिनिस्सज्जेत्वा (स्या०)] सुखुमं सुखुमं इरियापथं कप्पेय्य। एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो तेसम्पि वितक्कानं असतिअमनसिकारं आपज्जतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति।

२२०. “तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो तेसम्पि वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसिकारोतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि। तेन, भिक्खवे, भिक्खुना दन्तेभिदन्तमाधाय [दन्ते + अभिदन्तं + आधायति टीकायं पदच्छेदो, दन्तेभीति पनेत्थ करणत्थो युत्तो विय दिस्सति] जिक्काय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिगगण्हितब्बं अभिनिप्पीळेत्तब्बं अभिसन्तापेत्तब्बं। तस्स दन्तेभिदन्तमाधाय जिक्काय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिगगण्हतो अभिनिप्पीळयतो अभिसन्तापयतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति। सेय्यथापि, भिक्खवे, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे वा गले वा खन्धे वा गहेत्वा अभिनिगगण्हेय्य अभिनिप्पीळेय्य अभिसन्तापेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो तेसम्पि वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसिकारोतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि। तेन, भिक्खवे, भिक्खुना दन्तेभिदन्तमाधाय जिक्काय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिगगण्हितब्बं अभिनिप्पीळेत्तब्बं अभिसन्तापेत्तब्बं। तस्स दन्तेभिदन्तमाधाय जिक्काय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिगगण्हतो अभिनिप्पीळयतो अभिसन्तापयतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति।

२२१. “यतो खो [यतो च खो (स्या० क०)], भिक्खवे, भिक्खुनो यं निमित्तं आगम्म यं निमित्तं मनसिकरोतो उपपज्जन्ति पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि, तस्स तम्हा निमित्ता अज्जं निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । तेसम्पि वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । तेसम्पि वितक्कानं असतिअमनसिकारं आपज्जतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । तेसम्पि वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसिकरोतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । दन्तेभिदन्तमाधाय जिह्वाय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिगण्हतो अभिनिष्पीळयतो अभिसन्तापयतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु वसी वितक्कपरियायपथेसु । यं वितक्कं आकङ्खिस्सति तं वितक्कं वितक्केस्सति, यं वितक्कं नाकङ्खिस्सति न तं वितक्कं वितक्केस्सति । अच्छेच्छि तण्हं, विवत्तयि [वावत्तयि (सी० पी०)] संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

वितक्कसण्ठानसुत्तं निट्ठितं दसमं ।

सीहनादवग्गो निट्ठितो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

चूळसीहनादलोमहंसवरो, महाचूळदुक्खक्खन्धअनुमानिकसुत्तं ।
खिलपत्थमधुपिण्डकद्विधावितक्क, पञ्चनिमित्तकथा पुन वग्गो ॥

३. ओपम्मवग्गो

१. ककचूपमसुत्तं

२२२. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा मोळियफग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं अतिवेलं संसट्ठो विहरति । एवं संसट्ठो आयस्मा मोळियफग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं विहरति — सचे कोचि भिक्खु आयस्मतो मोळियफग्गुनस्स सम्मुखा तासं भिक्खुनीनं अवण्णं भासति, तेनायस्मा मोळियफग्गुनो कुपितो अनत्तमनो अधिकरणम्पि करोति । सचे पन कोचि भिक्खु तासं भिक्खुनीनं सम्मुखा आयस्मतो मोळियफग्गुनस्स अवण्णं भासति, तेन ता भिक्खुनियो कुपिता अनत्तमना अधिकरणम्पि करोन्ति । एवं संसट्ठो आयस्मा

मोळियफग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं विहरति । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आयस्मा, भन्ते, मोळियफग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं अतिवेलं संसट्ठो विहरति । एवं संसट्ठो, भन्ते, आयस्मा मोळियफग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं विहरति — सचे कोचि भिक्खु आयस्मतो मोळियफग्गुनस्स सम्मुखा तासं भिक्खुनीनं अवण्णं भासति, तेनायस्मा मोळियफग्गुनो कुपितो अनत्तमनो अधिकरणम्पि करोति । सचे पन कोचि भिक्खु तासं भिक्खुनीनं सम्मुखा आयस्मतो मोळियफग्गुनस्स अवण्णं भासति, तेन ता भिक्खुनियो कुपिता अनत्तमना अधिकरणम्पि करोन्ति । एवं संसट्ठो, भन्ते, आयस्मा मोळियफग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं विहरती”ति ।

२२३. अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन मोळियफग्गुनं भिक्खुं आमन्तेहि — ‘सत्था तं, आवुसो फग्गुन, आमन्तेती’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा मोळियफग्गुनो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं मोळियफग्गुनं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो फग्गुन, आमन्तेती”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्मा मोळियफग्गुनो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं मोळियफग्गुनं भगवा एतदवोच —

“सच्चं किर त्वं, फग्गुन, भिक्खुनीहि सद्धिं अतिवेलं संसट्ठो विहरसि? एवं संसट्ठो किर त्वं, फग्गुन, भिक्खुनीहि सद्धिं विहरसि — सचे कोचि भिक्खु तुहं सम्मुखा तासं भिक्खुनीनं अवण्णं भासति, तेन त्वं कुपितो अनत्तमनो अधिकरणम्पि करोसि । सचे पन कोचि भिक्खु तासं भिक्खुनीनं सम्मुखा तुहं अवण्णं भासति, तेन ता भिक्खुनियो कुपिता अनत्तमना अधिकरणम्पि करोन्ति । एवं संसट्ठो किर त्वं, फग्गुन, भिक्खुनीहि सद्धिं विहरसी”ति? “एवं, भन्ते”ति । “ननु त्वं, फग्गुन, कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो”ति? “एवं, भन्ते”ति ।

२२४. “न खो ते एतं, फग्गुन, पतिरूपं कुलपुत्तस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितस्स, यं त्वं भिक्खुनीहि सद्धिं अतिवेलं संसट्ठो विहरेय्यासि । तस्मातिह, फग्गुन, तव चेपि कोचि सम्मुखा तासं भिक्खुनीनं अवण्णं भासेय्य, तत्रापि त्वं, फग्गुन, ये गेहसिता [\[गेहस्सिता \(?\)\]](#) छन्दा ये गेहसिता वितक्का ते पजहेय्यासि । तत्रापि ते, फग्गुन, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चेव मे चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्सामि, हितानुकम्पी च विहरिस्सामि मेत्तचित्तो, न दोसन्तरो’ति । एवज्झि ते, फग्गुन, सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह, फग्गुन, तव चेपि कोचि सम्मुखा तासं भिक्खुनीनं पाणिना पहारं ददेय्य, लेडुना पहारं ददेय्य, दण्डेन पहारं ददेय्य, सत्थेन पहारं ददेय्य । तत्रापि त्वं, फग्गुन, ये गेहसिता छन्दा ये गेहसिता वितक्का ते पजहेय्यासि । तत्रापि ते, फग्गुन, एवं सिक्खितब्बं ‘न चेव मे चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्सामि, हितानुकम्पी च विहरिस्सामि मेत्तचित्तो, न दोसन्तरो’ति । एवज्झि ते, फग्गुन, सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह, फग्गुन, तव चेपि कोचि सम्मुखा अवण्णं भासेय्य, तत्रापि त्वं, फग्गुन, ये गेहसिता छन्दा ये गेहसिता वितक्का ते पजहेय्यासि । तत्रापि ते, फग्गुन, एवं सिक्खितब्बं ‘न चेव मे चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्सामि, हितानुकम्पी च विहरिस्सामि मेत्तचित्तो, न दोसन्तरो’ति । एवज्झि ते, फग्गुन, सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह, फग्गुन, तव चेपि कोचि पाणिना पहारं ददेय्य, लेडुना पहारं ददेय्य, दण्डेन पहारं ददेय्य, सत्थेन पहारं

ददेय्य, तत्रापि त्वं, फग्गुन, ये गेहसिता छन्दा ये गेहसिता वितक्का ते पजहेय्यासि । तत्रापि ते, फग्गुन, एवं सिक्खितब्बं ‘न चेव मे चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्सामि, हितानुकम्पी च विहरिस्सामि मेत्तचित्तो, न दोसन्तरो’ति । एवञ्हि ते, फग्गुन, सिक्खितब्बं’न्ति ।

२२५. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “आराधयिंसु वत मे, भिक्खवे, भिक्खू एकं समयं चित्तं । इधाहं, भिक्खवे, भिक्खू आमन्तेसिं — अहं खो, भिक्खवे, एकासनभोजनं भुज्जामि । एकासनभोजनं खो अहं, भिक्खवे, भुज्जमानो अप्पाबाधतञ्च सज्जानामि अप्पातङ्कतञ्च लहुट्टानञ्च बलञ्च फासुविहारञ्च । एथ तुम्हेपि, भिक्खवे, एकासनभोजनं भुज्जथ । एकासनभोजनं खो, भिक्खवे, तुम्हेपि भुज्जमाना अप्पाबाधतञ्च सज्जानिस्सथ अप्पातङ्कतञ्च लहुट्टानञ्च बलञ्च फासुविहारञ्चाति । न मे, भिक्खवे, तेसु भिक्खूसु अनुसासनी करणीया अहोसि; सतुप्पादकरणीयमेव मे, भिक्खवे, तेसु भिक्खूसु अहोसि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, सुभूमियं चतुमहापथे आजज्जरथो युत्तो अस्स ठितो ओधस्तपतोदो । तमेनं दक्खो योग्गाचरियो अस्सदम्मसारथि अभिरुहत्वा, वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा, दक्खिणेन हत्थेन पतोदं गहेत्वा, येनिच्छकं यदिच्छकं सारेय्यपि पच्चासारेय्यपि । एवमेव खो, भिक्खवे, न मे तेसु भिक्खूसु अनुसासनी करणीया अहोसि, सतुप्पादकरणीयमेव मे, भिक्खवे, तेसु भिक्खूसु अहोसि । तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हेपि अकुसलं पजहथ, कुसलेसु धम्मेसु आयोगं करोथ । एवञ्हि तुम्हेपि इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जिस्सथ ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे महन्तं सालवनं । तज्जस्स एळण्डेहि सज्जन्तं । तस्स कोचिदेव पुरिसो उप्पज्जेय्य अत्थकामो हितकामो योगक्खेमकामो । सो या ता साललट्ठियो कुटिला ओजापहरणियो [ओजहरणियो (क०)] ता छेत्वा [तच्छेत्वा (सी० स्या० पी०)] बहिद्धा नीहरेय्य, अन्तोवनं सुविसोधितं विसोधेय्य । या पन ता साललट्ठियो उजुका सुजाता ता सम्मा परिहरेय्य । एवञ्हेतं, भिक्खवे, सालवनं अपरेन समयेन वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, तुम्हेपि अकुसलं पजहथ, कुसलेसु धम्मेसु आयोगं करोथ । एवञ्हि तुम्हेपि इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जिस्सथ ।

२२६. “भूतपुब्बं, भिक्खवे, इमिस्सायेव सावत्थिया वेदेहिका नाम गहपतानी अहोसि । वेदेहिकाय, भिक्खवे, गहपतानिया एवं कल्याणो कित्तिसदो अब्भुगगतो — ‘सोरता वेदेहिका गहपतानी, निवाता वेदेहिका गहपतानी, उपसन्ता वेदेहिका गहपतानी’ति । वेदेहिकाय खो पन, भिक्खवे, गहपतानिया काळी नाम दासी अहोसि दक्खा अनलसा सुसंविहितकम्मन्ता ।

“अथ खो, भिक्खवे, काळिया दासिया एतदहोसि — ‘मय्हं खो अय्याय एवं कल्याणो कित्तिसदो अब्भुगगतो — ‘सोरता वेदेहिका गहपतानी, निवाता वेदेहिका गहपतानी, उपसन्ता वेदेहिका गहपतानी’ति । किं नु खो मे अय्या सन्तंयेव नु खो अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति उदाहु असन्तं उदाहु मय्हमेवेते [मय्हमेवेते (सी० पी०)] कम्मन्ता सुसंविहिता येन मे अय्या सन्तंयेव अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो असन्तं? यन्नूनाहं अय्यं वीमंसेय्य’न्ति । अथ खो, भिक्खवे, काळी दासी दिवा उट्ठासि । अथ खो, भिक्खवे, वेदेहिका गहपतानी काळिं दासिं एतदवोच — ‘हे जे काळी’ति । ‘किं, अय्ये’ति? ‘किं, जे, दिवा उट्ठासी’ति? ‘न ख्वय्ये [न खो अय्ये (सी० पी०)], किज्जी’ति । ‘नो वत रे किज्जि, पापि दासि [पापदासि (स्या० क०)], दिवा उट्ठासी’ति कुपिता अनत्तमना भाकुटिं [भूकुटिं (सी० पी०), भकुटीं (स्या०)] अकासि । अथ खो, भिक्खवे, काळिया दासिया एतदहोसि — ‘सन्तंयेव खो मे अय्या अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो असन्तं; मय्हमेवेते कम्मन्ता सुसंविहिता, येन

मे अय्या सन्तंयेव अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो असन्तं । यंनूनाहं भिय्योसोमत्ताय अय्यं वीमंसेय्य”^{२२७}न्ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, काळी दासी दिवातरंयेव उट्ठासि । अथ खो, भिक्खवे, वेदेहिका गहपतानी काळिं दासिं एतदवोच — ‘हे जे, काळी’ति । ‘किं, अय्ये’ति? ‘किं, जे, दिवातरं उट्ठासी’ति? ‘न ख्वय्ये, किज्जी’ति । ‘नो वत रे किज्जि, पापि दासि, दिवातरं उट्ठासी’ति कुपिता अनत्तमना अनत्तमनवाचं निच्छारेसि । अथ खो, भिक्खवे, काळिया दासिया एतदहोसि — ‘सन्तंयेव खो मे अय्या अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो असन्तं । मय्हमेवेते कम्मन्ता सुसंविहिता, येन मे अय्या सन्तंयेव अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो असन्तं । यंनूनाहं भिय्योसोमत्ताय अय्यं वीमंसेय्य”न्ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, काळी दासी दिवातरंयेव उट्ठासि । अथ खो, भिक्खवे, वेदेहिका गहपतानी काळिं दासिं एतदवोच — ‘हे जे, काळी’ति । ‘किं, अय्ये’ति? ‘किं, जे, दिवा उट्ठासी’ति? ‘न ख्वय्ये, किज्जी’ति । ‘नो वत रे किज्जि, पापि दासि, दिवा उट्ठासी’ति कुपिता अनत्तमना अगगळसूचिं गहेत्वा सीसे पहारं अदासि, सीसं वोभिन्दि [वि + अव + भिन्दि = वोभिन्दि] । अथ खो, भिक्खवे, काळी दासी भिन्नेन सीसेन लोहितेन गलन्तेन पटिविस्सकानं उज्झापेसि — ‘पस्सथय्ये, सोरताय कम्मं; पस्सथय्ये, निवाताय कम्मं, पस्सथय्ये, उपसन्ताय कम्मं! कथज्झि नाम एकदासिकाय दिवा उट्ठासीति कुपिता अनत्तमना अगगळसूचिं गहेत्वा सीसे पहारं दस्सति, सीसं वोभिन्दिस्सती’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, वेदेहिकाय गहपतानिया अपरेन समयेन एवं पापको कित्तिसद्धो अब्भुगच्छि — ‘चण्डी वेदेहिका गहपतानी, अनिवाता वेदेहिका गहपतानी, अनुपसन्ता वेदेहिका गहपतानी’ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो भिक्खु तावदेव सोरतसोरतो होति निवातनिवातो होति उपसन्तूपसन्तो होति याव न अमनापा वचनपथा फुसन्ति । यतो च, भिक्खवे, भिक्खुं अमनापा वचनपथा फुसन्ति, अथ भिक्खु ‘सोरतो’ति वेदितब्बो, ‘निवातो’ति वेदितब्बो, ‘उपसन्तो’ति वेदितब्बो । नाहं तं, भिक्खवे, भिक्खुं ‘सुवचो’ति वदामि यो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु सुवचो होति, सोवचस्सतं आपज्जति । तं किस्स हेतु? तज्झि सो, भिक्खवे, भिक्खु चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं अलभमानो न सुवचो होति, न सोवचस्सतं आपज्जति । यो च खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मंयेव सक्करोन्तो, धम्मं गरुं करोन्तो, धम्मं मानेन्तो, धम्मं पूजेन्तो, धम्मं अपचायमानो [धम्मं येव सक्करोन्तो धम्मं गरुक्करोन्तो धम्मं अपचायमानो (सी० स्या० पी०)] सुवचो होति, सोवचस्सतं आपज्जति, तमहं ‘सुवचो’ति वदामि । तस्मातिह, भिक्खवे, ‘धम्मंयेव सक्करोन्ता, धम्मं गरुं करोन्ता, धम्मं मानेन्ता, धम्मं पूजेन्ता, धम्मं अपचायमाना सुवचा भविस्साम, सोवचस्सतं आपज्जिस्सामा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२२७. “पज्जिमे, भिक्खवे, वचनपथा येहि वो परे वदमाना वदेय्युं — कालेन वा अकालेन वा; भूतेन वा अभूतेन वा; सण्हेन वा फरुसेन वा; अत्थसंहितेन वा अनत्थसंहितेन वा; मेत्तचित्ता वा दोसन्तरा वा । कालेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अकालेन वा; भूतेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अभूतेन वा; सण्हेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं फरुसेन वा; अत्थसंहितेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अनत्थसंहितेन वा; मेत्तचित्ता वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं दोसन्तरा वा । तत्रापि वो, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चेव नो चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्साम, हितानुकम्पी च विहरिस्साम मेत्तचित्ता, न दोसन्तरा । तज्ज पगुगलं मेत्तासहगतेन चेतसा फरित्वा विहरिस्साम, तदारम्माणज्ज सव्वावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चित्तेन विपुलेन महगगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्याबज्जेन [अव्यापज्जेन (सी० स्या० पी०), अव्यापज्जेन (क०) अङ्गुत्तरतिकनिपातटीका ओलोकेतब्बा] फरित्वा विहरिस्सामा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२२८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य कुदालपिटकं [कुदालपिटकं (सी० स्या० पी०)] आदाय । सो एवं वदेय्य — ‘अहं इमं महापथविं अपथविं करिस्सामी’ति । सो तत्र तत्र विखणेय्य [खणेय्य (सी० स्या० पी०)], तत्र तत्र विकिरेय्य, तत्र तत्र ओड्डुभेय्य, तत्र तत्र ओमुत्तेय्य — ‘अपथवी भवसि, अपथवी भवसी’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो इमं महापथविं अपथविं करेय्या’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अयज्झि, भन्ते, महापथवी गम्भीरा अप्पमेय्या । सा न सुकरा अपथवी कातुं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, पज्जिमे वचनपथा येहि वो परे वदमाना वदेय्युं — कालेन वा अकालेन वा; भूतेन वा अभूतेन वा; सण्हेन वा फरुसेन वा; अत्थसंहितेन वा अनत्थसंहितेन वा; मेत्तचित्ता वा दोसन्तरा वा । कालेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अकालेन वा; भूतेन वा भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अभूतेन वा; सण्हेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं फरुसेन वा; अत्थसंहितेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अनत्थसंहितेन वा; मेत्तचित्ता वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं दोसन्तरा वा । तत्रापि वो, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चेव नो चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्साम, हितानुकम्पी च विहरिस्साम मेत्तचित्ता न दोसन्तरा । तज्च पुग्गलं मेत्तासहगतेन चेतसा फरित्वा विहरिस्साम, तदारम्मणज्च सब्बावन्तं लोकं पथविसमेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२२९. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य लाखं वा हलिद्धिं वा नीलं वा मज्झिदुं वा आदाय । सो एवं वदेय्य — ‘अहं इमस्मिं आकासे रूपं लिखिस्सामि, रूपपातुभावं करिस्सामी’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो इमस्मिं आकासे रूपं लिखेय्य, रूपपातुभावं करेय्या’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अयज्झि, भन्ते, आकासो अरूपी अनिदस्सनो । तत्थ न सुकरं रूपं लिखितुं, रूपपातुभावं कातुं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, पज्जिमे वचनपथा येहि वो परे वदमाना वदेय्युं कालेन वा अकालेन वा ...पे०... ‘न चेव... तदारम्मणज्च सब्बावन्तं लोकं आकाससमेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२३०. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य आदित्तं तिणुक्कं आदाय । सो एवं वदेय्य — ‘अहं इमाय आदित्ताय तिणुक्काय गङ्गं नदिं सन्तापेस्सामि संपरितापेस्सामी’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय गङ्गं नदिं सन्तापेय्य संपरितापेय्या’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “गङ्गा हि, भन्ते, नदी गम्भीरा अप्पमेय्या । सा न सुकरा आदित्ताय तिणुक्काय सन्तापेतुं संपरितापेतुं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, पज्जिमे वचनपथा येहि वो परे वदमाना वदेय्युं कालेन वा अकालेन वा...पे०... ‘न चेव... तदारम्मणज्च सब्बावन्तं लोकं गङ्गासमेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२३१. “सेय्यथापि, भिक्खवे, बिळारभस्ता मद्धिता सुमद्धिता सुपरिमद्धिता, मुदुका तूलिनी छिन्नसस्सरा छिन्नभब्भरा । अथ पुरिसो आगच्छेय्य कट्ठं वा कथलं [कठलं (सी० स्या० पी०)] वा आदाय । सो एवं वदेय्य — ‘अहं इमं बिळारभस्तं मद्धितं सुमद्धितं सुपरिमद्धितं, मुदुकं तूलिनिं, छिन्नसस्सरं छिन्नभब्भरं कट्ठेन वा कथलेन वा सरसरं करिस्सामि भरभरं करिस्सामी’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो अमुं बिळारभस्तं मद्धितं सुमद्धितं सुपरिमद्धितं, मुदुकं तूलिनिं, छिन्नसस्सरं छिन्नभब्भरं कट्ठेन वा कथलेन वा सरसरं करेय्य, भरभरं करेय्या’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमु हि, भन्ते, बिळारभस्ता मद्धिता सुमद्धिता सुपरिमद्धिता, मुदुका तूलिनी, छिन्नसस्सरा छिन्नभब्भरा । सा न सुकरा

कट्टेन वा कथलेन वा सरसरं कातुं भरभरं कातुं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, पज्जिमे वचनपथा येहि वो परे वदमाना वदेय्युं कालेन वा अकालेन वा; भूतेन वा अभूतेन वा; सण्हेन वा फरुसेन वा; अत्थसंहितेन वा अनत्थसंहितेन वा; मेत्तचित्ता वा दोसन्तरा वा । कालेन वा भिक्खवे परे वदमाना वदेय्युं अकालेन वा; भूतेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अभूतेन वा; सण्हेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं फरुसेन वा; अत्थसंहितेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अनत्थसंहितेन वा; मेत्तचित्ता वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं दोसन्तरा वा । तत्रापि वो, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चेव नो चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्साम, हितानुकम्पी च विहरिस्साम मेत्तचित्ता न दोसन्तरा । तज्ज पुग्गलं मेत्तासहगतेन चेतसा फरित्वा विहरिस्साम, तदारम्मणज्ज सब्बावन्तं लोकं बिळारभस्तासमेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्याबज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा”ति । एवहि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२३२. “उभतोदण्डकेन चेपि, भिक्खवे, ककचेन चोरा ओचरका अङ्गमङ्गानि ओकन्तेय्युं, तत्रापि यो मनो पदूसेय्य, न मे सो तेन सासनकरो । तत्रापि वो, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चेव नो चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्साम, हितानुकम्पी च विहरिस्साम मेत्तचित्ता न दोसन्तरा । तज्ज पुग्गलं मेत्तासहगतेन चेतसा फरित्वा विहरिस्साम तदारम्मणज्ज सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्याबज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा”ति । एवहि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२३३. “इमज्ज [इमज्जे (?)] तुम्हे, भिक्खवे, ककचूपमं ओवादं अभिक्खणं मनसि करेय्याथ । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, तं वचनपथं, अणुं वा थूलं वा, यं तुम्हे नाधिवासेय्याथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिह, भिक्खवे, इमं ककचूपमं ओवादं अभिक्खणं मनसिकरोथ । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

ककचूपमसुत्तं निड्डितं पठमं ।

२. अलगदूपमसुत्तं

२३४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन अरिट्ठस्स नाम भिक्खुनो गद्धबाधिपुब्बस्स [गन्धबाधिपुब्बस्स (क०)] एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति — “तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया”ति । अस्सोसुं खो सम्बहुला भिक्खू — “अरिट्ठस्स किर नाम भिक्खुनो गद्धबाधिपुब्बस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया”ति । अथ खो ते भिक्खू येन अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतदवोचुं — “सच्चं किर ते, आवुसो अरिट्ठ, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया”ति । “एवंब्याखो [एवं खो (?) भगवतो सम्मुखायेवस्स “एवंब्याखो”ति] अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया”ति ।

अथ खो तेपि भिक्खू अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुकामा समनुयुज्जन्ति समनुगाहन्ति [समनुगाहन्ति (स्या०)] समनुभासन्ति — “मा हेवं, आवुसो अरिट्ठ, अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि; न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं [अब्भाचिक्खनं (क०)], न हि भगवा एवं वदेय्य । अनेकपरियायेनावुसो अरिट्ठ, अन्तरायिका धम्मा अन्तरायिका वुत्ता भगवता, अलञ्च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । अप्पस्सादा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता भगवता...पे०... मंसपेसूपमा कामा वुत्ता भगवता... तिणुकूपमा कामा वुत्ता भगवता... अङ्गारकासूपमा कामा वुत्ता भगवता... सुपिनकूपमा कामा वुत्ता भगवता... याचितकूपमा कामा वुत्ता भगवता... रुक्खफलूपमा कामा वुत्ता भगवता... असिसूनूपमा कामा वुत्ता भगवता... सत्तिसूलूपमा कामा वुत्ता भगवता... सप्पसिरूपमा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो”ति । एवम्पि खो अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो तेहि भिक्खूहि समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो [समनुगाहियमानो (स्या० विनयेपि)] समनुभासियमानो तदेव [तथेव तं (विनये)] पापकं दिट्ठिगतं थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — “एवंब्याखो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया”ति ।

२३५. यतो खो ते भिक्खू नासक्खिंसु अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुं, अथ खो ते भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “अरिट्ठस्स नाम, भन्ते, भिक्खुनो गद्धबाधिपुब्बस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’ति । अस्सुम्ह खो मयं, भन्ते — ‘अरिट्ठस्स किर नाम भिक्खुनो गद्धबाधिपुब्बस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’ति । अथ खो मयं, भन्ते, येन अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतदवोचुम्ह — ‘सच्चं किर ते, आवुसो अरिट्ठ, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’ति?

“एवं वुत्ते, भन्ते, अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो अम्हे एतदवोच — ‘एवंब्याखो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’ति । अथ खो मयं, भन्ते, अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुकामा समनुयुज्जिम्ह समनुगाहिम्ह समनुभासिम्ह — ‘मा हेवं, आवुसो अरिट्ठ, अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि; न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अनेकपरियायेनावुसो अरिट्ठ, अन्तरायिका धम्मा अन्तरायिका वुत्ता भगवता, अलञ्च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । अप्पस्सादा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता भगवता...पे०... सप्पसिरूपमा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो’ति । एवम्पि खो, भन्ते, अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो अम्हेहि समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो तदेव पापकं दिट्ठिगतं थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘एवंब्याखो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’ति । यतो खो मयं, भन्ते, नासक्खिम्ह अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुं, अथ मयं एतमत्थं भगवतो आरोचेमा”ति ।

२३६. अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं

आमन्तेहि — ‘सत्था तं, आवुसो अरिट्ठ, आमन्तेती’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा, येन अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो अरिट्ठ, आमन्तेती”ति । “एवमावुसो”ति खो अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर ते, अरिट्ठ, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’”ति?

“एवंब्याखो अहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामि — ‘यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’”ति । “कस्स खो नाम त्वं, मोघपुरिस, मया एवं धम्मं देसितं आजानासि? ननु मया, मोघपुरिस, अनेकपरियायेन अन्तरायिका धम्मा अन्तरायिका वुत्ता? अलञ्च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । अप्पस्सादा कामा वुत्ता मया, बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता मया... मंसपेसूपमा कामा वुत्ता मया... तिणुकूपमा कामा वुत्ता मया... अङ्गारकासूपमा कामा वुत्ता मया... सुपिनकूपमा कामा वुत्ता मया... याचितकूपमा कामा वुत्ता मया... रुक्खफलूपमा कामा वुत्ता मया... असिसूनूपमा कामा वुत्ता मया... सत्तिसूलूपमा कामा वुत्ता मया... सप्पसिरूपमा कामा वुत्ता मया, बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अथ च पन त्वं, मोघपुरिस, अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खसि, अत्तानञ्च खनसि, बहुञ्च अपुञ्जं पसवसि । तज्झि ते, मोघपुरिस, भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नायं अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो उस्मीकतोपि इमस्मिं धम्मविनये”ति? “किञ्चि [\[किंति \(क०\)\]](#) सिया, भन्ते; नो हेतं, भन्ते”ति । एवं वुत्ते, अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदि । अथ खो भगवा अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतदवोच — “पज्जायिस्ससि खो त्वं, मोघपुरिस, एतेन सकेन पापकेन दिट्ठिगतेन । इधाहं भिक्खू पटिपुच्छिस्सामी”ति ।

२३७. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “तुम्हेपि मे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ यथायं अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति, अत्तानञ्च खनति, बहुञ्च अपुञ्जं पसवती”ति? “नो हेतं, भन्ते । अनेकपरियायेन हि नो, भन्ते, अन्तरायिका धम्मा अन्तरायिका वुत्ता भगवता; अलञ्च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । अप्पस्सादा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता भगवता... पे०... सप्पसिरूपमा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो”ति । “साधु साधु, भिक्खवे, साधु, खो मे तुम्हे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ । अनेकपरियायेन हि खो, भिक्खवे, अन्तरायिका धम्मा वुत्ता मया, अलञ्च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । अप्पस्सादा कामा वुत्ता मया, बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता मया... पे०... सप्पसिरूपमा कामा वुत्ता मया, बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अथ च पनायं अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति, अत्तानञ्च खनति, बहुञ्च अपुञ्जं पसवति । तज्झि तस्स मोघपुरिसस्स भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । सो वत, भिक्खवे, अज्जत्रेव कामेहि अज्जत्र कामसज्जाय अज्जत्र कामवितक्केहि कामे पटिसेविस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति” ।

२३८. “इध, भिक्खवे, एकच्चे मोघपुरिसा धम्मं परियापुणन्ति — सुत्तं, गेय्यं, वेय्याकरणं, गाथं, उदानं, इतिवुत्तकं,

जातकं, अब्भुतधम्मं, वेदल्लं । ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं धम्मानं पज्जाय अत्थं न उपपरिक्खन्ति । तेसं ते धम्मा पज्जाय अत्थं अनुपपरिक्खतं न निज्झानं खमन्ति । ते उपारम्भानिसंसा चेव धम्मं परियापुणन्ति इतिवादप्पमोक्खानिसंसा च । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति तज्जस्स अत्थं नानुभोन्ति । तेसं ते धम्मा दुग्गहिता दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु? दुग्गहितत्ता, भिक्खवे, धम्मानं ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अलगद्वत्थिको अलगद्वगवेसी अलगद्वपरियेसनं चरमानो । सो पस्सेय्य महन्तं अलगद्वं । तमेनं भोगे वा नङ्गुट्ठे वा गणहेय्य । तस्स सो अलगद्वो पटिपरिवत्तित्वा [पटिनिवत्तित्वा (स्या० क०)] हत्थे वा बाहाय वा अज्जतरस्मिं वा अङ्गपच्चङ्गे ढंसेय्य [डसेय्य (सी० पी०)] । सो ततोनिदानं मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । तं किस्स हेतु? दुग्गहितत्ता, भिक्खवे, अलगद्वस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चे मोघपुरिसा धम्मं परियापुणन्ति — सुत्तं, गेय्यं, वेय्याकरणं, गाथं, उदानं, इतिवुत्तकं, जातकं, अब्भुतधम्मं, वेदल्लं । ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं धम्मानं पज्जाय अत्थं न उपपरिक्खन्ति । तेसं ते धम्मा पज्जाय अत्थं अनुपपरिक्खतं न निज्झानं खमन्ति । ते उपारम्भानिसंसा चेव धम्मं परियापुणन्ति इतिवादप्पमोक्खानिसंसा च । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति तज्जस्स अत्थं नानुभोन्ति । तेसं ते धम्मा दुग्गहिता दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु? दुग्गहितत्ता भिक्खवे धम्मानं ।

२३९. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चे कुलपुत्ता धम्मं परियापुणन्ति — सुत्तं, गेय्यं, वेय्याकरणं, गाथं, उदानं, इतिवुत्तकं, जातकं, अब्भुतधम्मं, वेदल्लं । ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं धम्मानं पज्जाय अत्थं उपपरिक्खन्ति । तेसं ते धम्मा पज्जाय अत्थं उपपरिक्खतं निज्झानं खमन्ति । ते न चेव उपारम्भानिसंसा धम्मं परियापुणन्ति न इतिवादप्पमोक्खानिसंसा च [न च इतिवादप्पमोक्खानिसंसा (?)] । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति तज्जस्स अत्थं अनुभोन्ति । तेसं ते धम्मा सुग्गहिता दीघरत्तं हिताय सुखाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु? सुग्गहितत्ता भिक्खवे धम्मानं ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अलगद्वत्थिको अलगद्वगवेसी अलगद्वपरियेसनं चरमानो । सो पस्सेय्य महन्तं अलगद्वं । तमेनं अजपदेन दण्डेन सुनिग्गहितं निग्गणहेय्य । अजपदेन दण्डेन सुनिग्गहितं निग्गहित्वा, गीवाय सुग्गहितं गणहेय्य । किञ्चापि सो, भिक्खवे, अलगद्वो तस्स पुरिसस्स हत्थं वा बाहं वा अज्जतरं वा अङ्गपच्चङ्गं भोगेहि पलिवेठेय्य, अथ खो सो नेव ततोनिदानं मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । तं किस्स हेतु? सुग्गहितत्ता, भिक्खवे, अलगद्वस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चे कुलपुत्ता धम्मं परियापुणन्ति — सुत्तं, गेय्यं, वेय्याकरणं, गाथं, उदानं, इतिवुत्तकं, जातकं, अब्भुतधम्मं, वेदल्लं । ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं धम्मानं पज्जाय अत्थं उपपरिक्खन्ति । तेसं ते धम्मा पज्जाय अत्थं उपपरिक्खतं निज्झानं खमन्ति । ते न चेव उपारम्भानिसंसा धम्मं परियापुणन्ति, न इतिवादप्पमोक्खानिसंसा च । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति, तज्जस्स अत्थं अनुभोन्ति । तेसं ते धम्मा सुग्गहिता दीघरत्तं अत्थाय हिताय सुखाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु? सुग्गहितत्ता, भिक्खवे, धम्मानं । तस्मातिह, भिक्खवे, यस्स मे भासितस्स अत्थं आजानेय्याथ, तथा नं धारेय्याथ । यस्स च पन मे भासितस्स अत्थं न आजानेय्याथ, अहं वो तत्थ पटिपुच्छितब्बो, ये वा पनास्सु वियत्ता भिक्खू ।

२४०. “कुल्लूपमं वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि नित्थरणत्थाय, नो गहणत्थाय । तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अद्धानमग्गप्पटिपन्नो । सो पस्सेय्य महन्तं उदकण्णवं, ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं; न चस्स नावा सन्तारणी उत्तरसेतु वा अपारा पारं गमनाय । तस्स एवमस्स — ‘अयं खो महाउदकण्णवो, ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं; नत्थि च नावा सन्तारणी उत्तरसेतु वा अपारा पारं गमनाय । यंनूनाहं

तिणकट्टसाखापलासं संकट्टित्वा, कुल्लं बन्धित्वा, तं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं उत्तरेय्यंति । अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो तिणकट्टसाखापलासं संकट्टित्वा, कुल्लं बन्धित्वा तं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं उत्तरेय्य । तस्स पुरिसस्स उत्तिण्णस्स [तिण्णस्स (पी० क०)] पारङ्गतस्स एवमस्स — ‘बहुकारो खो मे अयं कुल्लो; इमाहं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं उत्तिण्णो । यंनूनाहं इमं कुल्लं सीसे वा आरोपेत्वा खन्धे वा उच्चारित्वा [उच्चोपेत्वा (क०)] येन कामं पक्कमेय्यंति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो एवंकारी तस्मिं कुल्ले किच्चकारी अस्स?’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “कथंकारी च सो, भिक्खवे, पुरिसो तस्मिं कुल्ले किच्चकारी अस्स? इध, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स उत्तिण्णस्स पारङ्गतस्स एवमस्स — ‘बहुकारो खो मे अयं कुल्लो; इमाहं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं उत्तिण्णो । यंनूनाहं इमं कुल्लं थले वा उस्सादेत्वा [उस्सारेत्वा (क०)] उदके वा ओपिलापेत्वा येन कामं पक्कमेय्यंति । एवंकारी खो सो, भिक्खवे, पुरिसो तस्मिं कुल्ले किच्चकारी अस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, कुल्लूपमो मया धम्मो देसितो नित्थरणत्थाय, नो गहणत्थाय । कुल्लूपमं वो, भिक्खवे, धम्मं देसितं, आजानन्तेहि धम्मापि वो पहातब्बा पगेव अधम्मा ।

२४१. “छयिमानि, भिक्खवे, दिट्ठिद्वानानि । कतमानि छ? इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो, रूपं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति; वेदनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति; सज्जं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति; सङ्खारे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति; यम्पि तं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं, अनुविचरितं मनसा तम्पि ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति; यम्पि तं दिट्ठिद्वानं — सो लोको सो अत्ता, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामीति — तम्पि ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति । सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति; वेदनं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति; सज्जं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति; सङ्खारे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति; यम्पि तं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं, अनुविचरितं मनसा, तम्पि ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति; यम्पि तं दिट्ठिद्वानं — सो लोको सो अत्ता, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामीति — तम्पि ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति । सो एवं समनुपस्सन्तो असति न परितस्सती’ति ।

२४२. एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “सिया नु खो, भन्ते, बहिद्वा असति परितस्सना’ति? “सिया, भिक्खू’ति — भगवा अवोच । “इध भिक्खु एकच्चस्स एवं होति — ‘अहु वत मे, तं वत मे नत्थि; सिया वत मे, तं वताहं न लभामी’ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । एवं खो, भिक्खु, बहिद्वा असति परितस्सना होती’ति ।

“सिया पन, भन्ते, बहिद्वा असति अपरितस्सना’ति? “सिया, भिक्खू’ति — भगवा अवोच । “इध भिक्खु एकच्चस्स न एवं होति — ‘अहु वत मे, तं वत मे नत्थि; सिया वत मे, तं वताहं न लभामी’ति । सो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । एवं खो, भिक्खु, बहिद्वा असति अपरितस्सना होती’ति ।

“सिया नु खो, भन्ते, अज्झत्तं असति परितस्सना”ति? “सिया, भिक्खू”ति — भगवा अवोच । “इध, भिक्खु, एकच्चस्स एवं दिट्ठि होति — ‘सो लोको सो अत्ता, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामी”ति । सो सुणाति तथागतस्स वा तथागतसावकस्स वा सब्बेसं दिट्ठिद्वानाधिद्वानपरियुद्वानाभिनिवेसानुसयानं समुग्धाताय सब्बसङ्खारसमथाय सब्बूपधिपटिनिस्सग्गाय तण्हाक्खयाय विरागाय निरोधाय निब्बानाय धम्मं देसेन्तस्स । तस्स एवं होति — ‘उच्छिज्जिस्सामि नामस्सु, विनस्सिस्सामि नामस्सु, नस्सु नाम भविस्सामी”ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । एवं खो, भिक्खु, अज्झत्तं असति परितस्सना होती”ति ।

“सिया पन, भन्ते, अज्झत्तं असति अपरितस्सना”ति? “सिया, भिक्खू”ति भगवा अवोच । “इध, भिक्खु, एकच्चस्स न एवं दिट्ठि होति — ‘सो लोको सो अत्ता, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामी”ति । सो सुणाति तथागतस्स वा तथागतसावकस्स वा सब्बेसं दिट्ठिद्वानाधिद्वानपरियुद्वानाभिनिवेसानुसयानं समुग्धाताय सब्बसङ्खारसमथाय सब्बूपधिपटिनिस्सग्गाय तण्हाक्खयाय विरागाय निरोधाय निब्बानाय धम्मं देसेन्तस्स । तस्स न एवं होति — ‘उच्छिज्जिस्सामि नामस्सु, विनस्सिस्सामि नामस्सु, नस्सु नाम भविस्सामी”ति । सो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । एवं खो, भिक्खु, अज्झत्तं असति अपरितस्सना होति” ।

२४३. “तं [तज्ज (क०)], भिक्खवे, परिग्गहं परिग्गण्हेय्याथ, ख्वास्स [ख्वास्सु (क०)] परिग्गहो निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव तिट्ठेय्य । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, तं परिग्गहं ख्वास्स परिग्गहो निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव तिट्ठेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे । अहमि खो तं, भिक्खवे, परिग्गहं न समनुपस्सामि ख्वास्स परिग्गहो निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो सस्सतिसमं तथेव तिट्ठेय्य ।

“तं, भिक्खवे, अत्तवादुपादानं उपादियेथ, यंस [यस्स (स्या० क०)] अत्तवादुपादानं उपादियतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, तं अत्तवादुपादानं यंस अत्तवादुपादानं उपादियतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे । अहमि खो तं, भिक्खवे, अत्तवादुपादानं न समनुपस्सामि यंस अत्तवादुपादानं उपादियतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।

“तं, भिक्खवे, दिट्ठिनिस्सयं निस्सयेथ यंस दिट्ठिनिस्सयं निस्सयतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, तं दिट्ठिनिस्सयं यंस दिट्ठिनिस्सयं निस्सयतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे । अहमि खो तं, भिक्खवे, दिट्ठिनिस्सयं न समनुपस्सामि यंस दिट्ठिनिस्सयं निस्सयतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा” ।

२४४. “अत्तनि वा, भिक्खवे, सति अत्तनियं मे ति अस्सा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“अत्तनिये वा, भिक्खवे, सति अत्ता मे ति अस्सा”ति? “एवं, भन्ते” ।

“अत्तनि च, भिक्खवे, अत्तनिये च सच्चतो थेततो अनुपलब्भमाने, यमि तं दिट्ठिद्वानं — ‘सो लोको सो अत्ता, सो

पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामी”ति — ननायं [न च खोयं (क०)], भिक्खवे, केवलो परिपूरो बालधम्मो””ति?

“किञ्चि नो सिया, भन्ते, केवलो हि, भन्ते, परिपूरो [केवलो परिपूरो (सी० पी०)] बालधम्मो”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, वेदना...पे०... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं, अज्झत्तं वा बहिद्भा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा, हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । या काचि वेदना...पे०... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं, अज्झत्तं वा बहिद्भा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा, हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं” ।

२४५. “एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिं निब्बिन्दति, वेदनाय निब्बिन्दति, सज्जाय निब्बिन्दति, सङ्खारेसु निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिं निब्बिन्दति, निब्बिदा विरज्जति [निब्बिन्दं विरज्जति (सी० स्या० पी०)], विरागा विमुच्चति, विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु उक्खित्तपलिघो इतिपि, संकिण्णपरिक्खो इतिपि, अब्बूळ्हेसिको इतिपि,

निरगळो इतिपि, अरियो पन्नद्धजो पन्नभारो विसंयुत्तो इतिपि ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु उक्खित्तपलिघो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो अविज्जा पहीना होति, उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता, आयतिं अनुप्पादधम्मा । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु उक्खित्तपलिघो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु संकिण्णपरिक्खो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो पोनोब्भविको जातिसंसारो पहीनो होति, उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो, आयतिं अनुप्पादधम्मा । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु संकिण्णपरिक्खो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु अब्बूळहेसिको होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो तण्हा पहीना होति, उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता, आयतिं अनुप्पादधम्मा । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अब्बूळहेसिको होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु निरगळो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो पञ्च ओरम्भागियानि संयोजनानि पहीनानि होन्ति, उच्छिन्नमूलानि तालावत्थुकतानि अनभावंकतानि, आयतिं अनुप्पादधम्मानि । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु निरगळो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु अरियो पन्नद्धजो पन्नभारो विसंयुत्तो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो अस्मिमानो पहीनो होति, उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो, आयतिं अनुप्पादधम्मा । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अरियो पन्नद्धजो पन्नभारो विसंयुत्तो होति ।

२४६. “एवं विमुत्तचित्तं खो, भिक्खवे, भिक्खुं सइन्दा देवा सब्रह्मका सपजापतिका अन्वेसं नाधिगच्छन्ति — ‘इदं निस्सितं तथागतस्स विज्जाणंति । तं किस्स हेतु? दिट्ठेवाहं, भिक्खवे, धम्मे तथागतं अननुविज्जोति वदामि । एवंवादिं खो मं, भिक्खवे, एवमक्खायिं एके समणब्राह्मणा असता तुच्छा मुसा अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति — ‘वेनयिको समणो गोतमो, सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पज्जापेती’ति । यथा चाहं न, भिक्खवे [भिक्खवे न (सी० स्या० पी०)], यथा चाहं न वदामि, तथा मं ते भोन्तो समणब्राह्मणा असता तुच्छा मुसा अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति — ‘वेनयिको समणो गोतमो, सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पज्जापेती’ति । पुब्बे चाहं भिक्खवे, एतरहि च दुक्खञ्चेव पज्जापेमि, दुक्खस्स च निरोधं । तत्र चे, भिक्खवे, परे तथागतं अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसेन्ति विहेसेन्ति, तत्र, भिक्खवे, तथागतस्स न होति आघातो न अप्पच्चयो न चेतसो अनभिरद्धि ।

“तत्र चे, भिक्खवे, परे तथागतं सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति, तत्र, भिक्खवे, तथागतस्स न होति आनन्दो न सोमनस्सं न चेतसो उप्पिलावित्तं । तत्र चे, भिक्खवे, परे वा तथागतं सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति, तत्र, भिक्खवे, तथागतस्स एवं होति — ‘यं खो इदं पुब्बे परिज्जातं तत्थ मे एवरूपा कारा [सक्कारा (क०)] करीयन्ती’ति । तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हे चेपि परे अक्कोसेय्युं परिभासेय्युं रोसेय्युं विहेसेय्युं, तत्र तुम्हे हि न आघातो न अप्पच्चयो न चेतसो अनभिरद्धि करणीया । तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हे चेपि परे सक्करेय्युं गरुं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, तत्र तुम्हेहि न आनन्दो न सोमनस्सं न चेतसो उप्पिलावित्तं करणीयं । तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हे चेपि परे सक्करेय्युं गरुं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, तत्र तुम्हाकं एवमस्स — ‘यं खो इदं पुब्बे परिज्जातं, तत्थ मे [तत्थ नो (क०) तत्थ + इमेति पदच्छेदो] एवरूपा कारा करीयन्ती’ति ।

२४७. “तस्मातिह, भिक्खवे, यं न तुम्हाकं तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं? रूपं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । वेदना, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; सा वो पहीना दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । सञ्जा, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; सा वो पहीना दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । सङ्खारा, भिक्खवे, न तुम्हाकं, ते पजहथ; ते वो पहीना दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सन्ति । विज्जाणं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, यं इमस्मिं जेतवने तिणकट्टुसाखापलासं, तं जनो हरेय्य वा दहेय्य वा यथापच्चयं वा करेय्य । अपि नु तुम्हाकं एवमस्स — ‘अम्हे जनो हरति वा दहति वा यथापच्चयं वा करोती’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “न हि नो एतं, भन्ते, अत्ता वा अत्तनियं वा”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, यं न तुम्हाकं तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं? रूपं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । वेदना, भिक्खवे...पे०... सञ्जा, भिक्खवे... सङ्खारा, भिक्खवे...पे०... विज्जाणं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति ।

२४८. “एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके ये ते भिक्खू अरहन्तो खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था परिक्खीणभवसंयोजना सम्मदञ्जा विमुत्ता, वट्टं तेसं नत्थि पञ्चापनाय । एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके येसं भिक्खूनं पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि पहीनानि, सब्बे ते ओपपातिका, तत्थ परिनिब्बायिनो, अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके येसं भिक्खूनं तीणि संयोजनानि पहीनानि, रागदोसमोहा तनुभूता, सब्बे ते सकदागामिनो, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति । एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके येसं भिक्खूनं तीणि संयोजनानि पहीनानि, सब्बे ते सोतापन्ना, अविनिपातधम्मा, नियता सम्बोधिपरायना । एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके ये ते भिक्खू धम्मनुसारिनो सद्धानुसारिनो सब्बे ते सम्बोधिपरायना । एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके येसं मयि सद्दामत्तं पेममत्तं सब्बे ते सगगपरायना”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

अलगद्दूपमसुत्तं निद्धितं दुतियं ।

३. वम्मिकसुत्तं

२४९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा कुमारकस्सपो अन्धवने विहरति । अथ खो अज्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकण्ठं अन्धवनं ओभासेत्वा येनायस्मा कुमारकस्सपो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता आयस्मन्तं कुमारकस्सपं एतदवोच —

“भिक्षु भिक्षु, अयं वम्मिको [वम्मीको (कथचि) सक्कतानुरूपं] रत्तिं धूमायति, दिवा पज्जलति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अहस लङ्गि ‘लङ्गी, भदन्ते’ति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘उक्खिप लङ्गि; अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अहस उद्धुमायिकं । ‘उद्धुमायिका, भदन्ते’ति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘उक्खिप उद्धुमायिकं; अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अहस द्विधापथं । ‘द्विधापथो, भदन्ते’ति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘उक्खिप द्विधापथं; अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अहस चङ्गवारं [पङ्कवारं (स्या०), चङ्गवारं (क०)] । ‘चङ्गवारो, भदन्ते’ति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘उक्खिप चङ्गवारं; अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अहस कुम्मं । ‘कुम्मो, भदन्ते’ति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘उक्खिप कुम्मं; अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अहस असिसूनं । ‘असिसूना, भदन्ते’ति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘उक्खिप असिसूनं; अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अहस मंसपेसिं । ‘मंसपेसि, भदन्ते’ति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘उक्खिप मंसपेसिं; अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अहस नागं । ‘नागो, भदन्ते’ति । ब्राह्मणो एवमाह — ‘तिट्ठतु नागो, मा नागं घट्टेसि; नमो करोहि नागस्सा’”ति ।

“इमे खो त्वं, भिक्षु, पज्हे भगवन्तं उपसङ्कमित्वा पुच्छेय्यासि, यथा च ते भगवा ब्याकरोति तथा नं धारेय्यासि । नाहं तं, भिक्षु, पस्सामि सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय, यो इमेसं पज्जानं वेय्याकरणेन चित्तं आराधेय्य अज्जत्र तथागतेन वा, तथागतसावकेन वा, इतो वा पन सुत्वा”ति — इदमवोच सा देवता । इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

२५०. अथ खो आयस्मा कुमारकस्सपो तस्सा रत्तिया अच्चयेन येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कुमारकस्सपो भगवन्तं एतदवोच — “इमं, भन्ते, रत्तिं अज्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं अन्धवनं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो, भन्ते, सा देवता मं एतदवोच — ‘भिक्षु भिक्षु, अयं वम्मिको रत्तिं धूमायति, दिवा पज्जलति’ । ब्राह्मणो एवमाह — ‘अभिक्षण, सुमेध, सत्थं आदाया’ति । अभिक्षणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय...पे०... इतो वा पन सुत्वाति । इदमवोच, भन्ते, सा देवता । इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि । ‘को नु खो, भन्ते, वम्मिको, का रत्तिं धूमायना, का दिवा पज्जलना, को ब्राह्मणो, को सुमेधो, किं सत्थं, किं अभिक्षणं, का लङ्गी, का उद्धुमायिका, को द्विधापथो, किं चङ्गवारं, को कुम्मो, का असिसूना, का मंसपेसि, को नागो’”ति?

२५१. “‘वम्मिको’ति खो, भिक्षु, इमस्सेतं चातुमहाभूतिकस्स [चातुम्महाभूतिकस्स (सी० स्या० पी०)] कायस्स अधिवचनं, मातापेत्तिकसम्भवस्स ओदनकुम्मासूपचयस्स अनिच्चुच्छादन-परिमदनभेदन-विट्ठंसन-धम्मस्स ।

“यं खो, भिक्षु, दिवा कम्मन्ते [कम्मन्तं (क०)] आरब्ध रत्तिं अनुवितक्केति अनुविचारेति — अयं रत्तिं धूमायना । यं खो, भिक्षु, रत्तिं अनुवितक्केत्वा अनुविचारेत्वा दिवा कम्मन्ते पयोजेति कायेन वाचाय ‘मनसा’ [() नत्थि (सी० स्या०)] — अयं दिवा पज्जलना ।

“‘ब्राह्मणो’ति खो, भिक्षु, तथागतस्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । ‘सुमेधो’ति खो भिक्षु सेक्खस्सेतं भिक्षुनो अधिवचनं ।

“सत्थं”न्ति खो, भिक्खु, अरियायेतं पज्जाय अधिवचनं । ‘अभिक्खणं’न्ति खो, भिक्खु, वीरियारम्भस्सेतं अधिवचनं ।

“लङ्गी”ति खो, भिक्खु, अविज्जायेतं अधिवचनं । उक्खिप लङ्गिं, पजह अविज्जं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदायाति अयमेतस्स अत्थो ।

“उद्धुमायिका”ति खो, भिक्खु, कोधूपायासस्सेतं अधिवचनं । उक्खिप उद्धुमायिकं, पजह कोधूपायासं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदायाति अयमेतस्स अत्थो ।

“द्विधापथो”ति खो, भिक्खु, विचिकिच्छायेतं अधिवचनं । उक्खिप द्विधापथं, पजह विचिकिच्छं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदायाति अयमेतस्स अत्थो ।

“चङ्गवारं”न्ति खो, भिक्खु, पञ्चन्नेतं नीवरणानं अधिवचनं, सेय्यथिदं — कामच्छन्दनीवरणस्स, ब्यापादनीवरणस्स, थीनमिद्धनीवरणस्स, उद्धच्चकुक्कुच्चनीवरणस्स, विचिकिच्छानीवरणस्स । उक्खिप चङ्गवारं, पजह पञ्च नीवरणे; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदायाति अयमेतस्स अत्थो ।

“कुम्मो”ति खो, भिक्खु, पञ्चन्नेतं उपादानक्खन्धानं अधिवचनं, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धस्स, वेदनुपादानक्खन्धस्स, सञ्जुपादानक्खन्धस्स, सङ्खारुपादानक्खन्धस्स, विज्जाणुपादानक्खन्धस्स । उक्खिप कुम्मं, पजह पञ्चुपादानक्खन्धे; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदायाति अयमेतस्स अत्थो ।

“असिसूना”ति खो, भिक्खु, पञ्चन्नेतं कामगुणानं अधिवचनं — चक्खुविज्जेय्यानं रूपानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं पियरूपानं कामूपसंहितानं रजनीयानं, सोतविज्जेय्यानं सद्धानं...पे०... घानविज्जेय्यानं गन्धानं...पे०... जिह्वाविज्जेय्यानं रसानं...पे०... कायविज्जेय्यानं फोड्डब्बानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं पियरूपानं कामूपसंहितानं रजनीयानं । उक्खिप असिसूनं, पजह पञ्च कामगुणे; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदायाति अयमेतस्स अत्थो ।

“मंसपेसी”ति खो, भिक्खु, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं । उक्खिप मंसपेसिं, पजह नन्दीरागं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदायाति अयमेतस्स अत्थो ।

“नागो”ति खो, भिक्खु, खीणासवस्सेतं भिक्खुनो अधिवचनं । तिट्ठतु नागो, मा नागं घट्टेसि; नमो करोहि नागस्साति अयमेतस्स अत्थो”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा कुमारकस्सपो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

वम्मिकसुतं निड्डितं ततियं ।

४. रथविनीतसुत्तं

२५२. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो सम्बहुला जातिभूमका भिक्खू जातिभूमियं वस्संवुट्ठा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू भगवा एतदवोच —

“को नु खो, भिक्खवे, जातिभूमियं जातिभूमकानं भिक्खूनं सब्रह्मचारीनं एवं सम्भावितो — ‘अत्तना च अप्पिच्छो अप्पिच्छकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च सन्तुट्ठो सन्तुट्ठिकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च पविवित्तो पविवेककथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च असंसट्ठो असंसग्गकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च आरद्धवीरियो वीरियारम्भकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च सीलसम्पन्नो सीलसम्पदाकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च समाधिसम्पन्नो समाधिसम्पदाकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च पज्जासम्पन्नो पज्जासम्पदाकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च विमुत्तिसम्पन्नो विमुत्तिसम्पदाकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च विमुत्तिजाणदस्सनसम्पन्नो विमुत्तिजाणदस्सनसम्पदाकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, ओवादको विज्जापको सन्दस्सको समादपको समुत्तेजको सम्पहंसको सब्रह्मचारीनं’”न्ति? “पुण्णो नाम, भन्ते, आयस्मा मन्ताणिपुत्तो जातिभूमियं जातिभूमकानं भिक्खूनं सब्रह्मचारीनं एवं सम्भावितो — ‘अत्तना च अप्पिच्छो अप्पिच्छकथञ्च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च सन्तुट्ठो... पे०... ओवादको विज्जापको सन्दस्सको समादपको समुत्तेजको सम्पहंसको सब्रह्मचारीनं’”न्ति ।

२५३. तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति । अथ खो आयस्मतो सारिपुत्तस्स एतदहोसि — “लाभा आयस्मतो पुण्णस्स मन्ताणिपुत्तस्स, सुलद्धलाभा आयस्मतो पुण्णस्स मन्ताणिपुत्तस्स, यस्स विज्जू सब्रह्मचारी सत्थु सम्मुखा अनुमस्स अनुमस्स वण्णं भासन्ति, तञ्च सत्था अब्भनुमोदति । अप्पेव नाम मयम्पि कदाचि करहचि आयस्मता पुण्णेन मन्ताणिपुत्तेन सद्धिं समागच्छेय्याम [\[समागमं गच्छेय्य \(क०\)\]](#), अप्पेव नाम सिया कोचिदेव कथासल्लापो’ति ।

२५४. अथ खो भगवा राजगहे यथाभिरन्तं विहरित्वा येन सावत्थि तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि तदवसरि । तत्र सुदं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अस्सोसि खो आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो — “भगवा किर सावत्थिं अनुप्पत्तो; सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे’ति ।

२५५. अथ खो आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सावत्थि तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि जेतवनं अनाथपिण्डिकस्स आरामो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन अन्धवनं तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय ।

२५६. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “यस्स खो त्वं, आवुसो सारिपुत्त, पुण्णस्स नाम भिक्खुनो मन्ताणिपुत्तस्स अभिण्हं कित्तयमानो अहोसि, सो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन अन्धवनं तेन पक्कन्तो दिवाविहाराया’ति ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो तरमानरूपो निसीदनं आदाय आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि सीसानुलोकी । अथ खो आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसीदि । आयस्मापि खो सारिपुत्तो अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसीदि ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्डितो येनायस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो तेनुपसङ्गमि;
उपसङ्गमित्वा आयस्मता पुण्णेन मन्ताणिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि ।
एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं एतदवोच —

२५७. “भगवति नो, आवुसो, ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति?

“एवमावुसो”ति ।

“किं नु खो, आवुसो, सीलविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, चित्तविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं नु खो, आवुसो, दिट्ठिविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, कङ्खावितरणविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं नु खो, आवुसो, मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं नु खो, आवुसो, जाणदस्सनविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं नु खो, आवुसो, सीलविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं, आवुसो’ति वदेसि ।
‘किं पनावुसो, चित्तविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती’ति इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं, आवुसो’ति वदेसि । ‘किं नु खो,
आवुसो, दिट्ठिविसुद्धत्थं...पे०... कङ्खावितरणविसुद्धत्थं...पे०... मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धत्थं...पे०...
पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धत्थं...पे०... किं नु खो, आवुसो, जाणदस्सनविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती’ति इति पुट्ठो

समानो 'नो हिदं आवुसो'ति वदेसि । किमत्थं चरहावुसो, भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती'ति? “अनुपादापरिनिब्बानत्थं खो, आवुसो, भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति ।

“किं नु खो, आवुसो, सीलविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, चित्तविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं नु खो, आवुसो, दिट्ठिविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो कङ्खावितरणविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं नु खो, आवुसो, मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं नु खो, आवुसो, जाणदस्सनविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, अज्जत्र इमेहि धम्मेहि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“‘किं नु खो, आवुसो, सीलविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति इति पुट्ठो समानो 'नो हिदं, आवुसो'ति वदेसि । 'किं पनावुसो, चित्तविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति इति पुट्ठो समानो 'नो हिदं, आवुसो'ति वदेसि । 'किं नु खो, आवुसो, दिट्ठिविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति... पे०... कङ्खावितरणविसुद्धि... मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धि... पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धि... 'किं नु खो, आवुसो, जाणदस्सनविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति इति पुट्ठो समानो 'नो हिदं, आवुसो'ति वदेसि । 'किं पनावुसो, अज्जत्र इमेहि धम्मेहि अनुपादापरिनिब्बान'न्ति इति पुट्ठो समानो 'नो हिदं, आवुसो'ति

वदेसि । यथाकथं पनावुसो, इमस्स भासितस्स अत्थो दट्ठब्बो”ति?

२५८. “सीलविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानंयेव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य [पञ्जापेस्स (सी० स्या०) एवमञ्जत्थपि] । चित्तविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानंयेव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । दिट्ठिविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानंयेव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । कङ्खवितरणविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानंयेव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानंयेव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानंयेव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । जाणदस्सनविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानंयेव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । अञ्जत्र चे, आवुसो, इमेहि धम्मोहि अनुपादापरिनिब्बानं अभविस्स, पुथुज्जनो परिनिब्बायेय्य । पुथुज्जनो हि, आवुसो, अञ्जत्र इमेहि धम्मोहि । तेन हावुसो, उपमं ते करिस्सामि; उपमायपिधेकच्चे विञ्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति ।

२५९. “सेय्यथापि, आवुसो, रज्जो पसेनदिस्स कोसलस्स सावत्थियं पटिवसन्तस्स साकेते किञ्चिदेव अच्चायिकं करणीयं उप्पज्जेय्य । तस्स अन्तरा च सावत्थिं अन्तरा च साकेतं सत्त रथविनीतानि उपट्ठपेय्युं । अथ खो, आवुसो, राजा पसेनदि कोसलो सावत्थिया निक्खमित्वा अन्तेपुरद्वारा पठमं रथविनीतं अभिरुहेय्य, पठमेन रथविनीतेन दुतियं रथविनीतं पापुणेय्य, पठमं रथविनीतं विस्सज्जेय्य दुतियं रथविनीतं अभिरुहेय्य । दुतियेन रथविनीतेन ततियं रथविनीतं पापुणेय्य, दुतियं रथविनीतं विस्सज्जेय्य, ततियं रथविनीतं अभिरुहेय्य । ततियेन रथविनीतेन चतुत्थं रथविनीतं पापुणेय्य, ततियं रथविनीतं विस्सज्जेय्य, चतुत्थं रथविनीतं अभिरुहेय्य । चतुत्थेन रथविनीतेन पञ्चमं रथविनीतं पापुणेय्य, चतुत्थं रथविनीतं विस्सज्जेय्य, पञ्चमं रथविनीतं अभिरुहेय्य । पञ्चमेन रथविनीतेन छट्ठं रथविनीतं पापुणेय्य, पञ्चमं रथविनीतं विस्सज्जेय्य, छट्ठं रथविनीतं अभिरुहेय्य । छट्ठेन रथविनीतेन सत्तमं रथविनीतं पापुणेय्य, छट्ठं रथविनीतं विस्सज्जेय्य, सत्तमं रथविनीतं अभिरुहेय्य । सत्तमेन रथविनीतेन साकेतं अनुपापुणेय्य अन्तेपुरद्वारं । तमेनं अन्तेपुरद्वारगतं समानं मित्तामच्चा जातिसालोहिता एवं पुच्छेय्युं — ‘इमिना त्वं, महाराज, रथविनीतेन सावत्थिया साकेतं अनुप्पत्तो अन्तेपुरद्वारं’न्ति? कथं ब्याकरमानो नु खो, आवुसो, राजा पसेनदि कोसलो सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्या”ति?

“एवं ब्याकरमानो खो, आवुसो, राजा पसेनदि कोसलो सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्य — ‘इध मे सावत्थियं पटिवसन्तस्स साकेते किञ्चिदेव अच्चायिकं करणीयं उप्पज्जि [उप्पज्जति (क०)] । तस्स मे अन्तरा च सावत्थिं अन्तरा च साकेतं सत्त रथविनीतानि उपट्ठपेसुं । अथ ख्वाहं सावत्थिया निक्खमित्वा अन्तेपुरद्वारा पठमं रथविनीतं अभिरुहिं । पठमेन रथविनीतेन दुतियं रथविनीतं पापुणिं, पठमं रथविनीतं विस्सज्जिं दुतियं रथविनीतं अभिरुहिं । दुतियेन रथविनीतेन ततियं रथविनीतं पापुणिं, दुतियं रथविनीतं विस्सज्जिं, ततियं रथविनीतं अभिरुहिं । ततियेन रथविनीतेन चतुत्थं रथविनीतं पापुणिं, ततियं रथविनीतं विस्सज्जिं, चतुत्थं रथविनीतं अभिरुहिं । चतुत्थेन रथविनीतेन पञ्चमं रथविनीतं पापुणिं, चतुत्थं रथविनीतं विस्सज्जिं, पञ्चमं रथविनीतं अभिरुहिं । पञ्चमेन रथविनीतेन छट्ठं रथविनीतं पापुणिं, पञ्चमं रथविनीतं विस्सज्जिं, छट्ठं रथविनीतं अभिरुहिं । छट्ठेन रथविनीतेन सत्तमं रथविनीतं पापुणिं, छट्ठं रथविनीतं विस्सज्जिं, सत्तमं रथविनीतं अभिरुहिं । सत्तमेन रथविनीतेन साकेतं अनुप्पत्तो अन्तेपुरद्वारं’न्ति । एवं ब्याकरमानो खो, आवुसो, राजा पसेनदि कोसलो सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्या”ति ।

“एवमेव खो, आवुसो, सीलविसुद्धि यावदेव चित्तविसुद्धत्था, चित्तविसुद्धि यावदेव दिट्ठिविसुद्धत्था, दिट्ठिविसुद्धि यावदेव कङ्खावितरणविसुद्धत्था, कङ्खावितरणविसुद्धि यावदेव मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धत्था, मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धि यावदेव पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धत्था, पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धि यावदेव जाणदस्सनविसुद्धत्था, जाणदस्सनविसुद्धि यावदेव अनुपादापरिनिब्बानत्था । अनुपादापरिनिब्बानत्थं खो, आवुसो, भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति ।

२६०. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं एतदवोच — “कोनामो आयस्मा, कथञ्च पनायस्मन्तं सब्रह्मचारी जानन्ती”ति? “पुण्णोति खो मे, आवुसो, नामं; मन्ताणिपुत्तोति च पन मं सब्रह्मचारी जानन्ती”ति । “अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो! यथा तं सुतवता सावकेन सम्मदेव सत्थुसासनं आजानन्तेन, एवमेव आयस्मता पुण्णेन मन्ताणिपुत्तेन गम्भीरा गम्भीरपज्हा अनुमस्स अनुमस्स ब्याकता । लाभा सब्रह्मचारीनं, सुलद्धलाभा सब्रह्मचारीनं, ये आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं लभन्ति दस्सनाय, लभन्ति पयिरूपासनाय । चेलण्डुकेन [चेलण्डुकेन (क०), चेलण्डुपेकेन (?)] चेपि सब्रह्मचारी आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं मुद्धना परिहरन्ता लभेय्युं दस्सनाय, लभेय्युं पयिरूपासनाय, तेसम्पि लाभा तेसम्पि सुलद्धं, अम्हाकम्पि लाभा अम्हाकम्पि सुलद्धं, ये मयं आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं लभाम दस्सनाय, लभाम पयिरूपासनाया”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “को नामो आयस्मा, कथञ्च पनायस्मन्तं सब्रह्मचारी जानन्ती”ति? “उपतिस्सोति खो मे, आवुसो, नामं; सारिपुत्तोति च पन मं सब्रह्मचारी जानन्ती”ति । “सत्थुकप्पेन वत किर, भो [खो (क०)], सावकेन सद्धिं मन्तयमाना न जानिम्ह — ‘आयस्मा सारिपुत्तो’ति । सचे हि मयं जानेय्याम ‘आयस्मा सारिपुत्तो’ति, एत्तकम्पि नो नण्पटिभासेय्य [नण्पटिभेय्य (?)] । अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो! यथा तं सुतवता सावकेन सम्मदेव सत्थुसासनं आजानन्तेन, एवमेव आयस्मता सारिपुत्तेन गम्भीरा गम्भीरपज्हा अनुमस्स अनुमस्स पुच्छिता । लाभा सब्रह्मचारीनं सुलद्धलाभा सब्रह्मचारीनं, ये आयस्मन्तं सारिपुत्तं लभन्ति दस्सनाय, लभन्ति पयिरूपासनाय । चेलण्डुकेन चेपि सब्रह्मचारी आयस्मन्तं सारिपुत्तं मुद्धना परिहरन्ता लभेय्युं दस्सनाय, लभेय्युं पयिरूपासनाय, तेसम्पि लाभा तेसम्पि सुलद्धं, अम्हाकम्पि लाभा अम्हाकम्पि सुलद्धं, ये मयं आयस्मन्तं सारिपुत्तं लभाम दस्सनाय, लभाम पयिरूपासनाया”ति ।

इतिह ते उभोपि महानागा अज्जमज्जस्स सुभासितं समनुमोदिसूति ।

रथविनीतसुत्तं निट्ठितं चतुत्थं ।

५. निवापसुत्तं

२६१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“न, भिक्खवे, नेवापिको निवापं निवपति मिगजातानं — ‘इमं मे निवापं निवुत्तं मिगजाता परिभुज्जन्ता दीघायुका वण्णवन्तो चिरं दीघमद्धानं यापेन्तू’ति । एवञ्च खो, भिक्खवे, नेवापिको निवापं निवपति मिगजातानं — ‘इमं मे निवापं निवुत्तं मिगजाता अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्सन्ति, अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं

आपज्जिस्सन्ति, मत्ता समाना पमादं आपज्जिस्सन्ति, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया भविस्सन्ति इमस्मिं निवापे'ति ।

२६२. “तत्र, भिक्खवे, पठमा मिगजाता अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु, ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे । एवज्हि ते, भिक्खवे, पठमा मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।

२६३. “तत्र, भिक्खवे, दुतिया मिगजाता एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते पठमा मिगजाता अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे । एवज्हि ते पठमा मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं सब्बसो निवापभोजना पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरज्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा'ति । ते सब्बसो निवापभोजना पटिविरमिंसु, भयभोगा पटिविरता अरज्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरिंसु । तेसं गिम्हानं पच्छिमे मासे, तिणोदकसङ्ख्ये, अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । तेसं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायानं बलवीरियं परिहायि । बलवीरिये परिहीने तमेव निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स पच्चागमिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे । एवज्हि ते, भिक्खवे, दुतियापि मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।

२६४. “तत्र, भिक्खवे, ततिया मिगजाता एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते पठमा मिगजाता अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स...पे०... एवज्हि ते पठमा मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । येपि ते दुतिया मिगजाता एवं समचिन्तेसुं — ये खो ते पठमा मिगजाता अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स...पे०... एवज्हि ते पठमा मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं सब्बसो निवापभोजना पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरज्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामाति । ते सब्बसो निवापभोजना पटिविरमिंसु, भयभोगा पटिविरता अरज्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरिंसु । तेसं गिम्हानं पच्छिमे मासे तिणोदकसङ्ख्ये अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । तेसं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायानं बलवीरियं परिहायि । बलवीरिये परिहीने तमेव निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स पच्चागमिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे । एवज्हि ते दुतियापि मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स उपनिस्साय आसयं कप्पेय्याम । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्साम, अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे'ति । ते अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स उपनिस्साय आसयं कप्पयिंसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु, ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिंसु, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिंसु, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे ।

“तत्र, भिक्खवे, नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च एतदहोसि — ‘सठास्सुनामिमे ततिया मिगजाता केतबिनो, इद्धिमन्तास्सुनामिमे ततिया मिगजाता परजना; इमञ्च नाम निवापं निवुत्तं परिभुज्जन्ति, न च नेसं जानाम आगतिं वा गतिं वा । यंनून मयं इमं निवापं निवुत्तं महतीहि दण्डवाकराहि [दण्डवागुराहि (स्या०)] समन्ता सप्पदेसं अनुपरिवारेय्याम — अप्पेव नाम ततियानं मिगजातानं आसयं पस्सेय्याम, यत्थ ते गाहं गच्छेय्युंन्ति । ते अमुं निवापं निवुत्तं महतीहि दण्डवाकराहि समन्ता सप्पदेसं अनुपरिवारेसुं । अहसंसु खो, भिक्खवे, नेवापिको च नेवापिकपरिसा च ततियानं मिगजातानं आसयं, यत्थ ते गाहं अगमंसु । एवज्झि ते, भिक्खवे, ततियापि मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।

२६५. “तत्र, भिक्खवे, चतुत्था मिगजाता एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते पठमा मिगजाता...पे०... एवज्झि ते पठमा मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । येपि ते दुतिया मिगजाता एवं समचिन्तेसुं ‘ये खो ते पठमा मिगजाता... पे०... एवज्झि ते पठमा मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं सब्बसो निवापभोजना पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा’ति । ते सब्बसो निवापभोजना पटिविरमिंसु...पे०... एवज्झि ते दुतियापि मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । येपि ते ततिया मिगजाता एवं समचिन्तेसुं ‘ये खो ते पठमा मिगजाता...पे०... एवज्झि ते पठमा मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । येपि ते दुतिया मिगजाता एवं समचिन्तेसुं ‘ये खो ते पठमा मिगजाता...पे०... एवज्झि ते पठमा मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं सब्बसो निवापभोजना पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा’ति । ते सब्बसो निवापभोजना पटिविरमिंसु...पे०... एवज्झि ते दुतियापि मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स उपनिस्साय आसयं कप्पेय्याम, तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्साम, अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे’ति । ते अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स उपनिस्साय आसयं कप्पयिंसु, तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु, ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिंसु, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिंसु, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे ।

“तत्र नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च एतदहोसि — ‘सठास्सुनामिमे ततिया मिगजाता केतबिनो, इद्धिमन्तास्सुनामिमे ततिया मिगजाता परजना, इमञ्च नाम निवापं निवुत्तं परिभुज्जन्ति । न च नेसं जानाम आगतिं वा गतिं वा । यंनून मयं इमं निवापं निवुत्तं महतीति दण्डवाकराहि समन्ता सप्पदेसं अनुपरिवारेय्याम, अप्पेव नाम ततियानं मिगजातानं आसयं पस्सेय्याम, यत्थ ते गाहं गच्छेय्युंन्ति । ते अमुं निवापं निवुत्तं महतीति दण्डवाकराहि समन्ता सप्पदेसं अनुपरिवारेसुं । अहसंसु खो नेवापिको च नेवापिकपरिसा च ततियानं मिगजातानं आसयं, यत्थ ते गाहं अगमंसु । एवज्झि ते ततियापि मिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं यत्थ अगति नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च तत्रासयं कप्पेय्याम, तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्साम, अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे’ति । ते यत्थ अगति नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च तत्रासयं कप्पयिंसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु, ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिंसु, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिंसु, अप्पमत्ता

समाना न यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे ।

“तत्र, भिक्खवे, नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च एतदहोसि — ‘सठास्सुनामिमे चतुत्था मिगजाता केतबिनो, इद्धिमन्तास्सुनामिमे चतुत्था मिगजाता परजना । इमञ्च नाम निवापं निवुत्तं परिभुज्जन्ति, न च नेसं जानाम आगतिं वा गतिं वा । यंनून मयं इमं निवापं निवुत्तं महतीहि दण्डवाकराहि समन्ता सप्पदेसं अनुपरिवारेय्याम, अप्पेव नाम चतुत्थानं मिगजातानं आसयं पस्सेय्याम यत्थ ते गाहं गच्छेय्यु’न्ति । ते अमुं निवापं निवुत्तं महतीहि दण्डवाकराहि समन्ता सप्पदेसं अनुपरिवारेसुं । नेव खो, भिक्खवे, अद्दसंसु नेवापिको च नेवापिकपरिसा च चतुत्थानं मिगजातानं आसयं, यत्थ ते गाहं गच्छेय्युं । तत्र, भिक्खवे, नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च एतदहोसि — ‘सचे खो मयं चतुत्थे मिगजाते घट्टेस्साम, ते घट्टिता अज्जे घट्टिस्सन्ति ते घट्टिता अज्जे घट्टिस्सन्ति । एवं इमं निवापं निवुत्तं सब्बसो मिगजाता परिमुज्जिस्सन्ति । यंनून मयं चतुत्थे मिगजाते अज्झुपेक्खेय्यामा’ति । अज्झुपेक्खंसु खो, भिक्खवे, नेवापिको च नेवापिकपरिसा च चतुत्थे मिगजाते । एवज्झि ते, भिक्खवे, चतुत्था मिगजाता परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।

२६६. “उपमा खो मे अयं, भिक्खवे, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयं चेवेत्थ अत्थो — निवापोति खो, भिक्खवे, पञ्चन्नेतं कामगुणानं अधिवचनं । नेवापिकोति खो, भिक्खवे, मारस्सेतं पापिमतो अधिवचनं । नेवापिकपरिसाति खो, भिक्खवे, मारपरिसायेतं अधिवचनं । मिगजाताति खो, भिक्खवे, समणब्राह्मणानमेतं अधिवचनं ।

२६७. “तत्र, भिक्खवे, पठमा समणब्राह्मणा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसे । एवज्झि ते, भिक्खवे, पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । सेय्यथापि ते, भिक्खवे, पठमा मिगजाता तथूपमे अहं इमे पठमे समणब्राह्मणे वदामि ।

२६८. “तत्र, भिक्खवे, दुतिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसे । एवज्झि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरज्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा’ति । ते सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमिंसु, भयभोगा पटिविरता अरज्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामाति । ते सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमिंसु, भयभोगा पटिविरता अरज्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरिंसु । ते तत्थ साकभक्खापि अहेसुं, सामाकभक्खापि अहेसुं, नीवारभक्खापि अहेसुं, ददुलभक्खापि अहेसुं, हटभक्खापि अहेसुं, कणभक्खापि अहेसुं, आचामभक्खापि अहेसुं, पिज्जाकभक्खापि अहेसुं, तिणभक्खापि अहेसुं, गोमयभक्खापि अहेसुं, वनमूलफलाहारा यापेसुं पवत्तफलभोजी ।

“तेसं गिम्हानं पच्छिमे मासे, तिणोदकसङ्खये, अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । तेसं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायानं बलवीरियं परिहायि । बलवीरिये परिहीने चेतोविमुत्ति परिहायि । चेतोविमुत्तिया परिहीनाय तमेव निवापं निवुत्तं मारस्स पच्चागमिंसु तानि च लोकामिसानि । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं

मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसे । एवञ्हि ते, भिक्खवे, दुतियापि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । सेय्यथापि ते, भिक्खवे, दुतिया मिगजाता तथूपमे अहं इमे दुतिये समणब्राह्मणे वदामि ।

२६९. “तत्र, भिक्खवे, ततिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि...पे०... । एवञ्हि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । येपि ते दुतिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि...पे०... । एवञ्हि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा’ति । ते सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमिंसु । भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरिंसु । ते तत्थ साकभक्खापि अहेसुं...पे०... पवत्तफलभोजी । तेसं गिम्हानं पच्छिमे मासे तिणोदकसङ्ख्ये अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । तेसं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायानं बलवीरियं परिहायि, बलवीरिये परिहीने चेतोविमुत्ति परिहायि, चेतोविमुत्तिया परिहीनाय तमेव निवापं निवुत्तं मारस्स पच्चागमिंसु तानि च लोकामिसानि । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसे । एवञ्हि ते दुतियापि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि उपनिस्साय आसयं कप्पेय्याम, तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्साम, अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसे’ति ।

“ते अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि उपनिस्साय आसयं कप्पयिंसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिंसु, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिंसु, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसे । अपि च खो एवंदिट्ठिका अहेसुं — सस्सतो लोको इतिपि, असस्सतो लोको इतिपि; अन्तवा लोको इतिपि, अनन्तवा लोको इतिपि; तं जीवं तं सरीरं इतिपि, अज्जं जीवं अज्जं सरीरं इतिपि; होति तथागतो परं मरणा इतिपि, न होति तथागतो परं मरणा इतिपि, होति च न च होति तथागतो परं मरणा इतिपि, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा इतिपि । एवञ्हि ते, भिक्खवे, ततियापि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । सेय्यथापि ते, भिक्खवे, ततिया मिगजाता तथूपमे अहं इमे ततिये समणब्राह्मणे वदामि ।

२७०. “तत्र, भिक्खवे, चतुत्था समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स...पे०... । एवञ्हि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । येपि ते दुतिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा...पे०... । एवञ्हि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमेय्याम भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा’ति । ते सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमिंसु...पे०... । एवञ्हि ते दुतियापि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । येपि ते ततिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा ...पे०... । एवञ्हि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । येपि ते दुतिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा...पे०... । एवञ्हि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं सब्बसो

निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरज्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा^१ति । ते सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमिंसु...पे०... । एवञ्हि ते दुतियापि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि उपनिस्साय आसयं कप्पेय्याम । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्साम, अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसेति ।

“ते अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि उपनिस्साय आसयं कप्पयिंसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु । ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिंसु । अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिंसु । अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसे । अपि च खो एवंदिट्ठिका अहेसुं सस्सतो लोको इतिपि...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा इतिपि । एवञ्हि ते ततियापि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । यंनून मयं यत्थ अगति मारस्स च मारपरिसाय च तत्रासयं कप्पेय्याम । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्साम, अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसेति ।

“ते यत्थ अगति मारस्स च मारपरिसाय च तत्रासयं कप्पयिंसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिंसु, ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिंसु, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिंसु, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिञ्च लोकामिसे । एवञ्हि ते, भिक्खवे, चतुत्था समणब्राह्मणा परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । सेय्यथापि ते, भिक्खवे, चतुत्था मिगजाता तथूपमे अहं इमे चतुत्थे समणब्राह्मणे वदामि ।

२७१. “कथञ्च, भिक्खवे, अगति मारस्स च मारपरिसाय च? इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मारं, अपदं वधित्वा मारचक्खुं अदस्सनं गतो पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति यं तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । पज्जाय चस्स दिस्वा आसवा परिकखीणा होन्ति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मारं, अपदं वधित्वा मारचक्खुं अदस्सनं गतो पापिमतो तिण्णो लोके विसत्तिक”न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

निवापसुत्तं निद्धितं पञ्चमं ।

६. पासरासिसुत्तं

२७२. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचुं — “चिरस्सुता नो, आवुसो आनन्द, भगवतो सम्मुखा धम्मी कथा । साधु मयं, आवुसो आनन्द, लभेय्याम भगवतो सम्मुखा धम्मिं कथं सवनाया”ति । “तेन हायस्मन्तो येन रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो तेनुपसङ्गमथ; अप्पेव नाम लभेय्याथ भगवतो सम्मुखा धम्मिं कथं सवनाया”ति । “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसुं ।

अथ खो भगवा सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन पुब्बारामो मिगारमातुपासादो तेनुपसङ्गमिस्साम दिवाविहाराया”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा आयस्मता आनन्देन सद्धिं येन पुब्बारामो मिगारमातुपासादो तेनुपसङ्गमि दिवाविहाराय । अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुद्धितो आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन पुब्बकोट्टको तेनुपसङ्गमिस्साम गत्तानि परिसिञ्चितु”न्ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि ।

२७३. अथ खो भगवा आयस्मता आनन्देन सद्धिं येन पुब्बकोट्टको तेनुपसङ्गमि गत्तानि परिसिञ्चितुं । पुब्बकोट्टके गत्तानि परिसिञ्चित्वा पच्चुत्तरित्वा एकचीवरो अट्ठासि गत्तानि पुब्बापयमानो । अथ खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अयं, भन्ते, रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो अविदूरे । रमणीयो, भन्ते, रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो;

पासादिको, भन्ते, रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो । साधु, भन्ते, भगवा येन रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो तेनुपसङ्गमतु अनुकम्पं उपादाया”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

अथ खो भगवा येन रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो तेनुपसङ्गमि । तेन खो पन समयेन सम्बहुला भिक्खू रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समे धम्मिया कथाय सन्निसिन्ना होन्ति । अथ खो भगवा बहिद्वारकोट्टके अट्ठासि कथापरियोसानं आगमयमानो । अथ खो भगवा कथापरियोसानं विदित्वा उक्कासित्वा अगगळं आकोटेसि । विवरिंसु खो ते भिक्खू भगवतो द्वारं । अथ खो भगवा रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समं पविसित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “कायनुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना? का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता”ति? “भगवन्तमेव खो नो, भन्ते, आरब्ध धम्मी कथा विप्पकता, अथ भगवा अनुप्पत्तो”ति । “साधु, भिक्खवे! एतं खो, भिक्खवे, तुम्हाकं पतिरूपं कुलपुत्तानं सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितानं यं तुम्हे धम्मिया कथाय सन्निसीदेय्याथ । सन्निपतितानं वो, भिक्खवे, द्वयं करणीयं — धम्मी वा कथा, अरियो वा तुण्हीभावो” ।

२७४. “द्वेमा, भिक्खवे, परियेसना — अरिया च परियेसना, अनरिया च परियेसना ।

“कतमा च, भिक्खवे, अनरिया परियेसना? इध, भिक्खवे, एकच्चो अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मंयेव परियेसति, अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मंयेव परियेसति, अत्तना ब्याधिधम्मो समानो ब्याधिधम्मंयेव परियेसति, अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मंयेव परियेसति, अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मंयेव परियेसति, अत्तना संकिलेसधम्मो समानो संकिलेसधम्मंयेव परियेसति ।

“किञ्च, भिक्खवे, जातिधम्मं वदेथ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, जातिधम्मं, दासिदासं जातिधम्मं, अजेळकं जातिधम्मं, कुक्कुटसूकरं जातिधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं जातिधम्मं, जातरूपरजतं जातिधम्मं । जातिधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो [गधीतो (स्या० क०)] मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मंयेव परियेसति ।

“किञ्च, भिक्खवे, जराधम्मं वदेथ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, जराधम्मं, दासिदासं जराधम्मं, अजेळकं जराधम्मं, कुक्कुटसूकरं जराधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं जराधम्मं, जातरूपरजतं जराधम्मं । जराधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मंयेव परियेसति ।

“किञ्च, भिक्खवे, ब्याधिधम्मं वदेथ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, ब्याधिधम्मं, दासिदासं ब्याधिधम्मं, अजेळकं ब्याधिधम्मं, कुक्कुटसूकरं ब्याधिधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं ब्याधिधम्मं । ब्याधिधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना ब्याधिधम्मो समानो ब्याधिधम्मंयेव परियेसति ।

“किञ्च, भिक्खवे, मरणधम्मं वदेथ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, मरणधम्मं, दासिदासं मरणधम्मं, अजेळकं मरणधम्मं, कुक्कुटसूकरं मरणधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं मरणधम्मं । मरणधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मंयेव परियेसति ।

“किञ्च, भिक्खवे, सोकधम्मं वदेथ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, सोकधम्मं, दासिदासं सोकधम्मं, अजेळकं सोकधम्मं, कुक्कुटसूकरं सोकधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं सोकधम्मं । सोकधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो

अज्झापन्नो अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मंयेव परियेसति ।

“किञ्च, भिक्खवे, संकिलेसधम्मं वदेथ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, संकिलेसधम्मं, दासिदासं संकिलेसधम्मं, अजेळकं संकिलेसधम्मं, कुक्कुटसूकरं संकिलेसधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं संकिलेसधम्मं, जातरूपरजतं संकिलेसधम्मं । संकिलेसधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना संकिलेसधम्मो समानो संकिलेसधम्मंयेव परियेसति । अयं, भिक्खवे, अनरिया परियेसना ।

२७५. “कतमा च, भिक्खवे, अरिया परियेसना? इध, भिक्खवे, एकच्चो अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मे आदीनवं विदित्वा अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति, अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मे आदीनवं विदित्वा अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति, अत्तना ब्याधिधम्मो समानो ब्याधिधम्मे आदीनवं विदित्वा अब्याधिं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति, अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मे आदीनवं विदित्वा अमत्तं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति, अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मे आदीनवं विदित्वा असोकं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति, अत्तना संकिलेसधम्मो समानो संकिलेसधम्मे आदीनवं विदित्वा असंकिलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति । अयं, भिक्खवे, अरिया परियेसना ।

२७६. “अहमि सुदं, भिक्खवे, पुब्बेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धो बोधिसत्तोव समानो अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मंयेव परियेसामि, अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मंयेव परियेसामि, अत्तना ब्याधिधम्मो समानो ब्याधिधम्मंयेव परियेसामि, अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मंयेव परियेसामि, अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मंयेव परियेसामि, अत्तना संकिलेसधम्मो समानो संकिलेसधम्मंयेव परियेसामि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किं नु खो अहं अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मंयेव परियेसामि, अत्तना जराधम्मो समानो...पे०... ब्याधिधम्मो समानो... मरणधम्मो समानो... सोकधम्मो समानो... अत्तना संकिलेसधम्मो समानो संकिलेसधम्मंयेव परियेसामि? यन्नूनाहं अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मे आदीनवं विदित्वा अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मे आदीनवं विदित्वा अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना ब्याधिधम्मो समानो ब्याधिधम्मे आदीनवं विदित्वा अब्याधिं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मे आदीनवं विदित्वा अमत्तं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मे आदीनवं विदित्वा असोकं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना संकिलेसधम्मो समानो संकिलेसधम्मे आदीनवं विदित्वा असंकिलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं’ति ।

२७७. “सो खो अहं, भिक्खवे, अपरेन समयेन दहरोव समानो सुसुकाळकेसो, भद्रेन योब्बनेन समन्नागतो पठमेन वयसा अकामकानं मातापितूनं अस्सुमुखानं रुदन्तानं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिं । सो एवं पब्बजितो समानो किं कुसलगवेसी [किंकुसलंगवेसी (क०)] अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो येन आळारो कालामो तेनुपसङ्गमिं । उपसङ्गमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं — ‘इच्छामहं, आवुसो कालाम, इमस्मिं धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितुं’ति । एवं वुत्ते, भिक्खवे, आळारो कालामो मं एतदवोचं — ‘विहरतायस्मा; तादिसो अयं धम्मो यत्थ विज्जू पुरिसो नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्या’ति । सो खो अहं, भिक्खवे, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं परियापुणिं । सो खो अहं, भिक्खवे, तावतकेनेव ओट्टपहतमत्तेन लपितलापनमत्तेन जाणवादच्च वदामि थेरवादच्च, ‘जानामि पस्सामी’ति च पटिजानामि अहञ्चेव अज्जे च । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि

— ‘न खो आळारो कालामो इमं धम्मं केवलं सद्धामत्तकेन सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेति; अद्धा आळारो कालामो इमं धम्मं जानं पस्सं विहरतीति ।

“अथ ख्वाहं, भिक्खवे, येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं — ‘कित्तावता नो, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेसीति’ [उपसम्पज्ज पवेदेसीति (सी० स्या० पी०)]? एवं वुत्ते, भिक्खवे, आळारो कालामो आकिञ्चज्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि सद्धा, मय्हंपत्थि सद्धा; न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि वीरियं, मय्हंपत्थि वीरियं; न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि सति, मय्हंपत्थि सति; न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि समाधि, मय्हंपत्थि समाधि; न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि पज्जा, मय्हंपत्थि पज्जा । यंनूनाहं यं धम्मं आळारो कालामो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेति, तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्यन्ति । सो खो अहं, भिक्खवे, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासिं ।

“अथ ख्वाहं, भिक्खवे, येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं —

‘एत्तावता नो, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसीति’?

‘एत्तावता खो अहं, आवुसो, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमीति ।

‘अहमि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति ।

‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति याहं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि तं त्वं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि । यं त्वं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि तमहं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि । इति याहं धम्मं जानामि तं त्वं धम्मं जानासि, यं त्वं धम्मं जानासि तमहं धम्मं जानामि । इति यादिसो अहं तादिसो तुवं, यादिसो तुवं तादिसो अहं । एहि दानि, आवुसो, उभोव सन्ता इमं गणं परिहरामाति । इति खो, भिक्खवे, आळारो कालामो आचरियो मे समानो (अत्तनो) [() नत्थि (सी० स्या० पी०)] अन्तेवासिं मं समानं अत्तना [अत्तनो (सी० पी०)] समसमं ठपेसि, उळाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्ति, यावदेव आकिञ्चज्जायतनूपपत्तियाति । सो खो अहं, भिक्खवे, तं धम्मं अनलङ्कित्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपक्कमिं ।

२७८. “सो खो अहं, भिक्खवे, किं कुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो येन उदको [उदको (सी० स्या० पी०)] रामपुत्तो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं — ‘इच्छामहं, आवुसो [आवुसो राम (सी० स्या० क०)] महासत्तो रामपुत्तमेव अवोच, न रामं, रामो हि तत्थ गणाचरियो भवेय्य, तदा च कालङ्कतो असन्तो । तेनेवेत्थ रामायत्तानि क्रियपदानि अतीतकालवसेन आगतानि, उदको च रामपुत्तो महासत्तस्स सब्रह्मचारीत्वेव वुत्तो, न आचरियोति । टीकायं च “पाळियं रामस्सेव समापत्तिलाभिता आगता न उदकस्सा”ति आदि पच्छाभागे पकासिता], इमस्मिं धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितुंन्ति । एवं वुत्ते, भिक्खवे, उदको रामपुत्तो मं एतदवोच — ‘विहरतायस्मा; तादिसो अयं धम्मो यत्थ विज्जू पुरिसो नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्याति । सो खो अहं, भिक्खवे, नचिरस्सेव

खिप्पमेव तं धम्मं परियापुणिं । सो खो अहं, भिक्खवे, तावतकेनेव ओडुपहतमत्तेन लपितलापनमत्तेन जाणवादञ्च वदामि थेरवादञ्च, ‘जानामि पस्सामी’ति च पटिजानामि अहञ्चेव अञ्जे च । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘न खो रामो इमं धम्मं केवलं सद्भामत्तकेन सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेसि; अब्धा रामो इमं धम्मं जानं पस्सं विहासी’ति ।

“अथ ख्वाहं, भिक्खवे, येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं — ‘कित्तावता नो, आवुसो, रामो इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेसी’ति? एवं वुत्ते, भिक्खवे, उदको रामपुत्तो नेवसज्जानासज्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘न खो रामस्सेव अहोसि सद्भा, मय्हंपत्थि सद्भा; न खो रामस्सेव अहोसि वीरियं, मय्हंपत्थि वीरियं; न खो रामस्सेव अहोसि सति, मय्हंपत्थि सति; न खो रामस्सेव अहोसि समाधि, मय्हंपत्थि समाधि, न खो रामस्सेव अहोसि पज्जा, मय्हंपत्थि पज्जा । यंनूनाहं यं धम्मं रामो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेसि, तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्य’न्ति । सो खो अहं, भिक्खवे, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासिं ।

“अथ ख्वाहं, भिक्खवे, येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं —

‘एत्तावता नो, आवुसो, रामो इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ति?

‘एत्तावता खो, आवुसो, रामो इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ति ।

‘अहमि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ति ।

‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति यं धम्मं रामो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि, तं त्वं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि । यं त्वं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि, तं धम्मं रामो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि । इति यं धम्मं रामो अभिज्जासि तं त्वं धम्मं जानासि, यं त्वं धम्मं जानासि, तं धम्मं रामो अभिज्जासि । इति यादिसो रामो अहोसि तादिसो तुवं, यादिसो तुवं तादिसो रामो अहोसि । एहि दानि, आवुसो, तुवं इमं गणं परिहरा’ति । इति खो, भिक्खवे, उदको रामपुत्तो सब्रह्मचारी मे समानो आचरियट्ठाने मं ठपेसि, उळाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव नेवसज्जानासज्जायतनूपपत्तिया’ति । सो खो अहं, भिक्खवे, तं धम्मं अनलङ्कित्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपक्कमिं ।

२७९. “सो खो अहं, भिक्खवे, किं कुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो मगधेसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन उरुवेला सेनानिगमो तदवसरिं । तत्थद्वसं रमणीयं भूमिभागं, पासादिकञ्च वनसण्डं, नदिञ्च सन्दन्तिं सेतकं सुपतित्थं रमणीयं, समन्ता [सामन्ता (?)] च गोचरगामं । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘रमणीयो वत, भो, भूमिभागो, पासादिको च वनसण्डो, नदी च सन्दति सेतका सुपतित्था रमणीया, समन्ता च गोचरगामो । अलं वतिदं कुलपुत्तस्स पधानत्थिकस्स पधानाया’ति । सो खो अहं, भिक्खवे, तत्थेव निसीदिं — अलमिदं पधानायाति ।

२८०. “सो खो अहं, भिक्खवे, अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मे आदीनवं विदित्वा अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं

निब्बानं परियेसमानो अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मो आदीनवं विदित्वा अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसमानो अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, अत्तना ब्याधिधम्मो समानो ब्याधिधम्मो आदीनवं विदित्वा अब्याधिं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसमानो अब्याधिं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मो आदीनवं विदित्वा अमत्तं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मो आदीनवं विदित्वा असोकं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, अत्तना संकिलेसधम्मो समानो संकिलेसधम्मो आदीनवं विदित्वा असंकिलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसमानो असंकिलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं। जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’ति।

२८१. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘अधिगतो खो म्यायं धम्मो गम्भीरो दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतक्कावचरो निपुणो पण्डितवेदनीयो। आलयरामा खो पनायं पजा आलयरता आलयसम्मदिता। आलयरामा खो पनायं पजा आलयरताय आलयसम्मदिताय दुद्दसं इदं ठानं यदिदं — इदप्पच्चयता पटिच्चसमुप्पादो। इदम्पि खो ठानं दुद्दसं यदिदं — सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हाक्खयो विरागो निरोधो निब्बानं। अहञ्चेव खो पन धम्मं देसेय्यं, परे च मे न आजानेय्युं, सो ममस्स किलमथो, सा ममस्स विहेसा’ति। अपिस्सु मं, भिक्खवे, इमा अनच्छरिया गाथायो पटिभंसु पुब्बे अस्सुतपुब्बा —

‘किच्छेन मे अधिगतं, हलं दानि पकासितुं।
रागदोसपरेतेहि, नायं धम्मो सुसम्बुधो॥

‘पटिसोतगामिं निपुणं, गम्भीरं दुद्दसं अणुं।
रागरत्ता न दक्खन्ति, तमोखन्धेन आवुटा’”ति [आवटाति (सी०), आवुता (स्या०)]॥

२८२. “इतिह मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अप्पोस्सुक्कताय चित्तं नमति, नो धम्मदेसनाय। अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मनो सहम्पतिस्स मम चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय एतदहोसि — ‘नस्सति वत भो लोको, विनस्सति वत भो लोको, यत्र हि नाम तथागतस्स अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स अप्पोस्सुक्कताय चित्तं नमति [नमिस्सति (?)], नो धम्मदेसनाया’ति। अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मा सहम्पति — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव — ब्रह्मलोके अन्तरहितो मम पुरतो पातुरहोसि। अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मा सहम्पति एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येनाहं तेनज्जलिं पणामेत्वा मं एतदवोच — ‘देसेतु, भन्ते, भगवा धम्मं, देसेतु सुगतो धम्मं। सन्ति सत्ता अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति। भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो’ति। इदमवोच, भिक्खवे, ब्रह्मा सहम्पति। इदं वत्वा अथापरं एतदवोच —

‘पातुरहोसि मगधेसु पुब्बे,
धम्मो असुद्धो समलेहि चिन्तितो।
अपापुरेतं [अवापुरेतं (सी०)] अमतस्स द्वारं,
सुणन्तु धम्मं विमलेनानुबुद्धं॥

‘सेले यथा पब्बतमुद्धनिड्डितो,

यथापि पस्से जनतं समन्ततो ।
 तथूपमं धम्ममयं सुमेध,
 पासादमारुह समन्तचक्खु ।
 सोकावतिण्णं [सोकावकिण्णं (स्या०)] जनतमपेतसोको,
 अवेक्खस्सु जातिजराभिभूतं ॥

‘उड्ढेहि वीर विजितसङ्गाम,
 सत्थवाह अणण विचर लोके ।
 देसस्सु [देसेतु (स्या० क०)] भगवा धम्मं,
 अज्जातारो भविस्सन्ती’”ति ॥

२८३. “अथ खो अहं, भिक्खवे, ब्रह्मणो च अज्जेसनं विदित्वा सत्तेसु च कारुज्जतं पटिच्च बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेसिं । अहसं खो अहं, भिक्खवे, बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेन्तो सत्ते अप्परजक्खे महारजक्खे, तिक्खिन्द्रिये मुदिन्द्रिये, स्वाकारे द्वाकारे, सुविज्जापये दुविज्जापये, अप्पेक्कच्चे परलोकवज्जभयदस्साविने [दस्साविनो (स्या० कं० क०)] विहरन्ते, अप्पेक्कच्चे न परलोकवज्जभयदस्साविने [दस्साविनो (स्या० कं० क०)] विहरन्ते । सेय्यथापि नाम उप्पलिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेक्कच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवट्ठानि उदकानुग्गतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि, अप्पेक्कच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवट्ठानि उदकानुग्गतानि समोदकं ठितानि, अप्पेक्कच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवट्ठानि उदकं अच्चुग्गम्म ठितानि [तिट्ठन्ति (सी० स्या० पी०)] अनुपलित्तानि उदकेन; एवमेव खो अहं, भिक्खवे, बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेन्तो अहसं सत्ते अप्परजक्खे महारजक्खे, तिक्खिन्द्रिये मुदिन्द्रिये, स्वाकारे द्वाकारे, सुविज्जापये दुविज्जापये, अप्पेक्कच्चे परलोकवज्जभयदस्साविने विहरन्ते, अप्पेक्कच्चे न परलोकवज्जभयदस्साविने विहरन्ते । अथ ख्वाहं, भिक्खवे, ब्रह्मानं सहम्पतिं गाथाय पच्चभासिं —

‘अपारुता तेसं अमतस्स द्वारा,
 ये सोतवन्तो पमुज्चन्तु सद्धं ।
 विहिंससज्जी पगुणं न भासिं,
 धम्मं पणीतं मनुजेसु ब्रह्मे’”ति ॥

“अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मा सहम्पतिं ‘कतावकासो खोमि भगवता धम्मदेसनाया’ति मं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

२८४. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘कस्स नु खो अहं पठमं धम्मं देसेय्यं; को इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘अयं खो आळारो कालामो पण्डितो वियत्तो मेधावी दीघरत्तं अप्परजक्खजातिको । यंनूनाहं आळारस्स कालामस्स पठमं धम्मं देसेय्यं । सो इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती’ति । अथ खो मं, भिक्खवे, देवता उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘सत्ताहकालङ्कतो, भन्ते, आळारो कालामो’ति । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘सत्ताहकालङ्कतो आळारो कालामो’ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘महाजानियो खो आळारो कालामो । सचे हि सो इमं धम्मं सुणेय्य, खिप्पमेव आजानेय्या’ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘कस्स नु खो अहं पठमं धम्मं देसेय्यं; को इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘अयं खो उदको रामपुत्तो पण्डितो वियत्तो मेधावी दीघरत्तं अप्परजक्खजातिको । यन्नूनाहं उदकस्स रामपुत्तस्स पठमं धम्मं देसेय्यं । सो इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती’ति । अथ खो मं, भिक्खवे, देवता उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘अभिदोसकालङ्कतो, भन्ते, उदको रामपुत्तो’ति । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अभिदोसकालङ्कतो उदको रामपुत्तो’ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘महाजानियो खो उदको रामपुत्तो । सचे हि सो इमं धम्मं सुणेय्य, खिप्पमेव आजानेय्या’ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘कस्स नु खो अहं पठमं धम्मं देसेय्यं; को इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘बहुकारा खो मे पञ्चवगिया भिक्खू, ये मं पधानपहितत्तं उपट्ठहिंसु । यन्नूनाहं पञ्चवगियानं भिक्खूनं पठमं धम्मं देसेय्य’न्ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘कहं नु खो एतरहि पञ्चवगिया भिक्खू विहरन्ती’ति? अदसं खो अहं, भिक्खवे, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन पञ्चवगिये भिक्खू बाराणसियं विहरन्ते इसिपतने मिगदाये । अथ ख्वाहं, भिक्खवे, उरुवेलायं यथाभिरन्तं विहरित्वा येन बाराणसी तेन चारिकं पक्कमिं [पक्कमिं (स्या० पी० क०)] ।

२८५. “अदसा खो मं, भिक्खवे, उपको आजीवको अन्तरा [आजीविको (सी० पी० क०)] च गयं अन्तरा च बोधिं अद्धानमगगपटिपन्नं । दिस्वान मं एतदवोच — ‘विप्पसन्नानि खो ते, आवुसो, इन्द्रियानि, परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो! कंसि त्वं, आवुसो, उद्दिस्स पब्बजितो, को वा ते सत्था, कस्स वा त्वं धम्मं रोचेसी’ति? एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, उपकं आजीवकं गाथाहि अज्झभासिं —

‘सब्बाभिभू सब्बविदूहमस्मि, सब्बेसु धम्मेषु अनूपलितो ।
सब्बज्जहो तण्हाक्खये विमुत्तो, सयं अभिज्जाय कमुद्दिसेय्यं ॥

‘न मे आचरियो अत्थि, सदिसो मे न विज्जति ।
सदेवकस्मिं लोकस्मिं, नत्थि मे पटिपुगगलो ॥

‘अहज्झि अरहा लोके, अहं सत्था अनुत्तरो ।
एकोम्हि सम्मासम्बुद्धो, सीतिभूतोस्मि निब्बुतो ॥

‘धम्मचक्कं पवत्तेतुं, गच्छामि कासिनं पुरं ।
अन्धीभूतस्मिं [अन्धीभूतस्मिं (सी० स्या० पी०)] लोकस्मिं, आहज्जं अमतदुन्दुभि’न्ति ॥

‘यथा खो त्वं, आवुसो, पटिजानासि, अरहसि अनन्तजिनो’ति!

‘मादिसा वे जिना होन्ति, ये पत्ता आसवक्खयं ।
जिता मे पापका धम्मा, तस्माहमुपक जिनो’ति ॥

“एवं वुत्ते, भिक्खवे, उपको आजीवको ‘हुपेय्यपावुसो’ति [हुवेय्यपावुसो (सी० पी०), हुवेय्यावुसो (स्या०)] वत्त्वा सीसं ओकम्पेत्त्वा उम्मगं गहेत्त्वा पक्कमि ।

२८६. “अथ ख्वाहं, भिक्खवे, अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन बाराणसी इसिपतनं मिगदायो येन पञ्चवगिया भिक्खू तेनुपसङ्गमिं। अहसंसु खो मं, भिक्खवे, पञ्चवगिया भिक्खू दूरतो आगच्छन्तं। दिस्वान अज्जमज्जं सण्ठपेसुं [अज्जमज्जं कतिकं सण्ठपेसुं (विनयपिटके महावग्गे)] – ‘अयं खो, आवुसो, समणो गोतमो आगच्छति बाहुल्लिको [बाहुल्लिको (सी० पी०) सारत्थदीपनीटीकाय समेति] पधानविब्भन्तो आवत्तो बाहुल्लाय। सो नेव अभिवादेतब्बो, न पच्चुट्ठातब्बो; नास्स पत्तचीवरं पटिग्गहेतब्बं। अपि च खो आसनं ठपेतब्बं, सचे आकङ्खिस्सति निसीदिस्सती’ति। यथा यथा खो अहं, भिक्खवे, उपसङ्गमिं तथा तथा पञ्चवगिया भिक्खू नासक्खिंसु सकाय कतिकाय सण्ठातुं। अप्पेकच्चे मं पच्चुगन्त्वा पत्तचीवरं पटिग्गहेसुं, अप्पेकच्चे आसनं पज्जपेसुं, अप्पेकच्चे पादोदकं उपट्ठपेसुं। अपि च खो मं नामेन च आवुसोवादेन च समुदाचरन्ति।

“एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, पञ्चवगिये भिक्खू एतदवोचं – ‘मा, भिक्खवे, तथागतं नामेन च आवुसोवादेन च समुदाचरथ [समुदाचरित्थ (सी० स्या० पी०)]। अरहं, भिक्खवे, तथागतो सम्मासम्बुद्धो। ओदहथ, भिक्खवे, सोतं, अमतमधिगतं, अहमनुसासामि, अहं धम्मं देसेमि। यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमाना नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सथा’ति। एवं वुत्ते, भिक्खवे, पञ्चवगिया भिक्खू मं एतदवोचुं – ‘तायपि खो त्वं, आवुसो गोतम, इरियाय ताय पटिपदाय ताय दुक्करकारिकाय नाज्झगमा उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं, किं पन त्वं एतरहि बाहुल्लिको पधानविब्भन्तो आवत्तो बाहुल्लाय अधिगमिस्ससि उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं’न्ति? एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, पञ्चवगिये भिक्खू एतदवोचं – ‘न, भिक्खवे, तथागतो बाहुल्लिको, न पधानविब्भन्तो, न आवत्तो बाहुल्लाय। अरहं, भिक्खवे, तथागतो सम्मासम्बुद्धो। ओदहथ, भिक्खवे, सोतं, अमतमधिगतं, अहमनुसासामि, अहं धम्मं देसेमि। यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमाना नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सथा’ति। दुतियमि खो, भिक्खवे, पञ्चवगिया भिक्खू मं एतदवोचुं – ‘तायपि खो त्वं, आवुसो गोतम, इरियाय ताय पटिपदाय ताय दुक्करकारिकाय नाज्झगमा उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं, किं पन त्वं एतरहि बाहुल्लिको पधानविब्भन्तो आवत्तो बाहुल्लाय अधिगमिस्ससि उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं’न्ति? दुतियमि खो अहं, भिक्खवे, पञ्चवगिये भिक्खू एतदवोचं – ‘न, भिक्खवे, तथागतो बाहुल्लिको...पे०... उपसम्पज्ज विहरिस्सथा’ति। ततियमि खो, भिक्खवे, पञ्चवगिया भिक्खू मं एतदवोचुं – ‘तायपि खो त्वं, आवुसो गोतम, इरियाय ताय पटिपदाय ताय दुक्करकारिकाय नाज्झगमा उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं, किं पन त्वं एतरहि बाहुल्लिको पधानविब्भन्तो आवत्तो बाहुल्लाय अधिगमिस्ससि उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं’न्ति?

“एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, पञ्चवगिये भिक्खू एतदवोचं – ‘अभिजानाथ मे नो तुम्हे, भिक्खवे, इतो पुब्बे एवरूपं पभावितमेत’न्ति [भासितमेतन्ति (सी० स्या० विनयेपि)]? ‘नो हेतं, भन्ते’। ‘अरहं, भिक्खवे, तथागतो सम्मासम्बुद्धो। ओदहथ, भिक्खवे, सोतं, अमतमधिगतं, अहमनुसासामि, अहं धम्मं देसेमि। यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमाना नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सथा’ति।

“असक्खिं खो अहं, भिक्खवे, पञ्चवगिये भिक्खू सज्जापेतुं। द्वेपि सुदं, भिक्खवे, भिक्खू ओवदामि, तयो भिक्खू

पिण्डाय चरन्ति । यं तयो भिक्खू पिण्डाय चरित्वा आहरन्ति तेन छब्बगिया [छब्बग्गा (सी० स्या०)] यापेम । तयोपि सुदं, भिक्खवे, भिक्खू ओवदामि, द्वे भिक्खू पिण्डाय चरन्ति । यं द्वे भिक्खू पिण्डाय चरित्वा आहरन्ति तेन छब्बगिया यापेम । अथ खो, भिक्खवे, पञ्चवगिया भिक्खू मया एवं ओवदियमाना एवं अनुसासियमाना अत्तना जातिधम्मा समाना जातिधम्मे आदीनवं विदित्वा अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसमाना अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमंसु, अत्तना जराधम्मा समाना जराधम्मे आदीनवं विदित्वा अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसमाना अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमंसु, अत्तना ब्याधिधम्मा समाना...पे०... अत्तना मरणधम्मा समाना... अत्तना सोकधम्मा समाना... अत्तना संकिलेसधम्मा समाना संकिलेसधम्मे आदीनवं विदित्वा असंकिलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसमाना असंकिलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमंसु । जाणञ्च पन नेसं दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा नो विमुत्ति [अकुप्पा नेसं विमुत्ति (क०)], अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’ति ।

२८७. “पञ्चिमे, भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पञ्च? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया, सोतविज्जेय्या सद्दा...पे०... घानविज्जेय्या गन्धा... जिह्वाविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमे पञ्च कामगुणे गथिता मुच्छिता अज्झोपन्ना अनादीनवदस्साविनो अनिस्सरणपज्जा परिभुज्जन्ति, ते एवमस्सु वेदितब्बा — ‘अनयमापन्ना ब्यसनमापन्ना यथाकामकरणीया पापिमतो’ [पापिमतो’ति (?)] । ‘सेय्यथापि, भिक्खवे, आरज्जको मगो बद्धो पासरासिं अधिसयेय्य । सो एवमस्स वेदितब्बो — अनयमापन्नो ब्यसनमापन्नो यथाकामकरणीयो लुद्दस्स । आगच्छन्ते च पन लुद्दे येन कामं न पक्कमिस्सती’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा इमे पञ्च कामगुणे गथिता मुच्छिता अज्झोपन्ना अनादीनवदस्साविनो अनिस्सरणपज्जा परिभुज्जन्ति, ते एवमस्सु वेदितब्बा — ‘अनयमापन्ना ब्यसनमापन्ना यथाकामकरणीया पापिमतो’ । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमे पञ्च कामगुणे अगथिता अमुच्छिता अनज्झोपन्ना आदीनवदस्साविनो निस्सरणपज्जा परिभुज्जन्ति, ते एवमस्सु वेदितब्बा — ‘न अनयमापन्ना न ब्यसनमापन्ना न यथाकामकरणीया पापिमतो’ ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, आरज्जको मगो अबद्धो पासरासिं अधिसयेय्य । सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘न अनयमापन्नो न ब्यसनमापन्नो न यथाकामकरणीयो लुद्दस्स । आगच्छन्ते च पन लुद्दे येन कामं पक्कमिस्सती’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा इमे पञ्च कामगुणे अगथिता अमुच्छिता अनज्झोपन्ना आदीनवदस्साविनो निस्सरणपज्जा परिभुज्जन्ति, ते एवमस्सु वेदितब्बा — ‘न अनयमापन्ना न ब्यसनमापन्ना न यथाकामकरणीया पापिमतो’ ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, आरज्जको मगो अरज्जे पवने चरमानो विस्सत्थो गच्छति, विस्सत्थो तिट्ठति, विस्सत्थो निसीदति, विस्सत्थो सेय्यं कप्पेति । तं किस्स हेतु? अनापाथगतो, भिक्खवे, लुद्दस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मारं अपदं, वधित्वा मारचक्खुं अदस्सनं गतो पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति यं तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति,

भिक्षवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, भिक्षु सुखस्स च पहाना दुखस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, भिक्षु सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, भिक्षु सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, भिक्षु सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, भिक्षु सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे...पे०... पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, भिक्षु सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति, पज्जाय चस्स दिस्वा आसवा परिक्खीणा होन्ति । अयं वुच्चति, भिक्षवे, भिक्षु अन्धमकासि मारं अपदं, वधित्वा मारचक्खुं अदस्सनं गतो पापिमतो । तिण्णो लोके विसत्तिकं विस्सत्थो गच्छति, विस्सत्थो तिट्ठति, विस्सत्थो निसीदति, विस्सत्थो सेय्यं कप्पेति । तं किस्स हेतु? अनापाथगतो, भिक्षवे, पापिमतो”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्षू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

पासरासिसुत्तं निट्ठितं छट्ठं ।

७. चूळहत्थिपदोपमसुत्तं

२८८. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन जाणुस्सोणि ब्राह्मणो सब्बसेतेन वळवाभिरथेन [वळभीरथेन (सी० पी०)] सावत्थिया निव्याति दिवादिवस्स । अद्दसा खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो पिलोतिकं परिब्बाजकं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान पिलोतिकं परिब्बाजकं एतदवोच —

“हन्द, कुतो नु भवं वच्छायनो आगच्छति दिवादिवस्सा”ति?

“इतो हि खो अहं, भो, आगच्छामि समणस्स गोतमस्स सन्तिका”ति ।

“तं किं मज्जति, भवं वच्छायनो, समणस्स गोतमस्स पज्जावेय्यत्तियं?

“पण्डितो मज्जे”ति ।

“को चाहं, भो, को च समणस्स गोतमस्स पज्जावेय्यत्तियं जानिस्सामि! सोपि नूनस्स तादिसोव यो समणस्स गोतमस्स पज्जावेय्यत्तियं जानेय्या”ति ।

“उळाराय खलु भवं वच्छायनो समणं गोतमं पसंसाय पसंसती”ति ।

“को चाहं, भो, को च समणं गोतमं पसंसिस्सामि?

“पसत्थपसत्थोव सो भवं गोतमो सेट्ठो देवमनुस्सान”न्ति ।

“कं पन भवं वच्छायनो अत्थवसं सम्पस्समानो समणे गोतमे एवं अभिप्पसन्नो”ति [अभिप्पसन्नो होतीति (स्या०)]?

“सेय्यथापि, भो, कुसलो नागवनिको नागवनं पविसेय्य । सो पस्सेय्य नागवने महन्तं हत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियच्च वित्थतं । सो निट्ठं गच्छेय्य — ‘महा वत, भो, नागो’ति । एवमेव खो अहं, भो, यतो अद्वसं समणे गोतमे चत्तारि पदानि अथाहं निट्ठमगमं — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

२८९. “कतमानि चत्तारि? इधाहं, भो, पस्सामि एकच्चे खत्तियपण्डिते निपुणे कतपरप्पवादे वालवेधिरूपे, ते भिन्दन्ता [वोभिन्दन्ता (सी० पी०) वि + अव + भिन्दन्ता] मज्जे चरन्ति पज्जागतेन दिट्ठिगतानि । ते सुणन्ति — ‘समणो खलु, भो, गोतमो अमुकं नाम गामं वा निगमं वा ओसरिस्सती’ति । ते पज्जं अभिसङ्खरोन्ति — ‘इमं मयं पज्जं समणं गोतमं उपसङ्कमित्वा पुच्छिस्साम । एवं चे नो पुट्ठो एवं ब्याकरिस्सति, एवमस्स मयं वादं आरोपेस्साम । एवं चेपि नो पुट्ठो एवं ब्याकरिस्सति, एवमिस्स मयं वादं आरोपेस्सामा’ति । ते सुणन्ति — ‘समणो खलु, भो, गोतमो अमुकं नाम गामं वा निगमं वा ओसटो’ति । ते येन समणो गोतमो तेनुपसङ्कमन्ति । ते समणो गोतमो धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति । ते समणेन गोतमेन धम्मिया कथाय सन्दस्सिता समादपिता समुत्तेजिता सम्पहंसिता न चेव समणं गोतमं पज्जं पुच्छन्ति, कुतोस्स [कुतस्स (सी० स्या० पी०)] वादं आरोपेस्सन्ति? अज्जदत्थु समणस्सेव गोतमस्स सावका सम्पज्जन्ति । यदाहं, भो, समणे गोतमे इमं पठमं पदं अद्वसं अथाहं निट्ठमगमं — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

“पुन चपराहं, भो, पस्सामि इधेकच्चे ब्राह्मणपण्डिते...पे०... गहपतिपण्डिते...पे०... समणपण्डिते निपुणे कतपरप्पवादे वालवेधिरूपे ते भिन्दन्ता मज्जे चरन्ति पज्जागतेन दिट्ठिगतानि । ते सुणन्ति — ‘समणो खलु भो गोतमो अमुकं नाम गामं वा निगमं वा ओसरिस्सती’ति । ते पज्जं अभिसङ्खरोन्ति ‘इमं मयं पज्जं समणं गोतमं उपसङ्कमित्वा पुच्छिस्साम । एवं चे नो पुट्ठो एवं ब्याकरिस्सति, एवमस्स मयं वादं आरोपेस्साम । एवं चेपि नो पुट्ठो एवं ब्याकरिस्सति, एवंपिस्स मयं वादं आरोपेस्सामा’ति । ते सुणन्ति ‘समणो खलु भो गोतमो अमुकं नाम गामं वा निगमं वा ओसटो’ति । ते येन समणो गोतमो तेनुपसङ्कमन्ति । ते समणो गोतमो धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति । ते समणेन गोतमेन धम्मिया कथाय सन्दस्सिता समादपिता समुत्तेजिता सम्पहंसिता न चेव समणं गोतमं पज्जं पुच्छन्ति, कुतोस्स वादं आरोपेस्सन्ति? अज्जदत्थु समणंयेव गोतमं ओकासं याचन्ति अगारस्मा अनगारियं पब्बज्जाय । ते समणो गोतमो पब्बाजेति [पब्बाजेति उपसम्पादेति (सी०)] । ते तत्थ पब्बजिता समाना वूपकट्ठा अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरन्ता नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति । ते एवमाहंसु — ‘मनं वत, भो, अनस्साम, मनं वत, भो, पनस्साम;

मयज्झि पुब्बे अस्समणाव समाना समणम्हाति पटिजानिम्ह, अब्राह्मणाव समाना ब्राह्मणम्हाति पटिजानिम्ह, अनरहन्तोव समाना अरहन्तम्हाति पटिजानिम्ह । इदानीं खोम्ह समणा, इदानीं खोम्ह ब्राह्मणा, इदानीं खोम्ह अरहन्तो'ति । यदाहं, भो, समणे गोतमे इमं चतुत्थं पदं अद्दसं अथाहं निट्ठमगमं — 'सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो'ति ।

“यतो खो अहं, भो, समणे गोतमे इमानि चत्तारि पदानि अद्दसं अथाहं निट्ठमगमं — 'सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो'ति ।

२९०. एवं वुत्ते, जाणुस्सोणि ब्राह्मणो सब्बसेता वळ्ळावाभिरथा ओरोहित्वा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा तिक्खत्तुं उदानं उदानेसि — “नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स; नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स; नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । अप्पेव नाम मयम्पि कदाचि करहचि तेन भोता गोतमेन सद्धिं समागच्छेय्याम, अप्पेव नाम सिया कोचिदेव कथासल्लापो'ति! अथ खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो यावतको अहोसि पिलोतिकेन परिब्बाजकेन सद्धिं कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि । एवं वुत्ते, भगवा जाणुस्सोणि ब्राह्मणं एतदवोच — “न खो, ब्राह्मण, एत्तावता हत्थिपदोपमो वित्थारेन परिपूरो होति । अपि च, ब्राह्मण, यथा हत्थिपदोपमो वित्थारेन परिपूरो होति तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी'ति । “एवं, भो'ति खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

२९१. “सेय्यथापि, ब्राह्मण, नागवनिको नागवनं पविसेय्य । सो पस्सेय्य नागवने महन्तं हत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियज्ज वित्थतं । यो होति कुसलो नागवनिको नेव ताव निट्ठं गच्छति — ‘महा वत, भो, नागो'ति । तं किस्स हेतु? सन्ति हि, ब्राह्मण, नागवने वामनिका नाम हत्थिनियो महापदा, तासं पेतं पदं अस्साति ।

“सो तमनुगच्छति । तमनुगच्छन्तो पस्सति नागवने महन्तं हत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियज्ज वित्थतं, उच्चा च निसेवितं । यो होति कुसलो नागवनिको नेव ताव निट्ठं गच्छति — ‘महा वत, भो, नागो'ति । तं किस्स हेतु? सन्ति हि, ब्राह्मण, नागवने उच्चा काळारिका नाम हत्थिनियो महापदा, तासं पेतं पदं अस्साति ।

“सो तमनुगच्छति । तमनुगच्छन्तो पस्सति नागवने महन्तं हत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियज्ज वित्थतं, उच्चा च निसेवितं, उच्चा च दन्तेहि आरज्जितानि । यो होति कुसलो नागवनिको नेव ताव निट्ठं गच्छति — ‘महा वत, भो, नागो'ति । तं किस्स हेतु? सन्ति हि, ब्राह्मण, नागवने उच्चा कणेरुका नाम हत्थिनियो महापदा, तासं पेतं पदं अस्साति ।

“सो तमनुगच्छति । तमनुगच्छन्तो पस्सति नागवने महन्तं हत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियज्ज वित्थतं, उच्चा च निसेवितं, उच्चा च दन्तेहि आरज्जितानि, उच्चा च साखाभङ्गं । तज्ज नागं पस्सति रुक्खमूलगतं वा अब्भोकासगतं वा गच्छन्तं वा तिट्ठन्तं वा निसिन्नं वा निपन्नं वा । सो निट्ठं गच्छति — ‘अयमेव सो महानागो'ति ।

“एवमेव खो, ब्राह्मण, इध तथागतो लोके उपज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं

सव्यञ्जनं; केवलपरिपुणं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अज्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘सम्बाधो घरावासो रजोपथो, अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुणं एकन्तपरिसुद्धं सङ्गलिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यन्ति । सो अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्टं पहाय केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजति ।

२९२. “सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खून् सिक्खासाजीवसमापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति ।

“अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति दिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्खी । अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरति ।

“अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी होति आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा ।

“मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो [ठेतो (स्या० कं०)] पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स ।

“पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय । इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं वा अनुपपदाता, समगारामो समग्गरतो समग्गनन्दी समग्गकरणं वाचं भासिता होति ।

“फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति । या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता होति ।

“सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवर्ति वाचं भासिता कालेन सापदेसं परियन्तवर्ति अत्थसंहितं ।

२९३. “सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो होति, एकभत्तिको होति रत्तूपरतो, विरतो विकालभोजना, नच्चगीतवादितविसूकदस्सना पटिविरतो होति, मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्टाना पटिविरतो होति, उच्चासयनमहासयना पटिविरतो होति, जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो होति, आमकधज्जपटिग्गहणा पटिविरतो होति, आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो होति, इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा पटिविरतो होति, दासिदासपटिग्गहणा पटिविरतो होति, अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो होति, कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो होति, हत्थिगवास्सवळवापटिग्गहणा पटिविरतो होति, खेत्तवत्थुपटिग्गहणा पटिविरतो होति, दूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो होति, कयविककया पटिविरतो होति, तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो होति, उक्कोटनवज्जनिकतिसाचियोगा पटिविरतो होति, छेदनवधबन्धनविपरामोसआलोपसहसाकारा [साहसाकारा (क०)] पटिविरतो होति [इमस्स अनन्तरं “सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं पटिसंवेदेती”ति वचनं दीघनिकाये आगतं, तं इध सन्तोसकथावसाने

आगतं, सा च सन्तोसकथा तत्थ सतिसम्पजज्जानन्तरमेव आगता] ।

२९४. “सो सन्तुडो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति । सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारोव डेति, एवमेव भिक्खु सन्तुडो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति । सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं पटिसंवेदेति ।

२९५. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो तेन सद्दं सुत्वा... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो अज्झत्तं अब्यासेकसुखं पटिसंवेदेति ।

“सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, संघाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति ।

२९६. “सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो, (इमाय च अरियाय सन्तुडिया समन्नागतो) [() एत्थन्तरे पाठो इध नदिस्सति, चतुक्कङ्कुत्तरे पन इमस्मिं ठाने दिस्सति, अट्ठकथाटीकासु च तदत्थो पकासितो । तस्मा सो एत्थ पटीपूरितो] इमिना च अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पजज्जेन समन्नागतो विवित्तं सेनासनं भजति अरज्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुज्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उजुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उपट्टपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति । ब्यापादप्पदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति, सब्बपाणभूतहितानुकम्पी ब्यापादप्पदोसा चित्तं परिसोधेति । थिनमिद्धं पहाय विगतथिनमिद्धो विहरति आलोकसज्जी सतो सम्पजानो, थिनमिद्धा चित्तं परिसोधेति । उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति, अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति । विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथंकथी कुसलेसु धम्मेसु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

२९७. “सो इमे पज्ज नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदम्पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इतिपि, तथागतनिसेवितं इतिपि, तथागतारज्जितं इतिपि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गच्छति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदम्पि वुच्चति, ब्राह्मण... पे०... सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदम्पि वुच्चति, ब्राह्मण...पे०... सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदम्पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इतिपि, तथागतनिसेवितं इतिपि, तथागतारज्जितं इतिपि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गच्छति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

२९८. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं, द्वेपि जातियो...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । इदम्पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इतिपि, तथागतनिसेवितं इतिपि, तथागतारज्जितं इतिपि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गच्छति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन...पे०... यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । इदम्पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इतिपि, तथागतनिसेवितं इतिपि, तथागतारज्जितं इतिपि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गच्छति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

२९९. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । इदम्पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इतिपि, तथागतनिसेवितं इतिपि, तथागतारज्जितं इतिपि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गतो होति, अपि च खो निट्ठं गच्छति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति ।

“तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । इदम्पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इतिपि, तथागतनिसेवितं इतिपि, तथागतारज्जितं इतिपि । एत्तावता खो, ब्राह्मण, अरियसावको निट्ठं गतो होति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ति । एत्तावता खो, ब्राह्मण, हत्थिपदोपमो वित्थारेन परिपूरो होती’ति ।

एवं वुत्ते, जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “अभिक्वन्तं, भो गोतम, अभिक्वन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मगं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं

सरणं गच्छामि, धम्मञ्च, भिक्खुसङ्घञ्च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं'न्ति ।

चूळहत्थिपदोपमसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. महाहत्थिपदोपमसुत्तं

३००. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच — “सेय्यथापि, आवुसो, यानि कानिचि जङ्गलानं पाणानं पदजातानि सब्बानि तानि हत्थिपदे समोधानं गच्छन्ति, हत्थिपदं तेसं अगमक्खायति यदिदं महन्तत्तेन; एवमेव खो, आवुसो, ये केचि कुसला धम्मा सब्बेते चतूसु अरियसच्चेसु सङ्गहं गच्छन्ति । कतमेसु चतूसु? दुक्खे अरियसच्चे, दुक्खसमुदये अरियसच्चे, दुक्खनिरोधे अरियसच्चे, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अरियसच्चे” ।

३०१. “कतमञ्चावुसो, दुक्खं अरियसच्चं? जातिपि दुक्खा, जरापि दुक्खा, मरणमपि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासापि दुक्खा, यम्विच्छं न लभति तमपि दुक्खं; संखित्तेन, पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा । कतमे चावुसो, पञ्चुपादानक्खन्धा? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो ।

“कतमो चावुसो, रूपुपादानक्खन्धो? चत्तारि च महाभूतानि, चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादाय रूपं ।

“कतमा चावुसो, चत्तारो महाभूता? पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु ।

३०२. “कतमा चावुसो, पथवीधातु? पथवीधातु सिया अज्झत्तिका, सिया बाहिरा । कतमा चावुसो, अज्झत्तिका पथवीधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं उपादिन्नं, सेय्यथिदं — केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु अट्ठि अट्ठिमिज्जं वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं, यं वा पनञ्जमि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं उपादिन्नं । अयं वुच्चतावुसो, अज्झत्तिका पथवीधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका पथवीधातु, या च बाहिरा पथवीधातु, पथवीधातुरेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यञ्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यञ्जाय दिस्वा पथवीधातुया निब्बिन्दति, पथवीधातुया चित्तं विराजेति ।

“होति खो सो, आवुसो, समयो यं बाहिरा आपोधातु पकुप्पति [पथवीधातु पकुप्पति (क०)] । अन्तरहिता तस्मिं समये बाहिरा पथवीधातु होति । तस्सा हि नाम, आवुसो, बाहिराय पथवीधातुया ताव महल्लिकाय अनिच्चता पञ्जायिस्सति, खयधम्मता पञ्जायिस्सति, वयधम्मता पञ्जायिस्सति, विपरिणामधम्मता पञ्जायिस्सति । किं पनिमस्स मत्तट्ठकस्स कायस्स तण्हुपादिन्नस्स ‘अहन्ति वा ममन्ति वा अस्मी’ति वा? अथ ख्वास्स नोतेवेत्थ होति ।

“तज्जे, आवुसो, भिक्खुं परे अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसेन्ति विहेसेन्ति, सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्ना खो मे अयं सोतसम्फस्सजा दुक्खवेदना । सा च खो पटिच्च, नो अपटिच्च । किं पटिच्च? फस्सं पटिच्च’ । सो [सोपिखो (स्या०), सोपि (क०)] फस्सो अनिच्चोति पस्सति, वेदना अनिच्चाति पस्सति, सञ्जा अनिच्चाति पस्सति, सङ्खारा अनिच्चाति पस्सति, विज्जाणं अनिच्चन्ति पस्सति । तस्स धातारम्मणमेव चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति ।

“तज्जे, आवुसो, भिक्खुं परे अनिट्ठेहि अकन्तोहि अमनापेहि समुदाचरन्ति — पाणिसम्फस्सेनपि लेडुसम्फस्सेनपि दण्डसम्फस्सेनपि सत्थसम्फस्सेनपि । सो एवं पजानाति — ‘तथाभूतो खो अयं कायो यथाभूतस्मिं काये पाणिसम्फस्सापि कमन्ति, लेडुसम्फस्सापि कमन्ति, दण्डसम्फस्सापि कमन्ति, सत्थसम्फस्सापि कमन्ति । वुत्तं खो पनेतं भगवता ककचूपमोवादे — “उभतोदण्डकेन चेपि, भिक्खवे, ककचेन चोरा ओचरका अङ्गमङ्गानि ओकन्तेय्युं, तत्रापि यो मनो पदूसेय्य न मे सो तेन सासनकरो”ति । आरद्धं खो पन मे वीरियं भविस्सति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मूढा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं । कामं दानि इमस्मिं काये पाणिसम्फस्सापि कमन्तु, लेडुसम्फस्सापि कमन्तु, दण्डसम्फस्सापि कमन्तु, सत्थसम्फस्सापि कमन्तु, करीयति हिदं बुद्धानं सासनंति ।

“तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्घं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाति । सो तेन संविज्जति संवेगं आपज्जति — ‘अलाभा वत मे, न वत मे लाभा, दुल्लब्धं वत मे, न वत मे सुलब्धं, यस्स मे एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो, उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठातीति । सेय्यथापि, आवुसो, सुणिसा ससुरं दिस्वा संविज्जति संवेगं आपज्जति; एवमेव खो, आवुसो, तस्स चे भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो, उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाति, सो तेन संविज्जति संवेगं आपज्जति — ‘अलाभा वत मे न वत मे लाभा, दुल्लब्धं वत मे, न वत मे सुलब्धं, यस्स मे एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो, उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठातीति । तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता सण्ठाति, सो तेन अत्तमनो होति । एत्तावतापि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

३०३. “कतमा चावुसो, आपोधातु? आपोधातु सिया अज्झत्तिका, सिया बाहिरा । कतमा चावुसो अज्झत्तिका आपोधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं उपादिन्नं, सेय्यथिदं — पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्गाणिका लसिका मुत्तं, यं वा पनज्जम्पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं उपादिन्नं — अयं वुच्चतावुसो, अज्झत्तिका आपोधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका आपोधातु या च बाहिरा आपोधातु, आपोधातुरेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा आपोधातुया निब्बिन्दति, आपोधातुया चित्तं विराजेति ।

“होति खो सो, आवुसो, समयो यं बाहिरा आपोधातु पकुप्पति । सा गामम्पि वहति, निगमम्पि वहति, नगरम्पि वहति, जनपदम्पि वहति, जनपदपदेसम्पि वहति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्धे योजनसतिकानिपि उदकानि ओगच्छन्ति, द्वियोजनसतिकानिपि उदकानि ओगच्छन्ति, त्रियोजनसतिकानिपि उदकानि ओगच्छन्ति, चतुयोजनसतिकानिपि उदकानि ओगच्छन्ति, पञ्चयोजनसतिकानिपि उदकानि ओगच्छन्ति, छयोजनसतिकानिपि उदकानि ओगच्छन्ति, सत्तयोजनसतिकानिपि उदकानि ओगच्छन्ति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्धे सत्ततालम्पि उदकं सण्ठाति, छत्तालम्पि उदकं सण्ठाति, पञ्चतालम्पि उदकं सण्ठाति, चतुतालम्पि उदकं सण्ठाति, तितालम्पि उदकं सण्ठाति, द्वितालम्पि उदकं सण्ठाति, तालमत्तम्पि [तालंपि (सी०)] उदकं सण्ठाति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्धे सत्तपोरिसम्पि उदकं सण्ठाति, छप्पोरिसम्पि उदकं सण्ठाति, पञ्चपोरिसम्पि उदकं सण्ठाति, चतुप्पोरिसम्पि उदकं सण्ठाति, तिपोरिसम्पि उदकं सण्ठाति, द्विपोरिसम्पि उदकं सण्ठाति, पोerिसमत्तम्पि [पोरिसंपि (सी०)] उदकं सण्ठाति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्धे अट्ठपोरिसम्पि उदकं सण्ठाति, कटिमत्तम्पि उदकं सण्ठाति, जाणुकमत्तम्पि उदकं सण्ठाति, गोप्फकमत्तम्पि उदकं सण्ठाति । होति खो सो, आवुसो, समयो, यं महासमुद्धे

अङ्गुलिपब्बतेमनमत्तम्पि उदकं न होति । तस्सा हि नाम, आवुसो, बाहिराय आपोधातुया ताव महल्लिकाय अनिच्चता पज्जायिस्सति, खयधम्मता पज्जायिस्सति, वयधम्मता पज्जायिस्सति, विपरिणामधम्मता पज्जायिस्सति । किं पनिमस्स मत्तट्ठकस्स कायस्स तण्हुपादिन्नस्स ‘अहन्ति वा ममन्ति वा अस्मीति’ वा? अथ ख्वास्स नोतेवेत्थ होति...पे०... तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्गं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता सण्ठाति । सो तेन अत्तमनो होति । एत्तावतापि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

३०४. “कतमा चावुसो, तेजोधातु? तेजोधातु सिया अज्झत्तिका, सिया बाहिरा । कतमा चावुसो, अज्झत्तिका तेजोधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं, सेय्यथिदं — येन च सन्तप्पति, येन च जीरीयति, येन च परिडहति, येन च असितपीतखायितसायितं सम्मा परिणामं गच्छति, यं वा पनञ्जम्पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं — अयं वुच्चतावुसो, अज्झत्तिका तेजोधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका तेजोधातु या च बाहिरा तेजोधातु, तेजोधातुरेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा तेजोधातुया निब्बिन्दति, तेजोधातुया चित्तं विराजेति ।

“होति खो सो, आवुसो, समयो यं बाहिरा तेजोधातु पकुप्पति । सा गामम्पि दहति, निगमम्पि दहति, नगरम्पि दहति, जनपदम्पि दहति, जनपदपदेसम्पि दहति । सा हरितन्तं वा पन्थन्तं वा सेलन्तं वा उदकन्तं वा रमणीयं वा भूमिभागं आगम्म अनाहारा निब्बायति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं कुक्कुटपत्तेनपि न्हारुदहुलेनपि अग्निं गवेसन्ति । तस्सा हि नाम, आवुसो, बाहिराय तेजोधातुया ताव महल्लिकाय अनिच्चता पज्जायिस्सति, खयधम्मता पज्जायिस्सति, वयधम्मता पज्जायिस्सति, विपरिणामधम्मता पज्जायिस्सति । किं पनिमस्स मत्तट्ठकस्स कायस्स तण्हुपादिन्नस्स ‘अहन्ति वा ममन्ति वा अस्मीति’ वा? अथ ख्वास्स नोतेवेत्थ होति...पे०... तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्गं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता सण्ठाति, सो तेन अत्तमनो होति । एत्तावतापि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

३०५. “कतमा चावुसो, वायोधातु? वायोधातु सिया अज्झत्तिका, सिया बाहिरा । कतमा चावुसो, अज्झत्तिका वायोधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं, सेय्यथिदं — उद्धङ्गमा वाता, अधोगमा वाता, कुच्छिसया वाता, कोट्टासया [कोट्टसया (सी० पी०)] वाता, अङ्गमङ्गानुसारिनो वाता, अस्सासो पस्सासो इति, यं वा पनञ्जम्पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं — अयं वुच्चतावुसो, अज्झत्तिका वायोधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका वायोधातु, या च बाहिरा वायोधातु, वायोधातुरेवेसा । ‘तं नेतं मम नेसोहमस्मि न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा वायोधातुया निब्बिन्दति वायोधातुया चित्तं विराजेति ।

“होति खो सो, आवुसो, समयो यं बाहिरा वायोधातु पकुप्पति । सा गामम्पि वहति, निगमम्पि वहति, नगरम्पि वहति, जनपदम्पि वहति, जनपदपदेसम्पि वहति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं गिम्हानं पच्छिमे मासे तालवण्टेनपि विधूपनेनपि वातं परियेसन्ति, ओस्सवनेपि तिणानि न इच्छन्ति । तस्सा हि नाम, आवुसो, बाहिराय वायोधातुया ताव महल्लिकाय अनिच्चता पज्जायिस्सति, खयधम्मता पज्जायिस्सति, वयधम्मता पज्जायिस्सति, विपरिणामधम्मता पज्जायिस्सति । किं पनिमस्स मत्तट्ठकस्स कायस्स तण्हुपादिन्नस्स ‘अहन्ति वा ममन्ति वा अस्मीति’ वा? अथ ख्वास्स नोतेवेत्थ होति ।

“तज्जे, आवुसो, भिक्खुं परे अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसेन्ति विहेसेन्ति । सो एवं पजानाति, उप्पन्ना खो मे अयं

सोतसम्फस्सजा दुक्खा वेदना । सा च खो पटिच्च, नो अपटिच्च । किं पटिच्च? फस्सं पटिच्च । सोपि फस्सो अनिच्चोति पस्सति, वेदना अनिच्चाति पस्सति, सज्जा अनिच्चाति पस्सति, सङ्खारा अनिच्चाति पस्सति, विज्जाणं अनिच्चन्ति पस्सति । तस्स धातारम्मणमेव चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति ।

“तज्जे, आवुसो, भिक्खुं परे अनिट्ठेहि अकन्तेहि अमनापेहि समुदाचरन्ति, पाणिसम्फस्सेनपि लेडुसम्फस्सेनपि दण्डसम्फस्सेनपि सत्थसम्फस्सेनपि । सो एवं पजानाति ‘तथाभूतो खो अयं कायो यथाभूतस्मिं काये पाणिसम्फस्सापि कमन्ति, लेडुसम्फस्सापि कमन्ति, दण्डसम्फस्सापि कमन्ति, सत्थसम्फस्सापि कमन्ति । वुत्तं खो पनेतं भगवता ककचूपमोवादे “उभतोदण्डकेन चेपि, भिक्खवे, ककचेन चोरा ओचरका अङ्गमङ्गानि ओकन्तेय्युं । तत्रापि यो मनो पदूसेय्य, न मे सो तेन सासनकरो”ति । आरद्धं खो पन मे वीरियं भविस्सति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं । कामं दानि इमस्मिं काये पाणिसम्फस्सापि कमन्तु, लेडुसम्फस्सापि कमन्तु, दण्डसम्फस्सापि कमन्तु, सत्थसम्फस्सापि कमन्तु । करीयति हिदं बुद्धानं सासनं”ति ।

“तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाति । सो तेन संविज्जति संवेगं आपज्जति — ‘अलाभा वत मे, न वत मे लाभा, दुल्लब्धं वत मे, न वत मे सुलब्धं । यस्स मे एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाती”ति । सेय्यथापि, आवुसो, सुणिसा ससुरं दिस्वा संविज्जति संवेगं आपज्जति; एवमेव खो, आवुसो, तस्स चे भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो, उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाति । सो तेन संविज्जति संवेगं आपज्जति — ‘अलाभा वत मे, न वत मे लाभा, दुल्लब्धं वत मे, न वत मे सुलब्धं । यस्स मे एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो, उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाती”ति । तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो, एवं धम्मं अनुस्सरतो, एवं सङ्घं अनुस्सरतो, उपेक्खा कुसलनिस्सिता सण्ठाति, सो तेन अत्तमनो होति । एत्तावतापि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

३०६. “सेय्यथापि, आवुसो, कट्ठज्ज पटिच्च वल्लिज्ज पटिच्च तिणज्ज पटिच्च मत्तिकज्ज पटिच्च आकासो परिवारितो अगारं त्वेव सङ्घं गच्छति; एवमेव खो, आवुसो, अट्ठिज्ज पटिच्च न्हारुज्ज पटिच्च मंसज्ज पटिच्च चम्मज्ज पटिच्च आकासो परिवारितो रूपं त्वेव सङ्घं गच्छति । अज्झत्तिकज्जेव, आवुसो, चक्खुं अपरिभिन्नं होति, बाहिरा च रूपा न आपाथं आगच्छन्ति, नो च तज्जो समन्नाहारो होति, नेव ताव तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । अज्झत्तिकज्जेव [अज्झत्तिकज्जे (सी० स्या० पी०), अज्झत्तिकज्जेपि (?)], आवुसो, चक्खुं अपरिभिन्नं होति बाहिरा च रूपा आपाथं आगच्छन्ति, नो च तज्जो समन्नाहारो होति, नेव ताव तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । यतो च खो, आवुसो, अज्झत्तिकज्जेव चक्खुं अपरिभिन्नं होति, बाहिरा च रूपा आपाथं आगच्छन्ति, तज्जो च समन्नाहारो होति । एवं तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । यं तथाभूतस्स रूपं तं रूपुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, या तथाभूतस्स वेदना सा वेदनुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, या तथाभूतस्स सज्जा सा सज्जुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, ये तथाभूतस्स सङ्खारा ते सङ्खारुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छन्ति, यं तथाभूतस्स विज्जाणं तं विज्जाणुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति ।

“सो एवं पजानाति — ‘एवज्झि किर इमेसं पच्चन्नं उपादानक्खन्धानं सङ्गहो सन्निपातो समवायो होति । वुत्तं खो पनेतं भगवता — ‘यो पटिच्चसमुप्पादं पस्सति सो धम्मं पस्सति; यो धम्मं पस्सति सो पटिच्चसमुप्पादं पस्सतीति । पटिच्चसमुप्पन्ना खो पनिमे यदिदं पच्चुपादानक्खन्धा । यो इमेसु पच्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दो आलयो अनुनयो

अज्झोसानं सो दुक्खसमुदयो । यो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, सो दुक्खनिरोधो'ति । एत्तावतापि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

“अज्झत्तिकञ्चेव, आवुसो, सोतं अपरिभिन्नं होति...पे०... घानं अपरिभिन्नं होति... जिक्का अपरिभिन्ना होति... कायो अपरिभिन्नो होति... मनो अपरिभिन्नो होति, बाहिरा च धम्मा न आपाथं आगच्छन्ति नो च तज्जो समन्नाहारो होति, नेव ताव तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । अज्झत्तिको चेव, आवुसो, मनो अपरिभिन्नो होति, बाहिरा च धम्मा आपाथं आगच्छन्ति, नो च तज्जो समन्नाहारो होति, नेव ताव तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । यतो च खो, आवुसो, अज्झत्तिको चेव मनो अपरिभिन्नो होति, बाहिरा च धम्मा आपाथं आगच्छन्ति, तज्जो च समन्नाहारो होति, एवं तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । यं तथाभूतस्स रूपं तं रूपुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, या तथाभूतस्स वेदना सा वेदनुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, या तथाभूतस्स सज्जा सा सज्जुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, ये तथाभूतस्स सङ्कारा ते सङ्कारुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छन्ति, यं तथाभूतस्स विज्जाणं तं विज्जाणुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति । सो एवं पजानाति — ‘एवज्झि किर इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं सङ्गहो सन्निपातो समवायो होति । वुत्तं खो पनेतं भगवता — “यो पटिच्चसमुप्पादं पस्सति सो धम्मं पस्सति; यो धम्मं पस्सति सो पटिच्चसमुप्पादं पस्सती’ति । पटिच्चसमुप्पन्ना खो पनिमे यदिदं पञ्चुपादानक्खन्धा । यो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दो आलयो अनुनयो अज्झोसानं सो दुक्खसमुदयो । यो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं सो दुक्खनिरोधो'ति । एत्तावतापि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होती'ति ।

इदमवोच आयस्मा सारिपुत्तो । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महाहत्थिपदोपमसुत्तं निद्धितं अट्टमं ।

९. महासारोपमसुत्तं

३०७. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते अचिरपक्कन्ते देवदत्ते । तत्र खो भगवा देवदत्तं आरब्ध भिक्खू आमन्तेसि —

“इध, भिक्खवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा'ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति — ‘अहमस्मि लाभसक्कारसिलोकवा [लाभी सिलोकवा (सी० पी०), लाभी सक्कार सिलोकवा (स्या०)], इमे पनज्जे भिक्खू अप्पज्जाता अप्पेसक्खा'ति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तचं अतिक्कम्म पपटिकं, साखापलासं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार'न्ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि फेगुं,

न अज्जासि तच्चं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं [तथापायं (क०)] भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तच्चं अतिक्कम्म पपटिकं, साखापलासं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यच्चस्स सारेन सारकरणीयं तच्चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेक्कच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति ‘अहमस्मि लाभसक्कारसिलोकेवा, इमे पनज्जे भिक्खू अप्पज्जाता अप्पेसक्खा’ति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु साखापलासं अग्गहेसि ब्रह्मचरियस्स; तेन च वोसानं आपादि ।

३०८. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति । अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि सीलवा कल्याणधम्मो, इमे पनज्जे भिक्खू दुस्सीला पापधम्मा’ति । सो ताय सीलसम्पदाय मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तच्चं, पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि फेगुं, न अज्जासि तच्चं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तच्चं, पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो; यच्चस्स सारेन सारकरणीयं तच्चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, इधेक्कच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति । अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि सीलवा कल्याणधम्मो, इमे पनज्जे भिक्खू दुस्सीला पापधम्मा’ति । सो ताय सीलसम्पदाय मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु पपटिकं अग्गहेसि ब्रह्मचरियस्स; तेन च वोसानं आपादि ।

३०९. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय सीलसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति । अप्पमत्तो समानो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि समाहितो एकग्गचित्तो, इमे पनज्जे भिक्खू असमाहिता विब्भन्तचित्ता’ति । सो ताय समाधिसम्पदाय मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिड्डतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं तचं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि फेगुं, न अज्जासि तचं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिड्डतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं तचं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यच्चस्स सारेन सारकरणीयं तच्चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय सीलसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि समाहितो एकग्गचित्तो, इमे पनज्जे भिक्खू असमाहिता विब्भन्तचित्ता’ति । सो ताय समाधिसम्पदाय मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु तचं अग्गहेसि ब्रह्मचरियस्स; तेन च वोसानं आपादि ।

३१०. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति । अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न

परं वम्भेति । सो ताय सीलसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय समाधिसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति अप्पमत्तो समानो जाणदस्सनेन आराधेति । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि जानं पस्सं विहरामि । इमे पनज्जे भिक्खू अजानं अपस्सं विहरन्ती’ति । सो तेन जाणदस्सनेन मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं फेगुं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं न अज्जासि फेगुं न अज्जासि तचं न अज्जासि पपटिकं न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं फेगुं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यच्चस्स सारेन सारकरणीयं तच्चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेक्कचो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोम्हि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय सीलसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय समाधिसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो जाणदस्सनेन आराधेति । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि जानं पस्सं विहरामि, इमे पनज्जे भिक्खू अजानं अपस्सं विहरन्ती’ति । सो तेन जाणदस्सनेन मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु फेगुं अगगहेसि ब्रह्मचरियस्स; तेन च वोसानं आपादि ।

३११. “इध पन, भिक्खवे, एकचो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोम्हि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति, न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय सीलसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय समाधिसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो जाणदस्सनेन आराधेति । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन जाणदस्सनेन न

अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन जाणदस्सनेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो असमयविमोक्खं आराधेति । अट्टानमेतं [अट्टानं खो पनेतं (क०)], भिक्खवे, अनवकासो यं सो भिक्खु ताय असमयविमुत्तिया परिहायेथ ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारज्जेव छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति जानमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘अज्जासि वतायं भवं पुरिसो सारं, अज्जासि फेगुं, अज्जासि तचं, अज्जासि पपटिकं, अज्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारज्जेव छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति जानमानो । यज्चस्स सारेन सारकरणीयं तज्चस्स अत्थं अनुभविस्सती’ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमिहि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति, न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय सीलसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय समाधिसम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो जाणदस्सनं आराधेति । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन जाणदस्सनेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन जाणदस्सनेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो असमयविमोक्खं आराधेति । अट्टानमेतं, भिक्खवे, अनवकासो यं सो भिक्खु ताय असमयविमुत्तिया परिहायेथ ।

“इति खो, भिक्खवे, नयिदं ब्रह्मचरियं लाभसक्कारसिलोकानिसंसं, न सीलसम्पदानिसंसं, न समाधिसम्पदानिसंसं, न जाणदस्सनानिसंसं । या च खो अयं, भिक्खवे, अकुप्पा चेतोविमुत्ति — एतदत्थमिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं, एतं सारं एतं परियोसान’न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महासारोपमसुत्तं निद्धितं नवमं ।

१०. चूळसारोपमसुत्तं

३१२. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो पिङ्गलकोच्छो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पिङ्गलकोच्छो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “येमे, भो गोतम, समणब्राह्मणा सङ्घिनो गणिनो गणाचरिया जाता यसस्सिनो तित्थकरा साधुसम्मता, बहुजनस्स, सेय्यथिदं — पूरणो

कस्सपो, मक्खलि गोसालो, अजितो केसकम्बलो, पकुधो कच्चायनो, सज्जयो [सज्जयो (सी० स्या० पी० क०)] बेलट्टुपुत्तो, निगण्ठो नाटपुत्तो, सब्बेते सकाय पटिज्जाय अब्भज्जंसु सब्बेव नाब्भज्जंसु, उदाहु एकच्चे अब्भज्जंसु एकच्चे नाब्भज्जंसू'ति? “अलं, ब्राह्मण, तिट्ठतेतं — सब्बेते सकाय पटिज्जाय अब्भज्जंसु सब्बेव नाब्भज्जंसु, उदाहु एकच्चे अब्भज्जंसु एकच्चे नाब्भज्जंसूति । धम्मं ते, ब्राह्मण, देसेस्सामि, तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी”ति । “एवं, भो”ति खो पिङ्गलकोच्छो ब्राह्मणो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

३१३. “सेय्यथापि, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तचं अतिक्कम्म पपटिकं, साखापलासं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि फेगुं, न अज्जासि तचं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तचं अतिक्कम्म पपटिकं, साखापलासं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यज्चस्स सारेन सारकरणीयं तज्चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ति ।

३१४. “सेय्यथापि वा पन, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तचं, पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि फेगुं, न अज्जासि तचं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तचं पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यज्चस्स सारेन सारकरणीयं तज्चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ति ।

३१५. “सेय्यथापि वा पन, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं, तचं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि फेगुं, न अज्जासि तचं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं, तचं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यज्चस्स सारेन सारकरणीयं तज्चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ति ।

३१६. “सेय्यथापि वा पन, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं, फेगुं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि फेगुं, न अज्जासि तचं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं, फेगुं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यज्चस्स सारेन सारकरणीयं तज्चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ति ।

३१७. “सेय्यथापि वा पन, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारज्जेव छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सार’न्ति जानमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘अज्जासि

वतायं भवं पुरिसो सारं, अज्जासि फेगुं, अज्जासि तचं, अज्जासि पपटिकं, अज्जासि साखापलासं। तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारज्जेव छेत्वा आदाय पक्कन्तो 'सार'न्ति जानमानो। यच्चस्स सारेन सारकरणीयं तच्चस्स अत्थं अनुभविस्सती'ति।

३१८. “एवमेव खो, ब्राह्मण, इधेकच्चो पुगगलो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमिहि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति। सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति। सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो। सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि लाभसक्कारसिलोकेवा, इमे पनज्जे भिक्खू अप्पज्जाता अप्पेसक्खा’ति। लाभसक्कारसिलोकेन च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय न छन्दं जनेति, न वायमति, ओलीनवुत्तिको च होति साथलिको। सेय्यथापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तचं अतिक्कम्म पपटिकं, साखापलासं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो। यच्चस्स सारेन सारकरणीयं तच्चस्स अत्थं नानुभविस्सति। तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुगगलं वदामि।

३१९. “इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुगगलो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमिहि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति। सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति। सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो। सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। लाभसक्कारसिलोकेन च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको। सो सीलसम्पदं आराधेति। सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, परिपुण्णसङ्कप्पो। सो ताय सीलसम्पदाय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि सीलवा कल्याणधम्मो, इमे पनज्जे भिक्खू दुस्सीला पापधम्मा’ति। सीलसम्पदाय च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय न छन्दं जनेति, न वायमति, ओलीनवुत्तिको च होति साथलिको। सेय्यथापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तचं, पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो। यच्चस्स सारेन सारकरणीयं, तच्चस्स अत्थं नानुभविस्सति। तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुगगलं वदामि।

३२०. “इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुगगलो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमिहि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति। सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति। सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति, न परिपुण्णसङ्कप्पो। सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। लाभसक्कारसिलोकेन च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको। सो सीलसम्पदं आराधेति। सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो। सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। सीलसम्पदाय च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको। सो समाधिसम्पदं आराधेति। सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, परिपुण्णसङ्कप्पो। सो ताय समाधिसम्पदाय

अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि समाहितो एकगगचित्तो, इमे पनञ्जे भिक्खू असमाहिता विब्भन्तचित्ता’ति । समाधिसम्पदाय च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च, तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय न छन्दं जनेति, न वायमति, ओलीनवुत्तिको च होति साथलिको । सेय्यथापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं अतिक्कम्म फेगुं, तचं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यञ्चस्स सारेन सारकरणीयं तञ्चस्स अत्थं नानुभविस्सति । तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुग्गलं वदामि ।

३२१. “इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन... पे०... अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । लाभसक्कारसिलोकेन च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सीलसम्पदाय च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । समाधिसम्पदाय च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो जाणदस्सनं आराधेति । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तमनो होति, परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति — ‘अहमस्मि जानं पस्सं विहरामि, इमे पनञ्जे भिक्खू अजानं अपस्सं विहरन्ती’ति । जाणदस्सनेन च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय न छन्दं जनेति, न वायमति, ओलीनवुत्तिको च होति साथलिको । सेय्यथापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव सारं, फेगुं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति मज्जमानो । यञ्चस्स सारेन सारकरणीयं तञ्चस्स अत्थं नानुभविस्सति । तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुग्गलं वदामि ।

३२२. “इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा’ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति, न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । लाभसक्कारसिलोकेन च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सीलसम्पदाय च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । समाधिसम्पदाय च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो जाणदस्सनं आराधेति । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन जाणदस्सनेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । जाणदस्सनेन च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको ।

३२३. “कतमे च, ब्राह्मण, धम्मा जाणदस्सनेन उत्तरितरा च पणीततरा च? इध, ब्राह्मण, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति, पज्जाय चस्स दिस्वा आसवा परिक्खीणा होन्ति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च । इमे खो, ब्राह्मण, धम्मा जाणदस्सनेन उत्तरितरा च पणीततरा च ।

३२४. “सेय्यथापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारंयेव छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सार’न्ति जानमानो । यच्चस्स सारेन सारकरणीयं तच्चस्स अत्थं अनुभविस्सति । तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुग्गलं वदामि ।

“इति खो, ब्राह्मण, नयिदं ब्रह्मचरियं लाभसक्कारसिलोकानिसंसं, न सीलसम्पदानिसंसं, न समाधिसम्पदानिसंसं, न जाणदस्सनानिसंसं । या च खो अयं, ब्राह्मण, अकुप्पा चेतोविमुत्ति — एतदत्थमिदं, ब्राह्मण, ब्रह्मचरियं, एतं सारं एतं

परियोसान’न्ति ।

एवं वुत्ते, पिङ्गलकोच्छो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत’न्ति ।

चूळसारोपमसुत्तं निट्ठितं दसमं ।

ओपम्मवग्गो निट्ठितो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

मोळियफग्गुनरिट्ठञ्च नामो, अन्धवने कथिपुण्णं निवापो ।

रासिकणेरुमहागजनामो, सारूपमो [सारवरो (स्या०), सारवनो (क०)] पुन पिङ्गलकोच्छो ॥

४. महायमकवग्गो

१. चूळगोसिङ्गसुत्तं

३२५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा नातिके [नादिके (सी० स्या० पी०), जातिके (क०)] विहरति गिज्जकावसथे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो आयस्मा च किमिलो [किम्बिलो (सी० पी० क०)] गोसिङ्गसालवनदाये विहरन्ति । अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन गोसिङ्गसालवनदायो तेनुपसङ्गमि । अद्दसा खो दायपालो भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान भगवन्तं एतदवोच — “मा, समण, एतं दायं पाविसि । सन्तेत्थ तयो कुलपुत्ता अत्तकामरूपा विहरन्ति । मा तेसं अफासुमकासी’ति ।

अस्सोसि खो आयस्मा अनुरुद्धो दायपालस्स भगवता सद्धिं मन्तयमानस्स । सुत्वान दायपालं एतदवोच — “मा, आवुसो दायपाल, भगवन्तं वारेसि । सत्था नो भगवा अनुप्पत्तो’ति । अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येनायस्मा च नन्दियो आयस्मा च किमिलो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तञ्च नन्दियं आयस्मन्तञ्च किमिलं एतदवोच — “अभिवक्कमथायस्मन्तो, अभिवक्कमथायस्मन्तो, सत्था नो भगवा अनुप्पत्तो’ति । अथ खो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो आयस्मा च किमिलो भगवन्तं पच्चुग्गन्त्वा — एको भगवतो पत्तचीवरं पटिग्गहेसि, एको आसनं पज्जपेसि, एको पादोदकं उपट्ठापेसि । निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने । निसज्ज खो भगवा पादे पक्खालेसि । तेपि खो आयस्मन्तो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं अनुरुद्धं भगवा एतदवोच —

३२६. “कच्चि वो, अनुरुद्धा, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि पिण्डकेन न किलमथा’ति? “खमनीयं, भगवा, यापनीयं, भगवा; न च मयं, भन्ते, पिण्डकेन किलमामा’ति । “कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरथा’ति? “तग्घ मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा’ति । “यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरथा’ति? “इध मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे, योहं एवरूपेहि सब्रह्मचारीहि सद्धिं विहरामी’ति । तस्स मय्हं, भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु

मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च; मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च; मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘यंनूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तेय्य’न्ति । सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि । नाना हि खो नो, भन्ते, काया एकञ्च पन मज्जे चित्त’न्ति ।

आयस्मापि खो नन्दियो...पे०... आयस्मापि खो किमिलो भगवन्तं एतदवोच — “मय्हम्पि, भन्ते, एवं होति — ‘लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे, योहं एवरूपेहि सब्रह्मचारीहि सद्धिं विहरामी’ति । तस्स मय्हं, भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च, मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘यंनूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तेय्य’न्ति । सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि । नाना हि खो नो, भन्ते, काया एकञ्च पन मज्जे चित्तन्ति ।

“एवं खो मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा”ति ।

३२७. “साधु साधु, अनुरुद्धा! कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथा”ति? “तग्घ मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरामा”ति । “यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथा”ति? “इध, भन्ते, अम्हाकं यो पठमं गामतो पिण्डाय पटिक्कमति सो आसनानि पज्जपेति, पानीयं परिभोजनीयं उपट्ठापेति, अवक्कारपातिं उपट्ठापेति । यो पच्छा गामतो पिण्डाय पटिक्कमति, सचे होति भुत्तावसेसो सचे आकङ्खति भुज्जति, नो चे आकङ्खति अप्पहरिते वा छट्ठेति, अप्पाणके वा उदके ओपिलापेति । सो आसनानि पटिसामेति, पानीयं परिभोजनीयं पटिसामेति, अवक्कारपातिं पटिसामेति, भत्तगं सम्मज्जति । यो पस्सति पानीयघटं वा परिभोजनीयघटं वा वच्चघटं वा रिक्तं तुच्छं सो उपट्ठापेति । सचस्स होति अविसय्हं, हत्थविकारेन दुतियं आमन्तेत्वा हत्थविलङ्घकेन उपट्ठापेम, न त्वेव मयं, भन्ते, तप्पच्चया वाचं भिन्दाम । पज्चाहिकं खो पन मयं, भन्ते, सब्बरत्तिकं धम्मिया कथाय सन्निसीदाम । एवं खो मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरामा”ति ।

३२८. “साधु साधु, अनुरुद्धा! अत्थि पन वो, अनुरुद्धा, एवं अप्पमत्तानं आतापीनं पहितत्तानं विहरन्तानं उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “किञ्चि नो सिया, भन्ते! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम । अयं खो नो, भन्ते, अम्हाकं अप्पमत्तानं आतापीनं पहितत्तानं विहरन्तानं उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति ।

“साधु साधु, अनुरुद्धा! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थज्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “किञ्चि नो सिया, भन्ते! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम । एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमज्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति ।

“साधु साधु, अनुरुद्धा! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “किञ्चि नो सिया, भन्ते! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम पीतिया च विरागा उपेक्खका च विहराम, सता च सम्पजाना, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेम, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम। एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति।

“साधु साधु, अनुरुद्धा! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “किञ्चि नो सिया, भन्ते! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम। एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमञ्जो उत्तरि मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति।

“साधु साधु, अनुरुद्धा! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “किञ्चि नो सिया, भन्ते! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहराम। एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति।

“साधु साधु, अनुरुद्धा! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “किञ्चि नो सिया, भन्ते! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहराम...पे०... सब्बसो विज्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहराम...पे०... सब्बसो आकिञ्चञ्चायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहराम। एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति।

३२९. “साधु साधु, अनुरुद्धा! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “किञ्चि नो सिया, भन्ते! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम सब्बसो नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहराम, पञ्चाय च नो दिस्वा आसवा परिक्खीणा। एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो। इमम्हा च मयं, भन्ते, फासुविहारा अञ्जं फासुविहारं उत्तरितरं वा पणीततरं वा न समनुपस्सामा”ति। “साधु साधु, अनुरुद्धा! इमम्हा फासुविहारा उत्तरितरो वा पणीततरो वा फासुविहारो नत्थी”ति।

३३०. अथ खो भगवा आयस्मन्तञ्च अनुरुद्धं आयस्मन्तञ्च नन्दियं आयस्मन्तञ्च किमिलं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना पक्कामि। अथ खो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो

आयस्मा च किमिलो भगवन्तं अनुसंयायित्वा [अनुसंयावेत्वा (सी०), अनुसावेत्वा (टीका)] ततो पटिनिवत्तित्वा आयस्मा च नन्दियो आयस्मा च किमिलो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोचुं — “किं नु खो मयं आयस्मतो अनुरुद्धस्स एवमारोचिम्ह — ‘इमासञ्च इमासञ्च विहारसमापत्तीनं मयं लाभिनो’ति, यं नो आयस्मा अनुरुद्धो भगवतो सम्मुखा याव आसवानं खया पकासेती’ति? “न खो मे आयस्मन्तो एवमारोचेसुं — ‘इमासञ्च इमासञ्च विहारसमापत्तीनं मयं लाभिनो’ति, अपि च मे आयस्मन्तानं चेतसा चेतो परिच्च विदितो — ‘इमासञ्च इमासञ्च विहारसमापत्तीनं इमे आयस्मन्तो लाभिनो’ति । देवतापि मे एतमत्थं आरोचेसुं — ‘इमासञ्च इमासञ्च विहारसमापत्तीनं इमे आयस्मन्तो लाभिनो’ति । तमेनं भगवता पञ्हाभिपुट्टेन ब्याकत”न्ति ।

३३१. अथ खो दीघो परजनो यक्खो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो दीघो परजनो यक्खो भगवन्तं एतदवोच — “लाभा वत, भन्ते, वज्जीनं, सुलद्धलाभा वज्जिपजाय, यत्थ तथागतो विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो, इमे च तयो कुलपुत्ता — आयस्मा च अनुरुद्धो, आयस्मा च नन्दियो, आयस्मा च किमिलो’ति । दीघस्स परजनस्स यक्खस्स सद्दं सुत्वा भुम्मा देवा सद्दमनुस्सावेसुं — ‘लाभा वत, भो, वज्जीनं, सुलद्धलाभा वज्जिपजाय, यत्थ तथागतो विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो, इमे च तयो कुलपुत्ता — आयस्मा च अनुरुद्धो, आयस्मा च नन्दियो, आयस्मा च किमिलो’ति । भुम्मानं देवानं सद्दं सुत्वा चातुमहाराजिका देवा...पे०... तावतिसा देवा...पे०... यामा देवा...पे०... तुसिता देवा...पे०... निम्मानरती देवा...पे०... परनिम्मितवसवती देवा...पे०... ब्रह्मकायिका देवा सद्दमनुस्सावेसुं — “लाभा वत, भो, वज्जीनं, सुलद्धलाभा वज्जिपजाय, यत्थ तथागतो विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो, इमे च तयो कुलपुत्ता — आयस्मा च अनुरुद्धो, आयस्मा च नन्दियो, आयस्मा च किमिलो’ति । इतिह ते आयस्मन्तो तेन खणेन (तेन लयेन) [() सी० स्या० पी० पोत्थकेसु नत्थि] तेन मुहुत्तेन यावब्रह्मलोका विदिता [संविदिता (क०)] अहेसुं ।

“एवमेतं, दीघ, एवमेतं, दीघ! यस्मापि, दीघ, कुला एते तयो कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, तज्चेपि कुलं एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्तं अनुस्सरेय्य, तस्सपास्स कुलस्स दीघरत्तं हिताय सुखाय । यस्मापि, दीघ, कुलपरिवट्ठा एते तयो कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, सो चेपि कुलपरिवट्ठो एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्तो अनुस्सरेय्य, तस्सपास्स कुलपरिवट्ठस्स दीघरत्तं हिताय सुखाय । यस्मापि, दीघ, गामा एते तयो कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, सो चेपि गामो एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्तो अनुस्सरेय्य, तस्सपास्स गामस्स दीघरत्तं हिताय सुखाय । यस्मापि, दीघ, निगमा एते तयो कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, सो चेपि निगमो एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्तो अनुस्सरेय्य, तस्सपास्स निगमस्स दीघरत्तं हिताय सुखाय । यस्मापि, दीघ, नगरा एते तयो कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, तज्चेपि नगरं एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्तं अनुस्सरेय्य, तस्सपास्स नगरस्स दीघरत्तं हिताय सुखाय । यस्मापि, दीघ, जनपदा एते तयो कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, सो चेपि जनपदो एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्तो अनुस्सरेय्य, तस्सपास्स जनपदस्स दीघरत्तं हिताय सुखाय । सब्बे चेपि, दीघ, खत्तिया एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्ता अनुस्सरेय्युं, सब्बेसानंपास्स खत्तियानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सब्बे चेपि, दीघ, ब्राह्मणा...पे०... सब्बे चेपि, दीघ, वेस्सा... पे०... सब्बे चेपि, दीघ, सुद्धा एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्ता अनुस्सरेय्युं, सब्बेसानंपास्स सुद्धानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सदेवको चेपि, दीघ, लोको समारको सब्रह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्ता अनुस्सरेय्य, सदेवकस्सपास्स लोकस्स समारकस्स सब्रह्मकस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय दीघरत्तं हिताय सुखाय । पस्स, दीघ, याव एते तयो कुलपुत्ता बहुजनहिताय पटिपन्ना बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय, अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान”न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो दीघो परजनो यक्खो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

चूळगोसिङ्गसुत्तं निद्धितं पठमं ।

२. महागोसिङ्गसुत्तं

३३२. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा गोसिङ्गसालवनदाये विहरति सम्बहुलेहि अभिज्जातेहि अभिज्जातेहि थेरेहि सावकेहि सद्धिं — आयस्मता च सारिपुत्तेन आयस्मता च महामोग्गल्लानेन आयस्मता च महाकस्सपेन आयस्मता च अनुरुद्धेन आयस्मता च रेवतेन आयस्मता च आनन्देन, अज्जेहि च अभिज्जातेहि अभिज्जातेहि थेरेहि सावकेहि सद्धिं । अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्डितो येनायस्मा महाकस्सपो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोच — “आयामावुसो, कस्सप, येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिस्साम धम्मस्सवनाया”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्मा महाकस्सपो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसि । अथ खो आयस्मा च महामोग्गल्लानो आयस्मा च महाकस्सपो आयस्मा च अनुरुद्धो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिस्सु धम्मस्सवनाय । अद्वसा खो आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तज्च महामोग्गल्लानं आयस्मन्तज्च महाकस्सपं आयस्मन्तज्च अनुरुद्धं येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमन्ते धम्मस्सवनाय । दिस्वान येनायस्मा रेवतो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं रेवतं एतदवोच — “उपसङ्कमन्ता खो अमू, आवुसो [आयस्मन्तावुसो (क०)] रेवत, सप्पुरिसा येनायस्मा सारिपुत्तो तेन धम्मस्सवनाय । आयामावुसो रेवत, येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिस्साम धम्मस्सवनाया”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्मा रेवतो आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि । अथ खो आयस्मा च रेवतो आयस्मा च आनन्दो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिस्सु धम्मस्सवनाय ।

३३३. अद्वसा खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तज्च रेवतं आयस्मन्तज्च आनन्दं दूरतोव आगच्छन्ते । दिस्वान आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “एतु खो आयस्मा आनन्दो! स्वागतं आयस्मतो आनन्दस्स भगवतो उपट्ठाकस्स भगवतो सन्तिकावचरस्स! रमणीयं, आवुसो आनन्द, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला [सब्बपालिफुल्ला (सी०)] साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो आनन्द, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति? “इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु बहुस्सुतो होति सुतधरो सुतसन्निचयो । ये ते धम्मा आदिकल्याणा मज्जेकल्याणा परियोसानकल्याणा सात्था सब्बज्जना; केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति, तथारूपास्स धम्मा बहुस्सुता होन्ति, धाता [धता (सी० स्या० कं० पी०)], वचसा परिचिता, मनसानुपेक्खिता, दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा । सो चतस्सन्नं परिसानं धम्मं देसेति परिमण्डलेहि पदव्यज्जनेहि अनुप्पबन्धेहि [अप्पबद्धेहि (सी० पी०)] अनुसयसमुग्घाताय । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति ।

३३४. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं रेवतं एतदवोच — “ब्याकतं खो, आवुसो रेवत, आयस्मता आनन्देन यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं रेवतं पुच्छाम — ‘रमणीयं, आवुसो रेवत, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो रेवत, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’”ति? “इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु पटिसल्लानारामो होति पटिसल्लानरतो, अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो, विपस्सनाय समन्नागतो, ब्रूहेता सुज्जागारानं । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति ।

३३५. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच — “ब्याकतं खो, आवुसो अनुरुद्ध, आयस्मता रेवतेन यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं अनुरुद्धं पुच्छाम — ‘रमणीयं, आवुसो अनुरुद्ध, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो अनुरुद्ध, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’”ति? “इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु दिब्बेण चक्खुना विसुद्धेण अतिक्कन्तमानुसकेन सहस्सं लोकानं वोलोकेति । सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुमा पुरिसो उपरिपासादवरगतो सहस्सं नेमिमण्डलानं वोलोकेय्य; एवमेव खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खु दिब्बेण चक्खुना विसुद्धेण अतिक्कन्तमानुसकेन सहस्सं लोकानं वोलोकेति । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति ।

३३६. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोच — “ब्याकतं खो, आवुसो कस्सप, आयस्मता अनुरुद्धेण यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं महाकस्सपं पुच्छाम — ‘रमणीयं, आवुसो कस्सप, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो कस्सप, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’”ति? “इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु अत्तना च आरज्जिको होति आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च पिण्डपातिको होति पिण्डपातिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च पंसुकूलिको होति पंसुकूलिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च तेचीवरिको होति तेचीवरिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च अप्पिच्छो होति अप्पिच्छताय च वण्णवादी, अत्तना च सन्तुट्ठो होति सन्तुट्ठिया च वण्णवादी, अत्तना च पविवित्तो होति पविवेकस्स च वण्णवादी, अत्तना च असंसट्ठो होति असंसग्गस्स च वण्णवादी, अत्तना च आरद्धवीरियो होति वीरियारम्भस्स च वण्णवादी, अत्तना च सीलसम्पन्नो होति सीलसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च समाधिसम्पन्नो होति समाधिसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च पज्जासम्पन्नो होति पज्जासम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च विमुत्तिसम्पन्नो होति विमुत्तिसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च विमुत्तिजाणदस्सनसम्पन्नो होति विमुत्तिजाणदस्सनसम्पदाय च वण्णवादी । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति ।

३३७. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच — “ब्याकतं खो, आवुसो मोग्गल्लान, आयस्मता महाकस्सपेण यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं पुच्छाम — ‘रमणीयं, आवुसो मोग्गल्लान, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो मोग्गल्लान, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’”ति? “इधावुसो सारिपुत्त, द्वे भिक्खू अभिधम्मकथं कथेन्ति, ते अज्जमज्जं पज्जं पुच्छन्ति, अज्जमज्जस्स पज्जं पुट्ठा विस्सज्जेन्ति, नो च संसादेन्ति [संसारन्ति (क०)], धम्मी च नेसं कथा पवत्तिनी होति । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति ।

३३८. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “ब्याकतं खो, आवुसो सारिपुत्त, अम्हेहि सब्बेहेव यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं सारिपुत्तं पुच्छाम — ‘रमणीयं, आवुसो सारिपुत्त, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’”ति? “इधावुसो मोग्गल्लान, भिक्खु चित्तं वसं वत्तेति, नो च भिक्खु चित्तस्स वसेन वत्तति । सो याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति पुब्बण्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया पुब्बण्हसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति मज्झन्हिकसमयं [मज्झन्तिकसमयं (सी० स्या० कं० पी० क०)] विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया मज्झन्हिकसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति सायन्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया सायन्हसमयं विहरति । सेय्यथापि, आवुसो मोग्गल्लान, रज्जो वा राजमहामत्तस्स वा नानारत्तानं दुस्सानं

दुस्सकरण्डको पूरो अस्स । सो यज्जदेव दुस्सयुगं आकङ्खेय्य पुब्बण्हसमयं पारुपितुं, तं तदेव दुस्सयुगं पुब्बण्हसमयं पारुपेय्य; यज्जदेव दुस्सयुगं आकङ्खेय्य मज्झन्हिकसमयं पारुपितुं, तं तदेव दुस्सयुगं मज्झन्हिकसमयं पारुपेय्य; यज्जदेव दुस्सयुगं आकङ्खेय्य सायन्हसमयं पारुपितुं, तं तदेव दुस्सयुगं सायन्हसमयं पारुपेय्य । एवमेव खो, आवुसो मोग्गल्लान, भिक्खु चित्तं वसं वत्तेति, नो च भिक्खु चित्तस्स वसेन वत्तति । सो याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति पुब्बण्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया पुब्बण्हसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति मज्झन्हिकसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया मज्झन्हिकसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति सायन्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया सायन्हसमयं विहरति । एवरूपेन खो, आवुसो मोग्गल्लान, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति ।

३३९. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो ते आयस्मन्ते एतदवोच — “ब्याकतं खो, आवुसो, अम्हेहि सब्बेहेव यथासकं पटिभानं । आयामावुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमिस्साम; उपसङ्कमित्वा एतमत्थं भगवतो आरोचेस्साम । यथा नो भगवा ब्याकरिस्सति तथा नं धारेस्सामा”ति । “एवमावुसो”ति खो ते आयस्मन्तो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । अथ खो ते आयस्मन्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “अहं, भन्ते, आयस्मन्तज्ज रेवतं आयस्मन्तज्ज आनन्दं दूरतोव आगच्छन्ते । दिस्वान आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचं — ‘एतु खो आयस्मा आनन्दो! स्वागतं आयस्मतो आनन्दस्स भगवतो उपट्ठाकस्स भगवतो सन्तिकावचरस्स! रमणीयं, आवुसो आनन्द, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेन, आवुसो आनन्द, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा आनन्दो मं एतदवोच — ‘इधावुसो, सारिपुत्त, भिक्खु बहुस्सुतो होति सुतधरो...पे०... अनुसयसमुग्घाताय । एवरूपेन खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति । “साधु साधु, सारिपुत्त! यथा तं आनन्दोव सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्य । आनन्दो हि, सारिपुत्त, बहुस्सुतो सुतधरो सुतसन्निचयो । ये ते धम्मा आदिकल्याणा मज्झेकल्याणा परियोसानकल्याणा सात्था सब्बज्जना; केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति, तथारूपास्स धम्मा बहुस्सुता होन्ति, धाता, वचसा परिचिता, मनसानुपेक्खिता, दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा । सो चतस्सन्नं परिसानं धम्मं देसेति परिमण्डलेहि पदब्यज्जनेहि अनुप्पबन्धेहि अनुसयसमुग्घाताया”ति ।

३४०. “एवं वुत्ते, अहं, भन्ते, आयस्मन्तं रेवतं एतदवोचं — ‘ब्याकतं खो, आवुसो रेवत आयस्मता आनन्देन यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं रेवतं पुच्छाम — रमणीयं, आवुसो रेवत, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा मज्जे गन्धा सम्पवन्ति । कथंरूपेन, आवुसो रेवत, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा रेवतो मं एतदवोच — ‘इधावुसो सारिपुत्त भिक्खु पटिसल्लानारामो होति पटिसल्लानरतो, अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो, अनिराकतज्झानो, विपस्सनाय समन्नागतो, ब्रूहेता सुज्जागारानं । एवरूपेन खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति । “साधु साधु, सारिपुत्त! यथा तं रेवतोव सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्य । रेवतो हि, सारिपुत्त, पटिसल्लानारामो पटिसल्लानरतो, अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो, विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुज्जागारानं”ति ।

३४१. “एवं वुत्ते, अहं, भन्ते, आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोचं — ‘ब्याकतं खो आवुसो अनुरुद्ध आयस्मता रेवतेन... पे०... कथंरूपेन, आवुसो अनुरुद्ध, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति । एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो मं एतदवोच — ‘इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सहस्सं लोकानं वोलोकेति । सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुमा पुरिसो...पे०... एवरूपेन खो आवुसो सारिपुत्त भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”ति । “साधु

साधु, सारिपुत्त, यथा तं अनुरुद्धोव सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्य । अनुरुद्धो हि, सारिपुत्त, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सहस्सं लोकानं वोलोकेती'ति ।

३४२. “एवं वुत्ते, अहं, भन्ते, आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोचं — ‘ब्याकतं खो, आवुसो कस्सप आयस्मता अनुरुद्धेन यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं महाकस्सपं पुच्छाम...पे०... कथं रूपेण खो, आवुसो कस्सप, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’ति? एवं वुत्ते भन्ते, आयस्मा महाकस्सपो मं एतदवोच — ‘इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु अत्तना च आरज्जिको होति आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च पिण्डपातिको होति...पे०... अत्तना च पंसुकूलिको होति...पे०... अत्तना च तेचीवरिको होति...पे०... अत्तना च अप्पिच्छो होति...पे०... अत्तना च सन्तुट्ठो होति...पे०... अत्तना च पविवित्तो होति...पे०... अत्तना च असंसट्ठो होति...पे०... अत्तना च आरद्धवीरियो होति...पे०... अत्तना च सीलसम्पन्नो होति...पे०... अत्तना च समाधिसम्पन्नो होति...पे०... अत्तना च पज्जासम्पन्नो होति... अत्तना च विमुत्तिसम्पन्नो होति... अत्तना च विमुत्तिजाणदस्सनसम्पन्नो होति विमुत्तिजाणदस्सनसम्पदाय च वण्णवादी । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’”ति । “साधु साधु, सारिपुत्त! यथा तं कस्सपोव सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्य । कस्सपो हि, सारिपुत्त, अत्तना च आरज्जिको आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च पिण्डपातिको पिण्डपातिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च पंसुकूलिको पंसुकूलिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च तेचीवरिको तेचीवरिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च अप्पिच्छो अप्पिच्छताय च वण्णवादी, अत्तना च सन्तुट्ठो सन्तुट्ठिया च वण्णवादी, अत्तना च पविवित्तो पविवेकस्स च वण्णवादी, अत्तना च असंसट्ठो असंसग्गस्स च वण्णवादी, अत्तना च आरद्धवीरियो वीरियारम्भस्स च वण्णवादी, अत्तना च सीलसम्पन्नो सीलसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च समाधिसम्पन्नो समाधिसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च पज्जासम्पन्नो पज्जासम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च विमुत्तिसम्पन्नो विमुत्तिसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च विमुत्तिजाणदस्सनसम्पन्नो विमुत्तिजाणदस्सनसम्पदाय च वण्णवादी’”ति ।

३४३. “एवं वुत्ते, अहं भन्ते आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोचं — ‘ब्याकतं खो, आवुसो मोग्गल्लान, आयस्मता महाकस्सपेन यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं पुच्छाम...पे०... कथंरूपेण, आवुसो मोग्गल्लान, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’ति? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा महामोग्गल्लानो मं एतदवोच — ‘इधावुसो सारिपुत्त, द्वे भिक्खू अभिधम्मकथं कथेन्ति । ते अज्जमज्जं पज्जं पुच्छन्ति, अज्जमज्जस्स पज्जं पुट्ठा विस्सज्जेन्ति, नो च संसादेन्ति, धम्मी च नेसं कथा पवत्तिनी होति । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’”ति । “साधु साधु, सारिपुत्त, यथा तं मोग्गल्लानोव सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्य । मोग्गल्लानो हि, सारिपुत्त, धम्मकथिको’”ति ।

३४४. एवं वुत्ते, आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवन्तं एतदवोच — “अथ ख्वाहं, भन्ते, आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोचं — ‘ब्याकतं खो, आवुसो सारिपुत्त, अम्हेहि सब्बेहेव यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं सारिपुत्तं पुच्छाम — रमणीयं, आवुसो सारिपुत्त, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति । कथंरूपेण, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’ति? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो मं एतदवोच — ‘इधावुसो, मोग्गल्लान, भिक्खु चित्तं वसं वत्तेति नो च भिक्खु चित्तस्स वसेन वत्तति । सो याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति पुब्बण्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया पुब्बण्हसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति मज्झन्हिकसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया मज्झन्हिकसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति सायन्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया सायन्हसमयं विहरति । सेय्यथापि, आवुसो मोग्गल्लान, रज्जो वा राजमहामत्तस्स वा नानारत्तानं दुस्सानं दुस्सकरण्डको पूरो अस्स । सो यज्जदेव दुस्सयुगं आकङ्खेय्य पुब्बण्हसमयं पारुपितुं, तं तदेव दुस्सयुगं पुब्बण्हसमयं

पारुपेय्य; यज्जदेव दुस्सयुगं आकङ्खेय्य मज्झन्हिकसमयं पारुपितुं, तं तदेव दुस्सयुगं मज्झन्हिकसमयं पारुपेय्य; यज्जदेव दुस्सयुगं आकङ्खेय्य सायन्हसमयं पारुपितुं, तं तदेव दुस्सयुगं सायन्हसमयं पारुपेय्य । एवमेव खो, आवुसो मोग्गल्लान, भिक्खु चित्तं वसं वत्तेति, नो च भिक्खु चित्तस्स वसेन वत्तेति । सो याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति पुब्बण्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया पुब्बण्हसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति मज्झन्हिकसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया मज्झन्हिकसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति सायन्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया सायन्हसमयं विहरति । एवरूपेण खो, आवुसो मोग्गल्लान, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”’ति । “साधु साधु, मोग्गल्लान! यथा तं सारिपुत्तोव सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्य । सारिपुत्तो हि, मोग्गल्लान, चित्तं वसं वत्तेति नो च सारिपुत्तो चित्तस्स वसेन वत्तेति । सो याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति पुब्बण्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया पुब्बण्हसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति मज्झन्हिकसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया मज्झन्हिकसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति सायन्हसमयं विहरितुं, ताय विहारसमापत्तिया सायन्हसमयं विहरति”’ति ।

३४५. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “कस्स नु खो, भन्ते, सुभासित”’न्ति? “सब्बेसं वो, सारिपुत्त, सुभासितं परियायेन । अपि च ममपि सुणाथ यथारूपेण भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्य । इध, सारिपुत्त, भिक्खु पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा — ‘न तावाहं इमं पल्लङ्कं भिन्दिस्सामि याव मे नानुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चिस्सती’ति । एवरूपेण खो, सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या”’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते आयस्मन्तो [ते भिक्खू (क०)] भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महागोसिङ्गसुत्तं निद्धितं दुतियं ।

३. महागोपालकसुत्तं

३४६. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”’ति । “भदन्ते”’ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“एकादसहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो गोपालको अभब्बो गोगणं परिहरितुं फातिं कातुं [फातिकत्तुं (सी० पी०), फातिकात्तुं (स्या० कं०)] । कतमेहि एकादसहि? इध, भिक्खवे, गोपालको न रूपञ्जू होति, न लक्खणकुसलो होति, न आसाटिकं हारेता [साटेता (सी० स्या० कं० पी०)] होति, न वणं पटिच्छादेता होति, न धूमं कत्ता होति, न तित्थं जानाति, न पीतं जानाति, न वीथिं जानाति, न गोचरकुसलो होति अनवसेसदोही च होति । ये ते उसभा गोपितरो गोपरिणायका ते न अतिरेकपूजाय पूजेता होति । इमेहि खो, भिक्खवे, एकादसहि अङ्गेहि समन्नागतो गोपालको अभब्बो गोगणं परिहरितुं फातिं कातुं । एवमेव खो, भिक्खवे, एकादसहि धम्मोहि समन्नागतो भिक्खु अभब्बो इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जितुं । कतमेहि एकादसहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु न रूपञ्जू होति, न लक्खणकुसलो होति, न आसाटिकं हारेता होति, न वणं पटिच्छादेता होति, न धूमं कत्ता होति, न तित्थं जानाति, न पीतं जानाति, न वीथिं जानाति, न गोचरकुसलो होति, अनवसेसदोही च होति । ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका ते न अतिरेकपूजाय पूजेता होति ।

३४७. “कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न रूपञ्जू होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु यं किञ्चि रूपं सब्बं रूपं ‘चत्तारि महाभूतानि, चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादारूपं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न रूपञ्जू होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न लक्खणकुसलो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘कम्मलक्खणो बालो, कम्मलक्खणो पण्डितो’ति यथाभूतं नप्पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न लक्खणकुसलो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न आसाटिकं हारेता होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु उप्पन्नं कामवितक्कं अधिवासेति, नप्पजहति न विनोदेति न ब्यन्ती करोति न अनभावं गमेति । उप्पन्नं ब्यापादवितक्कं...पे०... उप्पन्नं विहिंसावितक्कं...पे०... उप्पन्नुप्पन्ने पापके अकुसले धम्मे अधिवासेति, नप्पजहति न विनोदेति न ब्यन्ती करोति न अनभावं गमेति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न आसाटिकं हारेता होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न वणं पटिच्छादेता होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा निमित्तग्गाही होति अनुब्यञ्जनग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय न पटिपज्जति, न रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये न संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं सुत्वा... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय निमित्तग्गाही होति अनुब्यञ्जनग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय न पटिपज्जति, न रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये न संवरं आपज्जति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न वणं पटिच्छादेता होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न धूमं कत्ता होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं न वित्थारेन परेसं देसेता होति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न धूमं कत्ता होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न तित्थं जानाति? इध, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू बहुस्सुता आगतागमा धम्मधरा विनयधरा मातिकाधरा, ते कालेन कालं उपसङ्कमित्वा न परिपुच्छति, न परिपज्जति — ‘इदं, भन्ते, कथं? इमस्स को अत्थो’ति? तस्स ते आयस्मन्तो अविवटञ्चेव न विवरन्ति, अनुत्तानीकतञ्च न उत्तानी करोन्ति, अनेकविहितेसु च कङ्काठानीयेसु धम्मेसु कङ्कं न पटिविनोदेन्ति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न तित्थं जानाति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न पीतं जानाति? इध, भिक्खवे, भिक्खु तथागतप्पवेदिते धम्मविनये देसियमाने न लभति अत्थवेदं, न लभति धम्मवेदं, न लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न पीतं जानाति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न वीथिं जानाति? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरियं अट्ठङ्गिकं मगं यथाभूतं नप्पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न वीथिं जानाति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न गोचरकुसलो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चत्तारो सतिपट्टाने यथाभूतं नप्पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न गोचरकुसलो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु अनवसेसदोही होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुं सद्दा गहपतिका अभिहट्ठं पवारेन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि, तत्र भिक्खु मत्तं न जानाति पटिग्गहणाय । एवं खो, भिक्खवे,

भिक्षु अनवसेसदोही होति ।

“कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु ये ते भिक्षू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका ते न अतिरेकपूजाय पूजेता होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु ये ते भिक्षू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका, तेसु न मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठापेति आवि चेव रहो च; न मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठापेति आवि चेव रहो च; न मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठापेति आवि चेव रहो च । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु ये ते भिक्षू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका ते न अतिरेकपूजाय पूजेता होति ।

“इमेहि खो भिक्षवे एकादसहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्षु अभब्बो इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरुद्धिं वेपुल्लं आपज्जितुं ।

३४८. “एकादसहि, भिक्षवे, अङ्गेहि समन्नागतो गोपालको भब्बो गोगणं परिहरितुं फातिं कातुं । कतमेहि एकादसहि? इध, भिक्षवे, गोपालको रूपञ्जू होति, लक्खणकुसलो होति, आसाटिकं हारेता होति, वणं पटिच्छादेता होति, धूमं कत्ता होति, तित्थं जानाति, पीतं जानाति, वीथिं जानाति, गोचरकुसलो होति, सावसेसदोही च होति । ये ते उसभा गोपितरो गोपरिणायका ते अतिरेकपूजाय पूजेता होति । इमेहि खो, भिक्षवे, एकादसहि अङ्गेहि समन्नागतो गोपालको भब्बो गोगणं परिहरितुं फातिं कातुं । एवमेव खो, भिक्षवे, एकादसहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्षु भब्बो इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरुद्धिं वेपुल्लं आपज्जितुं । कतमेहि एकादसहि? इध, भिक्षवे, भिक्षु रूपञ्जू होति, लक्खणकुसलो होति, आसाटिकं हारेता होति, वणं पटिच्छादेता होति, धूमं कत्ता होति, तित्थं जानाति, पीतं जानाति, वीथिं जानाति, गोचरकुसलो होति, सावसेसदोही च होति । ये ते भिक्षू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका ते अतिरेकपूजाय पूजेता होति ।

३४९. “कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु रूपञ्जू होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु यं किञ्चि रूपं सब्बं रूपं चत्तारि महाभूतानि, चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादारूपं न्ति यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु रूपञ्जू होति ।

“कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु लक्खणकुसलो होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु कम्मलक्खणो बालो, कम्मलक्खणो पण्डितोति यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु लक्खणकुसलो होति ।

“कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु आसाटिकं हारेता होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु उप्पन्नं कामवितक्कं नाधिवासेति, पजहति विनोदेति ब्यन्ती करोति अनभावं गमेति । उप्पन्नं ब्यापादवितक्कं...पे०... उप्पन्नं विहिंसावितक्कं...पे०... उप्पन्नुप्पन्ने पापके अकुसले धम्मे नाधिवासेति, पजहति विनोदेति ब्यन्ती करोति अनभावं गमेति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु आसाटिकं हारेता होति ।

“कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु वणं पटिच्छादेता होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोड्ढं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला

धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वणं पटिच्छादेता होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु धूमं कत्ता होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन परेसं देसेता होति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु धूमं कत्ता होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु तित्थं जानाति? इध, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू बहुस्सुता आगतागमा धम्मधरा विनयधरा मातिकाधरा ते कालेन कालं उपसङ्गमित्वा परिपुच्छति, परिपज्जति — ‘इदं, भन्ते, कथं? इमस्स को अत्थो’ति? तस्स ते आयस्मन्तो अविवटञ्चेव विवरन्ति, अनुत्तानीकतञ्च उत्तानी करोन्ति, अनेकविहितेसु च कङ्खाठानीयेसु धम्मेसु कङ्खं पटिविनोदेन्ति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु तित्थं जानाति ।

“कथञ्च भिक्खवे, भिक्खु पीतं जानाति? इध, भिक्खवे, भिक्खु तथागतप्पवेदिते धम्मविनये देसियमाने लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु पीतं जानाति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु वीथिं जानाति? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरियं अट्ठङ्गिकं मगं यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वीथिं जानाति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु गोचरकुसलो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चत्तारो सतिपट्टाने यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु गोचरकुसलो होति ।

“कथञ्च भिक्खवे, भिक्खु सावसेसदोही होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुं सद्धा गहपतिका अभिहट्ठं पवारन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि । तत्र भिक्खु मत्तं जानाति पटिग्गहणाय । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सावसेसदोही होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका, ते अतिरेकपूजाय पूजेता होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठापेति आवि चेव रहो च; मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठापेति आवि चेव रहो च; मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठापेति आवि चेव रहो च । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका ते अतिरेकपूजाय पूजेता होति ।

“इमेहि खो, भिक्खवे, एकादसहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु भब्बो इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जितु’न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महागोपालकसुत्तं निद्धितं ततियं ।

४. चूळगोपालकसुत्तं

३५०. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा वज्जीसु विहरति उक्कचेलायं गङ्गाय नदिया तीरे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, मागधको गोपालको दुप्पञ्जजातिको, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये, असमवेक्खित्वा गङ्गाय नदिया ओरिमं तीरं, असमवेक्खित्वा पारिमं तीरं, अतित्थेनेव गावो पतारेसि उत्तरं तीरं सुविदेहानं । अथ खो, भिक्खवे, गावो मज्झेगङ्गाय नदिया सोते आमण्डलियं करित्वा तत्थेव अनयब्यसनं आपज्जिंसु । तं किस्स हेतु? तथा हि सो, भिक्खवे, मागधको गोपालको दुप्पञ्जजातिको, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये, असमवेक्खित्वा गङ्गाय नदिया ओरिमं तीरं, असमवेक्खित्वा पारिमं तीरं, अतित्थेनेव गावो पतारेसि उत्तरं तीरं सुविदेहानं । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि [ये केचि (स्या० कं०)] समणा वा ब्राह्मणा वा अकुसला इमस्स लोकस्स अकुसला परस्स लोकस्स, अकुसला मारधेय्यस्स अकुसला अमारधेय्यस्स, अकुसला मच्चुधेय्यस्स अकुसला अमच्चुधेय्यस्स, तेसं ये सोतब्बं सदहातब्बं मज्जिस्सन्ति, तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय ।

३५१. “भूतपुब्बं, भिक्खवे, मागधको गोपालको सप्पञ्जजातिको, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये, समवेक्खित्वा गङ्गाय नदिया ओरिमं तीरं, समवेक्खित्वा पारिमं तीरं, तित्थेनेव गावो पतारेसि उत्तरं तीरं सुविदेहानं । सो पठमं पतारेसि ये ते उसभा गोपितरो गोपरिणायका । ते तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु । अथापरे पतारेसि बलवगावो दम्मगावो । तेपि तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु । अथापरे पतारेसि वच्छतरे वच्छतरियो । तेपि तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु । अथापरे पतारेसि वच्छके किसानलके [किसबलके (सी० स्या० पी०)] । तेपि तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु । भूतपुब्बं, भिक्खवे, वच्छको तरुणको तावदेव जातको मातुगोरवकेन वुहमानो, सोपि तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमासि । तं किस्स हेतु? तथा हि सो, भिक्खवे, मागधको गोपालको सप्पञ्जजातिको, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये, समवेक्खित्वा गङ्गाय नदिया ओरिमं तीरं, समवेक्खित्वा पारिमं तीरं, तित्थेनेव गावो पतारेसि उत्तरं तीरं सुविदेहानं । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कुसला इमस्स लोकस्स कुसला परस्स लोकस्स, कुसला मारधेय्यस्स कुसला अमारधेय्यस्स, कुसला मच्चुधेय्यस्स कुसला अमच्चुधेय्यस्स, तेसं ये सोतब्बं सदहातब्बं मज्जिस्सन्ति, तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय ।

३५२. “सेय्यथापि, भिक्खवे, ये ते उसभा गोपितरो गोपरिणायका ते तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु, एवमेव खो, भिक्खवे, ये ते भिक्खू अरहन्तो खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था परिकखीणभवसंयोजना सम्मदज्जा विमुत्ता, ते तिरियं मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गता ।

“सेय्यथापि ते, भिक्खवे, बलवगावो दम्मगावो तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु, एवमेव खो, भिक्खवे, ये ते भिक्खू पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका, तेपि तिरियं मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गमिस्सन्ति ।

“सेय्यथापि ते, भिक्खवे, वच्छतरा वच्छतरियो तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु, एवमेव खो, भिक्खवे, ये ते भिक्खू तिण्णं संयोजनानं परिकखया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो सकिंदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति, तेपि तिरियं मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गमिस्सन्ति ।

“सेय्यथापि ते, भिक्खवे, वच्छका किसानलका तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु, एवमेव खो,

भिक्षवे, ये ते भिक्षू तिण्णं संयोजनानं परिक्षया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायना, तेपि तिरियं मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गमिस्सन्ति ।

“सेय्यथापि सो, भिक्षवे, वच्छको तरुणको तावदेव जातको मातुगोरवकेन वुहमानो तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमासि, एवमेव खो, भिक्षवे, ये ते भिक्षू धम्मानुसारिनो सद्धानुसारिनो, तेपि तिरियं मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गमिस्सन्ति ।

“अहं खो पन, भिक्षवे, कुसलो इमस्स लोकस्स कुसलो परस्स लोकस्स, कुसलो मारधेय्यस्स कुसलो अमारधेय्यस्स, कुसलो मच्चुधेय्यस्स कुसलो अमच्चुधेय्यस्स । तस्स मय्हं, भिक्षवे, ये सोतब्बं सदहातब्बं मज्जिस्सन्ति, तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्वा सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“अयं लोको परो लोको, जानता सुप्पकासितो ।

यज्ज मारेन सम्पत्तं, अप्पत्तं यज्ज मच्चुना ॥

“सब्बं लोकं अभिज्जाय, सम्बुद्धेन पजानता ।

विवटं अमतद्वारं, खेमं निब्बानपत्तिया ॥

“छिन्नं पापिमतो सोतं, विद्धस्तं विनळीकतं ।

पामोज्जबहुला होथ, खेमं पत्तत्थ [पत्थेथ (स्या० कं० क० अट्टकथायं संवण्णेत्तब्बपाठो)] भिक्षवो”ति ॥

चूळगोपालकसुत्तं निद्वितं चतुत्थं ।

५. चूळसच्चकसुत्तं

३५३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन सच्चको निगण्ठपुत्तो वेसालियं पटिवसति भस्सप्पवादको पण्डितवादो साधुसम्मतो बहुजनस्स । सो वेसालियं परिसति एवं वाचं भासति — “नाहं तं पस्सामि समणं वा ब्राह्मणं वा, सङ्घिं गणिं गणाचरियं, अपि अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं पटिजानमानं, यो मया वादेन वादं समारद्धो न सङ्कम्पेय्य न सम्पकम्पेय्य न सम्पवेधेय्य, यस्स न कच्छेहि सेदा मुच्चेय्युं । थूणं चेपाहं अचेतनं वादेन वादं समारभेय्यं, सापि मया वादेन वादं समारद्धा सङ्कम्पेय्य सम्पकम्पेय्य सम्पवेधेय्य । को पन वादो मनुस्सभूतस्सा”ति?

अथ खो आयस्मा अस्सजि पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय वेसालिं पिण्डाय पाविसि । अहसा खो सच्चको निगण्ठपुत्तो वेसालियं जङ्गाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो आयस्मन्तं अस्सजिं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान येनायस्मा अस्सजि तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता अस्सजिना सङ्घिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो सच्चको निगण्ठपुत्तो आयस्मन्तं अस्सजिं एतदवोच — “कथं पन, भो अस्सजि, समणो गोतमो सावके विनेति, कथंभागा च पन समणस्स गोतमस्स सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तती”ति?

“एवं खो, अग्गिवेस्सन, भगवा सावके विनेति, एवंभागा च पन भगवतो सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तति — रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं, वेदना अनिच्चा, सज्जा अनिच्चा, सङ्खारा अनिच्चा, विज्जाणं अनिच्चं। रूपं, भिक्खवे, अनत्ता, वेदना अनत्ता, सज्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विज्जाणं अनत्ता। सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे धम्मा अनत्ता”ति। एवं खो, अग्गिवेस्सन, भगवा सावके विनेति, एवंभागा च पन भगवतो सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तती”ति। “दुस्सुतं वत, भो अस्सजि, अस्सुम्ह ये मयं एवंवादिं समणं गोतमं अस्सुम्ह। अप्पेव नाम मयं कदाचि करहचि तेन भोता गोतमेन सद्धिं समागच्छेय्याम, अप्पेव नाम सिया कोचिदेव कथासल्लापो, अप्पेव नाम तस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेय्यामा”ति।

३५४. तेन खो पन समयेन पञ्चमत्तानि लिच्छविसतानि सन्थागारे [सन्थागारे (क०)] सन्निपतितानि होन्ति केनचिदेव करणीयेन। अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो येन ते लिच्छवी तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते लिच्छवी एतदवोच — “अभिवक्कमन्तु भोन्तो लिच्छवी, अभिवक्कमन्तु भोन्तो लिच्छवी, अज्ज मे समणेन गोतमेन सद्धिं कथासल्लापो भविस्सति। सचे मे समणो गोतमो तथा पतिट्ठिस्सति यथा च मे [यथास्स मे (सी० पी०)] जातज्जतरेन सावकेन अस्सजिना नाम भिक्खुना पतिट्ठितं, सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो दीघलोमिकं एळकं लोमेसु गहेत्वा आकट्ठेय्य परिकट्ठेय्य सम्परिकट्ठेय्य, एवमेवाहं समणं गोतमं वादेन वादं आकट्ठिस्सामि परिकट्ठिस्सामि सम्परिकट्ठिस्सामि। सेय्यथापि नाम बलवा सोण्डिकाकम्मकारो महन्तं सोण्डिकाकिळज्जं गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपित्वा कण्णे गहेत्वा आकट्ठेय्य परिकट्ठेय्य सम्परिकट्ठेय्य, एवमेवाहं समणं गोतमं वादेन वादं आकट्ठिस्सामि परिकट्ठिस्सामि सम्परिकट्ठिस्सामि। सेय्यथापि नाम बलवा सोण्डिकाधुत्तो वालं [थालं (क०)] कण्णे गहेत्वा ओधुनेय्य निद्धुनेय्य निष्फोटेय्य [निच्छादेय्य (सी० पी० क०), निच्छोटेय्य (क०), निष्फोटेय्य (स्या० क०)] एवमेवाहं समणं गोतमं वादेन वादं ओधुनिस्सामि निद्धुनिस्सामि निष्फोटेस्सामि। सेय्यथापि नाम कुज्जरो सट्ठिहायनो गम्भीरं पोक्खरणिं ओगाहेत्वा साणधोविकं नाम कीळितजातं कीळति, एवमेवाहं समणं गोतमं साणधोविकं मज्जे कीळितजातं कीळिस्सामि। अभिवक्कमन्तु भोन्तो लिच्छवी, अभिवक्कमन्तु भोन्तो लिच्छवी, अज्ज मे समणेन गोतमेन सद्धिं कथासल्लापो भविस्सती”ति। तत्रेकच्चे लिच्छवी एवमाहंसु — “किं समणो गोतमो सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स वादं आरोपेस्सति, अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो समणस्स गोतमस्स वादं आरोपेस्सती”ति? एकच्चे लिच्छवी एवमाहंसु — “किं सो भवमानो सच्चको निगण्ठपुत्तो यो भगवतो वादं आरोपेस्सति, अथ खो भगवा सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स वादं आरोपेस्सती”ति? अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो पञ्चमत्तेहि लिच्छविसतेहि परिवुतो येन महावनं कूटागारसाला तेनुपसङ्गमि।

३५५. तेन खो पन समयेन सम्बहुला भिक्खू अब्भोकासे चङ्गमन्ति। अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो येन ते भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते भिक्खू एतदवोच — “कहं नु खो, भो, एतरहि सो भवं गोतमो विहरति? दस्सनकामा हि मयं तं भवन्तं गोतम”न्ति। “एस, अग्गिवेस्सन, भगवा महावनं अज्झोगाहेत्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसिन्नो”ति। अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो महतिया लिच्छविपरिसाय सद्धिं महावनं अज्झोगाहेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। तेपि खो लिच्छवी अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोतं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु।

३५६. एकमन्तं निसिन्नो खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “पुच्छेय्याहं भवन्तं गोतमं किज्चिदेव देसं, सचे मे भवं गोतमो ओकासं करोति पज्हस्स वेय्याकरणाया”ति। “पुच्छ, अग्गिवेस्सन, यदाकङ्खसी”ति। “कथं पन भवं

गोतमो सावके विनेति, कथंभागा च पन भोतो गोतमस्स सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तती”ति? “एवं खो अहं, अग्गिवेस्सन, सावके विनेमि, एवंभागा च पन मे सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तति — ‘रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं, वेदना अनिच्चा, सज्जा अनिच्चा, सङ्खारा अनिच्चा, विज्जाणं अनिच्चं। रूपं, भिक्खवे, अनत्ता, वेदना अनत्ता, सज्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विज्जाणं अनत्ता। सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे धम्मा अनत्ता”ति। एवं खो अहं, अग्गिवेस्सन, सावके विनेमि, एवंभागा च पन मे सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तती”ति।

“उपमा मं, भो गोतम, पटिभाती”ति। “पटिभातु तं, अग्गिवेस्सना”ति भगवा अवोच।

“सेय्यथापि, भो गोतम, ये केचिमे बीजगामभूतगामा वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जन्ति, सब्बे ते पथविं निस्साय पथवियं पतिट्ठाय। एवमेते बीजगामभूतगामा वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जन्ति। सेय्यथापि वा पन, भो गोतम, ये केचिमे बलकरणीया कम्मन्ता करीयन्ति, सब्बे ते पथविं निस्साय पथवियं पतिट्ठाय। एवमेते बलकरणीया कम्मन्ता करीयन्ति। एवमेव खो, भो गोतम, रूपत्तायं पुरिसपुग्गलो रूपे पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवति, वेदनत्तायं पुरिसपुग्गलो वेदनायं पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवति, सज्जत्तायं पुरिसपुग्गलो सज्जायं पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवति, सङ्खारत्तायं पुरिसपुग्गलो सङ्खारेसु पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवति, विज्जाणत्तायं पुरिसपुग्गलो विज्जाणे पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवती”ति।

“ननु त्वं, अग्गिवेस्सन, एवं वदेसि — ‘रूपं मे अत्ता, वेदना मे अत्ता, सज्जा मे अत्ता, सङ्खारा मे अत्ता, विज्जाणं मे अत्ता”ति? “अहज्झि, भो गोतम, एवं वदामि — ‘रूपं मे अत्ता, वेदना मे अत्ता, सज्जा मे अत्ता, सङ्खारा मे अत्ता, विज्जाणं मे अत्ता”ति, अयञ्च महती जनता”ति।

“किञ्चि ते, अग्गिवेस्सन, महती जनता करिस्सति? इङ्ग त्वं, अग्गिवेस्सन, सकज्जेव वादं निब्बेठेही”ति। “अहज्झि, भो गोतम, एवं वदामि — ‘रूपं मे अत्ता, वेदना मे अत्ता, सज्जा मे अत्ता, सङ्खारा मे अत्ता, विज्जाणं मे अत्ता”ति।

३५७. “तेन हि, अग्गिवेस्सन, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि, यथा ते खमेय्य तथा नं [तथा तं (क०)] ब्याकरेय्यासि। तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, वत्तेय्य रज्जो खत्तियस्स मुद्भावसित्तस्स सकस्मिं विजिते वसो — घातेतायं वा घातेतुं, जापेतायं वा जापेतुं, पब्बाजेतायं वा पब्बाजेतुं, सेय्यथापि रज्जो पसेनदिस्स कोसलस्स, सेय्यथापि वा पन रज्जो मागधस्स अजातसत्तुस्स वेदेहिपुत्तस्स”ति? “वत्तेय्य, भो गोतम, रज्जो खत्तियस्स मुद्भावसित्तस्स सकस्मिं विजिते वसो — घातेतायं वा घातेतुं, जापेतायं वा जापेतुं, पब्बाजेतायं वा पब्बाजेतुं, सेय्यथापि रज्जो पसेनदिस्स कोसलस्स, सेय्यथापि वा पन रज्जो मागधस्स अजातसत्तुस्स वेदेहिपुत्तस्स। इमेसमि हि, भो गोतम, सङ्खानं गणानं — सेय्यथिदं, वज्जीनं मल्लानं — वत्तति सकस्मिं विजिते वसो — घातेतायं वा घातेतुं, जापेतायं वा जापेतुं, पब्बाजेतायं वा पब्बाजेतुं। किं पन रज्जो खत्तियस्स मुद्भावसित्तस्स, सेय्यथापि रज्जो पसेनदिस्स कोसलस्स, सेय्यथापि वा पन रज्जो मागधस्स अजातसत्तुस्स वेदेहिपुत्तस्स? वत्तेय्य, भो गोतम, वत्तितुञ्च मरहती”ति।

“तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — ‘रूपं मे अत्ता”ति, वत्तति ते तस्मिं रूपे वसो — एवं मे रूपं होतु, एवं मे रूपं मा अहोसी”ति? एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो तुण्ही अहोसि। दुतियमि खो भगवा सच्चकं निगण्ठपुत्तं एतदवोच — “तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — ‘रूपं मे अत्ता”ति, वत्तति ते तस्मिं रूपे वसो — एवं मे रूपं होतु, एवं मे रूपं मा अहोसी”ति? दुतियमि खो सच्चको निगण्ठपुत्तो तुण्ही अहोसि। अथ खो भगवा सच्चकं

निगण्ठपुत्तं एतदवोच — “ब्याकरोहि दानि, अग्गिवेस्सन, न दानि ते तुण्हीभावस्स कालो । यो कोचि, अग्गिवेस्सन तथागतेन यावततियं सहधम्मिकं पज्जं पुट्ठो न ब्याकरोति, एत्थेवस्स सत्तथा मुद्धा फलती”ति ।

तेन खो पन समयेन वजिरपाणि यक्खो आयसं वजिरं आदाय आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स उपरिवेहासं ठितो होति — ‘सचायं सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवता यावततियं सहधम्मिकं पज्जं पुट्ठो न ब्याकरिस्सति एत्थेवस्स सत्तथा मुद्धं फालेस्सामी’ति । तं खो पन वजिरपाणिं यक्खं भगवा चेव पस्सति सच्चको च निगण्ठपुत्तो । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भीतो संविग्गो लोमहट्ठजातो भगवन्तंयेव ताणं गवेसी भगवन्तंयेव लेणं गवेसी भगवन्तंयेव सरणं गवेसी भगवन्तं एतदवोच — “पुच्छतु मं भवं गोतमो, ब्याकरिस्सामी”ति ।

३५८. “तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — ‘रूपं मे अत्ता’ति, वत्तति ते तस्मिं रूपे वसो — एवं मे रूपं होतु, एवं मे रूपं मा अहोसी”ति? “नो हिदं, भो गोतम” ।

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं पच्छिमेन वा पुरिमं । तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — ‘वेदना मे अत्ता’ति, वत्तति ते तस्सं वेदनायं [तायं वेदनायं (सी० स्या०)] वसो — एवं मे वेदना होतु, एवं मे वेदना मा अहोसी”ति? “नो हिदं, भो गोतम” ।

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं, पच्छिमेन वा पुरिमं । तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — ‘सज्जा मे अत्ता’ति, वत्तति ते तस्सं सज्जायं वसो — एवं मे सज्जा होतु, एवं मे सज्जा मा अहोसी”ति? “नो हिदं, भो गोतम” ।

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं, पच्छिमेन वा पुरिमं । तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — ‘सङ्खारा मे अत्ता’ति, वत्तति ते तेसु सङ्खारेसु वसो — एवं मे सङ्खारा होन्तु, एवं मे सङ्खारा मा अहेसु”न्ति? “नो हिदं, भो गोतम” ।

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं, पच्छिमेन वा पुरिमं । तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — ‘विज्जाणं मे अत्ता’ति, वत्तति ते तस्मिं विज्जाणे वसो — एवं मे विज्जाणं होतु, एवं मे विज्जाणं मा अहोसी”ति? “नो हिदं, भो गोतम” ।

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं, पच्छिमेन वा पुरिमं । तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भो गोतम” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भो गोतम” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हिदं, भो गोतम” ।

“तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, वेदना...पे०... सज्जा...पे०... सङ्खारा...पे०... तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भो गोतम” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भो गोतम” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हिदं, भो गोतम” ।

“तं किं मज्झसि, अग्गिवेस्सन, यो नु खो दुक्खं अल्लीनो दुक्खं उपगतो दुक्खं अज्झोसितो, दुक्खं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति, अपि नु खो सो सामं वा दुक्खं परिजानेय्य, दुक्खं वा परिकखेपेत्वा विहरेय्या”ति? “किञ्चि सिया, भो गोतम? नो हिदं, भो गोतमा”ति ।

“तं किं मज्झसि, अग्गिवेस्सन, ननु त्वं एवं सन्ते दुक्खं अल्लीनो दुक्खं उपगतो दुक्खं अज्झोसितो, दुक्खं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससी”ति? “किञ्चि नो सिया, भो गोतम? एवमेतं भो गोतमा”ति ।

३५९. “सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो तिण्हं कुठारिं [कुधारिं (स्या० कं० क०)] आदाय वनं पविसेय्य । सो तत्थ पस्सेय्य महन्तं कदलिकखन्धं उजुं नवं अकुक्कुजजातं [अकुक्कुटजातं (स्या० कं०)] । तमेनं मूले छिन्देय्य, मूले छेत्वा अगगे छिन्देय्य, अगगे छेत्वा पत्तवट्ठिं विनिब्भुजेय्य [विनिब्भुज्जेय्य (क०)] । सो तत्थ पत्तवट्ठिं विनिब्भुजन्तो फेगुम्पि नाधिगच्छेय्य, कुतो सारं? एवमेव खो त्वं, अग्गिवेस्सन, मया सकस्मिं वादे समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो रिक्तो तुच्छो अपरद्धो । भासिता खो पन ते एसा, अग्गिवेस्सन, वेसालियं परिसति वाचा — ‘नाहं तं पस्सामि समणं वा ब्राह्मणं वा, सङ्घिं गणिं गणाचरियं, अपि अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं पटिजानमानं, यो मया वादेन वादं समारद्धो न सङ्कम्पेय्य न सम्पकम्पेय्य न सम्पवेधेय्य, यस्स न कच्छेहि सेदा मुच्चेय्युं । थूणं चेपाहं अचेतनं वादेन वादं समारभेय्यं सापि मया वादेन वादं समारद्धा सङ्कम्पेय्य सम्पकम्पेय्य सम्पवेधेय्य । को पन वादो मनुस्सभूतस्सा’ति? तुहं खो पन, अग्गिवेस्सन, अप्पेकच्चाणि सेदफुसितानि नलाटा मुत्तानि, उत्तरासङ्गं विनिभिन्दित्वा भूमियं पतिट्ठितानि । मय्हं खो पन, अग्गिवेस्सन, नत्थि एतरहि कायस्मिं सेदो’ति । इति भगवा तस्मिं [तस्सं (?)] परिसति सुवण्णवण्णं कायं विवरि । एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदि ।

३६०. अथ खो दुम्मुखो लिच्छविपुत्तो सच्चकं निगण्ठपुत्तं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा भगवन्तं एतदवोच — “उपमा मं, भगवा, पटिभाती”ति । “पटिभातु तं, दुम्मुखा”ति भगवा अवोच । “सेय्यथापि, भन्ते, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे पोक्खरणी । तत्रास्स कक्कटको । अथ खो, भन्ते, सम्बहुला कुमारका वा कुमारिका वा तम्हा गामा वा निगमा वा निक्खमित्वा येन सा पोक्खरणी तेनुपसङ्कमेय्युं; उपसङ्कमित्वा तं पोक्खरणिं ओगाहेत्वा तं कक्कटकं उदका उद्धरित्वा थले पतिट्ठापेय्युं । यज्जदेव हि सो, भन्ते, कक्कटको अळं अभिनिन्नामेय्य तं तदेव ते कुमारका वा कुमारिका वा कट्ठेन वा कथलेन वा सञ्छिन्देय्युं सम्भज्जेय्युं सम्पलिभज्जेय्युं । एवञ्चि सो, भन्ते, कक्कटको सब्बेहि अळेहि सञ्छिन्नेहि सम्भग्गेहि सम्पलिभग्गेहि अभब्बो तं पोक्खरणिं पुन ओतरितुं, सेय्यथापि पुब्बे । एवमेव खो, भन्ते, यानि सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स विसूकायितानि विसेवितानि विप्फन्दितानि तानिपि सब्बानि [विप्फन्दितानि कानिचि कानिचि तानि (सी० स्या० कं० पी०)] भगवता सञ्छिन्नानि सम्भग्गानि सम्पलिभग्गानि; अभब्बो च दानि, भन्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो पुन भगवन्तं उपसङ्कमितुं यदिदं वादाधिप्पायो’ति । एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो दुम्मुखं लिच्छविपुत्तं एतदवोच — “आगमेहि त्वं, दुम्मुख, आगमेहि त्वं, दुम्मुख () [(मुखरोसि त्वं दुम्मुख) (स्या० कं०)] न मयं तथा सद्धिं मन्तेम, इध मयं भोता गोतमेन सद्धिं मन्तेम ।

३६१. “तिट्ठतेसा, भो गोतम, अम्हाकज्जेव अज्जेसज्ज पुथुसमणब्राह्मणानं वाचा । विलापं विलपितं मज्जे । कित्तावता च नु खो भोतो गोतमस्स सावको सासनकरो होति ओवादपतिकरो तिण्णविचिकिच्छो विगतकथंकथो वेसारज्जप्पत्तो अपरप्पच्चयो सत्थुसासने विहरती”ति? “इध, अग्गिवेस्सन, मम सावको यं किञ्चि रूपं

अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति; या काचि वेदना...पे०... या काचि सज्जा...पे०... ये केचि सङ्कारा...पे०... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, मम सावको सासनकरो होति ओवादपतिकरो तिण्णविचिकिच्छो विगतकथंकथो वेसारज्जप्पत्तो अपरप्पच्चयो सत्थुसासने विहरती’ति ।

“कित्तावता पन, भो गोतम, भिक्खु अरहं होति खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदज्जा विमुत्तो’ति? “इध, अग्गिवेस्सन, भिक्खु यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादा विमुत्तो होति; या काचि वेदना...पे०... या काचि सज्जा...पे०... ये केचि सङ्कारा...पे०... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादा विमुत्तो होति । एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, भिक्खु अरहं होति खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदज्जा विमुत्तो । एवं विमुत्तचित्तो खो, अग्गिवेस्सन, भिक्खु तीहि अनुत्तरियेहि समन्नागतो होति — दस्सनानुत्तरियेन, पटिपदानुत्तरियेन, विमुत्तानुत्तरियेन । एवं विमुत्तचित्तो खो, अग्गिवेस्सन, भिक्खु तथागतज्जेव सक्करोति गरं करोति मानेति पूजेति — बुद्धो सो भगवा बोधाय धम्मं देसेति, दन्तो सो भगवा दमथाय धम्मं देसेति, सन्तो सो भगवा समथाय धम्मं देसेति, तिण्णो सो भगवा तरणाय धम्मं देसेति, परिनिब्बुतो सो भगवा परिनिब्बानाय धम्मं देसेती’ति ।

३६२. एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “मयमेव, भो गोतम, धंसी, मयं पगब्बा, ये मयं भवन्तं गोतमं वादेन वादं आसादेतब्बं अमज्झिम्ह । सिया हि, भो गोतम, हत्थिं पभिन्नं आसज्ज पुरिसस्स सोत्थिभावो, न त्वेव भवन्तं गोतमं आसज्ज सिया पुरिसस्स सोत्थिभावो । सिया हि, भो गोतम, पज्जलितं [जलन्तं (सी० पी०)] अग्गिक्खन्धं आसज्ज पुरिसस्स सोत्थिभावो, न त्वेव भवन्तं गोतमं आसज्ज सिया पुरिसस्स सोत्थिभावो । सिया हि, भो गोतम, आसीविसं घोरविसं आसज्ज पुरिसस्स सोत्थिभावो, न त्वेव भवन्तं गोतमं आसज्ज सिया पुरिसस्स सोत्थिभावो । मयमेव, भो गोतम, धंसी, मयं पगब्बा, ये मयं भवन्तं गोतमं वादेन वादं आसादेतब्बं अमज्झिम्ह । अधिवासेतु [अधिवासेतु च (पी० क०)] मे भवं गोतमो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्गेना’ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

३६३. अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवतो अधिवासनं विदित्वा ते लिच्छवी आमन्तेसि — “सुणन्तु मे भोन्तो लिच्छवी, समणो मे गोतमो निमन्तितो स्वातनाय सद्धिं भिक्खुसङ्गेन । तेन मे अभिहरेय्याथ यमस्स पतिरूपं मज्जेय्याथा’ति । अथ खो ते लिच्छवी तस्सा रत्तिया अच्चयेन सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स पच्चमत्तानि थालिपाकसतानि भत्ताभिहारं अभिहरिंसु । अथ खो निगण्ठपुत्तो सके आरामे पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा भगवतो कालं आरोचापेसि — “कालो, भो गोतम, निट्ठितं भत्त’न्ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स आरामो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि सद्धिं भिक्खुसङ्गेन । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्गं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं अज्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो

खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “यमिदं, भो गोतम, दाने पुञ्जञ्च पुञ्जमही च तं दायकानं सुखाय होतू”ति । “यं खो, अग्गिवेस्सन, तादिसं दक्खिणेय्यं आगम्म अवीतरागं अवीतदोसं अवीतमोहं, तं दायकानं भविस्सति । यं खो, अग्गिवेस्सन, मादिसं दक्खिणेय्यं आगम्म वीतरागं वीतदोसं वीतमोहं, तं तुय्हं भविस्सती”ति ।

चूळसच्चकसुत्तं निड्डितं पञ्चमं ।

६. महासच्चकसुत्तं

३६४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन भगवा पुब्बण्हसमयं सुनिवत्थो होति पत्तचीवरमादाय वेसालिं पिण्डाय पविसितुकामो [पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय... पविसितुकामो होति (सी०)] । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन महावनं कूटागारसाला तेनुपसङ्कमि । अद्दसा खो आयस्मा आनन्दो सच्चकं निगण्ठपुत्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान भगवन्तं एतदवोच — “अयं, भन्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो आगच्छति भस्सप्पवादको पण्डितवादो साधुसम्मतो बहुजनस्स । एसो खो, भन्ते, अवण्णकामो बुद्धस्स, अवण्णकामो धम्मस्स, अवण्णकामो सङ्गस्स । साधु, भन्ते, भगवा मुहुत्तं निसीदतु अनुकम्पं उपादाया”ति । निसीदि भगवा पञ्जत्ते आसने । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सङ्घि सम्मोदि, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं एतदवोच —

३६५. “सन्ति, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा कायभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति, नो चित्तभावनं । फुसन्ति हि ते, भो गोतम, सारीरिकं दुक्खं वेदनं । भूतपुब्बं, भो गोतम, सारीरिकाय दुक्खाय वेदनाय फुट्टस्स सतो ऊरुक्खम्भोपि नाम भविस्सति, हृदयमि नाम फलिस्सति, उण्हमि लोहितं मुखतो उग्गमिस्सति, उम्मादमि पापुणिस्सति [पापुणिस्सन्ति (स्या० कं०)] चित्तक्खेपं । तस्स खो एतं, भो गोतम, कायन्वयं चित्तं होति, कायस्स वसेन वत्तति । तं किस्स हेतु? अभावितत्ता चित्तस्स । सन्ति पन, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा चित्तभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति, नो कायभावनं । फुसन्ति हि ते, भो गोतम, चेतसिकं दुक्खं वेदनं । भूतपुब्बं, भो गोतम, चेतसिकाय दुक्खाय वेदनाय फुट्टस्स सतो ऊरुक्खम्भोपि नाम भविस्सति, हृदयमि नाम फलिस्सति, उण्हमि लोहितं मुखतो उग्गमिस्सति, उम्मादमि पापुणिस्सति चित्तक्खेपं । तस्स खो एसो, भो गोतम, चित्तन्वयो कायो होति, चित्तस्स वसेन वत्तति । तं किस्स हेतु? अभावितत्ता कायस्स । तस्स मय्हं, भो गोतम, एवं होति — ‘अद्धा भोतो गोतमस्स सावका चित्तभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति, नो कायभावनं’”न्ति ।

३६६. “किन्ति पन ते, अग्गिवेस्सन, कायभावना सुता”ति? “सेय्यथिदं — नन्दो वच्छो, किसो संकिच्चो, मक्खलि गोसालो — एतेहि, भो गोतम, अचेलका मुत्ताचारा हत्थापलेखना नएहिभदन्तिका नतिट्ठभदन्तिका [नएहिभदन्तिका, नतिट्ठभदन्तिका (सी० स्या० कं० पी० कं०)] न अभिहटं न उद्दिस्सकतं न निमन्तनं सादियन्ति, ते न कुम्भिमुखा पटिगण्हन्ति न कळोपिमुखा पटिगण्हन्ति न एळकमन्तरं न दण्डमन्तरं न मुसलमन्तरं न द्विन्नं भुज्जमानानं न गब्भिनिया न पायमानाय न पुरिसन्तरगताय न सङ्कित्तीसु न यत्थ सा उपट्ठितो होति न यत्थ मक्खिका सण्डसण्डचारिनी, न मच्छं न मंसं न सुरं न मेरयं न थुसोदकं पिवन्ति । ते एकागारिका वा होन्ति एकालोपिका, द्वागारिका वा होन्ति द्वालोपिका...पे०... सत्तागारिका वा होन्ति सत्तालोपिका । एकिस्सापि दत्तिया यापेन्ति, द्वीहिपि दत्तीहि यापेन्ति...पे०... सत्तहिपि दत्तीहि यापेन्ति । एकाहिकमि आहारं आहारेन्ति, द्वीहिकमि आहारं आहारेन्ति...पे०... सत्ताहिकमि आहारं आहारेन्ति । इति एवरूपं अद्दमासिकमि परियायभत्तभोजनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ती”ति ।

“किं पन ते, अग्गिवेस्सन, तावतकेनेव यापेन्ती”ति? “नो हिदं, भो गोतम। अप्पेकदा, भो गोतम, उळारानि उळारानि खादनीयानि खादन्ति, उळारानि उळारानि भोजनानि भुज्जन्ति, उळारानि उळारानि सायनीयानि सायन्ति, उळारानि उळारानि पानानि पिवन्ति। ते इमं कायं बलं गाहेन्ति नाम, ब्रूहेन्ति नाम, मेदेन्ति नामा”ति।

“यं खो ते, अग्गिवेस्सन, पुरिमं पहाय पच्छा उपचिनन्ति, एवं इमस्स कायस्स आचयापचयो होति। किन्ति पन ते, अग्गिवेस्सन, चित्तभावना सुता”ति? चित्तभावनाय खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवता पुट्ठो समानो न सम्पायासि।

३६७. अथ खो भगवा सच्चकं निगण्ठपुत्तं एतदवोच — “यापि खो ते एसा, अग्गिवेस्सन, पुरिमा कायभावना भासिता सापि अरियस्स विनये नो धम्मिका कायभावना। कायभावनम्पि [कायभावनं हि (सी० पी० क०)] खो त्वं, अग्गिवेस्सन, न अज्जासि, कुतो पन त्वं चित्तभावनं जानिस्ससि? अपि च, अग्गिवेस्सन, यथा अभावितकायो च होति अभावितचित्तो च, भावितकायो च होति भावितचित्तो च। तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी”ति। “एवं, भो”ति खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच —

३६८. “कथञ्च, अग्गिवेस्सन, अभावितकायो च होति अभावितचित्तो च? इध, अग्गिवेस्सन, अस्सुतवतो पृथुज्जनस्स उप्पज्जति सुखा वेदना। सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो सुखसारागी च होति सुखसारागितञ्च आपज्जति। तस्स सा सुखा वेदना निरुज्जति। सुखाय वेदनाय निरोधा उप्पज्जति दुक्खा वेदना। सो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति। तस्स खो एसा, अग्गिवेस्सन, उप्पन्नापि सुखा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठति अभावितत्ता कायस्स, उप्पन्नापि दुक्खा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठति अभावितत्ता चित्तस्स। यस्स कस्सचि, अग्गिवेस्सन, एवं उभतोपक्खं उप्पन्नापि सुखा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठति अभावितत्ता कायस्स, उप्पन्नापि दुक्खा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठति अभावितत्ता चित्तस्स, एवं खो, अग्गिवेस्सन, अभावितकायो च होति अभावितचित्तो च।

३६९. “कथञ्च, अग्गिवेस्सन, भावितकायो च होति भावितचित्तो च? इध, अग्गिवेस्सन, सुतवतो अरियसावकस्स उप्पज्जति सुखा वेदना। सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सुखसारागी च होति, न सुखसारागितञ्च आपज्जति। तस्स सा सुखा वेदना निरुज्जति। सुखाय वेदनाय निरोधा उप्पज्जति दुक्खा वेदना। सो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति। तस्स खो एसा, अग्गिवेस्सन, उप्पन्नापि सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति भावितत्ता कायस्स, उप्पन्नापि दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति भावितत्ता चित्तस्स। यस्स कस्सचि, अग्गिवेस्सन, एवं उभतोपक्खं उप्पन्नापि सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति भावितत्ता कायस्स, उप्पन्नापि दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति भावितत्ता चित्तस्स। एवं खो, अग्गिवेस्सन, भावितकायो च होति भावितचित्तो चा”ति।

३७०. “एवं पसन्नो अहं भोतो गोतमस्स! भवज्झि गोतमो भावितकायो च होति भावितचित्तो चा”ति। “अद्धा खो ते अयं, अग्गिवेस्सन, आसज्ज उपनीय वाचा भासिता, अपि च ते अहं ब्याकरिस्सामि। यतो खो अहं, अग्गिवेस्सन, केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो, तं वत मे उप्पन्ना वा सुखा वेदना चित्तं परियादाय ठस्सति, उप्पन्ना वा दुक्खा वेदना चित्तं परियादाय ठस्सतीति नेतं ठानं [नेतं खोठानं (सी० पी०)] विज्जती”ति।

“न हि नून [न हनून (सी० स्या० कं० पी०)] भोतो गोतमस्स उपपज्जति तथारूपा सुखा वेदना यथारूपा उपपन्ना सुखा वेदना चित्तं परियादाय तिष्ठेय्य; न हि नून भोतो गोतमस्स उपपज्जति तथारूपा दुक्खा वेदना यथारूपा उपपन्ना दुक्खा वेदना चित्तं परियादाय तिष्ठेय्या”ति ।

३७१. “किञ्चि नो सिया, अग्गिवेस्सन? इध मे, अग्गिवेस्सन, पुब्बेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘सम्बोधा घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्य’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, अपरेन समयेन दहरोव समानो, सुसुकाळकेसो भद्रेन योब्बनेन समन्नागतो पठमेन वयसा, अकामकानं मातापितूनं अस्सुमुखानं रुदन्तानं, केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिं । सो एवं पब्बजितो समानो किंकुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं — ‘इच्छामहं, आवुसो कालाम, इमस्मिं धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितुं’न्ति । एवं वुत्ते, अग्गिवेस्सन, आळारो कालामो मं एतदवोच — ‘विहरतायस्मा, तादिसो अयं धम्मो यत्थ विज्जू पुरिसो नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्या’ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं परियापुणिं । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तावतकेनेव ओट्टपहतमत्तेन लपितलापनमत्तेन जाणवादच्च वदामि थेरवादच्च, ‘जानामि पस्सामी’ति च पटिजानामि, अहञ्चेव अज्जे च । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘न खो आळारो कालामो इमं धम्मं केवलं सद्धामत्तकेन सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेति, अद्धा आळारो कालामो इमं धम्मं जानं पस्सं विहरती’”ति ।

“अथ ख्वाहं, अग्गिवेस्सन, येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं — ‘कित्तावता नो, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेसी’ति? एवं वुत्ते, अग्गिवेस्सन, आळारो कालामो आकिञ्चज्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि सद्धा, मय्हंपत्थि सद्धा; न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि वीरियं, मय्हंपत्थि वीरियं; न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि सति, मय्हंपत्थि सति; न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि समाधि, मय्हंपत्थि समाधि; न खो आळारस्सेव कालामस्स अत्थि पज्जा, मय्हंपत्थि पज्जा; यन्नूनाहं यं धम्मं आळारो कालामो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेति तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्य’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासिं ।

“अथ ख्वाहं, अग्गिवेस्सन, येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं — ‘एत्तावता नो, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ति? ‘एत्तावता खो अहं, आवुसो, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमी’ति । ‘अहमि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ति । ‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति याहं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि तं त्वं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि; यं त्वं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि तमहं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि । इति याहं धम्मं जानामि तं त्वं धम्मं जानासि; यं त्वं धम्मं जानासि तमहं धम्मं जानामि । इति यादिसो अहं तादिसो तुवं, यादिसो तुवं तादिसो अहं । एहि दानि, आवुसो, उभोव सन्ता इमं गणं परिहरामा’ति । इति खो, अग्गिवेस्सन, आळारो कालामो आचरियो मे समानो (अत्तनो) [() नत्थि (सी० पी०)] अन्तेवासिं मं समानं अत्तना

समसमं ठपेसि, उळाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव आकिञ्चज्जायतनूपपत्तिया’ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तं धम्मं अनलङ्कुरित्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपक्कमिं ।

३७२. “सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, किंकुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं — ‘इच्छामहं, आवुसो [पस्स म० नि० १.२७८ पासरासिसुत्ते] इमस्मिं धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितुं’ति । एवं वुत्ते, अग्गिवेस्सन, उदको रामपुत्तो मं एतदवोच — ‘विहरतायस्मा, तादिसो अयं धम्मो यत्थ विज्जू पुरिसो नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्या’ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं परियापुणिं । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तावतकेनेव ओट्टपहतमत्तेन लपितलापनमत्तेन जाणवादञ्च वदामि थेरवादञ्च, ‘जानामि पस्सामी’ति च पटिजानामि, अहञ्चेव अज्जे च । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘न खो रामो इमं धम्मं केवलं सद्दामत्तकेन सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेसि । अब्बा रामो इमं धम्मं जानं पस्सं विहासी’ति । अथ ख्वाहं, अग्गिवेस्सन, येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं — ‘कित्तावता नो, आवुसो रामो, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेसी’ति? एवं वुत्ते, अग्गिवेस्सन, उदको रामपुत्तो नेवसज्जानासज्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘न खो रामस्सेव अहोसि सद्दा, मय्हंपत्थि सद्दा; न खो रामस्सेव अहोसि वीरियं, मय्हंपत्थि वीरियं; न खो रामस्सेव अहोसि सति, मय्हंपत्थि सति; न खो रामस्सेव अहोसि समाधि, मय्हंपत्थि समाधि; न खो रामस्सेव अहोसि पज्जा, मय्हंपत्थि पज्जा; यंनूनाहं यं धम्मं रामो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामीति पवेदेसि तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्यं’ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासिं ।

“अथ ख्वाहं, अग्गिवेस्सन, येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं — ‘एत्तावता नो, आवुसो, रामो इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ति? ‘एत्तावता खो, आवुसो, रामो इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ति । ‘अहमि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ति । ‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति यं धम्मं रामो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि, तं त्वं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि; यं त्वं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि, तं धम्मं रामो सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि । इति यं धम्मं रामो अभिज्जासि तं त्वं धम्मं जानासि; यं त्वं धम्मं जानासि तं धम्मं रामो अभिज्जासि । इति यादिसो रामो अहोसि तादिसो तुवं; यादिसो तुवं तादिसो रामो अहोसि । एहि दानि, आवुसो, तुवं इमं गणं परिहरा’ति । इति खो, अग्गिवेस्सन, उदको रामपुत्तो सब्रह्मचारी मे समानो आचरियद्धाने च मं ठपेसि, उळाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव नेवसज्जानासज्जायतनूपपत्तिया’ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तं धम्मं अनलङ्कुरित्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपक्कमिं ।

३७३. “सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, किंकुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो मगधेसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन उरुवेला सेनानिगमो तदवसरिं । तत्थद्वसं रमणीयं भूमिभागं, पासादिकञ्च वनसण्डं, नदिञ्च सन्दन्तिं सेतकं सुपतित्थं रमणीयं, समन्ता च गोचरगामं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘रमणीयो वत, भो, भूमिभागो,

पासादिको च वनसण्डो, नदी च सन्दति सेतका सुपतित्था रमणीया, समन्ता च गोचरगामो। अलं वतितं कुलपुत्तस्स पधानत्थिकस्स पधानाया'ति। सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तत्थेव निसीदिं 'अलमिदं पधानाया'ति।

३७४. “अपिस्सुमं, अग्गिवेस्सन, तिस्सो उपमा पटिभंसु अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा। सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, अल्लं कट्ठं सस्नेहं उदके निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्गिं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ति। तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कट्ठं सस्नेहं, उदके निक्खित्तं, उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या’ति? “नो हिदं, भो गोतम”। “तं किस्स हेतु”? “अदुज्झि, भो गोतम, अल्लं कट्ठं सस्नेहं, तज्ज पन उदके निक्खित्तं। यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा’ति। “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कायेन चेव चित्तेन च कामेहि अवूपकट्ठा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो, सो च अज्झत्तं न सुप्पहीनो होति, न सुप्पटिप्पस्सद्दो, ओपक्कमिका चेपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, अभब्बाव ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय। नो चेपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, अभब्बाव ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय। अयं खो मं, अग्गिवेस्सन, पठमा उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा।

३७५. “अपरापि खो मं, अग्गिवेस्सन, दुतिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा। सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, अल्लं कट्ठं सस्नेहं, आरका उदका थले निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्गिं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ति। तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कट्ठं सस्नेहं, आरका उदका थले निक्खित्तं, उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य तेजो पातुकरेय्या’ति? “नो हिदं, भो गोतम”। “तं किस्स हेतु”? “अदुज्झि, भो गोतम, अल्लं कट्ठं सस्नेहं, किञ्चापि आरका उदका थले निक्खित्तं। यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्साति। एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कायेन चेव चित्तेन च कामेहि वूपकट्ठा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च अज्झत्तं न सुप्पहीनो होति, न सुप्पटिप्पस्सद्दो, ओपक्कमिका चेपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, अभब्बाव ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय। नो चेपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, अभब्बाव ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय। अयं खो मं, अग्गिवेस्सन, दुतिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा’।

३७६. “अपरापि खो मं, अग्गिवेस्सन, ततिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा। सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, सुक्खं कट्ठं कोळापं, आरका उदका थले निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्गिं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ति। तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, अपि नु सो पुरिसो अमुं सुक्खं कट्ठं कोळापं, आरका उदका थले निक्खित्तं, उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या’ति? “एवं, भो गोतम”। “तं किस्स हेतु”? “अदुज्झि, भो गोतम, सुक्खं कट्ठं कोळापं, तज्ज पन आरका उदका थले निक्खित्तं’न्ति। “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कायेन चेव चित्तेन च कामेहि वूपकट्ठा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो, सो च अज्झत्तं सुप्पहीनो होति सुप्पटिप्पस्सद्दो, ओपक्कमिका चेपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, भब्बाव ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय। नो चेपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, भब्बाव

ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । अयं खो मं, अग्गिवेस्सन, ततिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा । इमा खो मं, अग्गिवेस्सन, तिस्सो उपमा पटिभंसु अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।”

३७७. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं दन्तेभि दन्तमाधाय [पस्स म० नि० १.२२१ वितक्कसण्ठानसुत्ते], जिक्काय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गणहेय्यं अभिनिप्पीळेय्यं अभिसन्तापेय्यं’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, दन्तेभि दन्तमाधाय, जिक्काय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गणहामि अभिनिप्पीळेमि अभिसन्तापेमि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, दन्तेभि दन्तमाधाय जिक्काय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिग्गणहतो अभिनिप्पीळयतो अभिसन्तापयतो कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे वा गहेत्वा खन्धे वा गहेत्वा अभिनिग्गणहेय्यं अभिनिप्पीळेय्यं अभिसन्तापेय्यं, एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन, दन्तेभि दन्तमाधाय, जिक्काय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गणहतो अभिनिप्पीळयतो अभिसन्तापयतो कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, वीरियं होति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिड्ढति ।

३७८. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं अप्पाणकंयेव ज्ञानं ज्ञायेय्यं’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु कण्णसोतेहि वातानं निक्खमन्तानं अधिमत्तो सद्दो होति । सेय्यथापि नाम कम्मरगगरिया धममानाय अधिमत्तो सद्दो होति, एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु कण्णसोतेहि वातानं निक्खमन्तानं अधिमत्तो सद्दो होति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, वीरियं होति असल्लीनं उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा । सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिड्ढति ।

“तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं अप्पाणकंयेव ज्ञानं ज्ञायेय्यं’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता मुद्धनि ऊहनन्ति [ऊहन्ति (सी०), ओहनन्ति (स्या० कं०), उहनन्ति (क०)] । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेण मुद्धनि अभिमत्थेय्य [मुद्धानं अभिमत्थेय्य (सी० पी०), मुद्धानं अभिमत्थेय्य (स्या० कं०)], एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता मुद्धनि ऊहनन्ति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, वीरियं होति असल्लीनं उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा । सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिड्ढति ।

“तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं अप्पाणकंयेव ज्ञानं ज्ञायेय्यं’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता सीसे सीसवेदना होन्ति । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, बलवा पुरिसो दब्बहेन वरत्तक्खण्डेन [वरत्तकबन्धनेन (सी०)] सीसे सीसवेठं ददेय्य, एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता सीसे सीसवेदना होन्ति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, वीरियं होति

असल्लीनं उपड्डिता सति असम्मुट्ठा । सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिड्ढति ।

“तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं अप्पाणकंयेव ज्ञानं ज्ञायेय्य’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता कुच्छिं परिकन्तन्ति । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छिं परिकन्तेय्य, एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता कुच्छिं परिकन्तन्ति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, वीरियं होति असल्लीनं उपड्डिता सति असम्मुट्ठा । सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिड्ढति ।

“तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं अप्पाणकंयेव ज्ञानं ज्ञायेय्य’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्तो कायस्मिं डाहो होति । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्परितापेय्युं, एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्तो कायस्मिं डाहो होति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, वीरियं होति असल्लीनं उपड्डिता सति असम्मुट्ठा । सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिड्ढति । अपिस्सु मं, अग्गिवेस्सन, देवता दिस्वा एवमाहंसु — ‘कालङ्कतो समणो गोतमो’ति । एकच्चा देवता एवमाहंसु — ‘न कालङ्कतो समणो गोतमो, अपि च कालङ्करोती’ति । एकच्चा देवता एवमाहंसु — ‘न कालङ्कतो समणो गोतमो, नपि कालङ्करोति, अरहं समणो गोतमो, विहारोत्वेव सो [विहारोत्वेवसो (सी०)] अरहतो एवरूपो होती’ति [विहारोत्वेवसो अरहतो’ति (?)] ।

३७९. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटिपज्जेय्य’न्ति । अथ खो मं, अग्गिवेस्सन, देवता उपसङ्गमित्वा एतदवोचुं — ‘मा खो त्वं, मारिस, सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटिपज्जि । सचे खो त्वं, मारिस, सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटिपज्जिस्ससि, तस्स ते मयं दिब्बं ओजं लोमकूपेहि अज्झोहारेस्साम [अज्झोहरिस्साम (स्या० कं० पी० क०)], ताय त्वं यापेस्ससी’ति । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘अहज्जेव खो पन सब्बसो अजज्जितं [अजद्धकं (सी० पी०), जद्धकं (स्या० कं०)] पटिजानेय्यं, इमा च मे देवता दिब्बं ओजं लोमकूपेहि अज्झोहारेय्युं [अज्झोहारेय्युं (स्या० कं० पी० क०)], ताय चाहं यापेय्यं, तं ममस्स मुसा’ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, ता देवता पच्चाचिक्खामि, ‘हल’न्ति वदामि ।

३८०. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यंनूनाहं थोकं थोकं आहारं आहारेय्यं, पसतं पसतं, यदि वा मुग्गयूसं, यदि वा कुलत्थयूसं, यदि वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, थोकं थोकं आहारं आहारेसिं, पसतं पसतं, यदि वा मुग्गयूसं, यदि वा कुलत्थयूसं, यदि वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, थोकं थोकं आहारं आहारयतो, पसतं पसतं, यदि वा मुग्गयूसं, यदि वा कुलत्थयूसं, यदि वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं, अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । सेय्यथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळपब्बानि वा, एवमेवस्सु मे अङ्गपच्चङ्गानि भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम ओट्टपदं, एवमेवस्सु मे आनिसदं होति तायेवप्पाहारताय ।

सेय्यथापि नाम वट्टनावळी, एवमेवस्सु मे पिड्डिकण्टको उण्णतावनतो होति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम जरसालाय गोपाणसियो ओलुग्गविलुग्गा भवन्ति, एवमेवस्सु मे फासुळियो ओलुग्गविलुग्गा भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम गम्भीरे उदपाने उदकतारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति, एवमेवस्सु मे अक्खिक्खूपेसु अक्खितारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम तित्तकालाबु आमकच्छिन्नो वातातपेन संफुटितो होति सम्मिलातो, एवमेवस्सु मे सीसच्छवि संफुटिता होति सम्मिलाता तायेवप्पाहारताय ।

“सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, उदरच्छविं परिमसिस्सामीति पिड्डिकण्टकं येव परिग्गण्हामि, पिड्डिकण्टकं परिमसिस्सामीति उदरच्छविं येव परिग्गण्हामि, यावस्सु मे, अग्गिवेस्सन, उदरच्छवि पिड्डिकण्टकं अल्लीना होति तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, वच्चं वा मुत्तं वा करिस्सामीति तत्थेव अवकुज्जो पपतामि तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, इममेव कायं अस्सासेन्तो पाणिना गत्तानि अनुमज्जामि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, पाणिना गत्तानि अनुमज्जतो पूतिमूलानि लोमानि कायस्मा पपतन्ति तायेवप्पाहारताय । अपिस्सु मं, अग्गिवेस्सन, मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु — ‘काळो समणो गोतमो’ति । एकच्चे मनुस्सा एवमाहंसु — ‘न काळो समणो गोतमो, सामो समणो गोतमो’ति । एकच्चे मनुस्सा एवमाहंसु — ‘न काळो समणो गोतमो, नपि सामो, मङ्गुरच्छवि समणो गोतमो’ति । यावस्सु मे, अग्गिवेस्सन, ताव परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो उपहतो होति तायेवप्पाहारताय ।

३८१. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘ये खो केचि अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयिंसु, एतावपरमं, नयितो भिय्यो । येपि हि केचि अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयिस्सन्ति, एतावपरमं, नयितो भिय्यो । येपि हि केचि एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, एतावपरमं, नयितो भिय्यो । न खो पनाहं इमाय कटुकाय दुक्करकारिकाय अधिगच्छामि उत्तरि मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं । सिया नु खो अज्जो मग्गो बोधाया’ति? तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘अभिजानामि खो पनाहं पितु सक्कस्स कम्मन्ते सीताय जम्बुच्छायाय निसिन्नो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरिता । सिया नु खो एसो मग्गो बोधाया’ति? तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, सतानुसारि विज्जाणं अहोसि — ‘एसेव मग्गो बोधाया’ति । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘किं नु खो अहं तस्स सुखस्स भायामि, यं तं सुखं अज्जत्रेव कामेहि अज्जत्र अकुसलेहि धम्मेही’ति? तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘न खो अहं तस्स सुखस्स भायामि, यं तं सुखं अज्जत्रेव कामेहि अज्जत्र अकुसलेहि धम्मेही’ति ।

३८२. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘न खो तं सुकरं सुखं अधिगन्तुं एवं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायेन, यं नूनाहं ओळारिकं आहारं आहारेय्यं ओदनकुम्मासं’न्ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, ओळारिकं आहारं आहारेसिं ओदनकुम्मासं । तेन खो पन मं, अग्गिवेस्सन, समयेन पज्ज [\[पज्जवगिया \(अज्जसुत्तेसु\)\]](#) भिक्खू पच्चुपट्टिता होन्ति — ‘यं खो समणो गोतमो धम्मं अधिगमिस्सति, तं नो आरोचेस्सती’ति । यतो खो अहं, अग्गिवेस्सन, ओळारिकं आहारं आहारेसिं ओदनकुम्मासं, अथ मे ते पज्ज भिक्खू निब्बिज्ज पक्कमिंसु — ‘बाहुल्लिको [\[बाहुल्लिको \(सी० पी०\)\]](#) [\[संघभेदसिक्खापदटीकाय समेति\]](#) समणो गोतमो, पधानविब्भन्तो, आवत्तो बाहुल्लाया’ति ।

३८३. “सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, ओळारिकं आहारं आहारेत्वा, बलं गहेत्वा, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । एवरूपापि खो मे,

अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं झानं उपसम्पज्ज विहासिं । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहासिं, सतो च सम्पजानो । सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेसिं यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं झानं उपसम्पज्ज विहासिं । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं झानं उपसम्पज्ज विहासिं । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

३८४. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं... पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । अयं खो मे, अग्गिवेस्सन, रत्तिया पठमे यामे पठमा विज्जा अधिगता; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

३८५. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि... पे०... अयं खो मे, अग्गिवेस्सन, रत्तिया मज्झिमे यामे दुतिया विज्जा अधिगता; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

३८६. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं । ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवसमुदयो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवनिरोधो’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं अब्भज्जासिं । तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, भवासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चित्थ । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं अहोसि । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति अब्भज्जासिं । अयं खो मे, अग्गिवेस्सन, रत्तिया पच्छिमे यामे ततिया विज्जा अधिगता; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो । एवरूपापि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

३८७. “अभिजानामि खो पनाहं, अग्गिवेस्सन, अनेकसताय परिसाय धम्मं देसेता । अपिस्सु मं एकमेको एवं मज्जति — ‘ममेवारब्ध समणो गोतमो धम्मं देसेती’ति । ‘न खो पनेतं, अग्गिवेस्सन, एवं दट्ठब्बं; यावदेव विज्जापनत्थाय तथागतो परेसं धम्मं देसेति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तस्सायेव कथाय परियोसाने, तस्मिंयेव पुरिमस्मिं समाधिनिमित्ते अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेमि सन्निसादेमि एकोदिं करोमि समादहामि, येन सुदं निच्चकप्पं विहरामी’”ति ।

“ओक्कप्पनियमेतं भोतो गोतमस्स यथा तं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । अभिजानाति खो पन भवं गोतमो दिवा

सुपिता'ति? “अभिजानामहं, अग्गिवेस्सन, गिम्हानं पच्छिमे मासे पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो चतुग्गुणं सङ्घाटिं पज्जपेत्वा दक्खिणेन पस्सेन सतो सम्पजानो निदं ओक्कमिता'ति । “एतं खो, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा सम्मोहविहारस्मिं वदन्ती'ति? “न खो, अग्गिवेस्सन, एत्तावता सम्मूळ्हो वा होति असम्मूळ्हो वा । अपि च, अग्गिवेस्सन, यथा सम्मूळ्हो च होति असम्मूळ्हो च, तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी'ति । “एवं, भो'ति खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

३८८. “यस्स कस्सचि, अग्गिवेस्सन, ये आसवा संकिलेसिका पोनोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिआ अप्पहीना, तमहं 'सम्मूळ्हो'ति वदामि । आसवानज्झि, अग्गिवेस्सन, अप्पहाना सम्मूळ्हो होति । यस्स कस्सचि, अग्गिवेस्सन, ये आसवा संकिलेसिका पोनोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिआ पहीना, तमहं 'असम्मूळ्हो'ति वदामि । आसवानज्झि, अग्गिवेस्सन, पहाना असम्मूळ्हो होति ।

“तथागतस्स खो, अग्गिवेस्सन, ये आसवा संकिलेसिका पोनोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिआ पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, तालो मत्थकच्छिन्नो अभब्बो पुन विरूळ्हिया, एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, तथागतस्स ये आसवा संकिलेसिका पोनोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिआ पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा'ति ।

३८९. एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! यावज्जिदं भोतो गोतमस्स एवं आसज्ज आसज्ज वुच्चमानस्स, उपनीतेहि वचनप्पथेहि समुदाचरियमानस्स, छविवण्णो चेव परियोदायति, मुखवण्णो च विप्पसीदति, यथा तं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । अभिजानामहं, भो गोतम, पूरणं कस्सपं वादेन वादं समारभिता । सोपि मया वादेन वादं समारब्धो अज्जेनज्जं पटिचरि, बहिद्धा कथं अपनामेसि, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पात्वाकासि । भोतो पन [भोतो खो पन (सी०)] गोतमस्स एवं आसज्ज आसज्ज वुच्चमानस्स, उपनीतेहि वचनप्पथेहि समुदाचरियमानस्स, छविवण्णो चेव परियोदायति, मुखवण्णो च विप्पसीदति, यथा तं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । अभिजानामहं, भो गोतम, मक्खलिं गोसालं... पे०... अजितं केसकम्बलं... पकुधं कच्चायनं... सज्जयं बेलट्टपुत्तं... निगण्ठं नाटपुत्तं वादेन वादं समारभिता । सोपि मया वादेन वादं समारब्धो अज्जेनज्जं पटिचरि, बहिद्धा कथं अपनामेसि, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पात्वाकासि । भोतो पन गोतमस्स एवं आसज्ज आसज्ज वुच्चमानस्स, उपनीतेहि वचनप्पथेहि समुदाचरियमानस्स, छविवण्णो चेव परियोदायति, मुखवण्णो च विप्पसीदति, यथा तं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । हन्द च दानि मयं, भो गोतम, गच्छाम । बहुकिच्चा मयं, बहुकरणीया'ति । “यस्सदानि त्वं, अग्गिवेस्सन, कालं मज्जसी'ति ।

अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामीति ।

महासच्चकसुत्तं निडितं छट्ठं ।

७. चूळतण्हासङ्खयसुत्तं

३९०. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । अथ खो सक्को देवानमिन्दो

येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो सक्को देवानमिन्दो भगवन्तं एतदवोच — “किंतावता नु खो, भन्ते, भिक्खु संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सान”न्ति?

“इध, देवानमिन्द, भिक्खुनो सुतं होति — ‘सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ति । एवञ्चेतं, देवानमिन्द, भिक्खुनो सुतं होति — ‘सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ति । सो सब्बं धम्मं अभिजानाति; सब्बं धम्मं अभिज्जाय सब्बं धम्मं परिजानाति; सब्बं धम्मं परिज्जाय यं किञ्चि वेदनं वेदेति — सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सो तासु वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरति । सो तासु वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरन्तो, विरागानुपस्सी विहरन्तो, निरोधानुपस्सी विहरन्तो, पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरन्तो न किञ्चि लोके उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तञ्जेव परिनिब्बायति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । एत्तावता खो, देवानमिन्द, भिक्खु संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सान”न्ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

३९१. तेन खो पन समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति । अथ खो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स एतदहोसि — “किं नु खो सो यक्खो भगवतो भासितं अभिसमेच्च अनुमोदि उदाहु नो; यन्नूनाहं तं यक्खं जानेय्यं — यदि वा सो यक्खो भगवतो भासितं अभिसमेच्च अनुमोदि यदि वा नो”ति? अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव — पुब्बारामे मिगारमातुपासादे अन्तरहितो देवेसु तावतिंसेसु पातुरहोसि । तेन खो पन समयेन सक्को देवानमिन्दो एकपुण्डरीके उय्याने दिब्बेहि पञ्चहि तूरियसतेहि [तूरियसतेहि (सी० स्या० कं० पी०)] समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । अद्दसा खो सक्को देवानमिन्दो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान तानि दिब्बानि पञ्च तूरियसतानि पटिप्पणामेत्वा येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच — “एहि खो, मारिस मोग्गल्लान, स्वागतं, मारिस मोग्गल्लान! चिरस्सं खो, मारिस मोग्गल्लान, इमं परियायं अकासि यदिदं इधागमनाय । निसीद, मारिस मोग्गल्लान, इदमासनं पञ्जत्त”न्ति । निसीदि खो आयस्मा महामोग्गल्लानो पञ्जत्ते आसने । सक्कोपि खो देवानमिन्दो अज्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच — “यथा कथं पन खो, कोसिय, भगवा संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तिं अभासि? साधु मयम्पि एतिस्सा कथाय भागिनो अस्साम सवनाया”ति ।

३९२. “मयं खो, मारिस मोग्गल्लान, बहुकिच्चा बहुकरणीया — अप्पेव सकेन करणीयेन, अपि च देवानंयेव तावतिंसानं करणीयेन । अपि च, मारिस मोग्गल्लान, सुस्सुतंयेव होति सुग्गहितं सुमनसिकतं सूपधारितं, यं नो खिप्पमेव अन्तरधायति । भूतपुब्बं, मारिस मोग्गल्लान, देवासुरसङ्गामो समुपब्यूळ्हो [समूपब्यूळ्हो (स्या० कं०), समूपब्यूळ्हो (सी०)] अहोसि । तस्मिं खो पन, मारिस मोग्गल्लान, सङ्गामे देवा जिनिंसु, असुरा पराजिनिंसु । सो खो अहं, मारिस मोग्गल्लान, तं सङ्गामं अभिविजित्वा विजितसङ्गामो ततो पटिनिवत्तित्वा वेजयन्तं नाम पासादं मापेसिं । वेजयन्तस्स खो, मारिस मोग्गल्लान, पासादस्स एकसतं निय्यूहं । एकेकस्मिं निय्यूहे सत्त सत्त कूटागारसतानि । एकमेकस्मिं कूटागारे सत्त

सत्त अच्छरायो। एकमेकिस्सा अच्छराय सत्त सत्त परिचारिकायो। इच्छेय्यासि नो त्वं, मारिस मोग्गल्लान, वेजयन्तस्स पासादस्स रामणेय्यकं दट्ठु”न्ति? अधिवासेसि खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तुण्हीभावेन।

३९३. अथ खो सक्को च देवानमिन्दो वेस्सवणो च महाराजा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं पुरक्खत्वा येन वेजयन्तो पासादो तेनुपसङ्कमिंसु। अहसंसु खो सक्कस्स देवानमिन्दस्स परिचारिकायो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं दूरतोव आगच्छन्तं; दिस्वा ओत्तप्पमाना हिरीयमाना सकं सकं ओवरकं पविसिंसु। सेय्यथापि नाम सुणिसा ससुरं दिस्वा ओत्तप्पति हिरीयति, एवमेव सक्कस्स देवानमिन्दस्स परिचारिकायो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं दिस्वा ओत्तप्पमाना हिरीयमाना सकं सकं ओवरकं पविसिंसु। अथ खो सक्को च देवानमिन्दो वेस्सवणो च महाराजा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं वेजयन्ते पासादे अनुचङ्कमापेन्ति अनुविचरापेन्ति — “इदम्पि, मारिस मोग्गल्लान, पस्स वेजयन्तस्स पासादस्स रामणेय्यकं; इदम्पि, मारिस मोग्गल्लान, पस्स वेजयन्तस्स पासादस्स रामणेय्यक”न्ति। “सोभति इदं आयस्मतो कोसियस्स, यथा तं पुब्बे कतपुज्जस्स। मनुस्सापि किञ्चिदेव रामणेय्यकं दिस्वा [दिट्ठा (सी० पी० क०)] एवमाहंसु — ‘सोभति वत भो यथा देवानं तावतिसान’न्ति। तयिदं आयस्मतो कोसियस्स सोभति, यथा तं पुब्बे कतपुज्जस्सा’ति। अथ खो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स एतदहोसि — “अतिबाळ्हं खो अयं यक्खो पमत्तो विहरति। यन्नूनाहं इमं यक्खं संवेजेय्य”न्ति। अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तथारूपं इद्धाभिसङ्गारं अभिसङ्गारि [अभिसङ्गारेसि (क०), अभिसङ्गारेति (स्या० क०)] यथा वेजयन्तं पासादं पादङ्गुट्ठकेन सङ्कम्पेसि सम्पकम्पेसि सम्पवेधेसि। अथ खो सक्को च देवानमिन्दो, वेस्सवणो च महाराजा, देवा च तावतिसा अच्छरियम्भुतचित्तजाता अहेसुं — “अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो, समणस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नाम दिब्बभवनं पादङ्गुट्ठकेन सङ्कम्पेस्सति सम्पकम्पेस्सति सम्पवेधेस्सती”ति! अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो सक्कं देवानमिन्दं संविगं लोमहट्ठजातं विदित्वा सक्कं देवानमिन्दं एतदवोच — “यथा कथं पन खो, कोसिय, भगवा संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तिं अभासि? साधु मयम्पि एतिस्सा कथाय भागिनो अस्साम सवनाया”ति।

३९४. “इधाहं, मारिस मोग्गल्लान, येन भगवा तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासिं। एकमन्तं ठितो खो अहं, मारिस मोग्गल्लान, भगवन्तं एतदवोचं — ‘कित्तावता नु खो, भन्ते, भिक्खु संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सान’”न्ति?

“एवं वुत्ते, मारिस मोग्गल्लान, भगवा मं एतदवोच — ‘इध, देवानमिन्द, भिक्खुनो सुतं होति — सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ति। एवं चेत्तं देवानमिन्द भिक्खुनो सुतं होति ‘सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ति। सो सब्बं धम्मं अभिजानाति, सब्बं धम्मं अभिज्जाय सब्बं धम्मं परिजानाति, सब्बं धम्मं परिज्जाय यं किञ्चि वेदनं वेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा। सो तासु वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सगानुपस्सी विहरति। सो तासु वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरन्तो, विरागानुपस्सी विहरन्तो, निरोधानुपस्सी विहरन्तो, पटिनिस्सगानुपस्सी विहरन्तो न किञ्चि लोके उपादियति, अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति। एत्तावता खो, देवानमिन्द, भिक्खु संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सानन्ति। एवं खो मे, मारिस मोग्गल्लान, भगवा संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तिं अभासी”ति।

अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो सक्कस्स देवानमिन्दस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य एवमेव — देवेसु तावतिंसेसु अन्तरहितो पुब्बारामे

मिगारमातुपासादे पातुरहोसि । अथ खो सक्कस्स देवानमिन्दस्स परिचारिकायो अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते महामोग्गल्लाने सक्कं देवानमिन्दं एतदवोचुं — “एसो नु ते, मारिस, सो भगवा सत्था”ति? “न खो मे, मारिस, सो भगवा सत्था । सब्रह्मचारी मे एसो आयस्मा महामोग्गल्लानो”ति । “लाभा ते, मारिस, (सुलद्धं ते, मारिस) [() नत्थि (सी० पी०)] यस्स ते सब्रह्मचारी एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो! अहो नून ते सो भगवा सत्था”ति ।

३९५. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवन्तं एतदवोच — “अभिजानाति नो, भन्ते, भगवा अहु [अहुनञ्जेव (सी० स्या० कं०)] जातञ्जतरस्स महेसक्खस्स यक्खस्स संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तिं भासिता”ति [अभासित्थाति (क०)]? “अभिजानामहं, मोग्गल्लान, इध सक्को देवानमिन्दो येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो, मोग्गल्लान, सक्को देवानमिन्दो मं एतदवोच — ‘कितावता नु खो, भन्ते, भिक्खु संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सान’”ति ।

एवं वुत्ते अहं, मोग्गल्लान, सक्कं देवानमिन्दं एतदवोचं “इध देवानमिन्द भिक्खुनो सुतं होति ‘सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ति । एवं चेत्तं देवानमिन्द भिक्खुनो सुतं होति ‘सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ति । सो सब्बं धम्मं अभिजानाति, सब्बं धम्मं अभिज्जाय सब्बं धम्मं परिजानाति, सब्बं धम्मं परिज्जाय यं किञ्चि वेदनं वेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो तासु वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सगानुपस्सी विहरति । सो तासु वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरन्तो, विरागानुपस्सी विहरन्तो, निरोधानुपस्सी विहरन्तो, पटिनिस्सगानुपस्सी विहरन्तो न किञ्चि लोके उपादियति, अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तञ्जेव परिनिब्बायति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । एत्तावता खो, देवानमिन्द, भिक्खु संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सानन्ति । एवं खो अहं, मोग्गल्लान, अभिजानामि सक्कस्स देवानमिन्दस्स संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तिं भासिता”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

चूळतण्हासङ्खयसुत्तं निट्ठितं सत्तमं ।

८. महातण्हासङ्खयसुत्तं

३९६. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सातिस्स नाम भिक्खुनो केवट्टपुत्तस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति — “तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति अनञ्ज”न्ति । अस्सोसुं खो सम्बहुला भिक्खू — “सातिस्स किर नाम भिक्खुनो केवट्टपुत्तस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज’”न्ति । अथ खो ते भिक्खू येन साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतदवोचुं — “सच्चं किर ते, आवुसो साति, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज’”न्ति? “एवं ब्या खो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं

आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज'न्ति । अथ खो ते भिक्खू सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुकामा समनुयुज्जन्ति समनुगाहन्ति समनुभासन्ति — “मा एवं, आवुसो साति, अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अनेकपरियायेनावुसो साति, पटिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं वुत्तं भगवता, अज्जत्र पच्चया नत्थि विज्जाणस्स सम्भवो'ति । एवमि खो साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तेहि भिक्खूहि समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो तदेव पापकं दिट्ठिगतं थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — “एवं ब्या खो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति अनञ्ज'न्ति ।

३९७. यतो खो ते भिक्खू नासक्खिसु सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुं, अथ खो ते भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “सातिस्स नाम, भन्ते, भिक्खुनो केवट्टपुत्तस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज'न्ति । अस्सुमह खो मयं, भन्ते, सातिस्स किर नाम भिक्खुनो केवट्टपुत्तस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज'न्ति । अथ खो मयं, भन्ते, येन साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतदवोचुम्ह — ‘सच्चं किर ते, आवुसो साति, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — “तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज'न्ति? एवं वुत्ते, भन्ते, साति भिक्खु केवट्टपुत्तो अम्हे एतदवोच — ‘एवं ब्या खो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज'न्ति । अथ खो मयं, भन्ते, सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुकामा समनुयुज्जिम्ह समनुगाहिम्ह समनुभासिम्ह — ‘मा एवं, आवुसो साति, अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अनेकपरियायेनावुसो साति, पटिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं वुत्तं भगवता, अज्जत्र पच्चया नत्थि विज्जाणस्स सम्भवो'ति । एवमि खो, भन्ते, साति भिक्खु केवट्टपुत्तो अम्हेहि समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो तदेव पापकं दिट्ठिगतं थामसा परामसा अभिनिविस्स वोहरति — ‘एवं ब्या खो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज'न्ति । यतो खो मयं, भन्ते, नासक्खिम्ह सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुं, अथ मयं एतमत्थं भगवतो आरोचेमा'ति ।

३९८. अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं भिक्खु, मम वचनेन सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं आमन्तेहि — ‘सत्था तं, आवुसो साति, आमन्तेती'”ति । “एवं, भन्ते'”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येन साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो साति, आमन्तेती'”ति । “एवमावुसो'”ति खो साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर, ते, साति, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज'न्ति? “एवं ब्या खो अहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्ज'न्ति । “कतमं तं, साति, विज्जाण'”न्ति? “य्वायं, भन्ते, वदो वेदेय्यो तत्र तत्र कल्याणपापकानं कम्मानं विपाकं पटिसंवेदेती'”ति । “कस्स नु खो नाम त्वं, मोघपुरिस, मया एवं धम्मं देसितं आजानासि? ननु मया, मोघपुरिस, अनेकपरियायेन पटिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं वुत्तं, अज्जत्र पच्चया नत्थि विज्जाणस्स सम्भवोति? अथ च पन त्वं, मोघपुरिस, अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खसि, अत्तानञ्च खणसि, बहुञ्च अपुञ्जं पसवसि । तज्हि ते,

मोघपुरिस, भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

३९९. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नायं साति भिक्खु केवट्टपुत्तो उस्मीकतोपि इमस्मिं धम्मविनये”ति? “किञ्चि सिया भन्ते? नो हेतं, भन्ते”ति । एवं वुत्ते, साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तकखन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदि । अथ खो भगवा सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तकखन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतदवोच — “पज्जायिस्ससि खो त्वं, मोघपुरिस, एतेन सकेन पापकेन दिट्ठिगतेन । इधाहं भिक्खू पटिपुच्छिस्सामी”ति । अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “तुम्हेपि मे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ यथायं साति भिक्खु केवट्टपुत्तो अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति, अत्तानञ्च खणति, बहुञ्च अपुञ्जं पसवती”ति? “नो हेतं, भन्ते! अनेकपरियायेन हि नो, भन्ते, पटिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं वुत्तं भगवता, अज्जत्र पच्चया नत्थि विज्जाणस्स सम्भवो”ति । “साधु साधु, भिक्खवे! साधु खो मे तुम्हे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ । अनेकपरियायेन हि वो, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं वुत्तं मया, अज्जत्र पच्चया नत्थि विज्जाणस्स सम्भवोति । अथ च पनायं साति भिक्खु केवट्टपुत्तो अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति, अत्तानञ्च खणति, बहुञ्च अपुञ्जं पसवति पसवति । तज्जि तस्स मोघपुरिसस्स भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय ।

४००. “यं यदेव, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पज्जति विज्जाणं, तेन तेनेव विज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति [सङ्खं गच्छति (सी० पी०)] । चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति विज्जाणं, चक्खुविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति; सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति विज्जाणं, सोतविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति; घानञ्च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति विज्जाणं, घानविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति; जिह्वञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति विज्जाणं, जिह्वाविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति; कायञ्च पटिच्च फोड्डब्बे च उप्पज्जति विज्जाणं, कायविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति; मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति विज्जाणं, मनोविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, यं यदेव पच्चयं पटिच्च अग्निं जलति तेन तेनेव सङ्ख्यं गच्छति । कट्ठञ्च पटिच्च अग्निं जलति, कट्ठगित्वेव सङ्ख्यं गच्छति; सकलिकञ्च पटिच्च अग्निं जलति, सकलिकगित्वेव सङ्ख्यं गच्छति; तिणञ्च पटिच्च अग्निं जलति, तिणगित्वेव सङ्ख्यं गच्छति; गोमयञ्च पटिच्च अग्निं जलति, गोमयगित्वेव सङ्ख्यं गच्छति; थुसञ्च पटिच्च अग्निं जलति, थुसगित्वेव सङ्ख्यं गच्छति; सङ्कारञ्च पटिच्च अग्निं जलति, सङ्कारगित्वेव सङ्ख्यं गच्छति । एवमेव खो, भिक्खवे, यं यदेव पच्चयं पटिच्च उप्पज्जति विज्जाणं, तेन तेनेव सङ्ख्यं गच्छति । चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति विज्जाणं, चक्खुविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति; सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति विज्जाणं, सोतविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति, घानञ्च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति विज्जाणं, घानविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति, जिह्वञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति विज्जाणं, जिह्वाविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति । कायञ्च पटिच्च फोड्डब्बे च उप्पज्जति विज्जाणं, कायविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति । मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति विज्जाणं, मनोविज्जाणंत्वेव सङ्ख्यं गच्छति ।

४०१. “भूतमिदन्ति, भिक्खवे, पस्सथा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारसम्भवन्ति, भिक्खवे, पस्सथा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं, तं निरोधधम्मन्ति, भिक्खवे, पस्सथा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“भूतमिदं नोस्सूति, भिक्खवे, कङ्कतो उप्पज्जति विचिकिच्छा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारसम्भवं नोस्सूति, भिक्खवे, कङ्कतो उप्पज्जति विचिकिच्छा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं, तं निरोधधम्मं नोस्सूति, भिक्खवे, कङ्कतो उप्पज्जति विचिकिच्छा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“भूतमिदन्ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो या विचिकिच्छा सा पहीयती”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारसम्भवन्ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सताए या विचिकिच्छा सा पहीयती”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं, तं निरोधधम्मन्ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सताए या विचिकिच्छा सा पहीयती”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“भूतमिदन्ति, भिक्खवे, इतिपि वो एत्थ निब्बिचिकिच्छा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारसम्भवन्ति, भिक्खवे, इतिपि वो एत्थ निब्बिचिकिच्छा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति, भिक्खवे, इतिपि वो एत्थ निब्बिचिकिच्छा”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“भूतमिदन्ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठ”न्ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारसम्भवन्ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठ”न्ति?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठ”न्ति?

“एवं, भन्ते” ।

“इमं चे तुम्हे, भिक्खवे, दिट्ठिं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं अल्लीयेथ केलायेथ धनायेथ ममायेथ, अपि नु मे तुम्हे, भिक्खवे, कुल्लूपमं धम्मं देसितं आजानेय्याथ नित्थरणत्थाय नो गहणत्थाया”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“इमं चे तुम्हे, भिक्खवे, दिट्ठिं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं न अल्लीयेथ न केलायेथ न धनायेथ न ममायेथ, अपि नु मे तुम्हे, भिक्खवे, कुल्लूपमं धम्मं देसितं आजानेय्याथ नित्थरणत्थाय नो गहणत्थाया”ति?

“एवं, भन्ते” ।

४०२. “चत्तारोमे, भिक्खवे, आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया, सम्भवेसीनं वा अनुग्गहाय । कतमे चत्तारो? कबळीकारो आहारो ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसञ्चेतना ततिया, विज्जाणं चतुत्थं ।

“इमे च, भिक्खवे, चत्तारो आहारा किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा?

“इमे चत्तारो आहारा तण्हानिदाना तण्हासमुदया तण्हाजातिका तण्हापभवा ।

“तण्हा चायं, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा?

“तण्हा वेदनानिदाना वेदनासमुदया वेदनाजातिका वेदनापभवा ।

“वेदना चायं, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा?

“वेदना फस्सनिदाना फस्ससमुदया फस्सजातिका फस्सपभवा ।

“फस्सो चायं, भिक्खवे, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो?

“फस्सो सळायतननिदानो सळायतनसमुदयो सळायतनजातिको सळायतनपभवो ।

“सळायतनं चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं?

“सळायतनं नामरूपनिदानं नामरूपसमुदयं नामरूपजातिकं नामरूपपभवं ।

“नामरूपं चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं?

“नामरूपं विज्जाणनिदानं विज्जाणसमुदयं विज्जाणजातिकं विज्जाणपभवं ।

“विज्जाणं चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं?

“विज्जाणं सङ्खारनिदानं सङ्खारसमुदयं सङ्खारजातिकं सङ्खारपभवं ।

“सङ्खारा चिमे, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा?

“सङ्खारा अविज्जानिदाना अविज्जासमुदया अविज्जाजितिका अविज्जापभवा ।

“इति खो, भिक्खवे, अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।”

४०३. “जातिपच्चया जरामरणन्ति इति खो पनेतं वुत्तं; जातिपच्चया नु खो, भिक्खवे, जरामरणं, नो वा, कथं वा एत्थ [कथं वा वो एत्थ (?)] होती”ति? “जातिपच्चया, भन्ते, जरामरणं; एवं नो एत्थ होति [एवं नो एत्थ होतीति (क०)] — जातिपच्चया जरामरण”न्ति । “भवपच्चया जातीति इति खो पनेतं वुत्तं; भवपच्चया नु खो, भिक्खवे, जाति, नो वा, कथं वा एत्थ होती”ति? “भवपच्चया, भन्ते, जाति; एवं नो एत्थ होति — भवपच्चया जाती”ति । “उपादानपच्चया भवोति इति खो पनेतं वुत्तं; उपादानपच्चया नु खो, भिक्खवे, भवो, नो वा, कथं वा एत्थ होती”ति? “उपादानपच्चया, भन्ते, भवो; एवं नो एत्थ होति — उपादानपच्चया भवो”ति । “तण्हापच्चया उपादानन्ति इति खो पनेतं वुत्तं, तण्हापच्चया नु खो, भिक्खवे, उपादानं, नो वा, कथं वा एत्थ होती”ति? “तण्हापच्चया, भन्ते, उपादानं; एवं नो एत्थ होति — तण्हापच्चया उपादान”न्ति । “वेदनापच्चया तण्हाति इति खो पनेतं वुत्तं; वेदनापच्चया नु खो, भिक्खवे, तण्हा, नो वा, कथं वा एत्थ होती”ति? “वेदनापच्चया, भन्ते, तण्हा; एवं नो एत्थ होति — वेदनापच्चया तण्हा”ति । “फस्सपच्चया वेदनाति इति खो पनेतं वुत्तं; फस्सपच्चया नु खो, भिक्खवे, वेदना, नो वा, कथं वा एत्थ होती”ति? “फस्सपच्चया, भन्ते, वेदना; एवं नो एत्थ होति — फस्सपच्चया वेदना”ति । “सळायतनपच्चया फस्सोति इति खो पनेतं वुत्तं; सळायतनपच्चया नु खो, भिक्खवे, फस्सो, नो वा, कथं वा एत्थ होती”ति? “सळायतनपच्चया, भन्ते, फस्सो; एवं नो एत्थ होति — सळायतनपच्चया फस्सो”ति । “नामरूपपच्चया सळायतनन्ति इति खो पनेतं वुत्तं; नामरूपपच्चया नु खो, भिक्खवे, सळायतनं, नो वा, कथं वा एत्थ

होती’ति? “नामरूपपच्चया, भन्ते, सळायतनं; एवं नो एत्थ होति — नामरूपपच्चया सळायतन’न्ति ।
 “विज्जाणपच्चया नामरूपन्ति इति खो पनेतं वुत्तं; विज्जाणपच्चया नु खो, भिक्खवे, नामरूपं, नो वा, कथं वा एत्थ
 होती’ति? “विज्जाणपच्चया, भन्ते, नामरूपं; एवं नो एत्थ होति — विज्जाणपच्चया नामरूप’न्ति । “सङ्खारपच्चया
 विज्जाणन्ति इति खो पनेतं वुत्तं; सङ्खारपच्चया नु खो, भिक्खवे, विज्जाणं, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? “सङ्खारपच्चया,
 भन्ते, विज्जाणं; एवं नो एत्थ होति — सङ्खारपच्चया विज्जाण’न्ति । “अविज्जापच्चया सङ्खाराति इति खो पनेतं वुत्तं;
 अविज्जापच्चया नु खो, भिक्खवे, सङ्खारा, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? “अविज्जापच्चया, भन्ते, सङ्खारा; एवं नो एत्थ
 होति — अविज्जापच्चया सङ्खारा’ति ।

४०४. “साधु, भिक्खवे । इति खो, भिक्खवे, तुम्हेपि एवं वदेथ, अहमि एवं वदामि — इमस्मिं सति इदं होति,
 इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति, यदिदं — अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं,
 नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं,
 उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स
 केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“अविज्जायत्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, विज्जाणनिरोधा
 नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो,
 वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा
 जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

४०५. “जातिनिरोधा जरामरणनिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; जातिनिरोधा नु खो, भिक्खवे, जरामरणनिरोधो, नो वा,
 कथं वा एत्थ होती’ति? “जातिनिरोधा, भन्ते, जरामरणनिरोधो; एवं नो एत्थ होति — जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो’ति ।
 “भवनिरोधा जातिनिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; भवनिरोधा नु खो, भिक्खवे, जातिनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति?
 “भवनिरोधा, भन्ते, जातिनिरोधो; एवं नो एत्थ होति — भवनिरोधा जातिनिरोधो’ति । “उपादाननिरोधा भवनिरोधोति इति
 खो पनेतं वुत्तं; उपादाननिरोधा नु खो, भिक्खवे, भवनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? “उपादाननिरोधा, भन्ते,
 भवनिरोधो; एवं नो एत्थ होति — उपादाननिरोधा भवनिरोधो’ति । “तण्हानिरोधा उपादाननिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं;
 तण्हानिरोधा नु खो, भिक्खवे, उपादाननिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? “तण्हानिरोधा, भन्ते, उपादाननिरोधो; एवं
 नो एत्थ होति — तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो’ति । “वेदनानिरोधा तण्हानिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; वेदनानिरोधा नु खो,
 भिक्खवे, तण्हानिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? “वेदनानिरोधा, भन्ते, तण्हानिरोधो; एवं नो एत्थ होति —
 वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो’ति । “फस्सनिरोधा वेदनानिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; फस्सनिरोधा नु खो, भिक्खवे,
 वेदनानिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? “फस्सनिरोधा, भन्ते, वेदनानिरोधो; एवं नो एत्थ होति — फस्सनिरोधा
 वेदनानिरोधो’ति । “सळायतननिरोधा फस्सनिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; सळायतननिरोधा नु खो, भिक्खवे, फस्सनिरोधो,
 नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? सळायतननिरोधा, भन्ते, फस्सनिरोधो; एवं नो एत्थ होति — सळायतननिरोधा
 फस्सनिरोधो’ति । “नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; नामरूपनिरोधा नु खो, भिक्खवे,
 सळायतननिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? “नामरूपनिरोधा, भन्ते, सळायतननिरोधो; एवं नो एत्थ होति —
 नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो’ति । “विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; विज्जाणनिरोधा नु खो,
 भिक्खवे, नामरूपनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती’ति? “विज्जाणनिरोधा, भन्ते, नामरूपनिरोधो; एवं नो एत्थ होति —

विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो”ति । “सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; सङ्खारनिरोधा नु खो, भिक्खवे, विज्जाणनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती”ति? “सङ्खारनिरोधा, भन्ते, विज्जाणनिरोधो; एवं नो एत्थ होति — सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो”ति । “अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधोति इति खो पनेतं वुत्तं; अविज्जानिरोधा नु खो, भिक्खवे, सङ्खारनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती”ति? “अविज्जानिरोधा, भन्ते, सङ्खारनिरोधो; एवं नो एत्थ होति — अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो”ति ।

४०६. “साधु, भिक्खवे । इति खो, भिक्खवे, तुम्हेपि एवं वदेथ, अहम्पि एवं वदामि — इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति, यदिदं — अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

४०७. “अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता पुब्बन्तं वा पटिधावेय्याथ — ‘अहेसुम्ह नु खो मयं अतीतमद्धानं, ननु खो अहेसुम्ह अतीतमद्धानं, किं नु खो अहेसुम्ह अतीतमद्धानं, कथं नु खो अहेसुम्ह अतीतमद्धानं, किं हुत्वा किं अहेसुम्ह नु खो मयं अतीतमद्धानं’”न्ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता अपरन्तं वा पटिधावेय्याथ — भविस्साम नु खो मयं अनागतमद्धानं, ननु खो भविस्साम अनागतमद्धानं, किं नु खो भविस्साम अनागतमद्धानं, कथं नु खो भविस्साम अनागतमद्धानं, किं हुत्वा किं भविस्साम नु खो मयं अनागतमद्धानं”न्ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता एतरहि वा पच्चुप्पन्नमद्धानं अज्झत्तं कथंकथी अस्सथ — अहं नु खोस्मि, नो नु खोस्मि, किं नु खोस्मि, कथं नु खोस्मि, अयं नु खो सत्तो कुतो आगतो, सो कुहिंगामी भविस्सती”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता एवं वदेय्याथ — सत्था नो गरु, सत्थुगारवेन च मयं एवं वदेमा”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता एवं वदेय्याथ — समणो एवमाह, समणा च नाम मयं एवं वदेमा”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता अज्जं सत्थारं उद्दिसेय्याथा”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता यानि तानि पुत्थुसमणब्राह्मणानं वत कोतूहलमङ्गलानि तानि सारतो पच्चागच्छेय्याथा”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“ननु, भिक्खवे, यदेव तुम्हाकं सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं, तदेव तुम्हे वदेथा”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खवे, उपनीता खो मे तुम्हे, भिक्खवे, इमिना सन्दिट्ठिकेन धम्मेन अकालिकेन एहिपस्सिकेन ओपनेय्यिकेन पच्चत्तं वेदितब्बेन विज्जूहि । सन्दिट्ठिको अयं, भिक्खवे, धम्मो अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूहि — इति यन्तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं”न्ति ।

४०८. “तिण्णं खो पन, भिक्खवे, सन्निपाता गब्भस्सावक्कन्ति होति । इध मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च न उतुनी होति, गन्धब्बो च न पच्चुपट्ठितो होति, नेव ताव गब्भस्सावक्कन्ति होति । इध मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च उतुनी होति, गन्धब्बो च न पच्चुपट्ठितो होति, नेव ताव गब्भस्सावक्कन्ति होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च उतुनी होति, गन्धब्बो च पच्चुपट्ठितो होति — एवं तिण्णं सन्निपाता गब्भस्सावक्कन्ति होति । तमेनं, भिक्खवे, माता नव वा दस वा मासे गब्भं कुच्छिना परिहरति महता संसयेन गरुभारं [गरुम्भारं (सी० पी०)] । तमेनं, भिक्खवे, माता नवन्नं वा दसन्नं वा मासानं अच्चयेन विजायति महता संसयेन गरुभारं । तमेनं जातं समानं सकेन लोहितेन पोसेति । लोहितज्हेतं, भिक्खवे, अरियस्स विनये यदिदं मातुथज्जं । स खो सो, भिक्खवे, कुमारो वुद्धिमन्वाय इन्द्रियानं परिपाकमन्वाय यानि तानि कुमारकानं कीळापनकानि तेहि कीळति, सेय्यथिदं — वङ्ककं घटिकं मोक्खचिकं चिङ्गुलकं पत्ताळहकं रथकं धनुकं । स खो सो, भिक्खवे, कुमारो वुद्धिमन्वाय इन्द्रियानं परिपाकमन्वाय पज्जहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति — चक्खुविज्जेय्येहि रूपेहि इट्ठेहि कन्तेहि मनापेहि पियरूपेहि कामूपसंहितेहि रजनीयेहि, सोतविज्जेय्येहि सदेहि... धानविज्जेय्येहि गन्धेहि... जिह्वाविज्जेय्येहि रसेहि... कायविज्जेय्येहि फोड्डब्बेहि इट्ठेहि कन्तेहि मनापेहि पियरूपेहि कामूपसंहितेहि रजनीयेहि ।

४०९. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे सारज्जति, अप्पियरूपे रूपे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायसति च विहरति परित्तचेतसो । तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति — यत्थस्स ते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सो एवं अनुरोधविरोधं समापन्नो यं किज्जि वेदनं वेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सो तं वेदनं अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं वेदनं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । या वेदनासु नन्दी तदुपादानं, तस्सुपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । सोतेन सद्दं सुत्वा... पे०... धानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय

पियरूपे धम्मो सारज्जति, अप्पियरूपे धम्मो ब्यापज्जति, अनुपड्डितकायसति च विहरति परित्तचेतसो । तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति — यत्थस्स ते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सो एवं अनुरोधविरोधं समापन्नो यं किञ्चि वेदनं वेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सो तं वेदनं अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिड्ढति । तस्स तं वेदनं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिड्ढतो उप्पज्जति नन्दी । या वेदनासु नन्दी तदुपादानं, तस्सुपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

४१०. “इध, भिक्खवे, तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यज्जनं; केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अज्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति पटिसज्जिक्खति — ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खलिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा, कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा, अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्य’”न्ति । सो अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय, महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय, अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय, महन्तं वा जातिपरिवट्टं पहाय, केसमस्सुं ओहारेत्वा, कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा, अगारस्मा अनगारियं पब्बजति ।

४११. “सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खूनं सिक्खासाजीवसमापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति ।

“अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, दिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्खी अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरति ।

“अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी होति, आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा ।

“मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति, सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स ।

“पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति — इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय । इति भिन्नानं वा सन्धाता, सहितानं वा अनुप्पदाता समगगारामो समगगरतो समगगनन्दी, समगगकरणं वाचं भासिता होति ।

“फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति — या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता होति ।

“सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवतिं वाचं भासिता कालेन, सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं ।

“सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो होति, एकभक्तिको होति रत्तूपरतो, विरतो विकालभोजना । नच्चगीतवादितविसूकदस्सना पटिविरतो होति, मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनड्डाना पटिविरतो होति,

उच्चासयनमहासयना पटिविरतो होति, जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो होति, आमकधञ्जपटिग्गहणा पटिविरतो होति, आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो होति, इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा पटिविरतो होति, दासिदासपटिग्गहणा पटिविरतो होति, अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो होति, कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो होति, हत्थिगवास्सवळवपटिग्गहणा पटिविरतो होति, खेत्तवत्थुपटिग्गहणा पटिविरतो होति, दूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो होति, कयविककया पटिविरतो होति, तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो होति, उक्कोटनवञ्चन-निकति-साचियोगा पटिविरतो होति, छेदन-वधबन्धनविपरामोस-आलोप-सहसाकारा पटिविरतो होति [पस्स म० नि० १.२९३ चूळहत्थिपदोपमे] ।

“सो सन्तुडो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति । सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारोव डेति, एवमेव भिक्खु सन्तुडो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति । सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं पटिसंवेदेति ।

“सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो तेन सदं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो अज्झत्तं अब्यासेकसुखं पटिसंवेदेति ।

“सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति ।

४१२. “सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो, (इमाय च अरियाय सन्तुडिया समन्नागतो) [पस्स म० नि० १.२९६ चूळहत्थिपदोपमे], इमिना च अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पजज्जेन समन्नागतो, विवित्तं सेनासनं भजति — अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुज्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उजुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति; ब्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति, सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, ब्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति; थीनमिद्धं पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोकसज्जी, सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति; उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति; विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथंकथी कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

४१३. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेषु सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं... पे०... ततियं ज्ञानं...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

४१४. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे न सारज्जति, अप्पियरूपे रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायसति च विहरति अप्पमाणचेतसो । तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति — यत्थस्स ते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सो एवं अनुरोधविरोधविप्पहीनो यं किञ्चि वेदनं वेदेति, सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सो तं वेदनं नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं वेदनं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो या वेदनासु नन्दी सा निरुज्झति । तस्स नन्दीनिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय पियरूपे धम्मे न सारज्जति, अप्पियरूपे धम्मे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायसति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति — यत्थस्स ते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सो एवं अनुरोधविरोधविप्पहीनो यं किञ्चि वेदनं वेदेति, सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सो तं वेदनं नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं वेदनं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो या वेदनासु नन्दी सा निरुज्झति । तस्स नन्दीनिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । इमं खो मे तुम्हे, भिक्खवे, संखित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तिं धारेथ, सातिं पन भिक्खुं केवट्टपुत्तं महातण्हाजालतण्हासङ्खाटप्पटिमुक्क”न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दन्ति ।

महातण्हासङ्खयसुत्तं निट्ठितं अट्ठमं ।

९. महाअस्सपुरसुत्तं

४१५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा अङ्गेसु विहरति अस्सपुरं नाम अङ्गानं निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“समणा समणाति वो, भिक्खवे, जनो सज्जानाति । तुम्हे च पन ‘के तुम्हे’ति पुट्ठा समाना ‘समणाम्हा’ति पटिजानाथ; तेसं वो, भिक्खवे, एवंसमज्जानं सतं एवंपटिज्जानं सतं ‘ये धम्मा समणकरणा च ब्राह्मणकरणा च ते धम्मे समादाय वत्तिस्साम, एवं नो अयं अम्हाकं समज्जा च सच्चा भविस्सति पटिज्जा च भूता । येसज्ज मयं चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं परिभुज्जाम, तेसं ते कारा अम्हेसु महप्फला भविस्सन्ति महानिसंसा, अम्हाकज्चेवायं पब्बज्जा अवज्झा भविस्सति सफला सउद्रया”ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

४१६. “कतमे च, भिक्खवे, धम्मा समणकरणा च ब्राह्मणकरणा च? ‘हिरोत्तप्पेन समन्नागता भविस्सामा’ति एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामज्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय’न्ति तावतकेनेव तुट्ठिं आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — ‘मा वो सामज्जत्थिकानं सतं सामज्जत्थो परिहायि, सति उत्तरिं करणीये’ ।

४१७. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? ‘परिसुद्धो नो कायसमाचारो भविस्सति उत्तानो विवटो न च छिद्दवा

संवृतो च । ताय च पन परिसुद्धकायसमाचारताय नेवत्तानुक्कंसेस्साम न परं वम्भेस्सामा'ति [नेवत्तानुक्कंसेस्साम न परं वम्भेस्सामाति (सब्बत्थ)] एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — 'हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय'न्ति तावतकेनेव तुट्ठिं आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — 'मा वो सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि, सति उत्तरिं करणीये' ।

४१८. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? 'परिसुद्धो नो वचीसमाचारो भविस्सति उत्तानो विवटो न च छिद्दवा संवृतो च । ताय च पन परिसुद्धवचीसमाचारताय नेवत्तानुक्कंसेस्साम न परं वम्भेस्सामा'ति एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — 'हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय'न्ति तावतकेनेव तुट्ठिं आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — 'मा वो सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि, सति उत्तरिं करणीये' ।

४१९. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? 'परिसुद्धो नो मनोसमाचारो भविस्सति उत्तानो विवटो न च छिद्दवा संवृतो च । ताय च पन परिसुद्धमनोसमाचारताय नेवत्तानुक्कंसेस्साम न परं वम्भेस्सामा'ति एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — 'हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय'न्ति तावतकेनेव तुट्ठिं आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — 'मा वो सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि, सति उत्तरिं करणीये' ।

४२०. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? 'परिसुद्धो नो आजीवो भविस्सति उत्तानो विवटो न च छिद्दवा संवृतो च । ताय च पन परिसुद्धाजीवताय नेवत्तानुक्कंसेस्साम न परं वम्भेस्सामा'ति एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — 'हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परिसुद्धो आजीवो; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय'न्ति तावतकेनेव तुट्ठिं आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — 'मा वो सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि, सति उत्तरिं करणीये' ।

४२१. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? 'इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा भविस्साम; चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जिस्साम, रक्खिस्साम चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जिस्साम । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिक्हाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जिस्साम, रक्खिस्साम मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जिस्सामा'ति एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — 'हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परिसुद्धो आजीवो, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय'न्ति तावतकेनेव तुट्ठिं आपज्जेय्याथ ।

आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — ‘मा वो सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि, सति उत्तरिं करणीये’ ।

४२२. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? ‘भोजने मत्तञ्जुनो भविस्साम, पटिसङ्घा योनिसो आहारं आहरिस्साम, नेव दवाय न मदाय न मण्डनाय न विभूसनाय यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय, विहिंसूपरतिया, ब्रह्मचरियानुगहाय, इति पुराणञ्च वेदनं पटिहङ्गाम नवञ्च वेदनं न उप्पादेस्साम, यात्रा च नो भविस्सति, अनवज्जता च, फासु विहारो चा’ति एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परिसुद्धो आजीवो, इन्द्रियेसुम्ह गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय’न्ति तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — ‘मा वो, सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि सति उत्तरिं करणीये’ ।

४२३. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? ‘जागरियं अनुयुत्ता भविस्साम, दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेस्साम । रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेस्साम । रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेस्साम पादे पादं अच्चाधाय, सतो सम्पजानो उट्ठानसज्जं मनसि करित्वा । रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेस्सामा’ति, एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परिसुद्धो आजीवो, इन्द्रियेसुम्ह गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो, जागरियं अनुयुत्ता; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय’न्ति, तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — ‘मा वो, सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि सति उत्तरिं करणीये’ ।

४२४. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? ‘सतिसम्पजज्जेन समन्नागता भविस्साम, अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी’ति, एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परिसुद्धो आजीवो, इन्द्रियेसुम्ह गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो, जागरियं अनुयुत्ता, सतिसम्पजज्जेन समन्नागता; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीय’न्ति तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — ‘मा वो, सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि सति उत्तरिं करणीये’ ।

४२५. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं? इध, भिक्खवे, भिक्खु विवित्तं सेनासनं भजति — अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनप्पत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति; ब्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति, सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, ब्यापादपदोसा चित्तं

परिसोधेति; थीनमिद्धं पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति, आलोकसज्जी सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति; उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति, अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति; विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति, अकथंकथी कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

४२६. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो इणं आदाय कम्मन्ते पयोजेय्य । तस्स ते कम्मन्ता समिज्जेय्युं [सम्पज्जेय्युं (स्या० कं० क०)] । सो यानि च पोराणानि इणमूलानि तानि च ब्यन्ती [ब्यन्तिं (क०), ब्यन्ति (पी०)] करेय्य, सिया चस्स उत्तरिं अवसिट्ठं दारभरणाय । तस्स एवमस्स — ‘अहं खो पुब्बे इणं आदाय कम्मन्ते पयोजेसिं, तस्स मे ते कम्मन्ता समिज्झिंसु । सोहं यानि च पोराणानि इणमूलानि तानि च ब्यन्ती अकासिं, अत्थि च मे उत्तरिं अवसिट्ठं दारभरणाया’ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आबाधिको अस्स दुक्खितो बाळ्हगिलानो, भत्तज्वस्स नच्छादेय्य, न चस्स काये बलमत्ता । सो अपरेन समयेन तम्हा आबाधा मुच्चेय्य, भत्तज्वस्स छादेय्य, सिया चस्स काये बलमत्ता । तस्स एवमस्स — ‘अहं खो पुब्बे आबाधिको अहोसिं दुक्खितो बाळ्हगिलानो, भत्तज्व मे नच्छादेसिं, न च मे आसि काये बलमत्ता, सोम्हि एतरहि तम्हा आबाधा मुत्तो, भत्तज्व मे छादेति, अत्थि च मे काये बलमत्ता’ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो बन्धनागारे बद्धो अस्स । सो अपरेन समयेन तम्हा बन्धना मुच्चेय्य सोत्थिना अब्भयेन [अब्भयेन (सी० पी०)], न चस्स किञ्चि भोगानं वयो । तस्स एवमस्स — ‘अहं खो पुब्बे बन्धनागारे बद्धो अहोसिं, सोम्हि एतरहि तम्हा बन्धना मुत्तो, सोत्थिना अब्भयेन, नत्थि च मे किञ्चि भोगानं वयो’ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो दासो अस्स अनत्ताधीनो पराधीनो न येनकामंगमो । सो अपरेन समयेन तम्हा दासब्बा मुच्चेय्य अत्ताधीनो अपराधीनो भुजिस्सो येनकामंगमो । तस्स एवमस्स — ‘अहं खो पुब्बे दासो अहोसिं अनत्ताधीनो पराधीनो न येनकामंगमो, सोम्हि एतरहि तम्हा दासब्बा मुत्तो अत्ताधीनो अपराधीनो भुजिस्सो येनकामंगमो’ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सधनो सभोगो कन्तारद्धानमगं पटिपज्जेय्य [सीलक्खन्धवग्गपाळिया किञ्चि विसदिसं] । सो अपरेन समयेन तम्हा कन्तारा नित्थरेय्य सोत्थिना अब्भयेन, न चस्स किञ्चि भोगानं वयो । तस्स एवमस्स — ‘अहं खो पुब्बे सधनो सभोगो कन्तारद्धानमगं पटिपज्जिं । सोम्हि एतरहि तम्हा कन्तारा नित्थिण्णो सोत्थिना अब्भयेन, नत्थि च मे किञ्चि भोगानं वयो’ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु यथा इणं यथा रोगं यथा बन्धनागारं यथा दासव्यं यथा कन्तारद्धानमगं, इमे पञ्च नीवरणे अप्पहीने अत्तनि समनुपस्सति । सेय्यथापि, भिक्खवे, आणण्यं यथा आरोग्यं यथा बन्धनामोक्खं यथा भुजिस्सं यथा खेमन्तभूमिं; एवमेव भिक्खु इमे पञ्च नीवरणे पहीने अत्तनि समनुपस्सति ।

४२७. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्महि, सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं विवेकजेन

पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिष्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो न्हापको [नहापको (सी० स्या० कं० पी०)] वा न्हापकन्तेवासी वा कंसथाले न्हानीयचुण्णानि [नहानीयचुण्णानि (सी० स्या० कं० पी०)] आकिरित्वा उदकेन परिष्फोसकं परिष्फोसकं सन्नेय्य । सायं न्हानीयपिण्डि स्नेहानुगता स्नेहपरेता सन्तरबाहिरा, फुटा स्नेहेन न च पग्घरिणी । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं विवेकजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिष्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति ।

४२८. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं समाधिजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिष्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स समाधिजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकरहदो उब्भितोदको [उब्भितोदको (क०)] । तस्स नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न पच्छिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न दक्खिणाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, देवो च न कालेन कालं सम्माधारं अनुप्पवेच्छेय्य । अथ खो तम्हाव उदकरहदा सीता वारिधारा उब्भिज्जित्वा तमेव उदकरहदं सीतेन वारिना अभिसन्देय्य परिसन्देय्य परिपूरेय्य परिष्फरेय्य, नास्स किञ्चि सब्बावतो उदकरहदस्स सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं समाधिजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिष्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स समाधिजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति ।

४२९. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं निप्पीतिकेन सुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिष्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स निप्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उप्पलिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेक्कच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवङ्गानि उदकानुगगतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि, तानि याव चग्गा याव च मूला सीतेन वारिना अभिसन्नानि परिसन्नानि परिपूरानि परिष्फुटानि, नास्स [न नेसं (सी०)] किञ्चि सब्बावतं उप्पलानं वा पदुमानं वा पुण्डरीकानं वा सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं निप्पीतिकेन सुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिष्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स निप्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति ।

४३०. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपरिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन फरित्वा निसिन्नो होति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं पारुपेत्वा निसिन्नो अस्स, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स ओदातेन वत्थेन अप्फुटं अस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन फरित्वा निसिन्नो होति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति ।

४३१. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं,

द्वेपि जातियो...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सकम्हा गामा अज्जं गामं गच्छेय्य, तम्हापि गामा अज्जं गामं गच्छेय्य, सो तम्हा गामा सकंयेव गामं पच्चागच्छेय्य । तस्स एवमस्स — ‘अहं खो सकम्हा गामा अमुं गामं अगच्छिं [अगच्छिं (सी० स्या० कं० पी०)], तत्रपि एवं अट्ठासिं एवं निसीदिं एवं अभासिं एवं तुण्ही अहोसिं; तम्हापि गामा अमुं गामं अगच्छिं, तत्रपि एवं अट्ठासिं एवं निसीदिं एवं अभासिं एवं तुण्ही अहोसिं; सोम्हि तम्हा गामा सकंयेव गामं पच्चागतो’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

४३२. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चतुपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते, यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति...पे०... सेय्यथापि, भिक्खवे, द्वे अगारा सद्वारा [सन्नद्वारा (क०)] । तत्थ चक्खुमा पुरिसो मज्जे ठितो पस्सेय्य मनुस्से गेहं पविसन्तेपि निक्खमन्तेपि, अनुचङ्कमन्तेपि अनुविचरन्तेपि । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति...पे०... ।

४३३. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पब्बतसङ्घेपे उदकरहदो अच्छो विप्पसन्नो अनाविलो । तत्थ चक्खुमा पुरिसो तीरे ठितो पस्सेय्य सिप्पिसम्बुकम्पि [सिप्पिकसम्बुकम्पि (स्या० कं० क०)] सकखरकथलम्पि मच्छगुम्बम्पि, चरन्तम्पि तिट्ठन्तम्पि । तस्स एवमस्स — ‘अयं खो उदकरहदो अच्छो विप्पसन्नो अनाविलो । तत्रिमे सिप्पिसम्बुकापि सकखरकथलापि मच्छगुम्बापि चरन्तिपि तिट्ठन्तिपीति । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाति ।

४३४. “अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु ‘समणो’ इतिपि ‘ब्राह्मणो’ इतिपि ‘न्हातको’ इतिपि ‘वेदगू’ इतिपि ‘सोत्तियो’ इतिपि ‘अरियो’ इतिपि ‘अरहं’ इतिपि । कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु समणो होति? समितास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, संकिलेसिका, पो नोब्भविका, सदरा, दुक्खविपाका, आयतिं, जातिजरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु समणो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु ब्राह्मणो होति? बाहितास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, संकिलेसिका, पो नोब्भविका, सदरा, दुक्खविपाका, आयतिं, जातिजरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु ब्राह्मणो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न्हातको [न्हातको (सी० स्या० कं० पी०)] होति? न्हातास्स होन्ति पापका अकुसला

धम्मा, संकिलेसिका, पोनोब्भविका, सदरा, दुक्खविपाका, आयतिं, जातिजरामरणिya । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु न्हातको होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु वेदगू होति? विदितास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, संकिलेसिका, पोनोब्भविका, सदरा, दुक्खविपाका, आयतिं, जातिजरामरणिya । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वेदगू होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सोत्तियो होति? निस्सुतास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, संकिलेसिका, पोनोब्भविका, सदरा, दुक्खविपाका, आयतिं, जातिजरामरणिya । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सोत्तियो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु अरियो होति? आरकास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, संकिलेसिका, पोनोब्भविका, सदरा, दुक्खविपाका, आयतिं, जातिजरामरणिya । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अरियो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु अरहं होति? आरकास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, संकिलेसिका, पोनोब्भविका, सदरा, दुक्खविपाका, आयतिं, जातिजरामरणिya । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं होती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महाअस्सपुरसुत्तं निद्वितं नवमं ।

१०. चूळअस्सपुरसुत्तं

४३५. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा अङ्गेसु विहरति अस्सपुरं नाम अङ्गानं निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “समणा समणाति वो, भिक्खवे, जनो सज्जानाति । तुम्हे च पन ‘के तुम्हे’ति पुट्टा समाना ‘समणाम्हा’ति पटिजानाथ । तेसं वो, भिक्खवे, एवंसमज्जानं सतं एवंपटिज्जानं सतं — ‘या समणसामीचिप्पटिपदा तं पटिपज्जिस्साम; एवं नो अयं अम्हाकं समज्जा च सच्चा भविस्सति पटिज्जा च भूता; येसञ्च मयं चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं परिभुज्जाम, तेसं ते कारा अम्हेसु महप्फला भविस्सन्ति महानिसंसा, अम्हाकञ्चेवायं पब्बज्जा अवज्झा भविस्सति सफला सउद्रया”ति । एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

४३६. “कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु न समणसामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो होति? यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो अभिज्झालुस्स अभिज्झा अप्पहीना होति, ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो अप्पहीनो होति, कोधनस्स कोधो अप्पहीनो होति, उपनाहिस्स उपनाहो अप्पहीनो होति, मक्खिस्स मक्खो अप्पहीनो होति, पळासिस्स पळासो अप्पहीनो होति, इस्सुकिस्स इस्सा अप्पहीना होति, मच्छरिस्स मच्छरियं अप्पहीनं होति, सठस्स साठेय्यं अप्पहीनं होति, मायाविस्स माया अप्पहीना होति, पापिच्छस्स पापिका इच्छा अप्पहीना होति, मिच्छादिट्ठिकस्स मिच्छादिट्ठि अप्पहीना होति — इमेसं खो अहं, भिक्खवे, समणमलानं समणदोसानं समणकसटानं आपायिकानं ठानानं दुग्गतिवेदनियानं अप्पहाना ‘न समणसामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो’ति वदामि । सेय्यथापि, भिक्खवे, मतजं नाम आवुधजातं उभतोधारं पीतनिसितं । तदस्स सङ्घाटिया सम्पारुतं सम्पलिवेठितं । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमस्स भिक्खुनो पब्बज्जं वदामि ।

४३७. “नाहं, भिक्खवे, सङ्घाटिकस्स सङ्घाटिधारणमत्तेन सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, अचेलकस्स अचेलकमत्तेन सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, रजोजल्लिकस्स रजोजल्लिकमत्तेन सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, उदकोरोहकस्स उदकोरोहणमत्तेन [उदकोरोहकमत्तेन (सी० पी०)] सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, रुक्खमूलिकस्स रुक्खमूलिकमत्तेन सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, अब्भोकासिकस्स अब्भोकासिकमत्तेन सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, उब्भट्टकस्स उब्भट्टकमत्तेन सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, परियायभत्तिकस्स परियायभत्तिकमत्तेन सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, मन्तज्झायकस्स मन्तज्झायकमत्तेन सामञ्जं वदामि । नाहं, भिक्खवे, जटिलकस्स जटाधारणमत्तेन सामञ्जं वदामि ।

“सङ्घाटिकस्स चे, भिक्खवे, सङ्घाटिधारणमत्तेन अभिज्झालुस्स अभिज्झा पहीयेथ, ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो पहीयेथ, कोधनस्स कोधो पहीयेथ, उपनाहिस्स उपनाहो पहीयेथ, मक्खिस्स मक्खो पहीयेथ, पळासिस्स पळासो पहीयेथ, इस्सुकिस्स इस्सा पहीयेथ, मच्छरिस्स मच्छरियं पहीयेथ, सठस्स साठेय्यं पहीयेथ, मायाविस्स माया पहीयेथ, पापिच्छस्स पापिका इच्छा पहीयेथ, मिच्छादिट्ठिकस्स मिच्छादिट्ठि पहीयेथ, तमेनं मित्तामच्चा जातिसालोहिता जातमेव नं सङ्घाटिकं करेय्युं, सङ्घाटिकत्तमेव [संघाटीकत्ते चेव (क०)] समादपेय्युं — ‘एहि त्वं, भद्रमुख, सङ्घाटिको होहि, सङ्घाटिकस्स ते सतो सङ्घाटिधारणमत्तेन अभिज्झालुस्स अभिज्झा पहीयिस्सति, ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो पहीयिस्सति, कोधनस्स कोधो पहीयिस्सति, उपनाहिस्स उपनाहो पहीयिस्सति, मक्खिस्स मक्खो पहीयिस्सति, पळासिस्स पळासो पहीयिस्सति, इस्सुकिस्स इस्सा पहीयिस्सति, मच्छरिस्स मच्छरियं पहीयिस्सति, सठस्स साठेय्यं पहीयिस्सति, मायाविस्स माया पहीयिस्सति, पापिच्छस्स पापिका इच्छा पहीयिस्सति, मिच्छादिट्ठिकस्स मिच्छादिट्ठि पहीयिस्सती’ति । यस्मा च खो अहं, भिक्खवे, सङ्घाटिकम्पि इधेकच्चं पस्सामि अभिज्झालुं ब्यापन्नचित्तं कोधनं उपनाहिं मक्खिं पळासिं इस्सुकिं मच्छरिं सठं मायाविं पापिच्छं मिच्छादिट्ठिकं, तस्मा न सङ्घाटिकस्स सङ्घाटिधारणमत्तेन सामञ्जं वदामि ।

“अचेलकस्स चे, भिक्खवे...पे०... रजोजल्लिकस्स चे, भिक्खवे...पे०... उदकोरोहकस्स चे, भिक्खवे...पे०... रुक्खमूलिकस्स चे, भिक्खवे...पे०... अब्भोकासिकस्स चे, भिक्खवे...पे०... उब्भट्टकस्स चे, भिक्खवे...पे०... परियायभत्तिकस्स चे, भिक्खवे...पे०... मन्तज्झायकस्स चे, भिक्खवे...पे०... जटिलकस्स चे, भिक्खवे, जटाधारणमत्तेन अभिज्झालुस्स अभिज्झा पहीयेथ, ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो पहीयेथ, कोधनस्स कोधो पहीयेथ, उपनाहिस्स उपनाहो पहीयेथ, मक्खिस्स मक्खो पहीयेथ, पळासिस्स पळासो पहीयेथ, इस्सुकिस्स इस्सा पहीयेथ, मच्छरिस्स मच्छरियं पहीयेथ, सठस्स साठेय्यं पहीयेथ, मायाविस्स माया पहीयेथ, पापिच्छस्स पापिका इच्छा पहीयेथ, मिच्छादिट्ठिकस्स मिच्छादिट्ठि पहीयेथ, तमेनं मित्तामच्चा जातिसालोहिता जातमेव नं जटिलकं करेय्युं, जटिलकत्तमेव [जटिलकत्ते चेव (क०)] समादपेय्युं — ‘एहि त्वं, भद्रमुख, जटिलको होहि, जटिलकस्स ते सतो जटाधारणमत्तेन अभिज्झालुस्स अभिज्झा पहीयिस्सति ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो पहीयिस्सति, कोधनस्स कोधो पहीयिस्सति...पे०... पापिच्छस्स पापिका इच्छा पहीयिस्सति मिच्छादिट्ठिकस्स मिच्छादिट्ठि पहीयिस्सती’ति । यस्मा च खो अहं, भिक्खवे, जटिलकम्पि इधेकच्चं पस्सामि अभिज्झालुं ब्यापन्नचित्तं कोधनं उपनाहिं मक्खिं पळासिं इस्सुकिं मच्छरिं सठं मायाविं पापिच्छं मिच्छादिट्ठि, तस्मा न जटिलकस्स जटाधारणमत्तेन सामञ्जं वदामि ।

४३८. “कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु समणसामीचिण्णटिपदं पटिपन्नो होति? यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो अभिज्झालुस्स अभिज्झा पहीना होति, ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो पहीनो होति, कोधनस्स कोधो पहीनो होति, उपनाहिस्स उपनाहो पहीनो होति, मक्खिस्स मक्खो पहीनो होति, पळासिस्स पळासो पहीनो होति, इस्सुकिस्स इस्सा पहीना होति,

मच्छरिस्स मच्छरियं पहीनं होति, सठस्स साठेय्यं पहीनं होति, मायाविस्स माया पहीना होति, पापिच्छस्स पापिका इच्छा पहीना होति, मिच्छादिट्ठिकस्स मिच्छादिट्ठि पहीना होति — इमेसं खो अहं, भिक्खवे, समणमलानं समणदोसानं समणकसटानं आपायिकानं ठानानं दुग्गतिवेदनियानं पहाना ‘समणसामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो’ति वदामि । सो सब्बेहि इमेहि पापकेहि अकुसलेहि धम्मोहि विसुद्धमत्तानं समनुपस्सति () [(विमुत्तमत्तानं समनुपस्सति) (सी० स्या० कं० पी०)] । तस्स सब्बेहि इमेहि पापकेहि अकुसलेहि धम्मोहि विसुद्धमत्तानं समनुपस्सतो () [(विमुत्तमत्तानं समनुपस्सतो) (सी० स्या० कं० पी०)] पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति ।

“सो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्झेन फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्झेन फरित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पोक्खरणी अच्छोदका सातोदका सीतोदका सेतका सुपतित्था रमणीया । पुरत्थिमाय चेपि दिसाय पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो । सो तं पोक्खरणिं आगम्म विनेय्य उदकपिपासं विनेय्य घम्मपरिळाहं...पे०... पच्छिमाय चेपि दिसाय पुरिसो आगच्छेय्य...पे०... उत्तराय चेपि दिसाय पुरिसो आगच्छेय्य...पे०... दक्खिणाय चेपि दिसाय पुरिसो आगच्छेय्य । यतो कुतो चेपि नं पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो, किलन्तो तसितो पिपासितो । सो तं पोक्खरणिं आगम्म विनेय्य उदकपिपासं, विनेय्य घम्मपरिळाहं । एवमेव खो, भिक्खवे, खत्तियकुला चेपि अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म, एवं मेत्तं करुणं मुदितं उपेक्खं भावेत्वा लभति अज्झत्तं [तमहं (क०)] वूपसमं [तमहं (क०)] । अज्झत्तं वूपसमा ‘समणसामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो’ति वदामि । ब्राह्मणकुला चेपि...पे०... वेस्सकुला चेपि...पे०... सुद्धकुला चेपि...पे०... यस्मा कस्मा चेपि कुला अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म, एवं मेत्तं करुणं मुदितं उपेक्खं भावेत्वा लभति अज्झत्तं वूपसमं । अज्झत्तं वूपसमा ‘समणसामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो’ति वदामि ।

“खत्तियकुला चेपि अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति । सो च आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । आसवानं खया समणो होति । ब्राह्मणकुला चेपि...पे०... वेस्सकुला चेपि... सुद्धकुला चेपि... यस्मा कस्मा चेपि कुला अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । आसवानं खया समणो होती’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

चूळअस्सपुरसुत्तं निट्ठितं दसमं ।

महायमकवग्गो निट्ठितो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

गिञ्जकसालवनं परिहरितुं, पञ्चवतो पुन सच्चकनिसेधो ।
मुखवण्णपसीदनतापिन्दो, केवट्टअस्सपुरजटिलेन ॥

५. चूळयमकवग्गो

१. सालेय्यकसुत्तं

४३९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन साला नाम कोसलानं ब्राह्मणगामो तदवसरि । अस्सोसुं खो सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं सालं अनुप्पत्तो । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्धो अब्भुग्गतो — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्बज्जनं; केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति’ । साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती”ति ।

अथ खो सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिंसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं एतदवोचुं — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति? को पन, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती”ति?

“अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती”ति ।

“न खो मयं इमस्स भोतो गोतमस्स संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं आजानाम । साधु नो भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु, यथा मयं इमस्स भोतो गोतमस्स संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं आजानेय्यामा”ति । “तेन हि, गहपतयो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भो”ति खो सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

४४०. “तिविधं खो, गहपतयो, कायेन अधम्मचरियाविसमचरिया होति, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचरियाविसमचरिया होति, तिविधं मनसा अधम्मचरियाविसमचरिया होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, तिविधं कायेन अधम्मचरियाविसमचरिया होति? इध, गहपतयो, एकच्चो पाणातिपाती होति, लुद्धो [लुद्धो दारुणो (क०) टीका ओलोकेतब्बा] लोहितपाणि हतप्पहते निविट्ठो अदयापन्नो पाणभूतेसु [सब्बपाणभूतेसु

(स्या० कं० क०)] ।

“अदिन्नादायी खो पन होति । यं तं परस्स परवित्तूपकरणं, गामगतं वा अरज्जगतं वा, तं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति ।

“कामेसुमिच्छाचारी खो पन होति । या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळपरिक्खित्तापि, तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं कायेन अधम्मचरियाविसमचरिया होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचरियाविसमचरिया होति? इध, गहपतयो, एकच्चो मुसावादी होति । सभागतो वा परिसागतो वा, जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा, अभिनीतो सक्खिपुट्ठो — ‘एहम्भो पुरिस, यं जानासि तं वदेही’ति, सो अजानं वा आह — ‘जानामी’ति, जानं वा आह — ‘न जानामी’ति, अपस्सं वा आह — ‘पस्सामी’ति, पस्सं वा आह — ‘न पस्सामी’ति [सो आह अजानं वा अहं जानामीति जानं वा अहं न जानामीति अपस्सं वा अहं पस्सामीति पस्सं वा अहं न पस्सामीति (क०)] । इति अत्तेहेतु वा परहेतु वा आमिसकिञ्चिक्खहेतु वा सम्पजानमुसा भासिता होति ।

“पिसुणवाचो खो पन होति । इतो सुत्वा अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय । इति समग्गानं वा भेत्ता [भेदका (क०), भेदेता (स्या० कं०), तदट्ठकथायं पन भेत्ताति दिस्सति], भिन्नानं वा अनुप्पदाता, वगारामो वग्गरतो वगगनन्दी वगगकरणं वाचं भासिता होति ।

“फरुसवाचो खो पन होति । या सा वाचा अण्डका [कण्डका (क०)] कक्कसा परकटुका पराभिसज्जनी कोधसामन्ता असमाधिसंवत्तनिका, तथारूपिं वाचं भासिता होति ।

“सम्फप्पलापी खो पन होति । अकालवादी अभूतवादी अनत्थवादी अधम्मवादी अविनयवादी । अनिधानवतिं वाचं भासिता होति अकालेन अनपदेसं अपरियन्तवतिं अनत्थसंहितं । एवं खो, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचरियाविसमचरिया होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, तिविधं मनसा अधम्मचरियाविसमचरिया होति? इध, गहपतयो, एकच्चो अभिज्झालु होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं अभिज्झाता होति — ‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’”ति!

“ब्यापन्नचित्तो खो पन होति पदुट्ठमनसङ्कप्पो — ‘इमे सत्ता हज्जन्तु वा वज्जन्तु वा उच्छिज्जन्तु वा विनस्सन्तु वा मा वा अहेसु’”न्ति [मा वा अहेसुं इति वाति (सी० पी० क०)] ।

“मिच्छादिट्ठिको खो पन होति विपरीतदस्सनो — ‘नत्थि दिन्नं नत्थि यिट्ठं नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको नत्थि परो लोको, नत्थि माता नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं मनसा अधम्मचरियाविसमचरिया होति ।

“एवं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति ।

४४१. “तिविधं खो, गहपतयो, कायेन धम्मचरियासमचरिया होति, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचरियासमचरिया होति, तिविधं मनसा धम्मचरियासमचरिया होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, तिविधं कायेन धम्मचरियासमचरिया होति? इध, गहपतयो, एकच्चो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति ।

“अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति । यं तं परस्स परवित्तूपकरणं, गामगतं वा अरञ्जगतं वा, तं नादिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति ।

“कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति । या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळपरिक्खितापि, तथारूपासु न चारित्तं आपज्जिता होति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं कायेन धम्मचरियासमचरिया होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचरियासमचरिया होति? इध, गहपतयो, एकच्चो मुसावादां पहाय मुसावादा पटिविरतो होति । सभागतो वा परिसागतो वा, जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा, अभिनीतो सक्खिपुट्ठो — ‘एहम्भो पुरिस, यं जानासि तं वदेही’ति, सो अजानं वा आह — ‘न जानामी’ति, जानं वा आह — ‘जानामी’ति, अपस्सं वा आह — ‘न पस्सामी’ति, पस्सं वा आह — ‘पस्सामी’ति । इति अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिञ्चिक्खहेतु वा न सम्पजानमुसा भासिता होति ।

“पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय । इति भिन्नानं वा सन्धाता, सहितानं वा अनुप्पदाता, समगगारामो समगगरतो समगगनन्दी समगगकरणं वाचं भासिता होति ।

“फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति । या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा — तथारूपिं वाचं भासिता होति ।

“सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी निधानवतिं वाचं भासिता होति कालेन सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं । एवं खो, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचरियासमचरिया होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, तिविधं मनसा धम्मचरियासमचरिया होति? इध, गहपतयो, एकच्चो अनभिज्झालु होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं नाभिज्झाता होति — ‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’ति!

“अब्यापन्नचित्तो खो पन होति अप्पदुट्ठमनसङ्कप्पो — ‘इमे सत्ता अवेरा अब्याबज्झा अनीघा सुखी अत्तानं

परिहरन्तू'ति ।

“सम्मादिट्ठिको खो पन होति अविपरीतदस्सनो — ‘अत्थि दिन्नं अत्थि यिट्ठं अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको अत्थि परो लोको, अत्थि माता अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं मनसा धम्मचरियासमचरिया होति ।

“एवं धम्मचरियासमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

४४२. “आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ब्राह्मणमहासालानं...पे०... गहपतिमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा गहपतिमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा तावतिसानं देवानं...पे०... यामानं देवानं... तुसितानं देवानं... निम्मानरतीनं देवानं... परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं... ब्रह्मकायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा ब्रह्मकायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा आभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा आभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा परित्ताभानं देवानं...पे०... अप्पमाणाभानं देवानं... आभस्सरानं देवानं... परित्तसुभानं देवानं... अप्पमाणसुभानं देवानं... सुभकिण्हानं देवानं... वेहप्फलानं देवानं... अविहानं देवानं... अतप्पानं देवानं... सुदस्सानं देवानं... सुदस्सीनं देवानं... अकनिट्ठानं देवानं... आकासानञ्चायतनूपगानं देवानं... विज्जाणञ्चायतनूपगानं देवानं ... आकिञ्चञ्चायतनूपगानं देवानं... नेवसञ्जानासञ्चायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा नेवसञ्जानासञ्चायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्क्षेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी”ति ।

४४३. एवं वुत्ते, सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं एतदवोचुं — “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिकखेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति । एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छाम धम्मञ्च भिक्खुसङ्घञ्च । उपासके नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेते [पाणुपेतं (क०)] सरणं गते”ति ।

सालेय्यकसुत्तं निद्धितं पठमं ।

२. वेरञ्जकसुत्तं

४४४. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका सावत्थियं पटिवसन्ति केनचिदेव करणीयेन । अस्सोसुं खो वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं; केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति’ । साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती”ति ।

अथ खो वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं एतदवोचुं — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति? को पन, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती”ति?

“अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । धम्मचरियासमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती”ति ।

“न खो मयं इमस्स भोतो गोतमस्स संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं आजानाम ।

साधु नो भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु यथा मयं इमस्स भोतो गोतमस्स संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं आजानेय्यामा”ति । “तेन हि, गहपतयो, सुणाथ साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं भो”ति खो वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

४४५. “तिविधं खो, गहपतयो, कायेन अधम्मचारी विसमचारी होति, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचारी विसमचारी होति, तिविधं मनसा अधम्मचारी विसमचारी होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, तिविधं कायेन अधम्मचारी विसमचारी होति? इध, गहपतयो, एकच्चो पाणातिपाती होति । लुद्धो लोहितपाणि हतप्पहते निविट्ठो अदयापन्नो पाणभूतेसु । अदिन्नादायी खो पन होति । यं तं परस्स परवित्तूपकरणं... तं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति । कामेसुमिच्छाचारी खो पन होति । या ता मातुरक्खिता... तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं कायेन अधम्मचारी विसमचारी होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचारी विसमचारी होति? इध, गहपतयो, एकच्चो मुसावादी होति । सभागतो वा... सम्पजानमुसा भासिता होति । पिसुणवाचो खो पन होति । इतो सुत्वा अमुत्र अक्खाता... वग्गकरणिं वाचं भासिता होति । फरुसवाचो खो पन होति । या सा वाचा अण्डका कक्कसा... तथारूपिं वाचं भासिता होति । सम्फप्पलापी खो पन होति । अकालवादी... अपरियन्तवतिं अनत्थसंहितं । एवं खो, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचारी विसमचारी होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, तिविधं मनसा अधम्मचारी विसमचारी होति? इध, गहपतयो, एकच्चो अभिज्झालु होति... पे०... तं ममस्सा”ति । ब्यापन्नचित्तो खो पन होति पदुड्ढमनसङ्कप्पो — इमे सत्ता हज्जन्तु वा... मा वा अहेसु”न्ति । मिच्छादिट्ठिको खो पन होति विपरीतदस्सनो — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं... सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं मनसा अधम्मचारी विसमचारी होति ।

“एवं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति ।

४४६. “तिविधं खो, गहपतयो, कायेन धम्मचारी समचारी होति, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचारी समचारी होति, तिविधं मनसा धम्मचारी समचारी होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, तिविधं कायेन धम्मचारी समचारी होति? इध, गहपतयो, एकच्चो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, यं तं परस्स... तं नादिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति । कामेसुमिच्छाचारं पहाय... तथारूपासु न चारित्तं आपज्जिता होति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं कायेन धम्मचारी समचारी होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचारी समचारी होति? इध, गहपतयो, एकच्चो मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति । सभागतो वा... पे०... न सम्पजानमुसा भासिता होति । पिसुणं वाचं पहाय... समग्गकरणिं वाचं भासिता होति । फरुसं वाचं पहाय... तथारूपिं वाचं भासिता होति । सम्फप्पलापं पहाय... कालेन सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं ।

एवं खो, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचारी समचारी होति ।

“कथञ्च, गहपतयो, तिविधं मनसा धम्मचारी समचारी होति? इध, गहपतयो, एकच्चो अनभिज्झालु होति । यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं नाभिज्झाता होति ‘अहो वत यं परस्स, तं ममस्सा’ति । अब्यापन्नचित्तो खो पन होति अप्पदुट्ठमनसङ्कप्पो — ‘इमे सत्ता अवेरा अब्याबज्झा अनीघा सुखी अत्तानं परिहरन्तू’ति । सम्मादिट्ठिको खो पन होति अविपरीतदस्सनो — ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं... सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं मनसा धम्मचारी समचारी होति ।

“एवं धम्मचरियासमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

४४७. “आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ब्राह्मणमहासालानं गहपतिमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा गहपतिमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा तावतिसानं देवानं... यामानं देवानं... तुसितानं देवानं... निम्मानरतीनं देवानं... परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं... ब्रह्मकायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा ब्रह्मकायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा आभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा आभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा परित्ताभानं देवानं... पे०... अप्पमाणाभानं देवानं... आभस्सरानं देवानं... परित्तसुभानं देवानं... अप्पमाणसुभानं देवानं... सुभकिण्हानं देवानं ... वेहप्फलानं देवानं... अविहानं देवानं... अतप्पानं देवानं... सुदस्सानं देवानं... सुदस्सीनं देवानं... अकनिट्ठानं देवानं... आकासानञ्जायतनूपगानं देवानं... विज्जाणञ्जायतनूपगानं देवानं... आकिञ्चञ्जायतनूपगानं देवानं... नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, यं सो कायस्स भेदा परं मरणा

नेवसज्जानासज्जायतनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे गहपतयो धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्य’न्ति; ठानं खो पनेतं विज्जति, ‘यं सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्य । तं किस्स हेतु? तथा हि सो धम्मचारी समचारी’”ति ।

४४८. एवं वुत्ते, वेरज्जका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं एतदवोचुं — “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिकखेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छाम धम्मज्ज भिक्खुसङ्घज्ज । उपासके नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेते सरणं गते”ति ।

वेरज्जकसुत्तं निद्धितं दूतियं ।

३. महावेदल्लसुत्तं

४४९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“दुप्पज्जो दुप्पज्जो”ति, आवुसो, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, दुप्पज्जोति वुच्चती”ति?

“नप्पजानाति नप्पजानाती”ति खो, आवुसो, तस्मा दुप्पज्जोति वुच्चति ।

“किञ्च नप्पजानाति? ‘इदं दुक्ख’न्ति नप्पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति नप्पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति नप्पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति नप्पजानाति । ‘नप्पजानाति नप्पजानाती’ति खो, आवुसो, तस्मा दुप्पज्जोति वुच्चती”ति ।

“साधावुसो”ति खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं उत्तरिं पज्जं अपुच्छि —

“पज्जवा पज्जवा”ति, आवुसो, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, पज्जवाति वुच्चती”ति?

“पजानाति पजानाती”ति खो, आवुसो, तस्मा पज्जवाति वुच्चति ।

“किञ्च पजानाति? ‘इदं दुक्ख’न्ति पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति पजानाति । ‘पजानाति पजानाती’ति खो, आवुसो, तस्मा पज्जवाति वुच्चती”ति ।

“विज्जाणं विज्जाणंति, आवुसो, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, विज्जाणन्ति वुच्चती”ति?

“विजानाति विजानाती”ति खो, आवुसो, तस्मा विज्जाणन्ति वुच्चति ।

“किञ्च विजानाति? सुखन्तिपि विजानाति, दुक्खन्तिपि विजानाति, अदुक्खमसुखन्तिपि विजानाति । ‘विजानाति विजानाती’ति खो, आवुसो, तस्मा विज्जाणन्ति वुच्चती”ति ।

“या चावुसो, पज्जा यञ्च विज्जाणं — इमे धम्मा संसद्वा उदाहु विसंसद्वा? लब्भा च पनिमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा [विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा (क०)] विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पज्जापेतु”न्ति? “या चावुसो, पज्जा यञ्च विज्जाणं — इमे धम्मा संसद्वा, नो विसंसद्वा । न च लब्भा इमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पज्जापेतुं । यं हावुसो [यञ्चावुसो (स्या० कं० क०)], पजानाति तं विजानाति, यं विजानाति तं पजानाति । तस्मा इमे धम्मा संसद्वा, नो विसंसद्वा । न च लब्भा इमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पज्जापेतु”न्ति ।

“या चावुसो, पज्जा यञ्च विज्जाणं — इमेसं धम्मानं संसद्धानं नो विसंसद्धानं किं नानाकरण”न्ति? “या चावुसो, पज्जा यञ्च विज्जाणं — इमेसं धम्मानं संसद्धानं नो विसंसद्धानं पज्जा भावेतब्बा, विज्जाणं परिज्जेय्यं । इदं नेसं नानाकरण”न्ति ।

४५०. “वेदना वेदना”ति, आवुसो, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, वेदनाति वुच्चती”ति?

“वेदेति वेदेती”ति खो, आवुसो, तस्मा वेदनाति वुच्चति ।

“किञ्च वेदेति? सुखम्पि वेदेति, दुक्खम्पि वेदेति, अदुक्खमसुखम्पि वेदेति । ‘वेदेति वेदेती’ति खो, आवुसो, तस्मा वेदनाति वुच्चती”ति ।

“सज्जा सज्जा”ति, आवुसो, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, सज्जाति वुच्चती”ति?

“सज्जानाति सज्जानाती”ति खो, आवुसो, तस्मा सज्जाति वुच्चति ।

“किञ्च सज्जानाति? नीलकम्पि सज्जानाति, पीतकम्पि सज्जानाति, लोहितकम्पि सज्जानाति, ओदातम्पि सज्जानाति । ‘सज्जानाति सज्जानाती’ति खो, आवुसो, तस्मा सज्जाति वुच्चती”ति ।

“या चावुसो, वेदना या च सज्जा यञ्च विज्जाणं — इमे धम्मा संसद्वा उदाहु विसंसद्वा? लब्भा च पनिमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पज्जापेतु”न्ति? “या चावुसो, वेदना या च सज्जा यञ्च विज्जाणं — इमे धम्मा संसद्वा, नो विसंसद्वा । न च लब्भा इमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पज्जापेतुं । यं हावुसो [यञ्चावुसो (स्या० कं० क०)], वेदेति तं सज्जानाति, यं सज्जानाति तं विजानाति । तस्मा इमे धम्मा संसद्वा नो विसंसद्वा । न च लब्भा इमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पज्जापेतु”न्ति ।

४५१. “निस्सट्ठेन हावुसो [निस्सट्ठेन पनावुसो (?)], पञ्चहि इन्द्रियेहि परिसुद्धेन मनोविज्जाणेन किं नेय्य”न्ति?

“निस्सट्ठेन आवुसो, पञ्चहि इन्द्रियेहि परिसुद्धेन मनोविज्जाणेन ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानञ्चायतनं नेय्यं, ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणञ्चायतनं नेय्यं, ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चञ्चायतनं नेय्यं’न्ति ।

“नेय्यं पनावुसो, धम्मं केन पजानाती”ति?

“नेय्यं खो, आवुसो, धम्मं पज्जाचक्खुना पजानाती”ति ।

“पज्जा पनावुसो, किमत्थिया”ति?

“पज्जा खो, आवुसो, अभिज्जत्था परिज्जत्था पहानत्था”ति ।

४५२. “कति पनावुसो, पच्चया सम्मादिट्ठिया उप्पादाया”ति?

“द्वे खो, आवुसो, पच्चया सम्मादिट्ठिया उप्पादाय — परतो च घोसो, योनिसो च मनसिकारो । इमे खो, आवुसो, द्वे पच्चया सम्मादिट्ठिया उप्पादाया”ति ।

“कतिहि पनावुसो, अङ्गेहि अनुगगहिता सम्मादिट्ठि चेतोविमुत्तिफला च होति चेतोविमुत्तिफलानिसंसा च, पज्जाविमुत्तिफला च होति पज्जाविमुत्तिफलानिसंसा चा”ति?

“पञ्चहि खो, आवुसो, अङ्गेहि अनुगगहिता सम्मादिट्ठि चेतोविमुत्तिफला च होति चेतोविमुत्तिफलानिसंसा च, पज्जाविमुत्तिफला च होति पज्जाविमुत्तिफलानिसंसा च । इधावुसो, सम्मादिट्ठि सीलानुगगहिता च होति, सुतानुगगहिता च होति, साकच्छानुगगहिता च होति, समथानुगगहिता च होति, विपस्सनानुगगहिता च होति । इमेहि खो, आवुसो, पञ्चहङ्गेहि अनुगगहिता सम्मादिट्ठि चेतोविमुत्तिफला च होति चेतोविमुत्तिफलानिसंसा च, पज्जाविमुत्तिफला च होति पज्जाविमुत्तिफलानिसंसा चा”ति ।

४५३. “कति पनावुसो, भवा”ति?

“तयोमे, आवुसो, भवा — कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो”ति ।

“कथं पनावुसो, आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होती”ति?

“अविज्जानीवरणानं खो, आवुसो, सत्तानं तण्हासंयोजनानं तत्रतत्राभिनन्दना — एवं आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होती”ति ।

“कथं पनावुसो, आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति न होती”ति?

“अविज्जाविरागा खो, आवुसो, विज्जुप्पादा तण्हानिरोधा — एवं आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति न होती”ति ।

४५४. “कतमं पनावुसो, पठमं ज्ञान”न्ति?

“इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति — इदं वुच्चति, आवुसो, पठमं ज्ञानं”न्ति ।

“पठमं पनावुसो, ज्ञानं कतिअङ्गिकं”न्ति?

“पठमं खो, आवुसो, ज्ञानं पञ्चङ्गिकं । इधावुसो, पठमं ज्ञानं समापन्नस्स भिक्खुनो वितक्को च वत्तति, विचारो च पीति च सुखञ्च चित्तेकगता च । पठमं खो, आवुसो, ज्ञानं एवं पञ्चङ्गिकं”न्ति ।

“पठमं पनावुसो, ज्ञानं कतङ्गविप्पहीनं कतङ्गसमन्नागतं”न्ति?

“पठमं खो, आवुसो, ज्ञानं पञ्चङ्गविप्पहीनं, पञ्चङ्गसमन्नागतं । इधावुसो, पठमं ज्ञानं समापन्नस्स भिक्खुनो कामच्छन्दो पहीनो होति, व्यापादो पहीनो होति, थीनमिद्धं पहीनं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं पहीनं होति, विचिकिच्छा पहीना होति; वितक्को च वत्तति, विचारो च पीति च सुखञ्च चित्तेकगता च । पठमं खो, आवुसो, ज्ञानं एवं पञ्चङ्गविप्पहीनं पञ्चङ्गसमन्नागतं”न्ति ।

४५५. “पज्जिमानि, आवुसो, इन्द्रियानि नानाविसयानि नानागोचरानि, न अज्जमज्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्ति, सेय्यथिदं — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं । इमेसं खो, आवुसो, पञ्चन्नं इन्द्रियानं नानाविसयानं नानागोचरानं, न अज्जमज्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्तानं, किं पटिसरणं, को च नेसं गोचरविसयं पच्चनुभोती”ति?

“पज्जिमानि, आवुसो, इन्द्रियानि नानाविसयानि नानागोचरानि, न अज्जमज्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्ति, सेय्यथिदं — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं । इमेसं खो, आवुसो, पञ्चन्नं इन्द्रियानं नानाविसयानं नानागोचरानं, न अज्जमज्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्तानं, मनो पटिसरणं, मनो च नेसं गोचरविसयं पच्चनुभोती”ति ।

४५६. “पज्जिमानि, आवुसो, इन्द्रियानि, सेय्यथिदं — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं । इमानि खो, आवुसो, पज्जिन्द्रियानि किं पटिच्च तिड्ढन्ती”ति?

“पज्जिमानि, आवुसो, इन्द्रियानि, सेय्यथिदं — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं । इमानि खो, आवुसो, पज्जिन्द्रियानि आयुं पटिच्च तिड्ढन्ती”ति ।

“आयु पनावुसो, किं पटिच्च तिड्ढती”ति?

“आयु उस्मं पटिच्च तिड्ढती”ति ।

“उस्मा पनावुसो, किं पटिच्च तिड्ढती”ति?

“उस्मा आयुं पटिच्च तिड्ढती”ति ।

“इदानीव खो मयं, आवुसो, आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं एवं आजानाम — ‘आयु उस्मं पटिच्च तिड्ढती’ति ।
इदानीव पन मयं, आवुसो, आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं एवं आजानाम — ‘उस्मा आयुं पटिच्च तिड्ढती’ति ।

“यथा कथं पनावुसो, इमस्स भासितस्स अत्थो दट्ठब्बो”ति?

“तेन हावुसो, उपमं ते करिस्सामि; उपमायपिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्यथापि,
आवुसो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो अच्चिं पटिच्च आभा पज्जायति, आभं पटिच्च अच्चि पज्जायति; एवमेव खो, आवुसो,
आयु उस्मं पटिच्च तिड्ढति, उस्मा आयुं पटिच्च तिड्ढती”ति ।

४५७. “तेव नु खो, आवुसो, आयुसङ्खारा, ते वेदनिया धम्मा उदाहु अज्जे आयुसङ्खारा अज्जे वेदनिया धम्मा”ति?
“न खो, आवुसो, तेव आयुसङ्खारा ते वेदनिया धम्मा । ते च हावुसो, आयुसङ्खारा अभविंसु ते वेदनिया धम्मा, न यिदं
सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स भिक्खुनो वुट्ठानं पज्जायेथ । यस्मा च खो, आवुसो, अज्जे आयुसङ्खारा अज्जे वेदनिया
धम्मा, तस्मा सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स भिक्खुनो वुट्ठानं पज्जायती”ति ।

“यदा नु खो, आवुसो, इमं कायं कति धम्मा जहन्ति; अथायं कायो उज्झितो अवक्खित्तो सेति, यथा कट्ठं
अचेतन”न्ति?

“यदा खो, आवुसो, इमं कायं तयो धम्मा जहन्ति — आयु उस्मा च विज्जाणं; अथायं कायो उज्झितो अवक्खित्तो
सेति, यथा कट्ठं अचेतन”न्ति ।

“ख्यां, आवुसो, मतो कालङ्कतो, यो चायं भिक्खु सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो — इमेसं किं नानाकरण”न्ति?

“ख्यां, आवुसो, मतो कालङ्कतो तस्स कायसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, वचीसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा,
चित्तसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, आयु परिक्खीणो, उस्मा वूपसन्ता, इन्द्रियानि परिभिन्नानि । यो चायं भिक्खु
सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो तस्सपि कायसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, वचीसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, चित्तसङ्खारा
निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, आयु न परिक्खीणो, उस्मा अवूपसन्ता, इन्द्रियानि विप्पसन्नानि । ख्यां, आवुसो, मतो कालङ्कतो, यो
चायं भिक्खु सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो — इदं नेसं नानाकरण”न्ति ।

४५८. “कति पनावुसो, पच्चया अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया”ति?

“चत्तारो खो, आवुसो, पच्चया अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया । इधावुसो, भिक्खु सुखस्स च पहाना
दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज
विहरति । इमे खो, आवुसो, चत्तारो पच्चया अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया”ति ।

“कति पनावुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया”ति?

“द्वे खो, आवुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया — सब्बनिमित्तानज्ज अमनसिकारो, अनिमित्ताय
च धातुया मनसिकारो । इमे खो, आवुसो, द्वे पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया”ति ।

“कति पनावुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया ठितिया”ति?

“तयो खो, आवुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया ठितिया — सब्बनिमित्तानञ्च अमनसिकारो, अनिमित्ताय च धातुया मनसिकारो, पुब्बे च अभिसङ्खारो। इमे खो, आवुसो, तयो पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया ठितिया”ति।

“कति पनावुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया वुट्ठानाया”ति?

“द्वे खो, आवुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया वुट्ठानाय — सब्बनिमित्तानञ्च मनसिकारो, अनिमित्ताय च धातुया अमनसिकारो। इमे खो, आवुसो, द्वे पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया वुट्ठानाया”ति।

४५९. “या चायं, आवुसो, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति, या च आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्ति, या च सुञ्जता चेतोविमुत्ति, या च अनिमित्ता चेतोविमुत्ति — इमे धम्मा नानात्था चेव नानाब्यञ्जना च उदाहु एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं”न्ति?

“या चायं, आवुसो, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति, या च आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्ति, या च सुञ्जता चेतोविमुत्ति, या च अनिमित्ता चेतोविमुत्ति — अत्थि खो, आवुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानात्था चेव नानाब्यञ्जना च; अत्थि च खो, आवुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था, ब्यञ्जनमेव नानं”।

“कतमो चावुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानात्था चेव नानाब्यञ्जना च”?

“इधावुसो, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं। इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्याबज्जेन फरित्वा विहरति। करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं। इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्याबज्जेन फरित्वा विहरति। अयं वुच्चतावुसो, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति”।

“कतमा चावुसो, आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्ति”?

“इधावुसो, भिक्खु सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म नत्थि किञ्चीति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति। अयं वुच्चतावुसो, आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्ति”।

“कतमा चावुसो, सुञ्जता चेतोविमुत्ति”?

“इधावुसो, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति — ‘सुञ्जमिदं अत्तेन वा अत्तनियेन वा’ति। अयं वुच्चतावुसो, सुञ्जता चेतोविमुत्ति”।

“कतमा चावुसो, अनिमित्ता चेतोविमुत्ति”?

“इधावुसो, भिक्खु सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहरति। अयं वुच्चतावुसो,

अनिमित्ता चेतोविमुत्ति । अयं खो, आवुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानात्था चेव नानाव्यञ्जना च” ।

“कतमो चावुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव नानं”?

“रागो खो, आवुसो, पमाणकरणो, दोसो पमाणकरणो, मोहो पमाणकरणो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, आवुसो, अप्पमाणा चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुत्ति अगमक्खायति । सा खो पनाकुप्पा चेतोविमुत्ति सुज्जा रागेन, सुज्जा दोसेन, सुज्जा मोहेन । रागो खो, आवुसो, किञ्चनो, दोसो किञ्चनो, मोहो किञ्चनो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, आवुसो, आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुत्ति अगमक्खायति । सा खो पनाकुप्पा चेतोविमुत्ति सुज्जा रागेन, सुज्जा दोसेन, सुज्जा मोहेन । रागो खो, आवुसो, निमित्तकरणो, दोसो निमित्तकरणो, मोहो निमित्तकरणो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, आवुसो, अनिमित्ता चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुत्ति अगमक्खायति । सा खो पनाकुप्पा चेतोविमुत्ति सुज्जा रागेन, सुज्जा दोसेन, सुज्जा मोहेन । अयं खो, आवुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव नानं”न्ति ।

इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो । अत्तमनो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दीति ।

महावेदल्लसुत्तं निड्डितं ततियं ।

४. चूलवेदल्लसुत्तं

४६०. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो विसाखो उपासको येन धम्मदिन्ना भिक्खुनी तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा धम्मदिन्नं भिक्खुनिं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो विसाखो उपासको धम्मदिन्नं भिक्खुनिं एतदवोच — “सक्कायो सक्कायो”ति, अय्ये, वुच्चति । कतमो नु खो, अय्ये, सक्कायो वुत्तो भगवता”ति? “पञ्च खो इमे, आवुसो विसाख, उपादानक्खन्था सक्कायो वुत्तो भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्थो, वेदनुपादानक्खन्थो, सज्जुपादानक्खन्थो, सङ्गारुपादानक्खन्थो, विज्जाणुपादानक्खन्थो । इमे खो, आवुसो विसाख, पञ्चुपादानक्खन्था सक्कायो वुत्तो भगवता”ति ।

“साधय्ये”ति खो विसाखो उपासको धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा धम्मदिन्नं भिक्खुनिं उत्तरिं पज्जं अपुच्छि — “सक्कायसमुदयो सक्कायसमुदयो”ति, अय्ये, वुच्चति । कतमो नु खो, अय्ये, सक्कायसमुदयो वुत्तो भगवता”ति? “यायं, आवुसो विसाख, तण्हा पोन्नोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सेय्यथिदं — कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा; अयं खो, आवुसो विसाख, सक्कायसमुदयो वुत्तो भगवता”ति ।

“सक्कायनिरोधो सक्कायनिरोधो”ति, अय्ये, वुच्चति । कतमो नु खो, अय्ये, सक्कायनिरोधो वुत्तो भगवता”ति?

“यो खो, आवुसो विसाख, तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो; अयं खो, आवुसो विसाख, सक्कायनिरोधो वुत्तो भगवता”ति ।

“सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा”ति, अय्ये, वुच्चति । कतमा नु खो, अय्ये, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा वुत्ता भगवता”ति?

“अयमेव खो, आवुसो विसाख, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधी”ति ।

“तज्जेव नु खो, अय्ये, उपादानं ते [तेव (सी०)] पञ्चुपादानक्खन्धा उदाहु अज्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि उपादान”न्ति? “न खो, आवुसो विसाख, तज्जेव उपादानं ते पञ्चुपादानक्खन्धा, नापि अज्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि उपादानं । यो खो, आवुसो विसाख, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागो तं तत्थ उपादान”न्ति ।

४६१. “कथं पनाय्ये, सक्कायदिट्ठि होती”ति? “इधावुसो विसाख, अस्सुतवा पुथुज्जनो, अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो, रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं...पे०... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, आवुसो विसाख, सक्कायदिट्ठि होती”ति ।

“कथं पनाय्ये, सक्कायदिट्ठि न होती”ति?

“इधावुसो विसाख, सुतवा अरियसावको, अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं । न वेदनं...पे०... न सज्जं... न सङ्खारे...पे०... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, आवुसो विसाख, सक्कायदिट्ठि न होती”ति ।

४६२. “कतमो पनाय्ये, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो”ति?

“अयमेव खो, आवुसो विसाख, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधी”ति । “अरियो पनाय्ये, अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्गतो उदाहु असङ्गतो”ति?

“अरियो खो, आवुसो विसाख, अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्गतो”ति ।

“अरियेन नु खो, अय्ये, अट्ठङ्गिकेन मग्गेन तयो खन्धा सङ्गहिता उदाहु तीहि खन्धेहि अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्गहितो”ति?

“न खो, आवुसो विसाख, अरियेन अट्ठङ्गिकेन मग्गेन तयो खन्धा सङ्गहिता; तीहि च खो, आवुसो विसाख, खन्धेहि अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्गहितो । या चावुसो विसाख, सम्मावाचा यो च सम्माकम्मन्तो यो च सम्माआजीवो इमे धम्मा सीलक्खन्धे सङ्गहिता । यो च सम्मावायामो या च सम्मासति यो च सम्मासमाधि इमे धम्मा समाधिक्खन्धे सङ्गहिता । या च

सम्मादिट्ठि यो च सम्मासङ्कप्पो, इमे धम्मा पञ्चाक्खन्धे सङ्गहिता”ति ।

“कतमो पनाय्ये, समाधि, कतमे धम्मा समाधिनिमित्ता, कतमे धम्मा समाधिपरिक्खारा, कतमा समाधिभावना”ति?

“या खो, आवुसो विसाख, चित्तस्स एकगता अयं समाधि; चत्तारो सतिपट्ठाना समाधिनिमित्ता; चत्तारो सम्मप्पधाना समाधिपरिक्खारा । या तेसंयेव धम्मनं आसेवना भावना बहुलीकम्मं, अयं एत्थ समाधिभावना”ति ।

४६३. “कति पनाय्ये, सङ्खारो”ति?

“तयोमे, आवुसो विसाख, सङ्खारो — कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो”ति ।

“कतमो पनाय्ये, कायसङ्खारो, कतमो वचीसङ्खारो, कतमो चित्तसङ्खारो”ति?

“अस्सासपस्सासा खो, आवुसो विसाख, कायसङ्खारो, वितक्कविचारा वचीसङ्खारो, सञ्जा च वेदना च चित्तसङ्खारो”ति ।

“कस्मा पनाय्ये, अस्सासपस्सासा कायसङ्खारो, कस्मा वितक्कविचारा वचीसङ्खारो, कस्मा सञ्जा च वेदना च चित्तसङ्खारो”ति?

“अस्सासपस्सासा खो, आवुसो विसाख, कायिका एते धम्मा कायप्पटिबद्धा, तस्मा अस्सासपस्सासा कायसङ्खारो । पुब्बे खो, आवुसो विसाख, वितक्केत्वा विचारेत्वा पच्छा वाचं भिन्दति, तस्मा वितक्कविचारा वचीसङ्खारो । सञ्जा च वेदना च चेतसिका एते धम्मा चित्तप्पटिबद्धा, तस्मा सञ्जा च वेदना च चित्तसङ्खारो”ति ।

४६४. “कथं पनाय्ये, सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्ति होती”ति?

“न खो, आवुसो विसाख, सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स भिक्खुनो एवं होति — ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जिस्स’न्ति वा, ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जामी’ति वा, ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नो’ति वा । अथ ख्वास्स पुब्बेव तथा चित्तं भावितं होति यं तं तथत्ताय उपनेती”ति ।

“सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स पनाय्ये, भिक्खुनो कतमे धम्मा पठमं निरुज्झन्ति — यदि वा कायसङ्खारो, यदि वा वचीसङ्खारो, यदि वा चित्तसङ्खारो”ति? “सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स खो, आवुसो विसाख, भिक्खुनो पठमं निरुज्झति वचीसङ्खारो, ततो कायसङ्खारो, ततो चित्तसङ्खारो”ति ।

“कथं पनाय्ये, सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठानं होती”ति?

“न खो, आवुसो विसाख, सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स भिक्खुनो एवं होति — ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहिस्स’न्ति वा, ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहामी’ति वा, ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितो’ति वा । अथ ख्वास्स पुब्बेव तथा चित्तं भावितं होति यं तं तथत्ताय उपनेती”ति ।

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्टहन्तस्स पनाय्ये, भिक्खुनो कतमे धम्मा पठमं उप्पज्जन्ति — यदि वा कायसङ्खारो, यदि वा वचीसङ्खारो, यदि वा चित्तसङ्खारो”ति? “सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्टहन्तस्स खो, आवुसो विसाख, भिक्खुनो पठमं उप्पज्जति चित्तसङ्खारो, ततो कायसङ्खारो, ततो वचीसङ्खारो”ति ।

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितं पनाय्ये, भिक्खुं कति फस्सा फुसन्ती”ति? “सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितं खो, आवुसो विसाख, भिक्खुं तयो फस्सा फुसन्ति — सुज्जतो फस्सो, अनिमित्तो फस्सो, अप्पणिहितो फस्सो”ति ।

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितस्स पनाय्ये, भिक्खुनो किंनिन्नं चित्तं होति किंपोणं किंपब्भार”न्ति? “सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितस्स खो, आवुसो विसाख, भिक्खुनो विवेकनिन्नं चित्तं होति, विवेकपोणं विवेकपब्भार”न्ति ।

४६५. “कति पनाय्ये, वेदना”ति?

“तिस्सो खो इमा, आवुसो विसाख, वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना”ति ।

“कतमा पनाय्ये, सुखा वेदना, कतमा दुक्खा वेदना, कतमा अदुक्खमसुखा वेदना”ति?

“यं खो, आवुसो विसाख, कायिकं वा चेतसिकं वा सुखं सातं वेदयितं — अयं सुखा वेदना । यं खो, आवुसो विसाख, कायिकं वा चेतसिकं वा दुक्खं असातं वेदयितं — अयं दुक्खा वेदना । यं खो, आवुसो विसाख, कायिकं वा चेतसिकं वा नेव सातं नासातं वेदयितं — अयं अदुक्खमसुखा वेदना”ति ।

“सुखा पनाय्ये, वेदना किंसुखा किंदुक्खा, दुक्खा वेदना किंसुखा किंदुक्खा, अदुक्खमसुखा वेदना किंसुखा किंदुक्खा”ति?

“सुखा खो, आवुसो विसाख, वेदना ठितिसुखा विपरिणामदुक्खा; दुक्खा वेदना ठितिदुक्खा विपरिणामसुखा; अदुक्खमसुखा वेदना जाणसुखा अज्जाणदुक्खा”ति ।

“सुखाय पनाय्ये, वेदनाय किं अनुसयो अनुसेति, दुक्खाय वेदनाय किं अनुसयो अनुसेति, अदुक्खमसुखाय वेदनाय किं अनुसयो अनुसेती”ति?

“सुखाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय रागानुसयो अनुसेति, दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो अनुसेति, अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो अनुसेती”ति ।

“सब्बाय नु खो, अय्ये, सुखाय वेदनाय रागानुसयो अनुसेति, सब्बाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो अनुसेति, सब्बाय अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो अनुसेती”ति?

“न खो, आवुसो विसाख, सब्बाय सुखाय वेदनाय रागानुसयो अनुसेति, न सब्बाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो अनुसेति, न सब्बाय अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो अनुसेती”ति ।

“सुखाय पनाय्ये, वेदनाय किं पहातब्बं, दुक्खाय वेदनाय किं पहातब्बं, अदुक्खमसुखाय वेदनाय किं पहातब्बं”न्ति?

“सुखाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय रागानुसयो पहातब्बो, दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो पहातब्बो, अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहातब्बो”ति ।

“सब्बाय नु खो, अय्ये, सुखाय वेदनाय रागानुसयो पहातब्बो, सब्बाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो पहातब्बो, सब्बाय अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहातब्बो”ति?

“न खो, आवुसो विसाख, सब्बाय सुखाय वेदनाय रागानुसयो पहातब्बो, न सब्बाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो पहातब्बो, न सब्बाय अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहातब्बो । इधावुसो विसाख, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । रागं तेन पजहति, न तत्थ रागानुसयो अनुसेति । इधावुसो विसाख, भिक्खु इति पटिसञ्चिक्खति — ‘कुदास्सु नामाहं तदायतनं उपसम्पज्ज विहरिस्सामि यदरिया एतरहि आयतनं उपसम्पज्ज विहरन्ती’ति? इति अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापयतो उप्पज्जति पिहाप्पच्चया दोमनस्सं । पटिघं तेन पजहति, न तत्थ पटिघानुसयो अनुसेति । इधावुसो विसाख, भिक्खु सुखस्स च पहाना, दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अविज्जं तेन पजहति, न तत्थ अविज्जानुसयो अनुसेती’ति ।

४६६. “सुखाय पनाय्ये, वेदनाय किं पटिभागो”ति?

“सुखाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय दुक्खा वेदना पटिभागो”ति ।

“दुक्खाय पनाय्ये, वेदनाय किं पटिभागो”ति?

“दुक्खाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय सुखा वेदना पटिभागो”ति ।

“अदुक्खमसुखाय पनाय्ये, वेदनाय किं पटिभागो”ति?

“अदुक्खमसुखाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय अविज्जा पटिभागो”ति ।

“अविज्जाय पनाय्ये, किं पटिभागो”ति?

“अविज्जाय खो, आवुसो विसाख, विज्जा पटिभागो”ति ।

“विज्जाय पनाय्ये, किं पटिभागो”ति?

“विज्जाय खो, आवुसो विसाख, विमुत्ति पटिभागो”ति ।

“विमुत्तिया पनाय्ये, किं पटिभागो”ति?

“विमुत्तिा खो, आवुसो विसाख, निब्बानं पटिभागो”ति ।

“निब्बानस्स पनाय्ये, किं पटिभागो”ति? “अच्चयासि, आवुसो [अच्चसरावुसो (सी० पी०), अच्चस्सरावुसो (स्या० कं०)] विसाख, पज्झं, नासक्खि पज्झानं परियन्तं गहेतुं । निब्बानोगधज्झि, आवुसो विसाख, ब्रह्मचरियं, निब्बानपरायनं निब्बानपरियोसानं । आकङ्खमानो च त्वं, आवुसो विसाख, भगवन्तं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पुच्छेय्यासि, यथा च ते भगवा व्याकरोति तथा नं धारेय्यासी”ति ।

४६७. अथ खो विसाखो उपासको धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना धम्मदिन्नं भिक्खुनिं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो विसाखो उपासको यावतको अहोसि धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया सद्धिं कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि । एवं वृत्ते, भगवा विसाखं उपासकं एतदवोच — “पण्डिता, विसाख, धम्मदिन्ना भिक्खुनी, महापज्जा, विसाख, धम्मदिन्ना भिक्खुनी । मं चेपि त्वं, विसाख, एतमत्थं पुच्छेय्यासि, अहमि तं एवमेवं व्याकरेय्यं, यथा तं धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया व्याकतं । एसो चेवेतस्स [एसोवेतस्स (स्या० कं०)] अत्थो । एवञ्च नं [एवमेतं (सी० स्या० कं०)] धारेही”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो विसाखो उपासको भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

चूळवेदल्लसुत्तं निद्धितं चतुत्थं ।

५. चूळधम्मसमादानसुत्तं

४६८. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “चत्तारिमानि, भिक्खवे, धम्मसमादानानि । कतमानि चत्तारि? अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयतिं दुक्खविपाकं; अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खञ्चेव आयतिञ्च दुक्खविपाकं; अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयतिं सुखविपाकं; अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखञ्चेव आयतिञ्च सुखविपाकं” ।

४६९. “कतमञ्च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयतिं दुक्खविपाकं? सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिद्धिनो — ‘नत्थि कामेसु दोसो’ति । ते कामेसु पातब्यतं आपज्जन्ति । ते खो मोळिबद्धाहि [मोळिबन्धाहि (स्या० कं० कं०)] परिब्बाजिकाहि परिचारेन्ति । ते एवमाहंसु — ‘किंसु नाम ते भोन्तो समणब्राह्मणा कामेसु अनागतभयं सम्पस्समाना कामानं प्हानमाहंसु, कामानं परिज्जं पज्जपेन्ति? सुखो इमिस्सा परिब्बाजिकाय तरुणाय मुदुकाय लोमसाय बाहाय सम्पस्सो’ति ते कामेसु पातब्यतं आपज्जन्ति । ते कामेसु पातब्यतं आपज्जित्वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । ते तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति । ते एवमाहंसु — ‘इदं खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा कामेसु अनागतभयं सम्पस्समाना कामानं प्हानमाहंसु, कामानं परिज्जं पज्जपेन्ति, इमे हि मयं कामहेतु कामनिदानं दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयामा’ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, गिम्हानं पच्छिमे मासे मालुवासिपाटिका फलेय्य । अथ खो तं, भिक्खवे, मालुवाबीजं अज्जतरस्मिं सालमूले निपतेय्य । अथ खो, भिक्खवे, या तस्मिं साले अधिवत्था देवता सा भीता संविग्गा सन्तासं आपज्जेय्य । अथ खो, भिक्खवे, तस्मिं साले अधिवत्थाय देवताय

मित्तामच्चा जातिसालोहिता आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता सङ्गम्म समागम्म एवं समस्सासेय्युं — ‘मा भवं भायि, मा भवं भायि; अप्पेव नामेतं मालुवाबीजं मोरो वा गिलेय्य [मोरो वा गिलेय्य, गोधा वा खादेय्य (क०)], मगो वा खादेय्य, दवडाहो [वनदाहो (क०)] वा डहेय्य, वनकम्मिका वा उद्धरेय्युं, उपचिका वा उद्धहेय्युं [उद्धभेय्युं (सी० पी० क०)], अबीजं वा पनस्सा’ति । अथ खो तं, भिक्खवे, मालुवाबीजं नेव मोरो गिलेय्य, न मगो खादेय्य, न दवडाहो डहेय्य, न वनकम्मिका उद्धरेय्युं, न उपचिका उद्धहेय्युं, बीजञ्च पनस्स तं पावुस्सकेन मेघेन अभिप्पवुद्धं सम्मदेव विरुहेय्य । सास्स मालुवालता तरुणा मुदुका लोमसा विलम्बिनी, सा तं सालं उपनिसेवेय्य । अथ खो, भिक्खवे, तस्मिं साले अधिवत्थाय देवताय एवमस्स — ‘किंसु नाम ते भोन्तो मित्तामच्चा जातिसालोहिता आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता मालुवाबीजे अनागतभयं सम्पस्समाना सङ्गम्म समागम्म एवं समस्सासेय्युं [समस्सासेय्युं (क०)] — “मा भवं भायि मा भवं भायि, अप्पेव नामेतं मालुवाबीजं मोरो वा गिलेय्य, मगो वा खादेय्य, दवडाहो वा डहेय्य, वनकम्मिका वा उद्धरेय्युं, उपचिका वा उद्धहेय्युं, अबीजं वा पनस्सा’ति; सुखो इमिस्सा मालुवालताय तरुणाय मुदुकाय लोमसाय विलम्बिनिया सम्फस्सो’ति । सा तं सालं अनुपरिहरेय्य । सा तं सालं अनुपरिहरित्वा उपरि विट्ठिं [विट्ठपं (स्या० डु०)] करेय्य । उपरि विट्ठिं करित्वा ओघनं जनेय्य । ओघनं जनेत्वा ये तस्स सालस्स महन्ता महन्ता खन्था ते पदालेय्य । अथ खो, भिक्खवे, तस्मिं साले अधिवत्थाय देवताय एवमस्स — ‘इदं खो ते भोन्तो मित्तामच्चा जातिसालोहिता आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता मालुवाबीजे अनागतभयं सम्पस्समाना सङ्गम्म समागम्म एवं समस्सासेय्युं [समस्सासेय्युं (क०)] — “मा भवं भायि मा भवं भायि, अप्पेव नामेतं मालुवाबीजं मोरो वा गिलेय्य, मगो वा खादेय्य, दवडाहो वा डहेय्य, वनकम्मिका वा उद्धरेय्युं, उपचिका वा उद्धहेय्युं अबीजं वा पनस्सा’ति । यज्जाहं [यं वाहं (क०), स्वाहं (स्या० कं०)] मालुवाबीजहेतु दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयामी’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, सन्ति एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिद्धिनो ‘नत्थि कामेसु दोसो’ति । ते कामेसु पातब्बतं आपज्जन्ति । ते मोळिबद्धाहि परिब्बाजिकाहि परिचारेन्ति । ते एवमाहंसु — ‘किंसु नाम ते भोन्तो समणब्राह्मणा कामेसु अनागतभयं सम्पस्समाना कामानं पहानमाहंसु, कामानं परिज्जं पज्जपेन्ति? सुखो इमिस्सा परिब्बाजिकाय तरुणाय मुदुकाय लोमसाय बाहाय सम्फस्सो’ति । ते कामेसु पातब्बतं आपज्जन्ति । ते कामेसु पातब्बतं आपज्जित्वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । ते तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति । ते एवमाहंसु — ‘इदं खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा कामेसु अनागतभयं सम्पस्समाना कामानं पहानमाहंसु, कामानं परिज्जं पज्जपेन्ति । इमे हि मयं कामहेतु कामनिदानं दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयामा’ति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयतिं दुक्खविपाकं ।

४७०. “कतमञ्च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खञ्चेव आयतिञ्च दुक्खविपाकं? इध, भिक्खवे, एकच्चो अचेलको होति मुत्ताचारो हत्थापलेखनो, नएहिभद्वन्तिको, नतिट्ठभद्वन्तिको, नाभिहटं, न उद्दिस्सकतं, न निमन्तनं सादियति, सो न कुम्भिमुखा पटिगण्हाति, न कळोपिमुखा पटिगण्हाति, न एळकमन्तरं, न दण्डमन्तरं, न मुसलमन्तरं, न द्विन्नं भुज्जमानानं, न गब्भिनिया, न पायमानाय, न पुरिसन्तरगताय, न सङ्कित्तीसु, न यत्थ सा उपडितो होति, न यत्थ मक्खिका सण्डसण्डचारिनी, न मच्छं, न मंसं, न सुरं, न मेरयं, न थुसोदकं पिवति । सो एकागारिको वा होति एकालोपिको, द्वागारिको वा होति द्वालोपिको...पे०... सत्तागारिको वा होति सत्तालोपिको । एकस्सापि दत्तिया यापेति, द्वीहिपि दत्तीहि यापेति... सत्तहिपि दत्तीहि यापेति । एकाहिकम्पि आहारं आहारेति, द्वीहिकम्पि आहारं आहारेति... सत्ताहिकम्पि आहारं आहारेति । इति एवरूपं अद्धमासिकम्पि परियायभत्तभोजनानुयोगमनुयुत्तो विहरति । सो साकभक्खो वा होति, सामाकभक्खो वा होति, नीवारभक्खो वा होति, दहुलभक्खो वा होति, हटभक्खो वा होति, कणभक्खो वा होति, आचामभक्खो वा होति, पिज्जाकभक्खो वा होति, तिणभक्खो वा होति, गोमयभक्खो वा होति, वनमूलफलाहारो यापेति पवत्तफलभोजी । सो

साणानिपि धारेति, मसाणानिपि धारेति, छवदुस्सानिपि धारेति, पंसुकूलानिपि धारेति, तिरीटानिपि धारेति, अजिनम्पि धारेति, अजिनक्खिपम्पि धारेति, कुसचीरम्पि धारेति, वाकचीरम्पि धारेति, फलकचीरम्पि धारेति, केसकम्बलम्पि धारेति, वाळकम्बलम्पि धारेति, उलूकपक्खम्पि धारेति, केसमस्सुलोचकोपि होति, केसमस्सुलोचनानुयोगमनुयुत्तो, उब्भट्टकोपि होति, आसनपटिक्खत्तो, उक्कुटिकोपि होति उक्कुटिकप्पधानमनुयुत्तो, कण्टकापस्सयिकोपि होति, कण्टकापस्सये सेय्यं कप्पेति [पस्स म० नि० १.१५५ महासीहनादसुत्ते], सायततियकम्पि उदकोरोहनानुयोगमनुयुत्तो विहरति । इति एवरूपं अनेकविहितं कायस्स आतापनपरितापनानुयोगमनुयुत्तो विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खञ्चेव आयतिज्ज दुक्खविपाकं ।

४७१. “कतमज्ज, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयतिं सुखविपाकं? इध, भिक्खवे, एकच्चो पकतिया तिब्बरागजातिको होति, सो अभिक्खणं रागजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; पकतिया तिब्बदोसजातिको होति, सो अभिक्खणं दोसजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; पकतिया तिब्बमोहजातिको होति, सो अभिक्खणं मोहजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो सहापि दुक्खेन, सहापि दोमनस्सेन, अस्सुमुखोपि रुदमानो परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयतिं सुखविपाकं ।

४७२. “कतमज्ज, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखञ्चेव आयतिज्ज सुखविपाकं? इध, भिक्खवे, एकच्चो पकतिया न तिब्बरागजातिको होति, सो न अभिक्खणं रागजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; पकतिया न तिब्बदोसजातिको होति, सो न अभिक्खणं दोसजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; पकतिया न तिब्बमोहजातिको होति, सो न अभिक्खणं मोहजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं...पे०... ततियं ज्ञानं... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखञ्चेव आयतिज्ज सुखविपाकं । इमानि खो, भिक्खवे, चत्तारि धम्मसमादानानी”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

चूळधम्मसमादानसुत्तं निडितं पञ्चमं ।

६. महाधम्मसमादानसुत्तं

४७३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “येभ्य्येन, भिक्खवे, सत्ता एवंकामा एवंछन्दा एवंअधिप्पाया — ‘अहो वत अनिद्धा अकन्ता अमनापा धम्मा परिहायेय्युं, इद्धा कन्ता मनापा धम्मा अभिवट्ठेय्युन्ति । तेसं, भिक्खवे, सत्तानं एवंकामानं एवंछन्दानं एवंअधिप्पायानं अनिद्धा अकन्ता अमनापा धम्मा अभिवट्ठन्ति, इद्धा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तत्र तुम्हे, भिक्खवे, कं हेतुं पच्चेथा”ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा, भगवंनेत्तिका, भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तञ्जेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो; भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते

भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

४७४. “इध, भिक्षवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो, अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो, सेवितब्बे धम्मे न जानाति असेवितब्बे धम्मे न जानाति, भजितब्बे धम्मे न जानाति अभजितब्बे धम्मे न जानाति । सो सेवितब्बे धम्मे अजानन्तो असेवितब्बे धम्मे अजानन्तो, भजितब्बे धम्मे अजानन्तो अभजितब्बे धम्मे अजानन्तो, असेवितब्बे धम्मे सेवति सेवितब्बे धम्मे न सेवति, अभजितब्बे धम्मे भजति भजितब्बे धम्मे न भजति । तस्स असेवितब्बे धम्मे सेवतो सेवितब्बे धम्मे असेवतो, अभजितब्बे धम्मे भजतो भजितब्बे धम्मे अभजतो अनिद्धा अकन्ता अमनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति, इद्धा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तं किस्स हेतु? एवञ्हेतं, भिक्षवे, होति यथा तं अविद्दसुनो ।

“सुतवा च खो, भिक्षवे, अरियसावको, अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, सेवितब्बे धम्मे जानाति असेवितब्बे धम्मे जानाति, भजितब्बे धम्मे जानाति अभजितब्बे धम्मे जानाति । सो सेवितब्बे धम्मे जानन्तो असेवितब्बे धम्मे जानन्तो, भजितब्बे धम्मे जानन्तो अभजितब्बे धम्मे जानन्तो, असेवितब्बे धम्मे न सेवति सेवितब्बे धम्मे सेवति, अभजितब्बे धम्मे न भजति भजितब्बे धम्मे भजति । तस्स असेवितब्बे धम्मे असेवतो सेवितब्बे धम्मे सेवतो, अभजितब्बे धम्मे अभजतो भजितब्बे धम्मे भजतो, अनिद्धा अकन्ता अमनापा धम्मा परिहायन्ति, इद्धा कन्ता मनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति । तं किस्स हेतु? एवञ्हेतं, भिक्षवे, होति यथा तं विद्दसुनो ।

४७५. “चत्तारिमानि, भिक्षवे, धम्मसमादानानि । कतमानि चत्तारि? अत्थि, भिक्षवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खञ्चेव आयतिञ्च दुक्खविपाकं; अत्थि, भिक्षवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयतिं दुक्खविपाकं; अत्थि, भिक्षवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयतिं सुखविपाकं; अत्थि, भिक्षवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखञ्चेव आयतिञ्च सुखविपाकं ।

४७६. “तत्र, भिक्षवे, यमिदं [यदिदं (सी०)] धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खञ्चेव आयतिञ्च दुक्खविपाकं, तं अविद्वा अविज्जागतो यथाभूतं नप्पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खञ्चेव आयतिञ्च दुक्खविपाकं’न्ति । तं अविद्वा अविज्जागतो यथाभूतं अप्पजानन्तो तं सेवति, तं न परिवज्जेति । तस्स तं सेवतो, तं अपरिवज्जयतो, अनिद्धा अकन्ता अमनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति, इद्धा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तं किस्स हेतु? एवञ्हेतं, भिक्षवे, होति यथा तं अविद्दसुनो ।

“तत्र, भिक्षवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयतिं दुक्खविपाकं तं अविद्वा अविज्जागतो यथाभूतं नप्पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयतिं दुक्खविपाकं’न्ति । तं अविद्वा अविज्जागतो यथाभूतं अप्पजानन्तो तं सेवति, तं न परिवज्जेति । तस्स तं सेवतो, तं अपरिवज्जयतो, अनिद्धा अकन्ता अमनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति, इद्धा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तं किस्स हेतु? एवञ्हेतं, भिक्षवे, होति यथा तं अविद्दसुनो ।

“तत्र, भिक्षवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयतिं सुखविपाकं, तं अविद्वा अविज्जागतो यथाभूतं नप्पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयतिं सुखविपाकं’न्ति । तं अविद्वा अविज्जागतो यथाभूतं अप्पजानन्तो तं न सेवति, तं परिवज्जेति । तस्स तं असेवतो, तं परिवज्जयतो, अनिद्धा अकन्ता अमनापा धम्मा

पिसुणाय वाचाय वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति; सहापि सुखेन सहापि सोमनस्सेन फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति; सहापि सुखेन सहापि सोमनस्सेन सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति; सहापि सुखेन सहापि सोमनस्सेन अनभिज्झालु होति, अनभिज्झापच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति; सहापि सुखेन सहापि सोमनस्सेन अब्यापन्नचित्तो होति, अब्यापादपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति; सहापि सुखेन सहापि सोमनस्सेन सम्मादिट्ठिपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । इदं, वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखञ्चेव आयतिञ्च सुखविपाकं । इमानि खो, भिक्खवे, चत्तारि धम्मसमादानानि ।

४८२. “सेय्यथापि, भिक्खवे, तित्तकालाबु विसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटिकूलो । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अम्भो पुरिस, अयं तित्तकालाबु विसेन संसट्ठो, सचे आकङ्खसि पिव [पिप (सी० पी०)] । तस्स ते पिवतो [पिपतो (सी० पी०)] चेव नच्छादेस्सति वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा [पीत्वा (सी०)] च पन मरणं वा निगच्छसि मरणमत्तं वा दुक्खं’न्ति । सो तं अप्पटिसङ्खाय पिवेय्य, नप्पटिनिस्सज्जेय्य । तस्स तं पिवतो चेव नच्छादेय्य वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा च पन मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं धम्मसमादानं वदामि, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खञ्चेव आयतिञ्च दुक्खविपाकं ।

४८३. “सेय्यथापि, भिक्खवे, आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो । सो च खो विसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटिकूलो । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अम्भो पुरिस, अयं आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो । सो च खो विसेन संसट्ठो, सचे आकङ्खसि पिव । तस्स ते पिवतोहि [पिवतोपि (क०)] खो छादेस्सति वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा च पन मरणं वा निगच्छसि मरणमत्तं वा दुक्खं’न्ति । सो तं अप्पटिसङ्खाय पिवेय्य, नप्पटिनिस्सज्जेय्य । तस्स तं पिवतोहि खो छादेय्य वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा च पन मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं धम्मसमादानं वदामि, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयतिं दुक्खविपाकं ।

४८४. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पूतिमुत्तं नानाभेसज्जेहि संसट्ठं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य पण्डुकरोगी । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अम्भो पुरिस, इदं पूतिमुत्तं नानाभेसज्जेहि संसट्ठं, सचे आकङ्खसि पिव । तस्स ते पिवतोहि खो नच्छादेस्सति वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा च पन सुखी भविस्ससी’ति । सो तं पटिसङ्खाय पिवेय्य, नप्पटिनिस्सज्जेय्य । तस्स तं पिवतोहि खो नच्छादेय्य वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा च पन सुखी अस्स । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं धम्मसमादानं वदामि, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयतिं सुखविपाकं ।

४८५. “सेय्यथापि, भिक्खवे, दधि च मधु च सप्पि च फाणितञ्च एकज्झं संसट्ठं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य लोहितपक्खन्दिको । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अम्भो पुरिस, इदं दधिं च मधुं च सप्पिं च फाणितञ्च एकज्झं संसट्ठं, सचे आकङ्खसि पिव । तस्स ते पिवतो चेव छादेस्सति वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा च पन सुखी भविस्ससी’ति । सो तं पटिसङ्खाय पिवेय्य, नप्पटिनिस्सज्जेय्य । तस्स तं पिवतो चेव छादेय्य वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा च पन सुखी अस्स । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं धम्मसमादानं वदामि, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखञ्चेव आयतिञ्च सुखविपाकं ।

४८६. “सेय्यथापि, भिक्खवे, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये विद्धे विगतवलाहके देवे आदिच्चो नभं अब्भुस्सक्कमानो सब्बं आकासगतं तमगतं अभिविहच्च भासते च तपते च विरोचते च; एवमेव खो, भिक्खवे, यमिदं

धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखञ्चेव आयतिञ्च सुखविपाकं तदञ्जे पृथुसमणब्राह्मणपरप्पवादे अभिविहच्च भासते च तपते च विरोचते चा”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महाधम्मसमादानसुत्तं निद्धितं छट्ठं ।

७. वीमंसकसुत्तं

४८७. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “वीमंसकेन, भिक्खवे, भिक्खुना परस्स चेतोपरियायं अजानन्तेन [आजानन्तेन (पी० क०), अजानन्तेन किन्ति (?)] तथागते समन्नेसना कातब्बा ‘सम्मासम्बुद्धो वा नो वा’ इति विज्जाणाया”ति । “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा, भगवंनेत्तिका भगवंपटिसरणा; साधु वत, भन्ते, भगवन्तंयेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो; भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

४८८. “वीमंसकेन, भिक्खवे, भिक्खुना परस्स चेतोपरियायं अजानन्तेन द्वीसु धम्मेसु तथागतो समन्नेसितब्बो चक्खुसोतविज्जेय्येसु धम्मेसु — ‘ये संकिलिद्धा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते तथागतस्स नो वा’ति? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये संकिलिद्धा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’ति ।

“यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये संकिलिद्धा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’ति, ततो नं उत्तरिं समन्नेसति — ‘ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते तथागतस्स नो वा’ति? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’ति ।

“यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’ति, ततो नं उत्तरिं समन्नेसति — ‘ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते तथागतस्स नो वा’ति? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति ते तथागतस्सा’ति ।

“यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति ते तथागतस्सा’ति, ततो नं उत्तरिं समन्नेसति — ‘दीघरत्तं समापन्नो अयमायस्मा इमं कुसलं धम्मं, उदाहु इत्तरसमापन्नो’ति? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘दीघरत्तं समापन्नो अयमायस्मा इमं कुसलं धम्मं, नायमायस्मा इत्तरसमापन्नो’ति ।

“यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘दीघरत्तं समापन्नो अयमायस्मा इमं कुसलं धम्मं, नायमायस्मा इत्तरसमापन्नो’ति, ततो नं उत्तरिं समन्नेसति — ‘अत्तज्झापन्नो अयमायस्मा भिक्खु यसप्पत्तो, संविज्जन्तस्स इधेकच्चे आदीनवा’ति? न ताव, भिक्खवे, भिक्खुनो इधेकच्चे आदीनवा संविज्जन्ति याव न अत्तज्झापन्नो होति यसप्पत्तो । यतो च खो, भिक्खवे, भिक्खु अत्तज्झापन्नो होति यसप्पत्तो, अथस्स इधेकच्चे आदीनवा संविज्जन्ति । तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘अत्तज्झापन्नो अयमायस्मा भिक्खु यसप्पत्तो, नास्स इधेकच्चे आदीनवा संविज्जन्ती’ति ।

“यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘अत्तज्झापन्नो अयमायस्मा भिक्खु यसप्पत्तो, नास्स इधेकच्चे आदीनवा संविज्जन्ती’ति, ततो नं उत्तरिं समन्नेसति — ‘अभयूपरतो अयमायस्मा, नायमायस्मा भयूपरतो; वीतरागत्ता कामे न सेवति खया रागस्सा’ति? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘अभयूपरतो अयमायस्मा, नायमायस्मा भयूपरतो; वीतरागत्ता कामे न सेवति खया रागस्सा’ति । तज्जे, भिक्खवे, भिक्खुं परे एवं पुच्छेय्युं — ‘के पनायस्मतो आकारा, के अन्वया, येनायस्मा एवं वदेसि — अभयूपरतो अयमायस्मा, नायमायस्मा भयूपरतो; वीतरागत्ता कामे न सेवति खया रागस्सा’ति । सम्मा ब्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं ब्याकरेय्य — ‘तथा हि पन अयमायस्मा सङ्गे वा विहरन्तो एको वा विहरन्तो, ये च तत्थ सुगता ये च तत्थ दुग्गता, ये च तत्थ गणमनुसासन्ति, ये च इधेकच्चे आमिसेसु संदिस्सन्ति, ये च इधेकच्चे आमिसेन अनुपलित्ता, नायमायस्मा तं तेन अवजानाति । सम्मुखा खो पन मेतं भगवतो सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं — अभयूपरतोहमस्मि, नाहमस्मि भयूपरतो, वीतरागत्ता कामे न सेवामि खया रागस्सा’ति ।

४८९. “तत्र, भिक्खवे, तथागतोव उत्तरिं पटिपुच्छितब्बो — ‘ये संकिलिद्धा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते तथागतस्स नो वा’ति? ब्याकरमानो, भिक्खवे, तथागतो एवं ब्याकरेय्य — ‘ये संकिलिद्धा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’”ति ।

“ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते तथागतस्स नो वाति? ब्याकरमानो, भिक्खवे, तथागतो एवं ब्याकरेय्य — ‘ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’ति ।

“ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते तथागतस्स नो वाति? ब्याकरमानो, भिक्खवे, तथागतो एवं ब्याकरेय्य — ‘ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति ते तथागतस्स; एतंपथोहमस्मि, एतंगोचरो [एतपथोहमस्मि एतगोचरो (सी० स्या० कं० पी०)], नो च तेन तम्मयो’ति ।

“एवंवादिं खो, भिक्खवे, सत्थारं अरहति सावको उपसङ्कमितुं धम्मस्सवनाय । तस्स सत्था धम्मं देसेति उत्तरुत्तरिं पणीतपणीतं कण्हसुक्कसप्पटिभागं । यथा यथा खो, भिक्खवे, भिक्खुनो सत्था धम्मं देसेति उत्तरुत्तरिं पणीतपणीतं कण्हसुक्कसप्पटिभागं तथा तथा सो तस्मिं धम्मे अभिज्जाय इधेकच्चं धम्मं धम्मेसु निट्ठं गच्छति, सत्थरि पसीदति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्गो’ति । तज्जे, भिक्खवे, भिक्खुं परे एवं पुच्छेय्युं — ‘के पनायस्मतो आकारा, के अन्वया, येनायस्मा एवं वदेसि — सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्गो’ति? सम्मा ब्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं ब्याकरेय्य — ‘इधाहं, आवुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमिं धम्मस्सवनाय । तस्स मे भगवा धम्मं देसेति उत्तरुत्तरिं पणीतपणीतं कण्हसुक्कसप्पटिभागं । यथा यथा मे, आवुसो, भगवा धम्मं देसेति उत्तरुत्तरिं पणीतपणीतं कण्हसुक्कसप्पटिभागं तथा तथाहं तस्मिं धम्मे अभिज्जाय इधेकच्चं धम्मं धम्मेसु निट्ठमगमं, सत्थरि पसीदिं — सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता, धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्गो’ति ।

४९०. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि ब्यज्जनेहि तथागते सद्धा निविट्ठा होति मूलजाता पतिट्ठिता, अयं वुच्चति, भिक्खवे, आकारवती सद्धा दस्सनमूलिका, दळ्हा; असंहारिया समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं । एवं खो, भिक्खवे, तथागते धम्मसमन्नेसना होति । एवञ्च पन तथागतो धम्मतासुसमन्निट्ठो होती’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

वीमंसकसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. कोसम्बियसुत्तं

४९१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । तेन खो पन समयेन कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति । ते न चेव अज्जमज्जं सज्जापेन्ति न च सज्जतिं उपेन्ति, न च अज्जमज्जं निज्जापेन्ति, न च निज्जतिं उपेन्ति । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “इध, भन्ते, कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति, ते न चेव अज्जमज्जं सज्जापेन्ति, न च सज्जतिं उपेन्ति, न च अज्जमज्जं निज्जापेन्ति, न च निज्जतिं उपेन्ती”ति ।

अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन ते भिक्खू आमन्तेहि — ‘सत्था वो आयस्मन्ते आमन्तेती’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येन ते भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते भिक्खू एतदवोच — “सत्था आयस्मन्ते आमन्तेती”ति । “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू भगवा एतदवोच — “सच्चं किर तुम्हे, भिक्खवे, भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरथ, ते न चेव अज्जमज्जं सज्जापेथ, न च सज्जतिं उपेथ, न च अज्जमज्जं निज्जापेथ, न च निज्जतिं उपेथा”ति? “एवं, भन्ते” । “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, यस्मिं तुम्हे समये भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरथ, अपि नु तुम्हाकं तस्मिं समये मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं...पे०... मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो चा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति किर, भिक्खवे, यस्मिं तुम्हे समये भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरथ, नेव तुम्हाकं तस्मिं समये मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च, न मेत्तं वचीकम्मं...पे०... न मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अथ किञ्चरहि तुम्हे, मोघपुरिसा, किं जानन्ता किं पस्सन्ता भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरथ, ते न चेव अज्जमज्जं सज्जापेथ, न च सज्जतिं उपेथ, न च अज्जमज्जं निज्जापेथ, न च निज्जतिं उपेथ? तज्हि तुम्हाकं, मोघपुरिसा, भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

४९२. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “छयिमे, भिक्खवे, धम्मा सारणीया पियकरणा गरुकरणा सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तन्ति । कतमे छ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु ये ते लाभा धम्मिका धम्मलद्धा अन्तमसो पत्तपरियापन्नमत्तम्पि, तथारूपेहि लाभेहि अप्पटिविभत्तभोगी होति सीलवन्तेहि सब्रह्मचारीहि साधारणभोगी । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु यानि तानि सीलानि अखण्डानि अच्छिद्धानि असबलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि विज्जुप्पसत्थानि अपरामद्धानि समाधिसंवत्तनिकानि तथारूपेसु सीलेसु सीलसामज्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय तथारूपाय दिट्ठिया दिट्ठिसामज्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तति ।

“इमे खो, भिक्खवे, छ सारणीया धम्मा पियकरणा गरुकरणा सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तन्ति । इमेसं खो, भिक्खवे, छन्नं सारणीयानं धम्मानं एतं अगं एतं सङ्गाहिकं [सङ्गाहिकं (?)] एतं सङ्घाटनिकं — यदिदं यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, कूटागारस्स एतं अगं एतं सङ्गाहिकं एतं सङ्घाटनिकं यदिदं कूटं; एवमेव खो, भिक्खवे, इमेसं छन्नं सारणीयानं धम्मानं एतं अगं एतं सङ्गाहिकं एतं सङ्घाटनिकं यदिदं यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय ।

४९३. “कथञ्च, भिक्खवे, यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरज्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुज्जागारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अत्थि नु खो मे तं परियुट्ठानं अज्झत्तं अप्पहीनं, येनाहं परियुट्ठानेन परियुट्ठितचित्तो यथाभूतं नप्पजानेय्यं न पस्सेय्यं’न्ति? सचे, भिक्खवे, भिक्खु कामरागपरियुट्ठितो होति, परियुट्ठितचित्तोव होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु ब्यापादपरियुट्ठितो होति, परियुट्ठितचित्तोव होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु थीनमिद्धपरियुट्ठितो होति, परियुट्ठितचित्तोव होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु उद्धच्चकुक्कुच्चपरियुट्ठितो होति, परियुट्ठितचित्तोव होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु विचिकिच्छापरियुट्ठितो होति, परियुट्ठितचित्तोव होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु इधलोकचिन्ताय पसुतो होति, परियुट्ठितचित्तोव होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु परलोकचिन्ताय पसुतो होति, परियुट्ठितचित्तोव होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु भण्डनजातो कलहजातो विवादापन्नो अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्तो विहरति, परियुट्ठितचित्तोव होति । सो एवं पजानाति — ‘नत्थि खो मे तं परियुट्ठानं अज्झत्तं अप्पहीनं, येनाहं परियुट्ठानेन परियुट्ठितचित्तो यथाभूतं नप्पजानेय्यं न पस्सेय्यं । सुप्पणिहितं मे मानसं सच्चानं बोधाया’ति । इदमस्स पठमं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पृथुज्जनेहि ।

४९४. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘इमं नु खो अहं दिट्ठिं आसेवन्तो भावेन्तो बहुलीकरोन्तो लभामि पच्चत्तं समथं, लभामि पच्चत्तं निब्बुति’न्ति? सो एवं पजानाति — ‘इमं खो अहं दिट्ठिं आसेवन्तो भावेन्तो बहुलीकरोन्तो लभामि पच्चत्तं समथं, लभामि पच्चत्तं निब्बुति’न्ति । इदमस्स दुतियं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पृथुज्जनेहि ।

४९५. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथा रूपायाहं दिट्ठिया समन्नागतो, अत्थि नु खो इतो बहिद्वा अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा तथारूपाय दिट्ठिया समन्नागतो’ति? सो एवं पजानाति — ‘यथारूपायाहं

दिट्ठिया समन्नागतो, नत्थि इतो बहिद्धा अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा तथारूपाय दिट्ठिया समन्नागतो'ति । इदमस्स ततियं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

४९६. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथारूपाय धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो, अहम्पि तथारूपाय धम्मताय समन्नागतो'ति । कथंरूपाय च, भिक्खवे, धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो? धम्मता एसा, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगगलस्स — ‘किञ्चापि तथारूपिं आपत्तिं आपज्जति, यथारूपाय आपत्तिया वुट्ठानं पज्जायति, अथ खो नं खिप्पमेव सत्थरि वा विज्जूसु वा सब्रह्मचारीसु देसेति विवरति उत्तानीकरोति; देसेत्वा विवरित्वा उत्तानीकत्वा आयति संवरं आपज्जति’ । सेय्यथापि, भिक्खवे, दहरो कुमारो मन्दो उत्तानसेय्यको हत्थेन वा पादेन वा अङ्गारं अक्कमित्वा खिप्पमेव पटिसंहरति; एवमेव खो, भिक्खवे, धम्मता एसा दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगगलस्स — ‘किञ्चापि तथारूपिं आपत्तिं आपज्जति यथारूपाय आपत्तिया वुट्ठानं पज्जायति, अथ खो नं खिप्पमेव सत्थरि वा विज्जूसु वा सब्रह्मचारीसु देसेति विवरति उत्तानीकरोति; देसेत्वा विवरित्वा उत्तानीकत्वा आयति संवरं आपज्जति’ । सो एवं पजानाति — ‘यथारूपाय धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो, अहम्पि तथारूपाय धम्मताय समन्नागतो'ति । इदमस्स चतुत्थं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

४९७. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथारूपाय धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो, अहम्पि तथारूपाय धम्मताय समन्नागतो'ति । कथंरूपाय च, भिक्खवे, धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो? धम्मता एसा, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगगलस्स — ‘किञ्चापि यानि तानि सब्रह्मचारीनं उच्चावचानि किंकरणीयानि तत्थ उस्सुकं आपन्नो होति, अथ ख्वास्स तिब्बापेक्खा होति अधिसीलसिक्खाय अधिचित्तसिक्खाय अधिपज्जासिक्खाय’ । सेय्यथापि, भिक्खवे, गावी तरुणवच्छा थम्बज्च आलुम्पति वच्छकज्च अपचिनति; एवमेव खो, भिक्खवे, धम्मता एसा दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगगलस्स — ‘किञ्चापि यानि तानि सब्रह्मचारीनं उच्चावचानि किंकरणीयानि तत्थ उस्सुकं आपन्नो होति, अथ ख्वास्स तिब्बापेक्खा होति अधिसीलसिक्खाय अधिचित्तसिक्खाय अधिपज्जासिक्खाय’ । सो एवं पजानाति — ‘यथारूपाय धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो, अहम्पि तथारूपाय धम्मताय समन्नागतो'ति । इदमस्स पञ्चमं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

४९८. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथारूपाय बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो, अहम्पि तथारूपाय बलताय समन्नागतो'ति । कथंरूपाय च, भिक्खवे, बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो? बलता एसा, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगगलस्स यं तथागतप्पवेदिते धम्मविनये देसियमाने अट्ठिकत्वा मनसिकत्वा सब्बचेतसा [सब्बचेतसो (सी० स्या० कं० पी०), सब्बं चेतसा (क०)] समन्नाहरित्वा ओहितसोतो धम्मं सुणाति । सो एवं पजानाति — ‘यथारूपाय बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो, अहम्पि तथारूपाय बलताय समन्नागतो'ति । इदमस्स छट्ठं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

४९९. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथारूपाय बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो, अहम्पि तथारूपाय बलताय समन्नागतो'ति । कथंरूपाय च, भिक्खवे, बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो? बलता एसा, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगगलस्स यं तथागतप्पवेदिते धम्मविनये देसियमाने लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं । सो एवं पजानाति — ‘यथारूपाय बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो समन्नागतो, अहम्पि तथारूपाय बलताय समन्नागतो'ति । इदमस्स सत्तमं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं

पुथुज्जनेहि ।

५००. “एवं सत्तङ्गसमन्नागतस्स खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स धम्मता सुसमन्निट्ठा होति सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय । एवं सत्तङ्गसमन्नागतो खो, भिक्खवे, अरियसावको सोतापत्तिफलसमन्नागतो होती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

कोसम्बियसुत्तं निट्ठितं अट्ठमं ।

९. ब्रह्मनिमन्तनिकसुत्तं

५०१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“एकमिदाहं, भिक्खवे, समयं उक्कट्ठायं विहरामि सुभगवने सालराजमूले । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन बकस्स ब्रह्मनो एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति — ‘इदं निच्चं, इदं धुवं, इदं सस्सतं, इदं केवलं, इदं अचवनधम्मं, इदं न जायति न जीयति न मीयति न चवति न उपपज्जति, इतो च पनञ्जं उत्तरि निस्सरणं नत्थी’ति । अथ ख्वाहं, भिक्खवे, बकस्स ब्रह्मनो चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव — उक्कट्ठायं सुभगवने सालराजमूले अन्तरहितो तस्मिं ब्रह्मलोके पातुरहोसिं । अदसा खो मं, भिक्खवे, बको ब्रह्मा दूरतोव आगच्छन्तं; दिस्वान मं एतदवोच — ‘एहि खो, मारिस, स्वागतं, मारिस! चिरस्सं खो, मारिस, इमं परियायमकासि यदिदं इधागमनाय । इदं न जायति न जीयति न मीयति न चवति न उपपज्जति । इतो च पनञ्जं उत्तरि निस्सरणं नत्थी’”ति ।

एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, बकं ब्रह्मानं एतदवोचं — “अविज्जागतो वत, भो, बको ब्रह्मा; अविज्जागतो वत, भो, बको ब्रह्मा; यत्र हि नाम अनिच्चंयेव समानं निच्चन्ति वक्खति, अद्धुवंयेव समानं धुवन्ति वक्खति, असस्सतंयेव समानं सस्सतन्ति वक्खति, अकेवलंयेव समानं केवलन्ति वक्खति, चवनधम्मंयेव समानं अचवनधम्मन्ति वक्खति; यत्थ च पन जायति जीयति मीयति चवति उपपज्जति तञ्च वक्खति — ‘इदं न जायति न जीयति न मीयति न चवति न उपपज्जती’ति; सन्तञ्च पनञ्जं उत्तरि निस्सरणं ‘नत्थञ्जं उत्तरि निस्सरणं’ति वक्खती”ति ।

५०२. “अथ खो, भिक्खवे, मारो पापिमा अज्जतरं ब्रह्मपारिसज्जं अन्वाविसित्वा मं एतदवोच — ‘भिक्खु, भिक्खु, मेतमासदो मेतमासदो, एसो हि, भिक्खु, ब्रह्मा महाब्रह्मा अभिभू अनभिभूतो अज्जदत्थुदसो वसवत्ती इस्सरो कत्ता निम्माता सेट्ठो सजिता [सज्जिता (स्या० कं० क०), सज्जिता (सी० पी०)] वसी पिता भूतभब्यानं । अहेसुं खो ये, भिक्खु, तया पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मिं पथवीगरहका पथवीजिगुच्छका, आपगरहका आपजिगुच्छका, तेजगरहका तेजजिगुच्छका, वायगरहका वायजिगुच्छका, भूतगरहका भूतजिगुच्छका, देवगरहका देवजिगुच्छका, पजापतिगरहका पजापतिजिगुच्छका, ब्रह्मगरहका ब्रह्मजिगुच्छका — ते कायस्स भेदा पाणुपच्छेदा हीने काये पतिट्ठिता अहेसुं । ये पन, भिक्खु, तया पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मिं पथवीपसंसका पथवाभिनन्दिनो, आपपसंसका आपाभिनन्दिनो, तेजपसंसका तेजाभिनन्दिनो, वायपसंसका वायाभिनन्दिनो, भूतपसंसका भूताभिनन्दिनो, देवपसंसका देवाभिनन्दिनो, पजापतिपसंसका पजापताभिनन्दिनो, ब्रह्मपसंसका ब्रह्माभिनन्दिनो — ते कायस्स भेदा पाणुपच्छेदा पणीते काये पतिट्ठिता । तं ताहं, भिक्खु,

एवं वदामि — ‘इङ्गं त्वं, मारिस, यदेव ते ब्रह्मा आह तदेव त्वं करोहि, मा त्वं ब्रह्मनो वचनं उपातिवत्तिथ्यो’ । सचे खो त्वं, भिक्खु, ब्रह्मनो वचनं उपातिवत्तिस्ससि, सेय्यथापि नाम पुरिसो सिरिं आगच्छन्तिं दण्डेन पटिप्पणामेय्य, सेय्यथापि वा पन, भिक्खु, पुरिसो नरकप्पपाते पपतन्तो हत्थेहि च पादेहि च पथविं विराधेय्य, एवं सम्मदमिदं, भिक्खु, तुय्हं भविस्सति । ‘इङ्गं त्वं, मारिस, यदेव ते ब्रह्मा आह तदेव त्वं करोहि, मा त्वं ब्रह्मनो वचनं उपातिवत्तिथ्यो । ननु त्वं, भिक्खु, पस्ससि ब्रह्मपरिसं सन्निपतितं’न्ति? इति खो मं, भिक्खवे, मारो पापिमा ब्रह्मपरिसं उपनेसि ।

“एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, मारं पापिमन्तं एतदवोचं — ‘जानामि खो ताहं, पापिम; मा त्वं मज्झित्थो — न मं जानाती’ति । मारो त्वमसि, पापिम । यो चेव, पापिम, ब्रह्मा, या च ब्रह्मपरिसा, ये च ब्रह्मपरिसज्जा, सब्बेव तव हत्थगता सब्बेव तव वसंगता । तुय्हज्झि, पापिम, एवं होति — ‘एसोपि मे अस्स हत्थगतो, एसोपि मे अस्स वसंगतो’ति । अहं खो पन, पापिम, नेव तव हत्थगतो नेव तव वसंगतो’ति ।

५०३. “एवं वुत्ते, भिक्खवे, बको ब्रह्मा मं एतदवोच — ‘अहज्झि, मारिस, निच्चंयेव समानं निच्चन्ति वदामि, धुवंयेव समानं धुवन्ति वदामि, सस्सतंयेव समानं सस्सतन्ति वदामि, केवलंयेव समानं केवलन्ति वदामि, अचवनधम्मंयेव समानं अचवनधम्मं’न्ति वदामि, यत्थ च पन न जायति न जीयति न मीयति न चवति न उपपज्जति तदेवाहं वदामि — ‘इदज्झि न जायति न जीयति न मीयति न चवति न उपपज्जती’ति । असन्तज्ज पनज्जं उत्तरि निस्सरणं ‘नत्थज्जं उत्तरि निस्सरणं’न्ति वदामि । अहेसुं खो, भिक्खु, तया पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मिं यावतकं तुय्हं कसिणं आयु तावतकं तेसं तपोकम्ममेव अहोसि । ते खो एवं जानेय्युं — ‘सन्तज्ज पनज्जं उत्तरि निस्सरणं अत्थज्जं उत्तरि निस्सरणन्ति, असन्तं वा अज्जं उत्तरि निस्सरणं नत्थज्जं उत्तरि निस्सरणं’न्ति । तं ताहं, भिक्खु, एवं वदामि — ‘न चेवज्जं उत्तरि निस्सरणं दक्खिस्ससि, यावदेव च पन किलमथस्स विघातस्स भागी भविस्ससि । सचे खो त्वं, भिक्खु, पथविं अज्झोसिस्ससि, ओपसायिको मे भविस्ससि वत्थुसायिको, यथाकामकरणीयो बाहितेय्यो । सचे आपं... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं अज्झोसिस्ससि, ओपसायिको मे भविस्ससि वत्थुसायिको, यथाकामकरणीयो बाहितेय्यो’ति ।

“अहमि खो एवं, ब्रह्मे, जानामि — सचे पथविं अज्झोसिस्सामि, ओपसायिको ते भविस्सामि वत्थुसायिको, यथाकामकरणीयो बाहितेय्यो । ‘सचे आपं... तेजं... वायं... भूते... देवे... पजापतिं... ब्रह्मं अज्झोसिस्सामि, ओपसायिको ते भविस्सामि वत्थुसायिको, यथाकामकरणीयो बाहितेय्यो’ति अपि च ते अहं, ब्रह्मे, गतिज्ज पजानामि, जुतिज्ज पजानामि — एवं महिद्धिको बको ब्रह्मा, एवं महानुभावो बको ब्रह्मा, एवं महेसक्खो बको ब्रह्मा’ति ।

“यथाकथं पन मे त्वं, मारिस, गतिज्ज पजानासि, जुतिज्ज पजानासि — ‘एवं महिद्धिको बको ब्रह्मा, एवं महानुभावो बको ब्रह्मा, एवं महेसक्खो बको ब्रह्मा’ति?

“यावता चन्दिमसूरिया, परिहरन्ति दिसा भन्ति विरोचना ।

ताव सहस्सधा लोको, एत्थ ते वत्तते [वत्तती (सी० स्या० कं० पी०)] वसो ॥

“परोपरज्ज [परोवरज्ज (सी० पी०)] जानासि, अथो रागविरागिनं ।

इत्थभावज्जथाभावं, सत्तानं आगतिं गति’न्ति ॥

“एवं खो ते अहं, ब्रह्मे, गतिज्ज पजानामि जुतिज्ज पजानामि — ‘एवं महिद्धिको बको ब्रह्मा, एवं महानुभावो बको

ब्रह्मा, एवं महेसखो बको ब्रह्मा'ति ।

५०४. “अत्थि खो, ब्रह्मे, अज्जो कायो, तं त्वं न जानासि न पस्ससि; तमहं जानामि पस्सामि । अत्थि खो, ब्रह्मे, आभस्सरा नाम कायो यतो त्वं चुतो इधूपपन्नो । तस्स ते अतिचिरनिवासेन सा सति पमुट्ठा, तेन तं त्वं न जानासि न पस्ससि; तमहं जानामि पस्सामि । एवम्पि खो अहं, ब्रह्मे, नेव ते समसमो अभिज्जाय, कुतो नीचेय्यं? अथ खो अहमेव तया भिय्यो । अत्थि खो, ब्रह्मे, सुभकिण्हो नाम कायो, वेहप्फलो नाम कायो, अभिभू नाम कायो, तं त्वं न जानासि न पस्ससि; तमहं जानामि पस्सामि । एवम्पि खो अहं, ब्रह्मे, नेव ते समसमो अभिज्जाय, कुतो नीचेय्यं? अथ खो अहमेव तया भिय्यो । पथविं खो अहं, ब्रह्मे, पथवितो अभिज्जाय यावता पथविया पथवत्तेन अननुभूतं तदभिज्जाय पथविं नापहोसिं, पथविया नापहोसिं, पथवितो नापहोसिं, पथविं मेति नापहोसिं, पथविं नाभिवदिं । एवम्पि खो अहं, ब्रह्मे, नेव ते समसमो अभिज्जाय, कुतो नीचेय्यं? अथ खो अहमेव तया भिय्यो । आपं खो अहं, ब्रह्मे...पे०... तेजं खो अहं, ब्रह्मे...पे०... वायं खो अहं, ब्रह्मे... पे०... भूते खो अहं, ब्रह्मे...पे०... देवे खो अहं, ब्रह्मे...पे०... पजापतिं खो अहं, ब्रह्मे...पे०... ब्रह्मं खो अहं, ब्रह्मे...पे०... आभस्सरे खो अहं, ब्रह्मे...पे०... सुभकिण्हे खो अहं, ब्रह्मे... पे०... वेहप्फले खो अहं, ब्रह्मे...पे०... अभिभुं खो अहं, ब्रह्मे...पे०... सब्बं खो अहं, ब्रह्मे, सब्बतो अभिज्जाय यावता सब्बस्स सब्बत्तेन अननुभूतं तदभिज्जाय सब्बं नापहोसिं सब्बस्मिं नापहोसिं सब्बतो नापहोसिं सब्बं मेति नापहोसिं, सब्बं नाभिवदिं । एवम्पि खो अहं, ब्रह्मे, नेव ते समसमो अभिज्जाय, कुतो नीचेय्यं? अथ खो अहमेव तया भिय्यो'ति ।

“सचे खो, मारिस, सब्बस्स सब्बत्तेन अननुभूतं, तदभिज्जाय मा हेव ते रिक्तमेव अहोसि, तुच्छकमेव अहोसी'ति ।

“विज्जाणं अनिदस्सनं अनन्तं सब्बतो पभं”, तं पथविया पथवत्तेन अननुभूतं, आपस्स आपत्तेन अननुभूतं, तेजस्स तेजत्तेन अननुभूतं, वायस्स वायत्तेन अननुभूतं, भूतानं भूतत्तेन अननुभूतं, देवानं देवत्तेन अननुभूतं, पजापतिस्स पजापतित्तेन अननुभूतं, ब्रह्मानं ब्रह्मत्तेन अननुभूतं, आभस्सरानं आभस्सरत्तेन अननुभूतं, सुभकिण्हानं सुभकिण्हत्तेन अननुभूतं, वेहप्फलानं वेहप्फलत्ते अननुभूतं, अभिभुस्स अभिभुत्तेन अननुभूतं, सब्बस्स सब्बत्तेन अननुभूतं” ।

“हन्द चरहि [हन्द च हि (सी० पी०)] ते, मारिस, पस्स अन्तरधायामी'ति । ‘हन्द चरहि मे त्वं, ब्रह्मे, अन्तरधायस्सु, सचे विसहसी'ति । अथ खो, भिक्खवे, बको ब्रह्मा ‘अन्तरधायिस्सामि समणस्स गोतमस्स, अन्तरधायिस्सामि समणस्स गोतमस्सा'ति नेवस्सु मे सक्कोति अन्तरधायितुं ।

“एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, बकं ब्रह्मानं एतदवोचं — ‘हन्द चरहि ते ब्रह्मे अन्तरधायामी'ति । ‘हन्द चरहि मे त्वं, मारिस, अन्तरधायस्सु सचे विसहसी'ति । अथ खो अहं, भिक्खवे, तथारूपं इद्वाभिसङ्खारं अभिसङ्खासिं — ‘एत्तावता ब्रह्मा च ब्रह्मपरिसा च ब्रह्मपारिसज्जा च सद्वज्ज मे सोस्सन्ति [सदमेव सुय्यन्ति (क०)], न च मं दक्खन्ती'ति । अन्तरहितो इमं गाथं अभासिं —

“भवेवाहं भयं दिस्वा, भवज्ज विभवेसिनं ।

भवं नाभिवदिं किञ्चि, नन्दिज्ज न उपादियि'न्ति ॥

“अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मा च ब्रह्मपरिसा च ब्रह्मपारिसज्जा च अच्छरियम्भुतचित्तजाता अहेसुं — ‘अच्छरियं वत भो, अम्भुतं वत भो! समणस्स गोतमस्स महिद्धिकता महानुभावता, न च वत नो इतो पुब्बे दिट्ठो वा, सुतो वा, अज्जो समणो वा

ब्राह्मणो वा एवं महिद्धिको एवं महानुभावो यथायं समणो गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो । भवरामाय वत, भो, पजाय भवरताय भवसम्मदिताय समूलं भवं उदब्बही'ति ।

५०५. “अथ खो, भिक्खवे, मारो पापिमा अज्जतरं ब्रह्मपारिसज्जं अन्वाविसित्वा मं एतदवोच — ‘सचे खो त्वं, मारिस, एवं पजानासि, सचे त्वं एवं अनुबुद्धो, मा सावके उपनेसि, मा पब्बजिते; मा सावकानं धम्मं देसेसि, मा पब्बजितानं; मा सावकेसु गोधिमकासि, मा पब्बजितेसु । अहेसुं खो, भिक्खु, तया पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मिं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा पटिजानमाना । ते सावके उपनेसुं पब्बजिते, सावकानं धम्मं देसेसुं पब्बजितानं, सावकेसु गोधिमकंसु पब्बजितेसु, ते सावके उपनेत्वा पब्बजिते, सावकानं धम्मं देसेत्वा पब्बजितानं, सावकेसु गोधितचित्ता पब्बजितेसु, कायस्स भेदा पाणुपच्छेदा हीने काये पतिट्ठिता । अहेसुं ये पन, भिक्खु, तया पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मिं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा पटिजानमाना । ते न सावके उपनेसुं न पब्बजिते, न सावकानं धम्मं देसेसुं न पब्बजितानं, न सावकेसु गोधिमकंसु न पब्बजितेसु, ते न सावके उपनेत्वा न पब्बजिते, न सावकानं धम्मं देसेत्वा न पब्बजितानं, न सावकेसु गोधितचित्ता न पब्बजितेसु, कायस्स भेदा पाणुपच्छेदा पणीते काये पतिट्ठिता । तं ताहं, भिक्खु, एवं वदामि — इङ्ग त्वं, मारिस, अप्पोस्सुक्को दिट्ठधम्मसुखविहारमनुयुत्तो विहरस्सु, अनक्खातं कुसलज्झि, मारिस, मा परं ओवदाही'ति ।

“एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, मारं पापिमन्तं एतदवोचं — ‘जानामि खो ताहं, पापिम, मा त्वं मज्जित्थो — न मं जानाती'ति । मारो त्वमसि, पापिम । न मं त्वं, पापिम, हितानुकम्पी एवं वदेसि; अहितानुकम्पी मं त्वं, पापिम, एवं वदेसि । तुय्हज्झि, पापिम, एवं होति — ‘येसं समणो गोतमो धम्मं देसेस्सति, ते मे विसयं उपातिवत्तिस्सन्ती'ति । असम्मासम्बुद्धाव पन ते, पापिम, समाना सम्मासम्बुद्धाम्हाति पटिजानिंसु । अहं खो पन, पापिम, सम्मासम्बुद्धोव समानो सम्मासम्बुद्धोम्हीति पटिजानामि । देसेन्तोपि हि, पापिम, तथागतो सावकानं धम्मं तादिसोव अदेसेन्तोपि हि, पापिम, तथागतो सावकानं धम्मं तादिसोव । उपनेन्तोपि हि, पापिम, तथागतो सावके तादिसोव, अनुपनेन्तोपि हि, पापिम, तथागतो सावके तादिसोव । तं किस्स हेतु? तथागतस्स, पापिम, ये आसवा संकिलेसिका पो नोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिया — ते पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । सेय्यथापि, पापिम, तालो मत्थकच्छिन्नो अभब्बो पुन विरूळ्हिया; एवमेव खो, पापिम, तथागतस्स ये आसवा संकिलेसिका पो नोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिया — ते पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्माति ।

“इति हिदं मारस्स च अनालपनताय ब्रह्मणो च अभिनिमन्तनताय, तस्मा इमस्स वेय्याकरणस्स ब्रह्मनिमन्तनिकंतेव अधिवचन'न्ति ।

ब्रह्मनिमन्तनिकसुत्तं निट्ठितं नवमं ।

१०. मारतज्जनीयसुत्तं

५०६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं आयस्मा महामोग्गल्लानो भग्गेसु विहरति सुसुमारगिरे भेसकळावने मिगदाये । तेन खो पन समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो अब्भोकासे चङ्कमति । तेन खो पन समयेन मारो पापिमा आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स कुच्छिगतो होति कोट्टमनुपविट्ठो । अथ खो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स एतदहोसि — “किं नु खो मे कुच्छि गरुगरो विय [गरु गरु विय (सी० पी० टीकायं पाठन्तरं)]? मासाचितं मज्जे'ति । अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो चङ्कमा ओरोहित्वा विहारं पविसित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो आयस्मा महामोग्गल्लानो

पच्चत्तं योनिसो मनसाकासि । अदसा खो आयस्मा महामोग्गल्लानो मारं पापिमन्तं कुच्छिगतं कोट्टमनुपविट्ठं ।
 दिस्वान मारं पापिमन्तं एतदवोच — “निकखम, पापिम; निकखम, पापिम! मा तथागतं विहेसेसि, मा तथागतसावकं । मा ते
 अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति । अथ खो मारस्स पापिमतो एतदहोसि — “अजानमेव खो मं अयं समणो अपस्सं
 एवमाह — ‘निकखम, पापिम; निकखम, पापिम! मा तथागतं विहेसेसि, मा तथागतसावकं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय
 दुक्खाया’ति । योपिस्स सो सत्था सोपि मं नेव खिप्पं जानेय्य, कुतो पन [कुतो च पन (स्या०)] मं अयं सावको
 जानिस्सती”ति? अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो मारं पापिमन्तं एतदवोच — “एवम्पि खो ताहं, पापिम, जानामि, मा
 त्वं मज्झित्थो — ‘न मं जानाती’ति । मारो त्वमसि, पापिम; तुहज्झि, पापिम, एवं होति — ‘अजानमेव खो मं अयं समणो
 अपस्सं एवमाह — निकखम, पापिम; निकखम, पापिम! मा तथागतं विहेसेसि, मा तथागतसावकं । मा ते अहोसि दीघरत्तं
 अहिताय दुक्खायाति । योपिस्स सो सत्था सोपि मं नेव खिप्पं जानेय्य, कुतो पन मं अयं सावको जानिस्सती”ति?

अथ खो मारस्स पापिमतो एतदहोसि — “जानमे खो मं अयं समणो पस्सं एवमाह — ‘निकखम, पापिम; निकखम,
 पापिम! मा तथागतं विहेसेसि, मा तथागतसावकं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति । अथ खो मारो पापिमा
 आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स मुखतो उगगन्त्वा पच्चग्गळे अट्ठासि ।

५०७. अदसा खो आयस्मा महामोग्गल्लानो मारं पापिमन्तं पच्चग्गळे ठितं; दिस्वान मारं पापिमन्तं एतदवोच —
 ‘एत्थापि खो ताहं, पापिम, पस्सामि; मा त्वं मज्झित्थो “न मं पस्सती”ति । एसो त्वं, पापिम, पच्चग्गळे ठितो । भूतपुब्बाहं,
 पापिम, दूसी नाम मारो अहोसिं, तस्स मे काळी नाम भगिनी । तस्सा त्वं पुत्तो । सो मे त्वं भागिनेय्यो अहोसि । तेन खो पन,
 पापिम, समयेन ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो होति । ककुसन्धस्स खो पन, पापिम, भगवतो अरहतो
 सम्मासम्बुद्धस्स विधुरसज्जीवं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्वयुगं । यावता खो पन, पापिम, ककुसन्धस्स भगवतो
 अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सावका । तेसु न च कोचि आयस्मता विधुरेन समसमो होति यदिदं धम्मदेसनाय । इमिना खो एवं
 [एतं (सी० स्या० पी०)], पापिम, परियायेन आयस्मतो विधुरस्स विधुरोतेव [विधुरस्स विधुरो विधुरोत्वेव (सी० स्या० कं०
 पी०)] समज्जा उदपादि ।

“आयस्मा पन, पापिम, सज्जीवो अरज्जगतोपि रुक्खमूलगतोपि सुज्जागारगतोपि अप्पकसिरेनेव
 सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जति । भूतपुब्बं, पापिम, आयस्मा सज्जीवो अज्जतरस्मिं रुक्खमूले सज्जावेदयितनिरोधं
 समापन्नो निसिन्नो होति । अदसंसु खो, पापिम, गोपालका पसुपालका कस्सका पथाविनो आयस्मन्तं सज्जीवं
 अज्जतरस्मिं रुक्खमूले सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नं निसिन्नं; दिस्वान तेसं एतदहोसि — ‘अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं
 वत, भो! अयं समणो निसिन्नकोव कालङ्कतो! हन्द नं दहामा”ति । अथ खो ते, पापिम, गोपालका पसुपालका कस्सका
 पथाविनो तिणञ्च कट्टञ्च गोमयञ्च संकट्ठित्वा आयस्मतो सज्जीवस्स काये उपचिन्त्वा अग्निं दत्त्वा पक्कमिंसु । अथ
 खो, पापिम, आयस्मा सज्जीवो तस्सा रत्तिया अच्चयेन ताय समापत्तिया वुट्ठित्वा चीवरानि पप्फोटेत्वा पुब्बण्हसमयं
 निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गामं पिण्डाय पाविसि । अदसंसु खो ते, पापिम, गोपालका पसुपालका कस्सका पथाविनो
 आयस्मन्तं सज्जीवं पिण्डाय चरन्तं; दिस्वान नेसं एतदहोसि — ‘अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो! अयं समणो
 निसिन्नकोव कालङ्कतो, स्वायं पटिसज्जीवितो”ति । इमिना खो एवं, पापिम, परियायेन आयस्मतो सज्जीवस्स सज्जीवोतेव
 [सज्जीवो सज्जीवोत्वेव (सी० स्या० कं० पी०)] समज्जा उदपादि ।

५०८. “अथ खो, पापिम, दूसिस्स मारस्स एतदहोसि — ‘इमेसं खो अहं भिक्खूनं सीलवन्तानं कल्याणधम्मनं नेव

जानामि आगतिं वा गतिं वा । यन्नूनाहं ब्राह्मणगहपतिके अन्वाविसेय्यं — एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे अक्कोसथ परिभासथ रोसेथ विहेसेथ । अप्पेव नाम तुम्हेहि अक्कोसियमानानं परिभासियमानानं रोसियमानानं विहेसियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं, यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतारंति । अथ खो ते, पापिम, दूसी मारो ब्राह्मणगहपतिके अन्वाविसि — ‘एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे अक्कोसथ परिभासथ रोसेथ विहेसेथ । अप्पेव नाम तुम्हेहि अक्कोसियमानानं परिभासियमानानं रोसियमानानं विहेसियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं, यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतारंति ।

“अथ खो ते, पापिम, ब्राह्मणगहपतिका अन्वाविसिद्धा दूसिना मारेन भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसेन्ति विहेसेन्ति — ‘इमे पन मुण्डका समणका इब्भा किण्हा [कण्हा (स्या० कं० क०)] बन्धुपादापच्चा ‘झायिनोस्मा झायिनोस्मा’ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ति । सेय्यथापि नाम उलूको रुक्खसाखायं मूसिकं मग्गयमानो झायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति; एवमेविमे मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा ‘झायिनोस्मा झायिनोस्मा’ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ति । सेय्यथापि नाम कोत्थु नदीतीरे मच्छे मग्गयमानो झायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति; एवमेविमे मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा ‘झायिनोस्मा झायिनोस्मा’ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ति । सेय्यथापि नाम बिळारो सन्धिसमलसङ्कटीरे मूसिकं मग्गयमानो झायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति; एवमेविमे मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा ‘झायिनोस्मा झायिनोस्मा’ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ति । सेय्यथापि नाम गद्रभो वहच्छिन्नो सन्धिसमलसङ्कटीरे झायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति, एवमेविमे मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा ‘झायिनोस्मा झायिनोस्मा’ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ती’ति ।

“ये खो पन, पापिम, तेन समयेन मनुस्सा कालङ्करोन्ति येभुय्येन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति ।

५०९. “अथ खो, पापिम, ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो भिक्खू आमन्तेसि — ‘अन्वाविद्धा खो, भिक्खवे, ब्राह्मणगहपतिका दूसिना मारेन — एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे अक्कोसथ परिभासथ रोसेथ विहेसेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि अक्कोसियमानानं परिभासियमानानं रोसियमानानं विहेसियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं, यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतारंति । एथ, तुम्हे, भिक्खवे, मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरथ, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरथ । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरथ, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरथा’ति ।

“अथ खो ते, पापिम, भिक्खू ककुसन्धेन भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन एवं ओवदियमाना एवं अनुसासियमाना अरज्जगतापि रुक्खमूलगतापि सुज्जागारगतापि मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरिंसु, तथा दुतियं, तथा ततियं,

तथा चतुर्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरिंसु । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरिंसु, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुर्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरिंसु ।

५१०. “अथ खो, पापिम, दूसिस्स मारस्स एतदहोसि — ‘एवम्पि खो अहं करोन्तो इमेसं भिक्खून् सीलवन्तानं कल्याणधम्मनं नेव जानामि आगतिं वा गतिं वा, यंनूनाहं ब्राह्मणगहपतिके अन्वाविसेय्यं — एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे सक्करोथ गरुं करोथ मानेथ पूजेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि सक्करियमानानं गरुकरियमानानं मानियमानानं पूजियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं, यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतार’न्ति । अथ खो ते, पापिम, दूसी मारो ब्राह्मणगहपतिके अन्वाविसि — ‘एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे सक्करोथ गरुं करोथ मानेथ पूजेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि सक्करियमानानं गरुकरियमानानं मानियमानानं पूजियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं, यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतार’न्ति । अथ खो ते, पापिम, ब्राह्मणगहपतिका अन्वाविट्ठा दूसिना मारेन भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति ।

“ये खो पन, पापिम, तेन समयेन मनुस्सा कालङ्करोन्ति येभुय्येन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

५११. “अथ खो, पापिम, ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो भिक्खू आमन्तेसि — ‘अन्वाविट्ठा खो, भिक्खवे, ब्राह्मणगहपतिका दूसिना मारेन — एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे सक्करोथ गरुं करोथ मानेथ पूजेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि सक्करियमानानं गरुकरियमानानं मानियमानानं पूजियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं, यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतारन्ति । एथ, तुम्हे, भिक्खवे, असुभानुपस्सिनो काये विहरथ, आहारे पटिकूलसज्जिनो, सब्बलोके अनभिरतिसज्जिनो [अनभिरतसज्जिनो (सी० स्या० कं० पी०)], सब्बसङ्खारेसु अनिच्चानुपस्सिनो’ति ।

“अथ खो ते, पापिम, भिक्खू ककुसन्धेन भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन एवं ओवदियमाना एवं अनुसासियमाना अरज्जगतापि रुक्खमूलगतापि सुज्जागारगतापि असुभानुपस्सिनो काये विहरिंसु, आहारे पटिकूलसज्जिनो, सब्बलोके अनभिरतिसज्जिनो, सब्बसङ्खारेसु अनिच्चानुपस्सिनो ।

५१२. “अथ खो, पापिम, ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय आयस्मता विधुरेन पच्छासमणेन गामं पिण्डाय पाविसि । अथ खो, पापिम, दूसी मारो अज्जतरं कुमारकं [कुमारं (सी० पी०)] अन्वाविसित्वा सक्खरं गहेत्वा आयस्मतो विधुरस्स सीसे पहारमदासि; सीसं वोभिन्दि [सीसं ते भिन्दिस्सामीति (क०)] । अथ खो, पापिम, आयस्मा विधुरो भिन्नेन सीसेन लोहितेन गळन्तेन ककुसन्धयेव भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि । अथ खो, पापिम, ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो नागापलोकितं अपलोकेसि — ‘न वायं दूसी मारो मत्तमज्जासी’ति । सहापलोकनाय च पन, पापिम, दूसी मारो तम्हा च ठाना चवि महानिरयज्ज उपपज्जि ।

“तस्स खो पन, पापिम, महानिरयस्स तयो नामधेय्या होन्ति — छफस्सायतनिको इतिपि, सङ्कुसमाहतो इतिपि, पच्चत्तवेदनियो इतिपि । अथ खो मं, पापिम, निरयपाला उपसङ्कमित्वा एतदवोचुं — यदा खो ते [यतो ते (क०)], मारिस,

सङ्कुना सङ्कु हृदये समागच्छेय्य । अथ नं त्वं जानेय्यासि — ‘वस्ससहस्सं मे निरये पच्चमानस्सा’ति । सो खो अहं, पापिम, बहूनि वस्सानि बहूनि वस्ससतानि बहूनि वस्ससहस्सानि तस्मिं महानिरये अपच्चिं । दसवस्ससहस्सानि तस्सेव महानिरयस्स उस्सदे अपच्चिं वुट्ठानिमं नाम वेदनं वेदियमानो । तस्स मय्हं, पापिम, एवरूपो कायो होति, सेय्यथापि मनुस्सस्स । एवरूपं सीसं होति, सेय्यथापि मच्छस्स ।

५१३. “कीदिसो निरयो आसि, यत्थ दूसी अपच्चथ ।
विधुरं सावकमासज्ज, ककुसन्धज्च ब्राह्मणं ॥

“सतं आसि अयोसङ्कु, सब्बे पच्चत्तवेदना ।
ईदिसो निरयो आसि, यत्थ दूसी अपच्चथ ।
विधुरं सावकमासज्ज, ककुसन्धज्च ब्राह्मणं ॥

“यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

“मज्झे सरस्स तिट्ठन्ति, विमाना कप्पट्ठायिनो ।
वेळुरियवण्णा रुचिरा, अच्चिमन्तो पभस्सरा ।
अच्छरा तत्थ नच्चन्ति, पुथु नानत्तवण्णियो ॥

“यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

“यो वे बुद्धेन चोदितो, भिक्खु सङ्गस्स पेक्खतो ।
मिगारमातुपासादं, पादङ्गुठेन कम्पयि ॥

“यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

“यो वेजयन्तं पासादं, पादङ्गुठेन कम्पयि ।
इद्धिबलेनुपत्थद्धो, संवेजेसि च देवता ॥

“यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

“यो वेजयन्तपासादे, सक्कं सो परिपुच्छति ।
अपि वासव जानासि, तण्हाक्खयविमुत्तियो ।
तस्स सक्को वियाकासि, पज्जं पुट्ठो यथातथं ॥

“यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

“यो ब्रह्मं परिपुच्छति, सुधम्मायाभितो सभं ।
अज्जापि त्यावुसो दिट्ठि, या ते दिट्ठि पुरे अहु ।
पस्ससि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ॥

“तस्स ब्रह्मा वियाकासि, अनुपुब्बं यथातथं ।
न मे मारिस सा दिट्ठि, या मे दिट्ठि पुरे अहु ॥

“पस्सामि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ।
सोहं अज्ज कथं वज्जं, अहं निच्चोम्हि सस्सतो ॥

“यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

“यो महामेरुनो कूटं, विमोक्खेन अफस्सयि ।
वनं पुब्बविदेहानं, ये च भूमिसया नरा ॥

“यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

“न वे अग्निं चेतयति [वेठयति (सी०)], ‘अहं बालं डहामी’ति ।
बालो च जलितं अग्निं, आसज्ज नं स ड्हति ॥

“एवमेव तुवं मार, आसज्ज नं तथागतं ।
सयं डहिस्ससि अत्तानं, बालो अग्निं व संफुसं ॥

“अपुज्जं पसवी मारो, आसज्ज नं तथागतं ।
किन्नु मज्जसि पापिम, न मे पापं विपच्चति ॥

“करोतो चीयति पापं, चिररत्ताय अन्तक ।
मार निब्बिन्द बुद्धम्हा, आसं माकासि भिक्खुसु ॥

“इति मारं अतज्जेसि, भिक्खु भेसकळावने ।
ततो सो दुम्मनो यक्खो, नतत्थेवन्तरधायथा’ति ॥

मारतज्जनीयसुत्तं निट्ठितं दसमं ।

चूळयमकवग्गो निट्ठितो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

सालेय्य वेरज्जदुवे च तुट्ठि, चूळमहाधम्मसमादानञ्च ।
वीमंसका कोसम्बि च ब्राह्मणो, दूसी च मारो दसमो च वग्गो ॥

सालेय्यवग्गो निट्ठितो पञ्चमो ।

इदं वग्गानमुद्धानं —

मूलपरियायो चेव, सीहनादो च उत्तमो ।
ककचो चेव गोसिङ्गो, सालेय्यो च इमे पञ्च ॥

मूलपण्णासकं समत्तं ।